

An impressionist painting of a coastal scene. In the upper left, a white house with a brown roof sits on a hillside. The middle ground shows a body of water with a small boat. The foreground is dominated by a large, textured area of green and yellow, possibly representing a field or a large bush. The overall style is characterized by visible brushstrokes and a vibrant, somewhat muted color palette.

Ги дьо Мопасан
Нормандска
шега

ГИ ДЪО МОПАСАН НОРМАНДСКА ШЕГА

Превод: Ерма Гечева, Йордан Павлов, Зефира Кацкова, Лилия Попова,
Георги Жечев, Георги Куфов, Ганчо Печиков, Надежда Бакалова,
Борислав Надински, Атанас Драгиев, Боян Атанасов, Донка Меламед

chitanka.info

ПЕНЧО СИМОВ

ПРОЧУВСТВЕН ХИМН ЗА ЖИВОТА

„С течение на времето онези, които ще го опознаят единствено по творбите му, ще го обикнат заради вечния любовен химн, с който той възпя живота.“ Тези думи на Емил Зола, казани в надгробното му слово за Ги дьо Мопасан, ни напомнят две особено важни черти, на Мопасановото творчество: всеобхватност и вълнуваща жизнена енергия. Един прочувствен химн за живота в цялата му пълнота — така навярно би изглеждала най-кратката характеристика на това огромно писателско дело. С невероятното си разнообразие и с титаничните си размери то прилича на „Човешката комедия“ от Балзак. Но докато работата на великия романист ни внушава представата за постройка от грамадни гранитни късове, създаденото от Мопасан по-скоро би наподобило мозайка от безброй разноцветни детайли, всеки от които е обработен като скъпоценен камък, свети със свой, неповторим блясък и притежава потайна, само нему присъща магична сила.

Ала мисълта за шлифовката на скъпоценните камъни би могла да отклони вниманието ни от най-характерното за Мопасан, въпреки че той навлиза, във френската литература като предан почитател и усърден ученик на най-придирчивия измежду големите стилисти — Гюстав Флобер. Защото Мопасан — като всеки значителен творец — използва уроците на майстора дотолкова, доколкото биха му позволили да разгърне най-пълно своята собствена индивидуалност. Той се възхищава от формалното съвършенство и се стреми към него, но само като към средство за постигането на една по-висша цел. За всяко негово произведение важат собствените му думи, според които то трябва да има своя художествена логика и в съответствие с нея да се изгражда „с помощта на такива изкусни и незабележими похвати и с такава външна простота, че да не могат да бъдат открити замисълът и намеренията на автора.“ Писателят се доближава до съвършенство на формата, без това да бие на очи, неговата проза в най-висша степен

отговаря на Бюфоновото изискване към стила — да бъде като прозрачен лак върху смисловото съдържание на текста.

Мопасан е един от безспорните първомайстори на своята родна реч. С основание Анатол Франс посочва, че той пише на „истински френски език — сочен, прост, неподправен, в пълния смисъл на думата народен“. Самият Мопасан подчертава: „Френският език е като чиста вода, която маниерните писатели не можаха и никога няма да могат да размътят. Всяко столетие е хвърляло в това бистро течение своите моди, своите претенциозни архаизми и своите предвзетости, обаче нищо не е оставало от тези напразни опити, от тези безсилни напъни. Този език е по същината си ясен, логичен и енергичен. Той не се оставя да бъде отслабен, помрачен или изопачен.“ Но и езиковата чистота, също както стилово изящество са само средства, с помощта на които Мопасан изгражда една цяла вселена — по образ и подобие на широкия свят, който го заобикаля.

Сред пъстрото многообразие на това дело се срещат творби, посветени на всякакви теми, тъй че „селските“ разкази на Мопасан са само един от множеството тематични дялове, на които може — макар и съвсем условно — да се разчлени литературното му наследство. Този дял обаче е твърде интересен, защото е свързан с дълбокото му чувство на принадлежност към родната Нормандия. Той съдържа нещо повече от неповторима галерия с образи на селяни, майсторски нарисувани пейзажи и неизчерпаемо богатство от житейски събития. Към всичко това се добавя неосъзнатият докрай, но властен зов на земята и хората, сред които авторът се е родил и израсъл, добавя се едва доловима интимност, някакво интуитивно вникване в най-съкровения тайни на природни картини и човешки души, тъй че всички достойнства на Мопасановата проза тук са подкрепени от достоверността на автобиографичното загатване и облъхнати от леката носталгия към спомените от детството.

В една народна песен от този край се твърди, че, „няма по-красива от моята Нормандия — страната, която ми е дала живот“. Мопасан е твърде далеч от подобни увлечения. Но в замяна на това успява да пресъздаде нормандската природа тъй сполучливо, че читателят я възприема като жива, добива усещането, че се вглежда в нейните хоризонти и че вдишва нейния въздух. Особено място ѝ е отредено в разказите с ловна тематика. В тях и горите, и полята тъй

оживяват, че тяхната буйна жизненост разбужда прастария мъжки ловен нагон и възкресява отдавнашни ловни традиции. Само няколко реда са достатъчни на талантливия творец, за да ни накара, да почувствуваме прелестта на някой пейзаж, да се задъхваме от тягостна средлятна мараня или да зъзнем сред вихрите на снежна фъртуна. По този начин прочитът на тези разкази — наред с всичко останало — е и като вълшебно пътуване, отвеждащо до най-северните брегове на Франция.

Обаче и най-великолепните природни картини отстъпват пред живостта и достоверността на човешките образи в Мопасановото творчество. Едва ли друг френски писател е успял да пресъздаде тъй сполучливо типа на нормандския селянин. Мъже и жени, стари и млади, бедни и богати, простишки труженици и своенравни чудаци — пред нас е богатата колекция от характери и съдби, която ни позволява да опознаем обитателите на тази интересна френска област. При разкриването на човешките души писателят е в своята стихия. Неговите разкази биха могли да послужат като ценно помагало за изучаване на човешката психология изобщо и на нормандската народопсихология в частност. Разбира се, че основна предпоставка за дълбокото вникване в характера на нормандеца е онази изключителна и учудваща способност на Мопасан „да вижда“, която е била забелязана най-напред от Флобер и която е най-важното условие за създаването на цялото му творчество. Но има и нещо друго — онова, което е накарало неговия съвременник Жорж дьо Порто-Риш да напише, че „Мопасан прилича на своите селяни. Като тях той ми изглежда едновременно мизантроп и шегаджия, кротък и лукав, разпуснат и неволно склонен към идеализъм“. Писателят извънредно точно и ясно вижда всичко у хората, които наблюдава, но той се домогва до нещо повече от успешното им изобразяване. Той изстрадва заедно с тях злощастната им съдба. Трагедията на дребния човек, на измъчения селски труженик се изживява от автора не във вид на съчувствие, а като собствена печална участ, предопределена от всевластието на парите в едно общество с опустошена нравственост.

Важно място в творчеството на този велик разказвач заемат творбите, вдъхновени от френско-пруската война. Времето на тежките изпитания е пробен камък за душевната сила на хората. Без да се поддава на евтино патриотарство, Мопасан успява да ни убеди в

съществуването на редица човешки добродетели, свързани с любовта и предаността към родината.

Със своя проникновен реализъм и ярка изобразителна сила „селските“ разкази на Мопасан съчетават редица от най-характерните черти на цялото му творчество: критично отношение към буржоазната действителност, трезво разбиране на обществените отношения, острота на социалния анализ, преклонение пред природата, утвърждаване на силата и красотата на човешката любов. Те са прекрасен пример за майсторството, достигнато от автора в изборния от него жанр. Ученик на Флобер, последовател на Тургенев (с когото също го свързвала трайна дружба), съратник на Зола и Доде, Ги дьо Мопасан издига разказа до първостепенен литературен жанр и го превръща в средство за дръзко и задълбочено опознаване на живота. Съвсем не е случаен фактът, че много от книгите му са превеждани на руски през следващата година подир издаването им във Франция, а някои са били отпечатани на руски още в същата година, в която са се появили за пръв път на френски. Също както не е случайно, че Мопасан е един от най-популярните чуждестранни писатели в Съветския съюз.

Литературната критика неведнъж е изразявала своето учудване, че в същото време, в което френският роман е изживял небивал разцвет, разказът е имал далеч по-скромни успехи. Подобни констатации се правят и днес — във Франция сред новоизлезлите книги на един сборник с разкази се падат десетки и десетки романи. Не липсват и прибързани изводи и отчайващи прогнози за бъдещето на този жанр. Но за щастие творчеството на Мопасан е налице, за да опровергае опасенията на песимистите. Той е един от авторите, които винаги ще напомнят, че разказваческото умение всякога може да изненада с неподозирани постижения и че възможностите за нови завоевания в тази област са неизчерпаеми като самия живот.

Пенчо Симов
Юни 1982 година

ТАТКОТО НА СИМОН

Изби дванадесет часът. Вратата на училището се отвори и децата се втурнаха, като се блъскаха, за да излязат по-скоро. Но вместо набързо да се пръснат и да се приберат, както всеки ден, да обядват, те се спряха на няколко крачки, събраха се на групи и взеха да си шушукат.

Работата беше там, че тая сутрин Симон, синът на Бланшот, беше дошъл за първи път на училище.

Всички бяха чували в семействата си да се говори за Бланшот; и макар че навън хората се отнасяха с нея добре, помежду си майките говореха за тая жена с малко презрително състрадание, което се беше предало и на децата, без те изобщо да знаят защо.

Колкото до Симон, те не го познаваха, защото той никога не излизаше и не тичаше с тях из селските улици или по брега на реката. Затова и не го обичаха; приели бяха с известна радост, примесена с доста голямо удивление, и си повтаряха един другиму думата, казана от едно 14–15 годишно момче, което така хитро намигваше, че, изглежда, знаеше нещо повече.

— Знаете ли... пък Симон... на... няма татко.

На прага на училището се появи и синът на Бланшот. Той беше около 7–8 годишен, бледичък, много чист, стеснителен, почти неловък на вид.

Тъкмо тръгваше към дома си, когато другарите му, които все така шушукаха и го гледаха с хитри и жестоки погледи на деца, замислили да изиграят някому зла шега, малко по малко го наобиколиха и образуваха затворен кръг около него. Изненадан и смутен, той стоеше неподвижен сред тях, не разбираше какво ще му сторят. Но момчето, което беше донесло новината, възгордяно от вече постигнатия успех, го запита:

— Ти как се казваш?

Той отговори:

— Симон.

— Симон чий? — поде другият.

Детето повтори смутено:

— Симон.

Момчето му кресна:

— Трябва да се казваш Симон еди-кой си... Това не е име — Симон...

А детето, готово да се разплаче, отговори за трети път:

— Казвам се Симон.

Момчетата започнаха да се смеят. Тържествуващ, големият хлапак се развика:

— Нали виждате — няма татко.

Настъпи дълбоко мълчание. Децата бяха смаяни от това необикновено, невъзможно, чудовищно нещо — момче да няма татко; те го загледаха като някакво странно явление, като неестествено същество и чувствуваха как в тях расте необяснимото досега презрение на майките им към Бланшот.

Симон се беше облегал на едно дърво, за да не падне, и стоеше като смазан от непоправимо нещастие. Искаше да им обясни. Но не намираще какво да отговори, как да опровергае това ужасно нещо, че той няма баща. Най-сетне, пребледнял като смъртник, той им извика наслуки:

— А пък на, имам баща.

— Къде е? — попита голямото момче.

Симон мълчеше; не знаеше. Силно възбудени, децата се смееха; и тия селски синове, по-близки до животните, изпитваха жестокото желание, което тласка кокошките в кокошарника да пребият оная от тях, която е ранена. Симон внезапно съзря едно свое съседче, син на вдовица, което винаги ходеше само с майка си, като него.

— Че и ти — каза той — нямаш татко.

— Я, имам! — отвърна детето.

— Къде е? — запита в отговор Симон.

— Той е умрял — заяви детето с гордо превъзходство. — Той е в гробищата, моят татко.

Одобрителен шепот премина всред хлапетата, сякаш фактът, че имаше умрял баща в гробищата, издигна другаря им, за да срази другото дете, което въобще нямаше баща. И тия хлапаци, чиито бащи в по-голямата си част бяха зли, пияници, крадци и груби към жените си,

се блъскаха и все повече се притискаха около него — сякаш те, законните, искаха да задушат с един удар тоя, който беше извън закона.

Изведнъж един от тях, който се намиреше до Симон, му се изплези подигравателно и му изкрещя:

— Няма си татко! Няма си татко!

Симон го сграби с две ръце за косите и започна да блъска краката му с ритници, докато другият го хапеше жестоко по бузата. Стана ужасна блъсканица. Двата врагове бяха разделени и Симон падна на земята; удряха го, дращеха го, биеха го всред кръга, образуван от хлапците, които ръкопляскаха. Докато ставаше, като чистеше несъзнателно с ръка късичката си, цялата потънала в прах престилка, някой му викна:

— Върви да кажеш на татко си!

Тогавата той почувствува как в сърцето му нещо рухна. Те бяха по-силни, бяха го надвили, а той не можеше да им отговори, защото чувствуваше, че е вярно — че той няма баща. От гордост Симон се опита в продължение на няколко мига да се бори със сълзите, които го задушаваша. Изхълца, после заплака без вик, като хлипаше и цял се тресеше.

Тогавата сред враговете му избухна жестока радост и съвсем естествено, както диваците при ужасните си веселия, те се хванаха за ръце и започнаха да скачат в кръг около него, като повтаряха припева:

— Няма си татко! Няма си татко!

Но изведнъж Симон престана да хълца. Някакъв бяс го подлуди. Под краката му имаше камъни; той ги събра и с всички сили ги запрати срещу палачите си. Двама-трима бяха засегнати и избягаха с вик, а той изглеждаше толкова ужасен, че всред момчетата настъпи паника. Подли, както тълпата е подла пред отчаяната смелост, те се оттеглиха и побягнаха.

Когато остана само, момченцето без баща се затича към полето, защото през ума му мина някакъв спомен и го накара да вземе едно голямо решение. Искаше да се удави в реката.

Той наистина си припомни, че преди една седмица някакъв клетник, който просеше, за да живее, се беше хвърлил във водата, понеже вече нямаше никакви пари. Симон беше там, когато го вадеха, и бедният човечец, който обикновено му изглеждаше жалък, мръсен и грозен, тогава го бе поразил със спокойния си израз, с бледите си бузи,

с дългата си мокра брада и с широко отворените си много спокойни очи. Хората наоколо бяха казали: „Мъртъв е.“ Някой бе прибавил: „Сега е щастлив.“ Симон също искаше да се удави, защото нямаше баща, както оня нещастник, който нямаше пари.

Той стигна съвсем близко до водата и загледа как тече. Няколко бързи риби играеха в светлата струя; от време на време те леко подскачаха и улавяха мухи, които се въртяха на повърхността. Това много го интересува и той престана да плаче, за да ги види. Но както при стихване на буря внезапно минава силен вятър и кара дърветата да скърцат, а после се загубва към хоризонта, така понякога с остра болка в ума му се връщаше все тая мисъл: „Ще се удавя, защото нямам татко.“

Беше много топло, много хубаво време. Мекото слънце топлеше тревата. Водата блестеше като огледало. И в известни мигове Симон се чувствуваше щастлив, отпуснат, както обикновено след плач, идваше му да заспи там на тревата, в тая топлина.

Една зелена жабка скочи в краката му. Опита се да я хване. Тя се изплъзна. Тръгна подир нея и на три пъти едно след друго я изпусна. Най-сетне я улови за крайчеца на задните крака и започна да се смее, като гледаше усилието на животинчето да се изплъзне. Тя свиваше дългите си крака, после с внезапен устрем изведнъж ги обтягаше прави, като две пръчици, и същевременно, ококорила кръглите си, обкръжени със злато очи, махаше във въздуха с предните си лапички, които се движеха като ръце. Това му напомни една играчка, направена от тесни дъсчици, сковани една върху друга в зигзаг, които с подобно движение ръководеха упражненията на войничетата, прикрепени към тях. Тогава той се замисли за дома си, после за майка си, обзе го голяма тъга и пак заплака. По тялото му пробягваха тръпки; той коленичи и каза молитвата си, както преди да заспи. Но не успя да я довърши, защото хълцанията ставаха толкова чести, толкова бурни, че цял го разтърсваха. Той вече не мислеше; вече не виждаше нищо наоколо си, погълнат от своя плач.

Изведнъж тежка ръка се опря на рамото му и някакъв дебел глас го запита:

— Какво толкова ти е домъчняло, приятелче?

Симон се обърна: един висок работник с брада и черни къдравии коси го гледаше добродушно. Той отговори през сълзи, които пълнеха

очите и гърлото му:

— Биха ме... защото... съм нямал... татко, нямал съм... татко.

— Как — каза човекът, като се усмихваше, — че всеки си има татко.

Детето продължи с мъка, разтърсвано от скръбта си:

— Аз... аз... нямам.

Тогава работникът стана сериозен, той беше познал сина на Бланшот и макар отскоро да беше в селото, бе дочул за нейната история.

— Хайде — каза той, — успокой се момчето ми и ела с мене да отидем при мама. Ще ти намерим... татко.

Те тръгнаха; големият държеше малкия за ръка и се усмихваше, защото нямаше нищо против да види тая Бланшот, която била, както разправяха, една от най-хубавите моми в селото; пък и навярно си казваше някъде дълбоко в мисълта си, че младост, която е грешила, може пак да сгреша.

Стигнаха пред малка, бяла, много чиста къща.

— Тука е — каза детето и извика: — Мамо!

Една жена излезе и работникът изведнъж престана да се усмихва, защото веднага разбра, че човек вече не може да се шегува с тая висока, бледа мома, която бе застанала строга на прага, сякаш за да запрети на мъжа да влезе в къщата, където друг я бе измамил. С каскет в ръка, той промърмори смутено:

— Ето, госпожо, вода ви момченцето, беше се загубило при реката.

Но Симон се хвърли на врата на майка си, пак се разплака и каза:

— Не, мамо, аз исках да се удавя, защото другите ме биха... биха ме... защото нямам татко.

Палеща червенина покри страните на младата жена и потърсена до физическа болка, тя страстно целуна детето и по лицето ѝ потекоха сълзи. Мъжът стоеше развълнуван и не знаеше как да си отиде. Но изведнъж Симон се затича към него и му каза:

— Искате ли да бъдете мой татко?

Настъпи голямо мълчание. Занемяла, мъчена от срам, Бланшот се облегна на стената и притисна с две ръце сърцето си. Като видя, че не му отговарят, детето поде:

— Ако не искате, аз пак ще отида да се удавя.

Работникът обърна работата на шега и отговори, като се смееше:

— Ама, разбира се, съгласен съм.

— А как се казваш? — запита тогава детето. — За да отговарям на онези, когато ме запитат за името ти.

— Филип — отвърна човекът.

Симон млъкна за миг, за да втълпи това име в главата си, после, напълно утешен, протегна ръце и каза:

— Добре тогава, Филип, ти си моят татко.

Работникът го повдигна от земята, неочаквано го разцелува по двете страни и после много бързо избяга с широки крачки.

Когато на другия ден детето влезе в училище, посрещна го зъл смях, а на излизане, щом момчетата понечиха пак да започнат, Симон им хвърли тия думи в лицето, сякаш мятеше камък:

— Филип се казва татко ми.

Весели крясъци се надигнаха от всички страни:

— Кой Филип?... Какъв Филип?... Какъв е тоя Филип?... Откъде го взе тоя Филип?

Симон не отговори и непоклатим във вярата си, ги предизвикваше с поглед, готов по-скоро да се остави да го мъчат, отколкото да побегне от тях. Учителят го освободи и той се върна в къщи при майка си.

В продължение на три месеца високият работник Филип минаваше често край къщата на Бланшот, а понякога, когато я видеше да шие, седнала до прозореца, се осмеляваше да ѝ заговори. Винаги замислена, тя му отговаряше учтиво, но никога не се пошегува, не го пусна да влезе в дома ѝ. Обаче малко самонадеян, както са всички мъже, той си представи, че когато разговаря с него, тя често е позаруменена, отколкото обикновено.

Но пропаднала репутация толкова мъчно се поправя и винаги остава толкова уязвима, че въпреки гордата сдържаност на Бланшот, хората в селото започнаха да говорят.

Колкото до Симон, той много обичаше новия си татко и почти всяка вечер се разхождаше с него след свършването на работния ден. Ходеше редовно на училище и минаваше сред другарите си много достойно, без да им отговаря.

Един ден обаче момчето, което първо го бе нападнало, му каза:

— Ти излъга; нямаш баща, който да се казва Филип.

— Защо? — попита много развълнуван Симон.

Момчето потриваше ръце. То поде:

— Защото, ако имаше баща, той щеше да е мъж на майка ти.

Симон се смути пред правилността на това разсъждение. Но въпреки това отговори:

— Все пак той е моят татко.

— Може — каза момчето, като се хилеше злобно, — но не ти е съвсем баща.

Детето на Бланшот наведе глава и тръгна замислено към ковачницата на бай Лоазон, където работеше Филип.

Тая ковачница беше като заровена под дърветата. Тук беше много тъмно; едничка червената светлина на огромното огнище осветяваше с широки отблясъци петима ковачи с голи ръце, които удряха по наковалните си с ужасен трясък. Те стояха прави, червени като дяволи, впили поглед в нажеженото желязо, което изтезаваха; а тежката им мисъл се вдигаше и спускаше заедно с чуковете.

Симон влезе незабелязано, тихичко отиде и дръпна приятеля си за ръкава. Той се обърна. Внезапно работата се прекъсна и всички мъже загледаха много внимателно. Тогава всред тази необичайна тишина се издигна крехкият гласец на Симон:

— Виж какво, Филип, момчето на Мишод ми рече ей сега, че ти не си ми бил съвсем татко.

— Че защо? — попита работникът.

Детето отговори с цялата си наивност:

— Защото не си мъж на мама.

Никой не се засмя. Филип остана прав, облегал чело на опакото на едрите си ръце, които държаха изправения върху наковалнята чук. Той мислеше. Неговите четирима другари го гледаха, а Симон чакаше тревожно, съвсем дребничък между тия великани. Изведнъж един от ковачите, отговаряйки на мисълта, която занимаваше всички, каза на Филип:

— Тя все пак е добра и честна девойка, тая Бланшот, работлива е и прибрана въпреки нещастията си, достойна жена ще бъде за свестен мъж.

— То си е така — рекоха останалите трима.

Работникът продължи:

— Какво е виновно момичето, че е сбъркало? Обещал ѝ беше да се оженят. Колко ги има — същото са правила, а днес са на почит.

— То си е така — отвърнаха в глас тримата мъже.

Оня поде:

— А колко се е мъчила, горката, за да отгледа сама момчето си, колко сълзи е изплакала, откакто излиза само колкото да иде до църква, един бог знае!

— И това е вярно — казаха останалите.

Чуваше се само духалото, което разпалваше огъня в огнището. Изведнъж Филип се наведе към Симон:

— Иди кажи на майка си, че довечера ще дойда да си поговорим с нея.

После хвана детето за раменете и го избута навън.

Върна се на работното си място и с един размах петте чука се отпуснаха заедно върху наковалните. Така те коваха желязо до тъмно — силни, мощни, весели като доволни чукове. Но както в празничен ден голямата катедрална камбана звъни по-силно от другите камбани, така и чукът на Филип надвиваше над трясъка на другите, спускаше се миг след миг с оглушителен шум. А прав сред искрите, с пламнал поглед, той ковеше със страст.

Небето беше пълно със звезди, когато той похлопа на вратата на Бланшот. Беше в празнични дрехи, с чиста риза, избръснат. Младата жена се появи на прага и му каза скръбно:

— Не е добре, че идвате така, след залез-слънце, господин Филип.

Той понечи да отговори, заекна и остана смутен пред нея.

Тя продължи:

— А вие разбирате, нали, че хората вече не бива да говорят за мене.

Тогава той неочаквано каза:

— Какво от това, ако се съгласите да ми станете жена?

Никакъв глас не му отговори, но му се стори, че чу как в мрачината на стаята падна тяло. Той влезе бързо и Симон, който лежеше на леглото си, долови шум от целувка и няколко думи, които майка му произнесе много тихо. После изведнъж почувствува как приятелят му го вдига и като го държеше в опънатите си напред херкулесовски ръце, му извика:

— Ще им кажеш на другарите си, че татко ти е Филип Реми, ковачът, и че той ще дойде да издърпа ушите на всеки, който ти направи нещо.

На другия ден, когато училището беше пълно и часът щеше да почне, малкият Симон стана, блед и с треперещи устни: — Моят татко — каза с ясен глас той — е Филип Реми, ковачът, и той обеща да издърпа ушите на всеки, който ми направи нещо.

Тоя път вече никой не се изсмя, защото Филип Реми, ковачът, беше добре познат и с такъв татко всеки можеше да се гордее.

ИСТОРИЯТА НА ЕДНА РАТАЙКИНЯ

I

Понеже времето беше много хубаво, хората от чифлика се наобядваха по-бързо от обикновено и се пръснаха из нивята. Роза, слугинята, остана сама в обширната кухня, където огънят гаснеше в огнището под пълното с топла вода менче. От време на време тя гребваше от водата и бавно миеше съдовете, прекъсваше работата си и се заглеждаше в двата светли квадрата, които слънцето очертаваше през прозореца върху дългата маса и в които личаха дефектите на стъклото.

Три много дръзки кокошки търсеха трохи под столовете. Миризма на птичи двор, топъл дъх на прокиснало от обора влизаха през полуотворената врата; а в мълчанието на палещото пладнe се чуваше как петлите пеят.

След като свърши работата си, избърса масата, почисти огнището и нареди чиниите на високата лавица в дъното до дървения часовник, който звънко тиктакаше, момата въздъхна, леко замаяна и потисната, без да знае защо. Огледа почернелите, измазани с глина стени, окадените греди на тавана, по които висяха паяжини, пушени херинги и сплитове лук; после седна — дразнеха я старите изпарения, които тоя ден поради горещината излизаха от пръстения под, където бяха засъхвали разливани от толкова дълго време неща. Примесваше се и острата миризма на млякото, оставено в съседната стая на хладно за сметана. Все пак тя искаше да седне да шие както обикновено, но няма сили и отиде да подиша на прага.

Тогава, галена от палещата светлина, тя почувствува някаква сладост, която прониква до сърцето, по тялото ѝ премина тръпка на блаженство.

От торището пред вратата се надигаше лека блестяща пара. Там се търкаляха кокошките, легнали на една страна, и леко чоплеха с крак, за да търсят червеи. Сред тях петелът се изправяше надменен. Той избираше час по час някоя и започваше да се върти наоколо ѝ с кратко призивно къткане. Кокошката лениво се изправяше и го приемаше

спокойно, като прегъваше крака и го поддържаше с крилете си, после отърсваше перата си и от тях излизаше прах, след това пак лягаше на торището, а той кукуригаше, като броеше победите си; и от всички дворове петлите му отвърщаха, сякаш си препращаха любовни предизвикателства от чифлик на чифлик.

Слугинята ги гледаше, без да мисли; после вдигна очи и остана заслепена от блясъка на цъфналите ябълки, целите бели като напудрени глави.

Внезапно едно младо конче, замаяно от радост, мина в галоп пред нея. То два пъти обиколи ямите, край които растяха дървета, после неочаквано се спря и извърна глава, сякаш се изненада, че е самичко.

Тя също изпита желание да тича, нужда от движение и същевременно ѝ се доця да се излегне, да простре ръце и крака, да си почине в неподвижния топъл въздух. Пристъпи няколко крачки, нерешително, със затворени очи, обзета от животинско блаженство; после полекичка отиде до кокошарника да събере яйцата. Имаше тринадесет — взе ги и ги донесе.

Прибра ги в бюфета, но миризмите на кухнята пак ѝ додеяха и тя излезе да поседне на тревата.

Ограденият с дървета чифликчийски двор сякаш спеше. Високата трева, в сред която жълтите глухарчета бляскаха като светлинки, се зеленееше наситено със съвсем свеж, пролетно зелен цвят. Сенките на ябълковите дървета се събираха в кръг около дънерите, а сламените покриви на сградите, на върха на които растяха перуники с остри като саби листа, леко димяха, сякаш влагата на оборите и хамбарите излиташе през сламата.

Слугинята стигна под навеса, където прибираха талигите и колите. Там, в дъното на пресъхналата вада, имаше голяма зелена дупка, пълна с теменужки, и от тях се носеше миризма, а отвъд насипа се виждаше широка равнина, полето, където растяха житата, с китки дървета на места и тук-там далечни групи работници, дребнички като кукли; бели коне, прилични на играчки, теглеха детско рало, водено от човече, високо колкото един пръст.

Тя отиде да вземе сноп слама от плевника и го хвърли в ямата, за да седне отгоре му; после, понеже не се чувствуваше удобно, развърза

го, разстла сламата и легна по гръб с ръце под главата и проснати крака.

Полекичка притваряше очи, унесена в сладка нега. И щеше вече съвсем да заспи, когато усети две ръце да я сграбчат за гърдите и тя се изправи с един скок. Беше Жак, ратаят, висок, добре сложен пикардец, който от някое време насам я задиряше. Тоя ден той работеше в кошарата и като я видя, че ляга на сянка, дойде дебнешком, сдържайки дъха си, със светнали очи и сламчици в косите.

Опита се да я целуне, но силна като него, тя му залепи плесница; а той лукаво я помоли за милост. Тогава те седнаха един до друг и заприказваха приятелски. Говореха за времето, което беше благоприятно за нивята, за това, че годината се очертаваше добра за господаря, добър човек, после за съседите, за целия край, за себе си, за своите села, за младостта си, за спомените си, за родителите си, които те бяха напуснали за дълго, може би завинаги. Тя се разнежи, като мислеше за всичко това, а той, с упоритата си мисъл в главата, се настаняваше все по-близо до нея, попритискаше се, тръпнещ, цял обзет от желание. Тя казваше:

— Доста време има, откакто не съм видяла мама; все пак, тежко е, че толкова сме далече.

И погледът ѝ се рееше в далечината отвъд пространството, чак до изоставеното село, там, на север.

Изведнъж той скочи, сграбчи я за врата и пак я целуна, но със стиснат юмрук тя го удари право в лицето толкова силно, че от носа му потече кръв и той стана, за да облегне главата си на ствола на едно дърво. Тогава тя се разнежи и като се приближи до него, попита:

— Боли ли те?

Но той взе да се смее. Не, нищо му нямало, само че тя го ударила точно по носа. Той шепнеше: „Дяволче!“, и я гледаше с възхищение, почувствувал уважение, съвсем различна нежност, начало на истинска любов към тая едра и тъй силна мома.

Когато кръвта спря, той предложи да се поразходят, понеже се боеше от твърдата ръка на съседката си, ако останеха седнали така един до друг. Но сега тя сама го хвана за ръката, както правят годениците вечер по сенчестите пътища, и му каза:

— Не е добре, дето така не ме уважаваш, Жак.

Той отричаше. Не, не че не я уважавал, но бил влюбен и толкова.

— Значи искаш да се оженим ли? — каза тя.

Той се поколеба, после я загледа отстрани, а нейните очи и погледът ѝ се рееха далеч напред. Страните ѝ бяха червени и пълни, широките гърди изпъкваха под басмения елек, устните ѝ бяха пълни и свежи, а почти голият ѝ врат бе обсипан с дребни капчици пот. Той пак усети, че го обзема желание, и сложил устни до ухото ѝ, пошепна:

— Да, искам.

Тогава тя го прегърна през врата и го целуна толкова дълго, че и двамата останаха без дъх.

От тоя миг между тях започна вечната история на любовта. Те се задяваха по ъглите; даваха си срещи вечер на луна, криеха се зад една купа сено и с грубите си подковани обувки си правеха синини на краката под масата, докато ядяха.

После малко по малко Жак сякаш започна да се отегчава от нея; избягваше я, почти не ѝ говореше вече, не търсеше случай да я срещне сама. Тогава я обхванаха съмнения и голяма тъга; след известно време забеляза, че е бременна.

Отначало остана слисана, после я обзе гняв, който всеки ден растеше, защото той толкова грижливо я отбягваше, че тя не успяваше да го намери.

Най-сетне една нощ, когато всички в чифлика спяха, тя излезе безшумно по фуста и боса, прекоси двора и бутна вратата на обора, където Жак беше легнал в един голям сандък със слама над конете си. Той се престори, че хърка, когато я чу да се приближава, но тя се качи при него и коленичила, го разтърси, докато той се изправи.

Когато той седна и попита: „Какво искаш?“, тя рече със стиснати зъби, разтреперана от ярост:

— Искам да се ожениш за мене, щом ми обеща да се ожениш!

Той се изсмя и отвърна:

— Как не! Ако човек вземе да се жени за всички моми, с които е сгрешил, къде ще му излезе краят!

Но тя го сграбчи за врата, събори го, без той да успее да се отърве от свирепата ѝ прегръдка, и като го душеше, му изкрещя лице в лице:

— Бременна съм, чуваш ли, бременна съм!

Когато Жак разбра, че тя е по-силна от него, промърмори:

— Добре де, щом е така, ще се оженим.

Но тя не вярваше на обещанията му.

— Веднага — каза — ще дадеш съобщение!

Той отговори:

— Веднага.

— Закълни се в бога.

Той се поколеба няколко мига, после се примири:

— Заклевам се в господата.

Тогава тя разтвори пръстите си и си отиде, без да добави нито дума.

Няколко дена не можа да му говори, а оборът всяка нощ вече беше заключен и тя не смееше да вдигне шум, боейки се от скандал.

После една сутрин на закуска видя да влиза друг ратай. Тя попита:

— Жак отиде ли си?

— Да — каза другият, — аз съм на неговото място.

Тя се разтрепери толкова силно, че не можеше да откачи менчето; после, когато всички вече бяха на работа, се качи в стаята си и плака с лице във възглавницата, за да не би някой да я чуе.

През деня се опита да се осведоми, без да събуди подозрения; но толкова беше обзета от мисълта за нещастията си, че ѝ се струваше, сякаш всички, които разпитваше, се усмихват лукаво. Впрочем тя не можа да научи нищо, освен че той се е махнал завинаги от тия места.

II

Тогава за нея започна живот на непрекъснато мъчение. Работеше като машина, без да се интересува какво върши, с едничката мисъл в главата: „Ами като узнаят?“

Тая натрапчива мисъл дотолкова ѝ пречеше да разсъждава, че тя дори и не се опитваше да избегне скандала, който чувствуваше, че се приближава, става всеки ден по-близък, неизбежен и сигурен като смъртта.

Всяка сутрин ставаше много преди другите и разтревожена да види дали няма днес да я забележат, се мъчеше с настървена упоритост да види кръста си в едно парченце счупено огледало, което и служеше за ресане.

А през деня час по час прекъсваше работата си, за да погледне от горе на долу и види дали издутият ѝ корем не повдига твърде много престилката.

Месеците минаваха. Тя вече почти не говореше и когато я запитваха за нещо, не разбираше, стоеше изплашена, с тъп поглед и треперещи ръце; тогава господарят ѝ каза:

— Ама че си оглупяла от някое време, моето момиче!

В църква се криеше зад някой стълб и вече не смееше да ходи на изповед, понеже много се боеше от свещеника, комуто придаваше свръхестествената сила да чете в съвестите.

На масата погледите на другарите ѝ сега я караха да замира в тревога и тя все си въобразяваше, че е открита от краварчето, не по годините си развито и хитро момче, което не сваляше блестящия си поглед от нея.

Една сутрин пощенският раздавач ѝ предаде писмо. Тя никога не бе получавала писма и остана толкова поразена, че трябваше да седне. Дали не беше от него? Но тъй като не знаеше да чете, тя стоеше разтревожена, трепереща пред тая хартия, покрита с мастило. Сложи я в джоба си, понеже никому не смееше да повери своята тайна; често прекъсваше работата си, дълго разглеждаше равномерно раздалечените

редове, завършени с някакъв подпис, и някак си се надяваше, че изведнъж ще открие смисъла им. Най-сетне почти се побърка от нетърпение и тревога и отиде при учителя, който я накара да седне и прочете:

Скъпа дъще, настоящото е, за да ти кажа, че съвсем не ме бива; нашият съсед, господин Дантю, взе перото, за да те помоли да дойдеш, ако можеш.

За любещата ти майка
Сезар Дантю, помощник-кмет.

Тя не каза дума и си отиде; но щом остана сама, седна край пътя с подкосени крака и остана там до тъмно.

Когато се прибра, тя разказа за нещастieto си на чифликчията, който я пусна да си отиде за колкото време иска, като обеща да намери някоя надничарка за нейната работа и пак да я вземе, щом се върне.

Майка ѝ агонизираше; умря в самия ден на пристигането ѝ; а на другия Роза роди дете-седмаче, ужасно скелетче, толкова пустало, че да те е страх да го гледаш; то сякаш непрекъснато страдаше — толкова болезнено стискаше горкичките си костеливи ръчички, които приличаха на рачи крака.

Но оживя.

Тя каза, че била женена, но че няма да може да гледа детето и го остави у съседите, които обещаха да се грижат за него.

Върна се.

Но в тъй дълго наболялото ѝ сърце изгря като зора една непозната любов към малкото крехко създание, което бе оставила там; и тая любов беше ново страдание, всекичасно, всекиминутно страдание — защото беше отделена от него.

Най-много я измъчваше някакво лудо желание да го целува, да го притиска в прегръдките си, да чувствува с плътта си топлината на неговото телце. Започна да не спи нощем, по цял ден мислеше за него, а вечер, след като свършеше работата си, сядаше пред огнището и гледаше втренчено като човек, чиято мисъл е далеч.

Започнаха да приказват за нея, закачаха я за любовника, който навярно имала, питаха я дали е хубав, дали е висок, дали е богат, кога

ще бъде сватбата и кога кръщенето. Тя често побягваше и отиваше да поплаче някъде сама, защото тия въпроси се забиваха в душата ѝ като игли.

За да се отвлече от тая мъка, та заработи бясно и все с мисълта за детето потърси начин да събере много пари за него.

Реши да работи толкова усилено, че да се принудят да ѝ повишат заплатата.

Тогава малко по малко тя заграби цялата работа около себе си, накара да отпратят една слугиня, която ставаше излишна, откак тя се трудеше за двама, пестеше от хляба, от зехтина и свещите, от зърното, което се хвърляше разточително на кокошките, от фуража на добитъка, който малко се прахосваше. Започна да трепери над парите на господаря, като да бяха нейни, и толкова изгодно взе да се пазари, да продава скъпо онова, което излизаше от къщата, и да открива хитрините на селяните, които предлагаха стоката си, че я натовариха само тя да се занимава с покупките и продажбата, да ръководи работата на работниците, да държи сметка за провизиите; така че в скоро време стана незаменима. Тя упражняваше такъв надзор над всичко, че под нейно ръководство чифликът се замогна необикновено. На две мили наоколо говореха за „слугинята на майстор Вален“, а чифликчията навсякъде повтаряше:

— Тая мома струва повече от злато.

Но времето минаваше, а нейната заплата си оставаше същата. Той приемаше каторжния ѝ труд като нещо обикновено за предана слугиня, просто като признак за усърдие; а тя започна да си мисли с известна горчивина, че благодарение на нея чифликчията прибира десетина-двадесет жълтици повече на месец, а тя продължава да получава по 240 франка годишно — ни повече, ни по-малко.

Реши да поиска увеличение. На три пъти ходи при господаря, но като застанеше пред него, заговаряше за нещо друго. Чувствуваше известно стеснение да иска пари, сякаш това беше някак срамно. Найсетне един ден, когато чифликчията закусваше сам в кухнята, тя му каза малко смутено, че желае да му говори насаме. Той вдигна глава изненадан, опрял ръце на масата — в едната държеше ножа си с острието нагоре, а в другата залък хляб, — и загледа втренчено слугинята. Тя се смути под неговия поглед и поиска една седмица отпуск, за да си отиде на село, защото била малко не добре.

Господарят веднага се съгласи; после и той също смутен, добави:
— И аз ще има да си поговоря с тебе, като се върнеш.

III

Детето щеше да навърши осем месеца: тя не го позна. То бе станало розово, бузесто, цяло закръглено като вързопче жива тлъстина. Разперените му от месести гривнички пръстчета леко мърдаха с видимо доволство. Тя се хвърли към него като животно върху плячката си и го разцелува толкова силно, че малкото зарева от уплаха. Тогава и тя заплака, защото детето ѝ не я познаваше и протягаше ръчички към дойката си, щом я зърнеше.

Но още на другия ден то свикна с лицето ѝ и се смееше, като я видеше. Тя излизаше с него из полето, държеше го в протегнатите си ръце, тичаше като луда, сядаше под сянката на дърветата; после за пръв път в живота си отвори сърцето си пред друго същество и макар че то не разбираше, разказваше му за скърбите си, за работите си, за грижите си, за надеждите си и непрекъснато го уморяваше с бурните си и настървени милувки.

Изпитваше безкрайна радост да го мачка, да го мие, да го облича; беше щастлива дори и когато почистваше детските му мръсотии, сякаш с тая грижа се утвърждаваше нейното майчинство. Тя го разглеждаше, постоянно се изненадваше, че то е нейно, и си повтаряше полугласно, като го подхвърляше в ръцете си:

— То си е моето мъничко, то си е моето мъничко!

Докато се връщаше в чифлика, тя рида по целия път и едва се бе прибрала, когато господарят я повика в стаята си. Тя отиде много изненадана и развълнувана, без сама да знае защо.

— Седни там — каза той.

Тя седна и двамата постояха някое време един до друг, смутени, с безжизнено отпуснати ръце, които им пречеха, и както правят обикновено селяните, не се поглеждаха.

Чифликчията — дебел, четиридесет и пет годишен мъж, два пъти вдовец, веселяк и упорит — изпитваше видимо стеснение, което не му беше присъщо. Най-сетне той се реши и заговори с неопределен израз на лицето, като малко се запъваше и гледаше някъде надалеч в полето.

— Роза — каза той, — не си ли помисляла да се задомиш?

Тя пребледня като смъртник. Като видя, че не му отговаря, той продължи:

— Добра мома си ти, скромна, работлива и спестовна. Жена като тебе ще бъде богатство за кой и да е мъж.

Тя стоеше все така неподвижна, гледаше плахо и дори не се стараеше да разбере, защото мислите ѝ бяха объркани като пред надвиснала голяма опасност. Той почака малко, после продължи:

— Нали виждаш, чифлик без господарка не върви, дори и при слугиня като тебе.

Тогава спря, не знаеше какво повече да каже; а Роза го гледаше с ужас, сякаш отпред ѝ стоеше убиец и тя се готвеше да избяга при първото негово движение.

Най-сетне, след пет минути той попита:

— Е, съгласна ли си?

Тя отговори с тъга:

— За какво, господарю?

Тогава той рече внезапно:

— Че да ме вземеш!

Тя изведнъж стана, после пак се отпусна като подкосена на стола и дълго остана неподвижна като човек, когото неочаквано е сполетяло голямо нещастие. Накрая чифликчията стана нетърпелив:

— Хайде де, че какво ти трябва тогава?

Тя го гледаше замаяна; после внезапно сълзи бликнаха в очите и, задушиха я, тя повтори два пъти:

— Не мога, не мога!

— Че защо? — попита мъжът. — Хайде, не ставай глупава; давам ти до утре да си помислиш.

И побърза да си отиде, много облекчен, че е свършил с тая постъпка, която твърде го затрудняваше, и уверен, че на другия ден слугинята ще приеме предложението, което за нея беше съвсем ненадейно, а за него — една чудесна сделка, тъй като по тоя начин той завинаги си осигуряваше жена, която положително щеше да му донесе повече от най-богатата мома в селото.

Впрочем между тях не можеше да съществува въпрос за неравенство в брака, защото на село всички са приблизително равни: чифликчията оре като ратая си, който най-често на свой ред днес или

утре става господар, а слугините постоянно се превръщат в господарки, без това да внесе каквато и да било промяна в живота или в навиците им.

Роза не си легна тая нощ. Тя се отпусна на леглото си, нямаше сили дори да плаче — дотолкова бе съсипана. Стоеше неподвижно, не чувствуваше вече тялото си, а умът и бе разсеян, сякаш някой го бе късал с един от ония гребени, с които даракчиите влачат вълна за дюшеци.

Само от време на време успяваше да събере някакви късчета от разсъдък и се ужасяваше пред мисълта за онова, което можеше да се случи.

Страхът ѝ нарасна и колчем големият кухненски часовник отмерваше бавно часовете в заспалата тишина на къщата, тя се обливаше в пот от тревога. Главата и се маеше, кошмари идваха един след друг, свещта угасна; тогава тя изпадна в унес, обзе я неистовият стремеж към бягство, който обхваща селските хора, когато мислят, че им е направена магия, лудо желание да се махнат, да се изплъзнат, да бягат пред нещастieto като кораб пред буря.

Изписка прилеп; тя потрепери, изправи се, прокара ръце по лицето си, в косите си, опипа тялото си като луда; после слезе с движения на сомнамбул. Когато се намери в двора, тя запълзя, за да не би да я забележи някой скитащ безобразник, защото луната беше на залез и хвърляше силна светлина в полето. Вместо да отвори вратата на оградата, тя се прехвърли през насипа; после, като се намери пред полето, тръгна. Тичаше право пред себе си, с гъвкав и бърз бяг и от време на време несъзнателно надаваше остър вик. Чудовищната ѝ сянка, легнала на земята отстрани, бягаше заедно с нея, понякога нощна птица се извиваше над главата ѝ. Кучетата в чифликчийските дворове залайваха, когато я чуеха да минава край тях, едно куче прескочи трапа и се хвърли след нея, за да я ухапе, но ти се извърна и така изкрещя, че животното избяга ужасено, сви се в колибката си и млъкна.

Тук-там младо семейство зайци лудуваше в някоя нива, но щом приближеше жената, която бягаше бясно като подлудяла Диана, плахите животни се разпръсваха; малките и майката изчезваха и се свираща в някоя бразда, а бащата хукваше, колкото му краката държат, и понякога скачащата му сянка с големи щръкнали уши преминаваше

върху залязващата луна, която сега потъваше накрай света и осветяваше равнината с косата си светлина като огромен фенер, поставен на земи на хоризонта.

Звездите изчезнаха в небесните глъбини, няколко птички зацвърчаха; денят се раждаше. Изтощена, момата се задъхваше и когато слънцето проби заруменената зора, тя се спря.

Подутите ѝ крака отказваха да вървят; но тя зърна някаква локва, голяма локва със застояла вода, която под червените отблясъци на новия ден приличаше на кръв, и със ситни стъпки, куцукайки, притиснала сърцето си с ръка, отиде да накваси в нея двата си крака.

Седна на едно снопче трева, махна грубите си, покрити с прах обувки, развърза чорапите и потопа посинелите си прасци в неподвижната повърхност, където от време на време се пукаха въздушни мехурчета.

Сладостна свежест се изкачи от петите до гърлото ѝ и изведнъж, докато гледеше неподвижно дълбокото блато, я обхвана шемет, бясно желание цяла да потъне в него. Там ще престане да страда, ще престане завинаги. Не мислеше вече за детето си; искаше мир, пълен покой, да спи безкрайно. Тогава се изправи с вдигнати ръце и пристъпи две крачки напред. Вече бе затънала до бедрата и щеше да се хвърли, когато някакво палецо щипане по глезените я накара да отскочи назад и тя нададе отчаян вик, защото, залепени за месото от коленете до края на ходилата, дълги черни пиявици пиеха живота ѝ, издуваха се. Тя не смееше да ги пипне и виеше от ужас. Отчаяните ѝ крясъци привлякоха един селянин, който минаваше надалеч с колата си. Той изтръгна пиявиците една по една, затисна раните с трева и отведе момата с колата си до чифлика на нейния господар.

Тя лежа петнадесет дена, после, в деня, когато стана, както седеше пред вратата, чифликчията дойде неочаквано и застана пред нея.

— Значи — каза той, — работата е решена, нали?

Отначало тя нищо не отговори, после, понеже той стоеше прав и я пронизваше с упорития си поглед, тя изрече с мъка:

— Не, господарю, не мога.

Но мъжът изведнъж се ядоса:

— Не можеш ли, моме, не можеш ли, че защо?

Тя се разплака и повтори:

— Не мога.

Той я огледа и изкрещя в лицето ѝ:

— Значи имаш любовник, а?

Разтреперана от срам, тя промърмори:

— Може и така да е.

Зачервен като мак, мъжът заекваше от гняв:

— А, признаваш значи, никаквице! А какъв е тоя хубостник? Някой босяк, просяк, скитник, голтак някой, така ли? Какъв е, кажи де?

И понеже тя нищо не отговаряше, продължи:

— А, не щеш да кажеш... А пък аз ще ти кажа: Жан Бодю, нали?

Тя извика:

— Не, не е той!

— Тогава Пиер Мартен?

— О, не, господарю.

Той изреждаше като замаян всички момци в селото, а тя, съсипана, отричаше и час по час бършеше очите си с края на престилката. Но той търсеше и търсеше с животинска упоритост, човъркаше в сърцето ѝ, за да открие неговата тайна, както ловджийското куче претърсва цял ден някоя бърлога, за да хване звяра, който то чувствава, че е в дъното ѝ. Внезапно мъжът извика:

— Хе, дявол да го вземе, тогава ще да е Жак, миналогодишният ратай; казваха хората, че ти говорел и че сте си били дали дума да се вземете.

Роза се задушаваше: прилив на кръв обагри лицето ѝ, сълзите ѝ изведнъж пресъхнаха, те засъхваха по бузите ѝ като капки вода върху нажежено желязо. Тя извика:

— Не, не е той, не е той!

— Не е ли той? — запита хитрият селянин, който надушваше частица истина.

Тя отговори забързано:

— Заклевам ви се, заклевам ви се...

Търсеше в какво да се закълне, не смееше да се позове на светите неща. Мъжът я прекъсна:

— Той те задиряше по ъглите и те поглъщаше с поглед на трапезата. Давала ли си му дума, а, казвай!

Тоя път тя погледна господаря си направо.

— Не, никога, никога и кълна се в господата, днес да дойде да ме иска, няма да го взема!

Изглеждаше толкова искрена, че чифликчията се поколеба. Той поде, сякаш говореше на себе си:

— Тогава какво? Нещастие все пак не ти се е случвало, щеше да се узнае. А щом не е имало последствия, никоя мома не би отказала на господаря си само за това. Все пак трябва да има нещо.

Тя нищо повече не отговори, задушаваше я страх.

Той пак запита:

— Не искаш ли?

Тя въздъхна:

— Не искам, господарю.

И той си тръгна.

Тя помисли, че се е отървала и прекара почти спокойно останалата част на деня, но се чувствуваше така пребитата и изтощена, сякаш я бяха карали да движи вършачката вместо стария бял кон.

Легна си, щом можа, и веднага заспа.

Към средата на нощта я събудиха две ръце, които опипваха леглото ѝ. Тя подскочи от страх, но веднага позна гласа на чифликчията, който ѝ казваше:

— Не се плаши, Роза, аз съм, дойдох да ти говоря.

Отначало тя се изненада; после, понеже той се мъчеше да влезе под завивките ѝ, тя разбра какво иска и се разтрепери много силно — чувствуваше се сама в тъмнината, натежала още от съня и съвсем гола до тоя мъж, който я желаше. Тя не се съгласяваше, разбира се, но се противопоставяше лениво, като и сама се бореше срещу винаги тъй силния инстинкт у простите хора, недостатъчно защитена от нерешителната воля на тия безволни и меки характери. Отвърщаше глава ту към стената, ту към стаята, за да избегне милувките, с които устата на чифликчията търсеше нейната, и тялото ѝ леко се извиваше под завивките, уморено от усилието на борбата. Но опиянен от желанието, той ставаше брутален, отви я с рязко движение. Тогава тя почувствува, че вече наистина не ще може да устои. Като се покоряваше на някаква щраусова стеснителност, тя скри лицето си в ръце и престана да се брани.

Чифликчията остана цялата нощ при нея. Дойде и на другата вечер, после — всеки ден.

Заживяха заедно.

Една сутрин той ѝ каза:

— Дадох съобщение, ще се оженим идущия месец.

Тя не отвърна. Какво можеше да каже? Не се противопостави.
Какво можеше да стори?

IV

Омъжи се за него. Чувствуваше се като затънала в ров с недостъпни брегове, от който никога няма да може да излезе, а над главата ѝ сякаш бяха надвиснали всевъзможни нещастия като големи скали, които щяха да се строполят при първия случай. За нея мъжът ѝ беше човек, когото тя е ограбила и който днес или утре ще забележи това. После мислеше и за детето си, от което идеше цялото ѝ нещастие, но също и цялото ѝ щастие на тая земя.

Тя ходеше да го вижда два пъти в годината и всеки път се връщаше по-тъжна.

Но с време и страховете ѝ се успокоиха, сърцето ѝ се смири и тя заживя по-доверчиво, с някакъв неясен страх, който все още се мяркаше в душата ѝ.

Минаха години; детето караше шестата година. Тя вече беше почти щастлива, когато настроението на чифликчията неочаквано се помрачи.

От две или три години у него сякаш се бе загнездила тревога, той сякаш таеше някаква грижа, някаква болка в душата, която постепенно растеше. След вечеря оставаше дълго на масата, забил глава в ръцете си, тъжен, разяждан от мъка. Думите му ставаха по-сурови, навремени груби и дори изглеждаше, че има някаква задна мисъл срещу жена си, защото понякога ѝ отвърщаше сприхаво, почти гневно.

Един ден, когато момченцето на една съседка беше дошло да вземе яйца и тя го посгълча, понеже беше претрупана с работа, мъжът ѝ внезапно изскочи и ѝ каза със зъл глас:

— Да беше твое, нямаше така да се отнасяш с него!

Тя остана стресната, не можа да отговори, после си влезе — всичките ѝ тревоги отново се събудиха.

На вечерята чифликчията не ѝ заговори, не я погледна, сякаш знаеше нещо.

Объркана, тя не посмя да остане сама с него след яденето: избяга и отърча до църквата.

Нощта се спущаше; тесният храм беше съвсем тъмен, но в тишината някъде там към олтара бродеха някакви стъпки, защото клисарят приготвяше за през нощта кандилото пред дарохранителницата. Тази трепкаща огнена точка, потънала в мрачината на свода, се стори на Роза като последна надежда и впила поглед в нея, тя се отпусна на колене.

Мъждукащото кандило се изкачи нагоре с шум на вериги. Скоро по плочите прокътят равномерно тропот на дървени обувки, последван от триене на въже, което се влачи, и тънкогласната камбана изби за вечерня сред нарастващата мъглявина. Когато човекът щеше вече да излезе, тя го настигна.

— В къщи ли си е свещеникът? — каза тя.

Той отвърна:

— Разбира се, той винаги се храни, когато камбаната бие за вечерня.

Тогава, трепереца, тя бутна портичката на свещеническият дом.

Той тъкмо се канеше да вечеря. Веднага я покани да седне.

— Да, да, знам, мъжът ви ми е говорил за онова, което ви води.

На бедната жена ѝ призляваше. Свещеникът поде:

— Какво желаете, чадо мое? — и бързо гълташе супата, която капеше по мазното му, издуто на корема расо.

Роза вече не смееше да говори, нито да иска, нито да умолява; стана; свещеникът ѝ каза:

— Не се обезсърчавайте...

И тя излезе.

Прибра се в чифлика, без да знае какво прави. Господарят я чакаше, работниците се бяха разотишли, докато я нямаше. Тогава тя се строполи тежко в нозете му, проливаше поройни сълзи и стенеше:

— Какво имаш против мене?

Той започна да креци, да ругае:

— Това имам, че нямам деца, дявол да го вземе! Човек си взима жена не за да самотува с нея до края. Това имам. Когато една крава не се отели, значи не струва. Когато жената няма деца, също значи, че нищо не струва.

Тя плачеше, заекваше, повтаряше:

— Не съм аз крива! Не съм аз крива!

Тогава той поомекна и прибави:

— Не казвам, че си, ама все пак е лошо.

V

От този ден я завладя една-единствена мисъл: да роди дете, още едно; и тя всекиму поверяваше желанието си.

Някаква съседка ѝ посочи средство: да дава на мъжа си всяка вечер чаша вода с щипка пепел. Чифликчията се съгласи, но средството не помогна.

Те си казаха: „Може да има някакви тайни.“ И ходеха да се осведомяват. Посочиха им един овчар, който живееше на десет мили оттам; и един ден майстор Вален впрегна бричката си и отиде да се посъветва.

Овчарят му даде един хляб, над който направи някакви знаци, хляб, замесен с треви, от който трябвало двамата да хапнат по едно парче през нощта както преди, така и след милувките.

Целият хляб бе изяден без никакъв успех.

Един учител им разкри тайни, непознати в селата начини на любов, и съвсем сигурни — както казваше той. Оказаха се безполезни.

Свещеникът им препоръча поклонение пред скъпоценната Феканска Кръв. Роза отиде с тълпата в абатството, падна ничком, вля своята молитва в потока груби пожелания, които отправяха сърцата на всички тия селяни, и помоли тоя, към когото всички се обръщаха, да ѝ помогне още веднъж да зачене. Напразно. Тогава тя си въобрази, че е наказана заради първия си грях, и я обзе огромна мъка.

Тя се топеше от скръб; мъжът ѝ също се състаряваше, „ядеше се“, както казаха, чезнеше в напразни надежди.

Тогава между тях избухна война. Той я ругаеше, биеше я. По цял ден ѝ се караше, а вечер в леглото, запъхтян, злостен, хвърляше в лицето ѝ обиди и дори мръсни думи.

Най-сетне една нощ, като не знаеше вече какво да измисли, за да я накара още повече да страда, той ѝ заповяда да стане, да отиде пред вратата и да дочака деня под дъжда. Понеже тя не се покори, той я хвана за врата и започна да я бие в лицето с юмруци. Тя нищо не каза, не помръдна. Побеснял, той скочи на колене върху корема ѝ и стиснал

зъби, полудял от ярост, я заблъска. Тогава за миг тя отчаяно се разбунтува, отметна го с гневно движение към стената, седна и каза с променен съскащ глас:

— Аз си имам дете, имам си! Имах го от Жак; нали го знаеш Жак? Той трябваше да се ожени за мене, но замина.

Смаян, мъжът стоеше толкова стреснат, колкото и самата тя, мърмореше:

— Какво разправяш? Какво разправяш?

Тогава тя захлипа и пошепна през порой от сълзи:

— За това не исках да те взема; за това. Не можех да ти кажа, щеше да ме оставиш без хляб, с детето. Ама ти, ти нямаш дете; не знаеш ти, не знаеш!

Той повтаряше машинално с растящо удивление:

— Имаш дете, а? Ти имаш дете!

Тя произнесе сред хълцане:

— Ти насила ме взе, или не помниш? Аз не исках да се омъжа за тебе!

Тогава той стана, запали свещта и започна да ходи из стаята с ръце на гърба. Заровена в леглото, тя продължаваше да плаче. Изведнъж той се спря пред нея.

— Тогава вината е моя, дете не съм ти направил дете, а?

Тя не отвърна. Той пак започна да ходи; после пак се спря и запита:

— На колко години е малкото?

Тя прошепна:

— Сега ще навърши шест.

Той пак запита:

— Защо не си ми казала?

Тя изстена:

— Че можех ли!

Той стоеше прав, неподвижен.

— Хайде, стани — рече.

Тя се изправи с мъка, после стана на крака и се облегна на стената, а той изведнъж взе да се смее с хубавия си плътен смях от някогашните добри дни и понеже тя все още стоеше замаяна, добави:

— Добре де, ще идем да го вземем, това хлапе, като си нямаме наше, на двама ни...

Тя толкова се обърка, че ако силите не бяха я напуснали, положително щеше да побегне. Но чифликчията потриваше ръце и мърмореше:

— Исках да си осиновим дете, а ето че си намерихме, намерихме си... Бях казал на свещеника за някое сираче.

После, все така засмян, той разцелува по двете страни замаяната си и изумяла жена и ѝ викна, сякаш тя не чуваше:

— Хайде, майко, да отидем да видим дали е останала чорба; цяло гърне ще изям!

Тя си навлече полата. Слязоха долу и докато, коленичила, жената подклаждаше огъня под менчето, светнал от радост, той продължаваше да ходи с широки крачки из кухнята и повтаряше:

— Ех, да ти кажа право, радвам се; няма какво да ти, разправам, доволен съм, много съм доволен!

ДОМЪТ ТЕЛИЕ

I

Отиваха там всяка вечер към единадесет часа, просто като в кафене.

Събираха се шест до осем души, все същите, не някакви гуляйджии, а порядъчни хора — търговци, младежи от града, пиеха си чашката „шартръоз“ и позакачаха момичетата или разговаряха спокойно с „госпожата“, която те всички уважаваха.

После към дванадесет часа се прибираха да спят. Младежите понякога оставаха.

Домът беше като семейно жилище, съвсем малък, боядисан в жълто, на ъгъла на една улица зад църквата „Сент-Етиен“; през прозорците се виждаше заливът, пълен с разтоварвани кораби, голямата солница, наричана „Вместилището“, а зад нея — склонът на Мадоната и старият сив параклис.

„Госпожата“, която произхождаше от добро селско семейство от департамента Йор, бе подхванала тоя занаят точно така, както можеше да стане шапкарка или шивачка. Предразсъдъкът за позора на проституцията, толкова упорито поддържан в градовете, не съществува в нормандските села. Селянинът казва: „Добър е тоя занаят“, и праща дъщеря си да държи харем с момичета, както би я пратил да ръководи девически пансион.

Впрочем тя бе получила дома в наследство от бившия собственик — неин стар вуйчо. „Господинът“ и „госпожата“, които по онова време държаха хан край Ивто, веднага ликвидираха търговията си, понеже прецениха, че работата във Фекан ще бъде по-изгодна, и една сутрин пристигнаха и поеха ръководството на заведението, което, без стопани, бе започнало да запада.

Те бяха добри хора и както персоналът, така и съседите веднага ги обикнаха.

Две години след това „господинът“ умря от удар. Новият му занаят го принуждаваше, да води ленив и неподвижен живот и той затлъстя — задуши се от много здраве.

Откак овдовя, госпожата стана прицел на напразните домогвания на всички клиенти на заведението, но за нея казваха, че е напълно добродетелна и дори питомките ѝ не успяваха да я уличат в нещо.

Тя беше висока, пълна, приятна жена. Лицето ѝ, пребледняло в това мрачно, винаги затворено жилище, блестеше като покрито с мазен лак. Редки изкуствени къдрици ограждаха нейното чело и ѝ придаваха нещо младежко, което очебийно не отговаряше на зрелите ѝ форми. Винаги весела, с открито лице, тя се шегуваше на драго сърце, но с отсенка на сдържаност, която новият ѝ занаят не бе успял да ѝ отнеме. Грубите изрази все още малко я засягаха и когато някой невъзпитан момък наричаше заведението ѝ с истинското му име тя се възмущаваше и се сърдеше. С една дума — имаше нежна душа и макар че се отнасяше с жените от дома като с приятелки, обичаше да казва, че не е „от един дол дренки“ с тях.

Понякога, в делничен ден, тя наемаше кола и тръгваше с част от персонала си. Отиваха да полудуват на някоя поляна край рекичката, която тече в земите на Валмон. Тогава те започваха да палуват като избягали пансионерки, тичаха, играеха детски игри, радваха се с радостта на затворнички, опиянени от въздух и свобода. Ядяха колбаси на тревата, пиеха сидър и привечер се завръщаха приятно уморени, разнежени. В колата целуваха „госпожата“ като много добра майка, изпълнена с благост и снизхождение.

Домът имаше два входа. Вечер отваряха на ъгъла нещо като долнопробна кръчма за простолудието и моряците. Две от жените, заети с тая особена търговия в града, бяха нарочно предназначени за тая част от клиентелата. С помощта на един келнер, на име Фредерик — дребно, но силно като вол къосе, те разнасяха по разклатените мраморни маси половници вино и чаши с бира, прегръщаха пиячите, сядаха по коленете им и ги подканяха да пият.

Другите три жени (общо бяха всичко пет) образуваха нещо като аристокрация и бяха запазени за компанията от горния етаж, освен когато долу имаше нужда от тях, а горе беше празно.

Стените на Юпитеровия салон, където се събираше местната буржоазия, бяха облепени със синя хартия и украсени с голяма рисунка, която представляваше Леда, проснала се под един лебед. Тук се идваше по една извита стълба, която започваше от тясна, скромна наглед врата откъм улицата; над тая врата цяла нощ светеше едно

фенерче зад решетка, като ония, които в някои градове още палят при нозете на вградените в стените статуи на света Богородица.

Влажна и стара, сградата леко миришеше на мухъл. Понякога по коридорите минаваше дъх на одеколон, а през откренатата врата на долния етаж избухваха като гръм просташките крясъци на насядалите около масите мъже и тогава лицата на господата горе се сгърчваха от безпокойство и отвращение.

„Госпожата“, близка с клиентите, които бяха и нейни приятели, никога не излизаше от салона и с любопитство следеше градските клюки, които научаваше чрез тях. Нейният сериозен разговор внасяше разнообразие в несвързаните приказки на другите три жени. Той беше като почивка сред двусмислените подмятания на корместите мъже, които всяка вечер се отдаваха на почтен и посредствен разврат — да пийнат чашка ликьор в обществото на публични жени.

Трите дами от първия етаж се наричаха Фернанда, Рафаела и Роза Крантата.

Понеже персоналът беше ограничен, постарали се бяха всяка от тях да бъде нещо като мостра, образец на даден женски тип, за да може всеки консуматор да намери поне приблизително въплъщението на своя идеал.

Фернанда представяше „русата красавица“ — много висока, почти дебела, отпусната селска мома, с много лунички и редки, къси и светли безцветни коси, като сресани конопени влакна, които недостатъчно покриваха черепа ѝ.

Рафаела, марсилка, отрепка от морските пристанища, мършава, с изпъкнали, намазани с червило скули, играеше неизбежната роля на „красивата еврейка“. Черните ѝ коси, лъснати с мозък от говежди кости, образуваха прилепнали лимби на слепите ѝ очи. Очите ѝ биха изглеждали красиви, ако дясното не беше белязано с бяло петно. Извитият ѝ нос се спускаше над издадена напред челюст, където два нови горни зъба се отделяха от долните, потъмнели с годините като старо дърво.

Роза Крантата, дребна месеста топка — само корем и два късички крака, пееше от сутрин до вечер с пресипнал глас ту мръсни, ту сантиментални песни, разправяше някакви безкрайни и незначителни историйки и преставаше да говори само за да яде, а да яде — само за да започне пак да говори, беше вечно в движение,

гъвкава като катеричка, въпреки тлъстините и късите си лапички; смехът ѝ — порой от остри писъци, избухваше ту тук, ту там, в някоя спалня, на тавана, в кафенето, навсякъде, без никакъв повод.

Двете жени от долния етаж — Луиза, по прякор Кудкудячката, и Флора, наречена Люлката, понеже понакуцваше, първата винаги облечена като „Свободата“ с трицветна лента на кръста, а другата уж като испанка — с медни жълтици, които при всяко покуцване подскачаха в червените ѝ като морков коси — приличаха на готвачки, облечени като за маскарад. Същински ханджийски слугини, известни в пристанището под прякора двете Помпи, те бяха като всички жени от народа — ни по-хубави, ни по-грозни.

Благодарение на мъдрото умение да помирява и неизчерпаемото добро настроение на „госпожата“ между тези пет жени царуваше изпълнен с ревност, но рядко нарушаван мир.

Заведението, единствено в градеца, беше усърдно посещавано. „Госпожата“ бе съумяла да създаде толкова приличен порядък, държеше се тъй любезно, тъй услужливо, добросърдечността ѝ беше толкова известна, че тя бе обкръжена от своего рода уважение. Редовните посетители се стараеха да ѝ угодят и тържествуваха, когато им оказеше по-подчертано внимание. А когато се срещаха по работа през деня, те си казваха един другиму: „Довиждане до довечера, знаете къде, нали?“, както хората си казват: „В кафенето след вечеря, нали?“

С една дума, домът Телие беше едно разнообразие и рядко някой пропускаше всекидневната среща там.

Но една вечер към края на месец май господин Пулен, търговец на дървен материал и бивш кмет, пристигна пръв и намери вратата заключена. Фенерчето зад решетката не светеше; от заведението не се чуваше никакъв шум — то изглеждаше мъртво. Почука — отначало тихо, после по-силно и по-силно. Никой не се обади. Тогава той пое със ситни крачки нагоре по улицата и когато стигна на Пазарния площад, срещна господин Дювер, корабоприитежателя, който отиваше към същото място. Г-н Пулен се върна с него — пак напразно. Но внезапно край тях избухна силна глъчка и като заобиколиха къщата, те забелязаха тълпа английски и френски моряци, които удряха с юмруци по затворените капаци на кръчмата.

Двамата господа веднага избягаха, за да не се изложат, но ги спря тихо подвикване: „Пст...“ Беше господин Турнъово, търговецът на

риба, който ги бе познал и ги викаше. Те му разказаха каква е работата и той се огорчи, защото, като женен човек, баща на семейство и зорко следен, отиваше там само в събота вечер, „секуритатис кауза“, както обичаше да казва, намеквайки за съответните полицейски здравни мерки, чиято периодичност му бе разкрил приятелят му доктор Борд. Беше тъкмо неговата вечер, а сега той трябваше да се въздържа цялата следваща седмица.

Тримата мъже избиколиха чак към пристанището, срещнаха по пътя господин Филип, сина на банкера, редовен посетител на заведението, и господин Пемпес, бирника. И всички заедно се върнаха през Еврейската улица, за да опитат за последен път. Но побеснелите моряци бяха обсадили дома, хвърляха камъни, ревяха. Петимата клиенти от горния етаж побързаха да се махнат и тръгнаха да скитат из улиците.

Срещнаха и господин Дюпюи, застрахователния агент, а после — господин Вас, член на търговския съд. Започнаха дълга разходка, която ги изведе най-напред до вълнолома. Насядаха един до друг на гранитната ограда и се загледаха във водата, която се къдреше. В мрака по гребените на вълните проблясваше, за да изчезне почти веднага, сияйно бяла пяна, а морето се блъскаше в скалите и еднообразният му шум пълзеше в нощта по цялото протежение на стръмния бряг. След като тъжните скиталци поседяха известно време, господин Турнъво заяви:

— Неприятно.

— То се знае — додаде господин Пемпес.

И пак тръгнаха полека.

След като стигнаха до края на улицата, която върви в подножието на склона и се нарича Под гората, те завиха по дъсчения мост над „Вместилището“, минаха покрай железопътната линия и пак излязоха на Пазарния площад. Тук изведнъж между бирника господин Пемпес и търговеца на риба господин Турнъво започна препирня за някаква си неотровна гъба, която единият от тях твърдеше, че бил намерил из околностите.

Бяха раздразнени от досадата и щяха може би да стигнат и до бой, ако останалите не се бяха намесили. Разядосан, господин Пемпес си отиде, но веднага се надигна ново пререкание — между бившия кмет господин Пулен и застрахователния агент господин Дюпюи по

въпроса за заплатите на бирниците и допълнителните доходи, които те можели да си докарат. От двете страни започнаха да се сипят обиди, но в това време се разрази буря от ужасни викове и тълпата моряци, на които бе дотегнало напразното чакане пред затворения дом, изскочи на площада. Хванати подръка двама по двама, те образуваха проточено шествие и крещяха неистово.

Господата се прикриха под свода на една врата и ревящата орда отмина по направление на абатството. Дълго още се чуваше глъчката, която стихваше като отдалечаваща се буря, и пак настъпи тишина.

Ядосани един на друг, господин Пулен и господин Дюпюи тръгнаха в различна посока, без да се сбогуват.

Останалите четирима пак поеха и несъзнателно се отправиха към заведението Телие. То бе все така затворено, няма, непроницаемо. Някакъв спокоен и упорит пияница потропваше на прозореца на кръчмата и преставаше само колкото да повика тихо келнера Фредерик. Като видя, че не му отговарят, той реши да седне на прага и да чака по-нататъшните събития.

Господата щяха вече да си отидат, когато шумната тълпа моряци се появи в дъното на улицата. Френските моряци ревяха „Марсилезата“, английските — „Владей, Британийо“. Изведнъж те се втурнаха към стените на заведението, после техният оскотял поток пак пое към брега, където избухна бой между моряците от двете народности. При сбиването счупиха ръката на един англичанин и разбиха носа на един французин.

Човекът пред вратата сега плачеше, както плачат пияниците и разсърдените деца.

Най-сетне господата се разотидоха.

Постепенно спокойствието пак се възцари над размирения град. Тук-там от време на време все още се надигаше глас, после угасваше в далечината.

Само един човек продължаваше да скита — господин Турнъово, търговецът на риба, който беше отчаян, че ще трябва да чака до другата събота. Той нищо не разбираше и се надяваше на някаква случайност. Негодуваше, че полицията е позволила да бъде затворено току-така едно заведение от обществена полза, което тя надзирава и покровителства.

Той пак се върна. Започна да души край стените, опитваше се да открие причината; и забеляза, че под стряхата на външната врата е залепено обявление. Бързо запали клечка восъчен кибрит и прочете следните думи, написани с едър, неравен почерк: „Затворено по причина на първо причастие.“

Тогава той разбра, че няма какво да се прави и си тръгна.

Пияницата спеше, проснат напъряко на негостоприемния праг.

А на другия ден всички редовни посетители един след друг намериха предлог, за да минат по тази улица с книжа под мишница, така че да не се издадат, и с бегъл поглед четяха тайнственото съобщение: „Затворено по причина на първо причастие.“

II

Работата се състоеше в това, че „госпожата“ имаше брат дърводелец в родното си село Вирвил, департамента Йор. По времето, когато госпожата беше още ханджийка в Ивто, тя бе кръстила дъщерята на този си брат и я бе нарекла Констанс — Констанс Риве, тъй като и самата тя беше по баща Риве. Дърводелецът знаеше, че сестра му има добро положение и не я забравяше, макар че не се виждаха често, понеже и двамата бяха улисани в работата си, а освен това живееха далеч един от друг. Но понеже момиченцето щеше да навърши дванадесет години и тая година трябваше да приеме първото причастие, той се възползува от случая, за да се посближи със сестра си, и ѝ писа, че държи тя да присъствува на церемонията. Старите бяха умрели — лелята не можеше да откаже на кръщелницата си. Тя прие. Братът, който се наричаше Жозеф, се надяваше, че с постоянство може би ще съумее да я накара да направи завещанието си в полза на момиченцето, тъй като госпожата беше бездетна.

Занаятът на сестрата никак не го смущаваше, а и впрочем в селото никой не знаеше. Когато говореха за нея, казваха само: „Госпожа Телие си е гражданка във Фекан“, което позволяваше да се мисли, че тя живее от рентите си. От Фекан до Вирвил имаше не по-малко от двадесет мили, а за селските хора е по-трудно да прекосят двадесет мили земя, отколкото за цивилизования човек цял океан. Хората от Вирвил никога не бяха ходили отвъд Руан, а нищо не привличаше феканци в затънтеното селце с петстотин комина, загубено в равнината, числящо се към друг департамент. С една дума, никой нищо не знаеше.

Но денят на причастието приближаваше и „госпожата“ се намери в голямо затруднение. Тя нямаше помощничка и съвсем не беше склонна да остави дома макар и за един ден. Съперничеството между дамите от горния и долния етаж щеше неминуемо да избухне; освен това Фредерик положително щеше да се напие, а когато беше пиян, той

пребиваше човека за нищо и никакво. Най-сетне тя реши да отведе целия си персонал освен келнера, когото освободи до по-другия ден.

Братът, до когото тя се допита, нямаше нищо против и прие да настани цялата компания за една нощ в дома си. И тъй, в събота сутринта експресът, който тръгва в осем часа, отнесе „госпожата“ и нейните спътнички в един второкласен вагон.

До Бъзовил пътуваха сами и бърбеха като свраки. Но тук се качиха двама съпрузи. Мъжът, стар селянин, облечен в синя риза с надиплена яка и широки ръкави, стегнати в китките и украсени със ситно извезана бяла шевица, носеше старинна висока шапка с избледнели до червеникаво косъмчета, които изглеждаха като настръхнали, и държеше в едната си ръка огромен зелен чадър, а в другата — голяма кошница, от която се подаваха главите на три разтревожени патици. Жената имаше кокоше лице с остър нос като човка и изглеждаше вцепенена в селската си носия. Тя седна срещу мъжа си и остана неподвижна, смаяна, че е попаднала сред толкова добро общество.

И наистина вагонът сякаш сияеше от ярки цветове. „Госпожата“, цялата в синьо, в синя коприна от главата до петите, бе наметната с шал от фалшив френски кашмир — червен, ослепителен, поразяващ. Фернанда се задъхваше в рокля на квадрати, чието елече, стегнато с усилията на всичките ѝ другарки, надигаше двойния разлюлян купол на огромната ѝ гръд, която изглеждаше като течна под платата.

Рафаела, с шапка с пера, подобна на птиче гнездо, носеше лилава рокля, посипана със златни пулчета — нещо ориенталско, което отиваше на еврейското ѝ лице. Роза Крантата в розова пола с големи волани приличаше на много дебело дете, на тлъсто джудже. А двете Помпи си бяха ушили странни облекла, сякаш направени от стари завеси, от ония стари завеси на едри цветя от времето на Реставрацията.

Щом в купето дойдоха и външни хора, дамите застанаха чинно и започнаха да говорят за възвишени неща, за да направят добро впечатление. Но в Болбек се появи един господин с руси бакенбарди, с пръстени и златна верижка. Той постави в мрежата над главата си няколко пакета, загърнати в непромокаема хартия. Изглеждаше шегобиец и добряк. Той поздрави, усмихна се и без стеснение попита:

— Гарнизона ли сменят дамите?

Тоя въпрос внесе неясно смущение сред групата. Най-сетне „госпожата“ се съвзе и отвърна сухо, за да отмъсти за засегнатата чест на своите:

— Можете да бъдете по-вежлив.

Той се извини.

— Извинете, исках да кажа „манастира“.

„Госпожата“ не намери какво да отговори или може би помисли, че тая поправка е достатъчна, кимна достойно с глава и сви устни.

Тогава господинът, който седеше между Роза Крантата и стария селянин, започна да намига на трите патици, чиито глави се подаваха от кошницата, после, като усети, че е привлякъл вниманието на публиката, започна да гъделичка животните под човките, като им говореше смешни неща, за да разведри компанията:

— Ох, напуснали сме си блатото, ква, ква, ква, за да се запознаем с шиша, ква, ква, ква.

Нещастните животни извъръщаха глава, за да избягнат милувките, правеха ужасни усилия, за да изскочат от плетения си затвор. Изведнъж трите изкрещяха отчаяно: „Ква, ква, ква, ква!“ Тогава жените избухнаха в смях. Те се навеждаха, бутаха се, за да видят; безумно се заинтересуваха от патиците. А господинът удвои любезността, духовитостта и закачките си.

Намеси се и Роза и като се наведе над коленете на съседа си, целуна трите птици по човката. Веднага след това всички жени пожелаха да ги целунат, а господинът взимаше госпожите на коленете си, друсаше ги, щипеше ги. Изведнъж започна да им говори на „ти“.

Двамата селяни, по-объркани от птиците си, въртяха очи като безумни, без да смеят да мръднат, а по старите им набръчкани лица не се появяваше нито сянка от усмивка, те не трепваха.

Тогава господинът, който беше търговски пътник, шеговито предложи на дамите тиранти. Той взе един от пакетите и го разтвори. Това беше хитрина — пакетът съдържаше жартиери.

Имаше от синя коприна, от розова коприна, от алена коприна, от тъмночервена коприна — с метални токички, представлящи две позлатени и прегърнати амурчета. Жените се развикаха от радост и обзети от сериозността, в която изпада всяка жена, когато опипва тоалетни принадлежности, започнаха да разглеждат мострите. Те се съветваха помежду си с поглед или с кратък шепот, отговаряха си по

същия начин, а „госпожата“ жадно опипваше чифт оранжеви жартиери — по-широки, по-внушителни от останалите, истински жартиери за крака на съдържателка.

Господинът чакаше, таеше една мисъл.

— Хайде, котенцата ми, трябва да ги премерите — рече той.

Вдигна се буря от възклицания; жените стискаха полите между коленете си, сякаш се бояха от насилие. Той чакаше своя час спокойно. Заяви:

— Щом не щете, прибирам. — И хитро добави: — Подарявам един чифт, по избор, на всяка, която ги пробва.

Но те се изправиха достойно — не желаеха. Обаче двете Помпи изглеждаха толкова нещастни, че той им повтори предложението си. Особено се колебаеше Флора Люлката, видимо измъчвана от желание. Той я подкани:

— Хайде, моето момиче, малко по-смело! На, лилавите ще ти отиват на роклята.

Тогава тя се реши, вдигна полата си и показа крак като на краварка, обут в груб, развлечен чорап. Господинът се наведе и закачи жартиера най-напред под коляното, а после — над него; той леко гъделичкаше момата, а тя пискаше и се друсаше. Когато свърши, той й даде лилавия чифт и запита:

— Коя е следната?

Всички се развикаха:

— Аз, аз!

Той започна с Роза Крантата, която показва нещо безформено, кръгло, без глезен, същински салам, както казваше Рафаела. Фернанда получи комплимент от търговския пътник, който се възхити от нейните мощни стълпове. Посталите кокали на красивата еврейка имаха по-малък успех. Луиза Кудкудячката, за да се пошегува, покри господина с полите си и „госпожата“ беше принудена да се намеси, за да прекрати неприличната игра. Най-сетне и самата „госпожа“ протегна крака си — хубав нормандски крак, — тлъст, мускулест, и пътникът, изненадан и очарован като истински френски рицар, свали галантно шапка, за да поздрави тоя хубав крак.

Замръзнали в изумление, селяните поглеждаха изкосо, с едно око, и толкова приличаха на кокошки, че човекът с русите бакенбарди извика под носа им: „Ку-ку-ри-гу.“ Това предизвика нова буря от смях.

Старците слязоха в Мотвил с кошницата, патиците и чадърите си и се чу как, докато се отдалечаваха, жената каза на мъжа си:

— Пачаври някакви, все в тоя проклет Париж се мъкнат...

Шеговитият търговски пътник слезе в Руан, след като се държа толкова нахално, че „госпожата“ бе принудена да го скастри. Тя прибави като за поука:

— Така е, когато човек разговаря с първия срещнат...

В Оасел смениха влака и на една от следващите гари видяха господин Жозеф Риве, който ги чакаше с голяма каруца, пълна със столове и впрегната с бял кон.

Дърводелецът учтиво разцелува всички госпожи и им помогна да се качат в каруцата. Три от тях седнаха на три стола в дъното; Рафаела, „госпожата“ и брат ѝ — на три стола отпред, а Роза, за която нямаше стол, се настани как да е върху коленете на високата Фернанда. После колата потегли. Но щом конят подкара в тръс, каруцата така ужасно взе да друсва, че столовете се разиграха и пътничките започнаха да подскачат във въздуха насам-натам като кукли с изкривени от страх лица и викове на уплаха, които секваха при по-силно сътресение. Жените се залавяха за страничните дъски на колата, шапките им падаха на гърбовете, над носовете или се килваха към някое рамо. А белият кон все вървеше и вървеше, проточил глава и вирнал опашка — тъничка миша опашка без косми, с която от време на време се шибаше по бедрата. Жозеф Риве, проснал единия си крак върху стръката и прегънал другия под себе си, държеше юздите с високо вдигнати лакти, а от гърлото му час по час излизаше някакво хълцане, което караше кончето да наостря уши и да ускорява хода си.

От двете страни на пътя се разстилаха зелени поля. Тук-там цъфналата рапица разлюляваше като покривка жълтите си цветове и вятърът отнасяше надалеч техния здрав, силен, проникващ сладък мирис. Избуяли метличини подаваха сините си главички из ръжта и жените искаха да си накъсат, но господин Риве отказваше да спре. Понякога се мяркаше нива с толкова макове, че изглеждаше цялата опръскана с кръв. И сред тия равнини, изпъстрени от земните цветя, каруцата с белия кон минаваше в тръс, понесла сякаш и самата тя китка цветя с по-пламенни багри, понякога изчезваше зад големите дървета на някой чифлик и когато листакът свършеше, се появяваше отново, за да продължи разходката си с тоя товар ярко облечени жени,

който препускаше под слънцето сред зелените и жълти ниви, осеяни с червено и със синьо.

Когато стигнаха пред вратата на дърводелеца, удари един часът.

Бяха смазани от умора и пребледнели от глад, защото не бяха яли нищо, откакто бяха тръгнали на път. Госпожа Риве се спусна, помогна им да слязат една след друга, като ги целуваше, щом стъпеха на земята, и неуморно мляскаше снаха си, понеже искаше да я спечели изцяло на своя страна. Седнаха да ядат в дърводелницата, от която тезгяхите бяха махнати заради обеда на другия ден.

Хубав омлет, последван от печена наденица, с хубав шипящ сидър възвърна веселостта на всички. Риве си беше взел чаша, колкото да се чукне, а жена му прислужваше, готвеше, носеше паниците, отнасяше ги, шепнеше на ухото на всяка:

— Ще ви бъде ли достатъчно?

От дъските, наредени до стената, и от талаша, сметен на купчини в ъглите, се носеше аромат на прясно рендосано дърво, мирис на дърводелница, оня смолист дъх, който прониква до дъното на дробовете.

Поискаха да видят момиченцето, но то беше на черква и щеше да се върне чак вечерта.

Тогава компанията излезе да се поразходи из селото.

То беше съвсем малко село, пресечено от шосе. Няколко десетки къщи се редяха край тая единствена улица и в тях се помещаваха всички местни търговци: месарят, бакалинът, дърводелецът, кръчмарят, обуцарят и хлебарят. Църквата, която се намираще на края на тая своего рода улица, беше заобиколена от тясно гробище и цялата потънала в сянката на четири огромни липи, които растяха пред вратите ѝ. Тя беше без стил, изградена от дялан кремък, и завършваше с камбанария, покрита с плочи. Отвъд нея пак започваше поле, тук-там осеяно с дървета, които скриваха чифлиците.

За по-голяма важност Риве, макар че бе облечен в работните си дрехи, държеше сестра си подръка и тържествено я развеждаше. Жена му пък, силно развълнувана от златните нишки по роклята на Рафаела, се бе наредила между нея и Фернанда. Закръглената Роза ситнеше отзад с Луиза Кудкудячката и Флора Люлката, която куцукаше изнемощяла от умора.

Жителите излизаха на вратите, децата прекъсваха игрите си, под някоя повдигната завеса се мяркаше глава в басмена шапчица. Една почти сляпа старица с патерици се прекръсти като пред църковно шествие. Всеки следеше дълго с очи красивите градски госпожи, дошли от толкова далеч за първото причастие на момичето на Жозеф Риве. Огромното уважение се пренасяше и върху дърводелеца.

Когато минаваха пред църквата, чуха детско пеене: остри гласчета писукаха към небето някакъв химн. Но „госпожата“ не позволи да влязат, за да не смутят ангелчетата.

След като пообиколиха из полето и чуха поред имената на всички по-големи чифлици, колко дава земята и колко е добитъкът им, Жозеф Риве върна женското си стадо и го настана в дома си.

Мястото беше доста ограничено и те бяха разпределени по две в стая.

За тая нощ Риве остана да спи в работилницата върху талаша. Жена му щеше да дели леглото си със снахата, а в съседната стая Фернанда и Рафаела се настаниха заедно. За Луиза и Флора се намери място в кухнята върху един дюшек, постлан на земята, а Роза остана сама в едно тъмно килерче над стълбата досами входа на тясната стаичка, където тая нощ щеше да спи причастничката.

Когато момиченцето се прибра, жените го обсипаха с град от целувки. Всички искаха да го помилват с оная нежна излиятелност, с професионалния навик да се гаят, които ги бяха подтикнали да разцелуват патиците във влака. Всяка го взе на коленете си, порови русите му косици, притисна го в прегръдките си с буен и непринуден прилив на нежност. Кротко, цялото проникнато от набожност и сякаш затворено в себе си от опрощаването на греховете, детето понасяше милувките им търпеливо и съсредоточено.

Тъй като денят беше изморителен за всички, легнаха си веднага след вечеря. Безграничната тишина на полята, която ти се струва почти свещена, обгръщаше селцето, спокойна, проникваща тишина, достигаща до звездите. Жените, свикнали на бурните вечери в публичния дом, бяха развълнувани от това няма спокойствие на заспалото поле. Те чувствуваха тръпки по тялото си — не от студ, а тръпки от самота, които идваха сякаш от неспокойните им и смутени сърца.

Когато бяха вече две по две в леглата си, те се прегърнаха, като че ли за да се защитят от нахлуването на спокойния и дълбок сън на земята. Но Роза Крантата, останала сама в тъмния килер и непривикнала да спи с празни прегръдки, почувствува, че я обхваща неясно и мъчително вълнение. Тя не можеше да намери сън и се въртеше в леглото, когато чу зад дървената преграда до главата си леки хлипания, сякаш плачеше дете. Изплашена, тя тихичко повика. Беше момиченцето, което спеше винаги в стаята на майка си и сега се страхуваше в тясната си стаичка.

Зарадвана, Роза стана и тихо, за да не разбуди някого, отиде да вземе детето. Доведе го в топлото си легло, притисна го до гърдите си, целуваше го и го галеше, обсипа го с несдържаните си милувки, после се успокои и заспа. И до разсъмване детето, което щеше да се причестява за първи път, спа, сложило глава на голата гръд на проститутката.

Още в пет часа малката черковна камбана заби с все сила за утринната и събуди дамите, които обикновено спяха до обяд — единствената им почивка след нощната умора. Хората от селото бяха станали вече. Жените загрижено ходеха от врата на врата, разговаряха оживено, внимателно разнасяха къси колосани като картон муселинени рокли или огромни свещи, превързани по средата с копринени панделки със златни ресни и нарязани там, където трябваше да се държат. Слънцето вече блестеше високо в съвсем синьото небе, което още пазеше към хоризонта леко розова отсянка — като избледняла следа от зората. Цели семейства кокошки се разхождаха пред къщите си и тук-там някой черен петел вдигаше увенчаната си с пурпур глава, пляскаше с криле и надаваше до възбог металически вик, който другите петли повтаряха.

Пристигаха брички от съседните общини и разтоварваха пред праговете високи нормандки в тъмни рокли, с шалчета, кръстосани на гърдите и забодени със старинни сребърни брошки. Мъжете си бяха облекли сините връхни престилки над новите рединготи или над старите фракове от зелено сукно, чиито опашки се подаваха отдолу.

Когато конете бяха вкарани в оборите, по цялата главна улица се образува двойна редица селски коли — талиги, кабриолети, брички, каруци с пейки, коли от всички видове и от всички епохи, навели носове или пък задниците си към земята, със стръки към небето.

Къщата на дърводелеца бе изпълнена с шетня като кошер. Дамите, по ризи и по фусти, с пуснати на гърбовете редки, къси коси, сякаш избелели и разядени от употреба, бяха заети с обличането на детето.

Момиченцето, изправено на една маса, стоеше неподвижно, докато госпожа Телие ръководеше операцията на своя подвижен батальон. Измиха го, сресаха го, облякоха го и с помощта на множество карфици подредиха гънките на роклята му, стегнаха широката талия, придадоха изящество на дрехата. После, когато всичко се свърши, накараха клиентката си да седне и ѝ заръчаха вече да не мърда. А развълнуваното стадо жени се затече да се наконти на свой ред.

Камбаната на черквицата пак заби. Нейният крехък звън на бедна камбана се издигаше, губеше се в небето, като слабичък гласец, и бързо се сливаше със синия безкрай.

Причастниците излизаха от вратите и отиваха към общинското здание, в което се помещаваха двете училища и кметството — на края на селото, докато „божият храм“ заемаше другия край.

В празнични дрехи, с неловък израз на лицата и непохватни движения на вечно приведените над работата тела, родителите вървяха след хлапетата. Момиченцата се губеха сред облак белоснежен тюл, като разбита сметана, а малките мъжлета с напомадени коси приличаха на келнери в зародиш и вървяха разкрачени, за да не омърсят черните си панталони.

Чест беше за всяко семейство детето им да бъде съпровождано от голям брой роднини, дошли отдалеч; затова и тържеството на дърводелеца беше пълно. Полкът Телие, със съдържателката начело, следваше Констанс — бащата водеше подръка сестра си, майката вървеше до Рафаела, Фернанда с Роза, а двете Помпи заедно и групата се проточи тържествено, като щаб в парадна униформа.

Впечатлението, което те предизвикаха в селото, беше поразяващо.

В училището момчетата се наредиха под шапчицата на калугерката, момчетата — под шапката на учителя, красив представителен мъж, запяха някакъв химн и потеглиха.

Начело — момчетата, като проточиха редиците си между двата реда разпрегнати коли, момичетата следваха в същия ред, а местните

жители отстъпиха от уважение първото място на градските госпожи и наредени по три отляво и три отдясно, те тръгнаха непосредствено след момиченцата и продължиха двойната редица на процесията, с дрехи като сноп ярки бенгалски огньове.

Влизането им в църквата забърка населението. Хората се притискаха, обръщаха се, бутаха се, за да ги видят. Набожните жени говореха почти високо, смаяни от зрелището, което представяха госпожите, облечени в дрехи, по-пъстри от стихарите на черковните певци. Кметът им предложи своя чин — първият отдясно зад хора, и госпожа Телие се настани на него със снаха си, Фернанда и Рафаела, а Роза Крантата, двете Помпи и дърводелецът заеха втория.

Мястото в църковния хор бе изпълнено с коленичили деца — момичетата от едната страна, момчетата от другата, и дългите свещи, които те държаха, приличаха на копия, наклонени на различни страни.

Пред аналоя стояха трима мъже и пееха с пълен глас. Те удължаваха безкрайно звучните латински срички, проточваха „амин“ с неопределени а-а, а змиевидната тръба им пригласяше с единствената си нескончаема нота, която излизаше като рев от широката уста на медния инструмент. Отвърщаше пискливият глас на някакво дете, от време на време един свещеник с четириъгълна шапчица на главата ставаше от трона, измърморваше нещо и пак сядаше и тримата псалтове отново подхващаха, впили поглед в дебелия разтворен пред тях псалтир, облегнат на разперените крила на един дървен орел, прикрепен на подвижна ос.

После настъпи мълчание. Всички присъстващи с единно движение коленичиха и свещеникът, който щеше да отслужи литургията, се появи — стар, достопочтен, с побелели коси, наведен над потира, който държеше в лявата си ръка. Пред него вървяха две момчета в дълги червени дрехи, а отзад — тълпа от псалтове с груби обувки, които застанаха от двете страни на хора.

Сред дълбокото мълчание проехтя звънче. Божествената служба започваше. Свещеникът бавно се движеше пред златната дарохранилница, коленичеше и пееше със слаб, треперлив от старост глас подготвителните молитви. Той млъкна и изведнъж избухнаха всички певци и тръбата, запяха и някои мъже в църквата с по-тих, по-скромен глас, както подобава на миряни.

Внезапно от всички гърди и от всички сърца към небето се издигна „Кирие елейсон“. Прашинки и парченца разядено дърво се посипаха от стария свод, разтърсен от избухването на тия викове. Слънцето, което биеше право върху плочите на покрива, превръщаше църквичката в пещ; и някакво голямо вълнение, някакво тревожно очакване, приближаването на неизразимото тайнство караше да се свиват сърцата на децата, да се стягат гърдите на майките им.

Свещеникът, който за малко бе поседнал, се отправи пак към олтара и гологлав, с посребрени коси, с треперещи движения вече пристъпваше към свръхестественото действие.

Той се обърна към паството и с протегнати ръце произнесе:
— *Orate, fratres!* (Молете се, братя!)

Всички се молеха. Сега старият свещеник мърмореше тихичко тайнствените и върховни слова; внезапно звънчето изби няколко пъти едно след друго; коленичилата тълпа призоваваше бога; децата изнемогнаха в безмерно вълнение.

Тогава Роза, опряла чело на ръцете си, внезапно си спомни за своята майка, за църквата в родното село, за първото си причастие. Стори ѝ се, че се е върнала към оня ден, когато и тя беше такава малка, потънала в бялата си рокля, и се разплака. Тя плачеше отначало тихичко: бавни сълзи бликаха изпод клепачите ѝ, после заедно със спомените нарасна и вълнението — жилите ѝ се издуха, сърцето ѝ се разтуптя и тя се разхълца. Извадила беше кърпичката си, бършеше очите си, затискаше носа и устата си, за да не вика, но напразно; някакво хриптене излезе от гърдите ѝ и две други дълбоки, сърцераздирателни въздишки ѝ отговориха, защото двете ѝ съседки Луиза и Флора, прихлупили глави до нея, обзети от същите далечни спомени, ридаеха с поройни сълзи.

Но понеже сълзите са заразителни, „госпожата“ на свой ред скоро почувствува как очите ѝ овлажняват, обърна се към снаха си и видя, че всички на чина плачат.

Свещеникът възсъздаваше тялото господне. Прострени на плочите в някакъв религиозен страх, децата лежаха без мисъл, а в църквата тук-там някоя жена — майка или сестра, обхваната от странната заразителна сила на острите преживявания, развълнувана от тъй прекрасните госпожи, които бяха коленичили и се тресяха в

тръпки и ридания, мокреше басмената си кърпа на квадрати и с лявата ръка силно притискаше разтуптяното си сърце.

Като искра, която възпламенява цяла нива с узряло жито, сълзите на Роза и на другарките ѝ обхванаха в едно мигновение цялата тълпа. Мъже, жени, старци, момците в нови ризи — след малко всички плачеха, а над главите им сякаш витаеше нещо свръхчовешко, някаква широко разстлана душа, огромният дъх на някакво невидимо и всемогъщо същество.

Тогава в църковния хор прозвуча кратък сух звук — калугерката чукаше по молитвеника си и даваше знак да започне причестяването, и тръпнещи в божествена треска, децата се приближиха до светите дарове.

Цяла редица коленичиха. Старият свещеник държеше в ръка позлатения сребърен потир, минаваше пред тях и им поднасяше с два пръста светата нафора — Христовото тяло, изкуплението на света. Затворили очи, пребледнели, те отваряха сгърчените си устни с нервна гримаса, а дългата покривка, просната под брадичките им, потръпваше като вода, която тече.

Внезапно в църквата се понесе някаква лудост — шум на обезумяла ликуваща тълпа, буря от ридания и сподавени викове премина като напор на вятър, който огъва горите. А свещеникът стоеше прав, неподвижен, с нафора в ръка, вцепенен от вълнение, и си казваше: „Бог, бог е сред нас и изявява присъствието си, откликва се на моя зов и слиза над коленичилиия свой народ“, не намираше думи и в неударим устрем към небето мърмореше забъркани молитви — молитви на душата.

Той свърши причестяването в такова религиозно вълнение, че краката му се огъваха и след като и сам пи от кръвта господня, се унесе в страстна благодарствена молитва.

Зад него народът малко по малко се успокояваше. Псалтовете, с повишено от бялата дреха достойнство, се отдръпнаха с не толкова сигурен, още задавен глас, та дори и тръбата беше като пресипнала, сякаш и самият инструмент беше плакал.

Тогава свещеникът издигна ръце, даде знак да млъкнат, мина между двете редици участници, потънали в щастлив унес, и се приближи до решетката пред хора.

Присъстващите бяха насядали сред шум от разместени столове и сега всички високо се секнеха. Щом забелязаха свещеника, хората затихнаха и той започна да говори с много нисък, колеблив, дрезгав глас:

— Мои скъпи братя, скъпи мои сестри, деца мои, благодаря ви от дъното на сърцето си: преди малко вие ми дарихте най-голямата радост в моя живот. Чух как в отговор на моя зов господ слезе над нас. Той дойде, той беше тук, сред нас; той изпълни душите ви, накара да избликнат сълзи от вашите очи. Аз съм най-старият свещеник в епархията, днес аз съм също така и най-щастливият. Сред нас се извърши чудо, истинско, велико, върховно чудо. Докато Исус Христос проникваше за първи път в телата на тези деца, светият дух, небесната птица, дъхът господен слезе над вас, обзе ви, хвана ви, прегъна ви, както се прегъват тръстики под напора на вятъра.

После, с по-ясен глас, той продължи, като се обръщаше към двете скамейки, на които се намираха гостенките на дърводелеца:

— Благодаря най-вече вам, скъпи мои сестри, на вас, които дойдохте от толкова далече и чието присъствие между нас, чиято очебийна вяра, чието толкова живо благочестие бяха за всички ни един спасителен пример. Вие сте назидание за моето паство, вашето вълнение съгря сърцата. Без вас може би този велик ден не щеше да приеме такъв наистина божествен облик. Понякога е достатъчно да има една-единствена избрана овца, за да реши господ-бог да слезе над стадото.

Гласът му започна да спада. Той добави:

— Желая ви божията благодат. Амин! — и се отправи към олтара, за да довърши службата.

Сега вече хората бързаха да си вървят. Дори и децата се раздвижиха, уморени от толкова продължителното душевно напрежение. Впрочем те бяха гладни, а и родителите малко по малко си отиваха, без да дочакат последното евангелие, за да довършат приготвленията за обета.

При изхода настъпи кратка суматоха, шумна суматоха, глъч от кресливи гласове, в които се долавяше напевното нормандско наречие. Народът беше образувал две редици и когато децата се появиха, всяко семейство се спусна към своето дете.

Констанс беше хваната, заобиколена от всички жени на дома, които я разцелуваха. Особено Роза не преставаше да я прегръща. Най-сетне тя я хвана за едната ръка, госпожа Телие — за другата. Рафаела и Фернанда повдигнаха дългата ѝ муселинена пола, за да не се влачи в праха, а Луиза и Флора заедно с госпожа Риве завършваха шествието и детето, съсредоточено, цяло проникнато от бога, когото носеше в себе си, потегли сред тая почетна свита.

Тържественият обед бе сложен в работилницата върху дъски, поставени на магаренца.

През отворената врата, която гледаше към улицата, проникваше веселието на селото. Навсякъде пируваха. През всеки прозорец се виждаха насядали около масите празнично облечени хора, от къщите долитаха весела глъч и шеги. Селяните, по риза, пиеха с пълни чаши чист сидър, а на всяка маса се виждаха по две деца — тук две момиченца, там две момченца, които обядваха в семейството на едно от тях.

От време на време сред тежката обедна омара някоя бричка пресичаше селото със скокливия тръс на старо конче, а човекът, който караше по риза, хвърляше завистлив поглед към всичкото това обилие по трапезите.

В дома на дърводелеца веселието запазваше известна сдържаност, следа от тазсутрешното вълнение. Само Риве се беше разпуснал и пиеше без мярка. Госпожа Телие час по час поглеждаше часовника, защото, за да не оставят заведението два дена поред затворено, те трябваше да вземат влака от 3 ч. 55 м., който щеше да ги отведе привечер във Фекал.

Дърводелецът правеше всичко възможно, за да отвлече вниманието на гостенките си и да ги задържи до другия ден, но „госпожата“ не се оставяше да ѝ повлияе. Тя никога не се шегуваше, когато ставаше дума за работа.

Веднага след кафето тя заповяда на питомките си бързо да се приготвят, после се обърна към брат си:

— А ти ще впрегнеш още сега! — и отиде да свърши последните си приготовления.

Когато слезе, снаха ѝ я чакаше, за да ѝ поговори за момиченцето, и те дълго разговаряха, без да решат каквото и да било. Лицемерно развълнувана, селянката вече свършваше, а госпожа Телие, която

държеше детето на коленете си, все още не казваше нищо положително, даваше неопределени обещания: детето нямало да остане така, имало време, пак щели да се видят.

А колата все още не пристигаше и жените не слизаха. Отгоре се чуваха викове, смехове, глъчка, пляскане с ръце. Тогава съпругата на дърводелеца отиде в яхъра, за да види дали колата е впрегната, а „госпожата“ най-сетне се качи горе.

Много пиян и полуразсъблечен, Риве се опитваше, но напразно, да изнасили Роза, която припаднаше от смях. Двете Помпи го дърпаха за ръцете и се опитваха да го успокоят, възмутени от тая сцена след сутрешната церемония, но Рафаела и Фернанда се превиваха от смях, държаха се за хълбоците, насъскваха го и пискаха пронизително при всяко безполезно усилие на пияния. Побеснял, зачервен, целият разпасан, мъжът яростно се теглеше и разтърсваше вкопчилите се в него жени, дърпаше с все сили полата на Роза и мърмореше:

— Не искаш, а, мръснице!

Но възмутена „госпожата“ хвана брат си за раменете и го изхвърли навън толкова силно, че той се блъсна о стената.

Миг след това го чува да си полива главата на помпата в двора и когато се яви с колата, той вече беше съвсем успокоен.

Тръгнаха на път, както предния ден, и бялото конче запрепуска с бързата си и игрива стъпка.

Под палецото слънце задрямалата по време на обедата радост отново се върна. Сега жените се забавляваха от клатушканията на каруцата, блъскаха столовете на съседките си, час по час избухваха в смях, развеселени между другото и от напразните усилия на Риве.

Обилна светлина изпълваше полето, премрежваше погледа, а колелетата вдигаха две бразди прах, който дълго се виеше над пътя зад колата.

Изведнъж Фернанда, която обичаше музиката, помоли Роза да попее и тя смело подхвана „Дебелият свещеник от Мьодон“. Но „госпожата“ веднага я пресече, понеже намираше, че песента недотам подобава за ден като тоя.

— По-скоро ни изпей нещо от Беранже.

Тогава Роза се поколеба за миг, избра и запя с похабения си глас песента за „Бабата“.

*Веднъж на именния си ден
баба изпи два пръста чисто вино
и ни каза, като клатеше глава:
„Колко любовници съм имала аз някога!
Колко ми е жал
за пълните ръце,
за хубавите ми крака
и за отлетялото време!“*

И хорът на жените, ръководен от самата „госпожа“, поде:

*Колко ми е жал
за пълните ръце,
за хубавите ми крака
и за отлетялото време!*

— Бива си я — заяви Риве, завладян от ритъма на песента.
Веднага след това Роза продължи:

*Че как, майко, не сте ли била примерна?
— Не, да ви кажа право! И още на петнадесет
години
научих да си служа със съблазните си
и нощем никога не спях.*

Всички заедно изреваха припева, а Риве удряше с крак по стръката и с юздите отмерваше такта по гърба на бялото конче, а то, сякаш увлечено от ритъма, потегли в галоп, в буен галоп, и събори дамите една върху друга накуп в дъното на колата.

Те станаха, смееха се като луди. И песента продължи; ревяха, та се късаха из полето, под палецото слънце, сред зреещите жита и бесния ход на кончето, което сега препускаше при всяко подемане на

припева и изкарваше по сто метра в галоп за голяма радост на пътничките.

От време на време някой каменотрошач се изправяше и гледаше през мрежестата си маска побеснялата и ревяща каруца, която се носеше сред праха.

Когато слязоха пред гарата, дърводелецът се разнежи:

— Жалко, че си отивате, добре щяхме да се повеселим!

„Госпожата“ му отговори разумно:

— За всяко нещо си има време, не може само да се весели човек!

Тогава една мисъл осени ума на Риве:

— Я, че аз ще ви дойда на гости във Фекан идния месец — каза той и погледна хитро Роза с блестящ коцкарски поглед.

— Хайде — каза в заключение „госпожата“, — трябва да бъдеш разумен. Като искаш, ела, но няма да правиш глупости!

Той не отговори, но понеже вече се чуваше свирката на влака, започна да целува всички поред. Когато стигна до Роза, той с настървение затърси устата ѝ, но тя се смееше със стиснати устни и му се изплъзваше с рязко движение встрани. Той я държеше в прегръдките си, но не можеше да ѝ надвие — пречеше му големият камшик, който бе останал в ръката му, и той отчаяно го размахваше зад гърба на жената.

— Пътниците за Руанда се качват във влака! — извика чиновникът.

Качиха се.

Раздаде се тънко изсвирване, повторено веднага от мощния рев на машината, която шумно избълва първата струя пара, докато колелата започнаха да се въртят бавно, с видимо усилие.

След като излезе от гарата, Риве изтича до бариерата, за да види още веднъж Роза, и докато край него минаваше влакът, пълнен с човешката си стока, той взе да плющи с камшика, като подскачаше и пееше с цяло гърло:

*Колко ми е жал
за пълните ръце,
за хубавите ми нозе
и за отлетялото време!*

После се загледа в отдалечаващата се бяла кърпичка, която някой размахваше.

III

Те спаха до пристигането си мирния сън на спокойната съвест. И когато освежени и отпочинали се прибраха у дома за вечерната си работа, „госпожата“ не можа да се сдържи да не каже:

— Все едно, вече ми беше домъчняло за в къщи.

Набързо се навечеряха, после пак облякоха бойните одежди и зачакаха обикновените си посетители, а запаленото фенерче, малкото фенерче като пред Богородицата, показваше на минувачите, че стадото се е завърнало в кошарата.

Новината се пръсна мигновено, кой знае как, кой знае от кого. Господин Филип, банкерският син, стигна дотам в любезността си, че предупреди с бързо писмо г. Турнъово, който беше пленник на своето семейство.

У търговеца на риба имаше, както всеки неделен ден, неколцина братовчеди на вечеря и тъкмо когато пиеха кафето, се яви някакъв мъж с писмо в ръка. Силно развълнуван, господин Турнъово счупи печата и пребледня — на листа бяха написани тия единствени думи с молив:

Товарът от моруни се намери; корабът се завърна в пристанището; добра сделка за вас. Елате бързо.

Той пребърка джобовете си, даде двадесет сантима на пратеника и като се изчерви внезапно до ушите, каза:

— Трябва да изляза. — И подаде на жена си краткото и тайнствено писъмце.

После позвъни и когато слугинята дойде, заповяда:

— Дрехата ми, бързо, бързо, и шапката!

Щом се намери на улицата, той се затича, като си подсвиркваше, и нетърпението му беше толкова голямо, че пътят му се видя двойно по-дълъг.

Заведението Телие имаше празничен вид. На долния етаж шумните гласове на мъжете от пристанището вдигаха оглушителна врява. Луиза и Флора не знаеха вече на кого да се отзоват, пиеха с едного, с другото и повече от когато и да било си заслужиха прякора „двете Помпи“. От всички страни ги викаха едновременно, те не успяваха да се справят с работата си — нощта се очертаваше изпълнена с труд.

Още от девет часа групата от първия етаж беше в пълен състав. Господин Вас — търговският съдия, признатият, но платоничен поклонник на „госпожата“, тихичко разговаряше в един ъгъл с нея и двамата се усмихваха така, сякаш бяха готови да се споразумеят по някакъв въпрос. Господин Пулен — бившият кмет, държеше Роза на кон върху коленете си, а тя, лице с лице срещу него, шареше с късите си ръце в белите му бакенбарди. Под вдигнатата пола от жълта коприна се показваше част от голо бедро и се очертаваше върху черното сукно на панталона, а червените чорапи бяха стегнати със сини жартиери, подарък от търговския пътник.

Дългата Фернанда, проснала се на софата, бе поставила краката си на корема на господин Пемпес, бирника, а тялото ѝ лежеше върху жилетката на господин Филип, на чийто врат тя бе увесила дясната си ръка, докато в лявата държеше цигара.

Рафаела преговаряше за нещо с господин Дюпюи, застрахователен агент, и завърши с думите:

— Да, миличък, довечера, съгласна...

После направи сама една бърза валсова обиколка през салона и извика:

— Тая вечер, каквото искате!

Вратата внезапно се отвори и господин Турнъво застана пред тях. Избухнаха възторжени викове: „Да живее Турнъво!“, и Рафаела, която все още се въртеше, се хвърли на гърдите му. Той я сграбчи в мощна прегръдка и без да каже дума, я вдигна като перо от земята, пресече салона, стигна до вратата в дъното и сред ръкопляскания изчезна по стълбите към спалните с живия си товар.

Роза, която разпалваше стария кмет, като го целуваше едно след друго и същевременно го дърпаше за бакенбардите, за да държи главата му права, се възползува от примера.

— Хайде и ти като него — каза тя.

Тогава старчето стана, оправи жилетката си и последва жената, като бъркаше в джоба, където се гушеха парите му.

Фернанда и „госпожата“ останаха сами с четиримата мъже и господин Филип извика:

— Черпя шампанско! Госпожо Телие, пратете да донесат три бутилки!

Тогава Фернанда го прегърна и му каза на ухото:

— Посвири ни да потанцуваме, искаш ли, а?

Той стана и като се настани пред старинния клавесин, който дремеше в един ъгъл, извлече някакъв валс, някакъв пресипнал, съзлив валс от стенещата утроба на инструмента. Високата жена притисна бирника, „госпожата“ се отпусна в ръцете на господин Вас и двете двойки започнаха да се въртят, като се целуваха. Господин Вас, който на времето си бе танцувал в доброто общество, правеше изящни движения, а „госпожата“ го гледаше със запленени очи, с очи, които отговарят по-дискретно и по-сладко „да“, от която и да било дума!

Фредерик донесе шампанското. Първата тапа изхвърча и господин Филип изсвири покана за кадрил.

Четиримата изпълниха танца по светски — прилично, достойно, с маниери, поклони и поздравя.

След това започнаха да пият. Тогава се появи господин Турнъво — доволен, облекчен, светнал. Той извика:

— Не знам какво ѝ е на Рафаела, но тая вечер тя е съвършена.

Поднесоха му чаша вино, той го изпи на един дъх и прошепна:

— Какъв лукс, дявол да го вземе!

Веднага след това господин Филип започна някаква игрива полка и господин Турнъво се завъртя с красивата еврейка, като я държеше във въздуха, без да я оставя да се докосне до пода. Господин Пемпес и господин Вас се впуснаха в танца с нов устрем. От време на време някоя двойка се спираше пред камината, за да изпие жадно чаша пенливо вино; танцът заплашваше да продължи безконечно, когато Роза откряхна вратата със свещник в ръка. Беше с разпуснати коси, по пантофи, по риза, цялата възбудена, цялата заруменена.

— Искам да танцувам! — викна тя.

— А старчето ти? — попита Рафаела.

— Той ли? Спи вече. Той веднага заспива — разсмя се Роза.

Тя хвана господин Дюпюи, който седеше незает на канапето, и полката започна отново.

Но бутилките бяха празни.

— Аз плащам една — заяви господин Турнъово.

— И аз — съобщи господин Вас.

— Аз също — заключи господин Дюпюи.

Тогава всички изръкопляскаха.

Веселието се организираше, превръщаше се в истински бал. От време на време Луиза и Флора също се качваха набързо горе и изкарваха няколко валсови стъпки, докато техните клиенти долу проявяваха нетърпението си. После пак се връщаха тичешком в кръчмата, а сърцата им се изпълваха със съжаление.

В полунощ все още танцуваха. От време на време някоя от жените изчезваше и когато я потърсеха за танц, изведнъж забелязваха, че и някой от мъжете липсва.

— Откъде идвате? — попита шеговито господин Филял тъкмо в момента, когато господин Пемпес се връщаше с Фернанда.

— Ходихме да видим как спи господин Пулен — отвърна бирникът.

Шегата има огромен успех; всички започнаха да се качват поред, за да видят как спи господин Пулен с една или друга от госпожиците, които тая нощ се показаха невъобразимо любезни. „Госпожата“ затваряше очи: тя дълго се уединяваше с господин Вас из кътчетата на салона, сякаш за да уточнят уредена вече работа.

Най-сетне в един часа двамата женени мъже господин Турнъово и господин Пемпес, заявиха, че си отиват, и пожелаха да уредят сметката си. Хванаха им само шампанското, и то по шест франка бутилката вместо по десет, каквато беше обикновената цена. А когато те се удивиха от тая щедрост, „госпожата“ им отвърна със светнало лице:

— Не всеки ден е празник.

ВРЪЩАНЕТО

Морето шиба брега с малки, равни вълни. Носени от бързия вятър, малки бели облаци прекосяват бързо като птици просторното синьо небе, а сгущено в падината, която се спуска към океана, се грее на слънце селото.

В началото на селото, сама край пътя, е къщата на Мартен-Левекови — малка рибарска хижа с пръстени стени и сламен покрив, обрасъл с перуники. Пред нея има градинка, голяма колкото кърпа, в която расте лук, някоя и друга зелка, магданоз, девесил. Откъм пътя е оградена с плет.

Мъжът е на риболов, а пред хижата жената кърпи голяма кафява мрежа, опъната на стената като огромна паяжина. Седнало край градинската врата на сламен стол, наведен назад и опрян на плета, четиринадесетгодишно девойче кърпи долни дрехи — бедняшки, много пъти замрежвани и кърпени дрехи. Друго девойче, година по-малко, люлее на ръце още непроходило, непроговорило пеленаче; а две хлапенца по на две и три години седят едно срещу друго на земята, ровят пръстта с неумели ръце и си хвърлят шепи пясък в лицата.

Никой не говори. Само пеленачето, което се мъчат да приспят, непрекъснато плаче с тънко, крехко гласче. На прозореца дреме котка, а ниско край стената белите цветове на шибоите образуват красива набъбнала ивица, над която бръмчат рояк мухи.

Девойчето, което шие при входа, изведнъж извиква:

— Мамо!

Майката отвърща:

— Какво има?

— Ей го пак!

От сутринта бяха неспокойни, защото някакъв човек обикаляше къщата — стар човек, истински бедняк. Забелязали го бяха, когато отиваха да изпроводят бащата до лодката. Седеше край канавката срещу тяхната врата. После, когато се връщаха от брега, го намериха пак там — гледаше къщата.

Изглеждаше болен и много жалък. Повече от час не се бе помръднал от мястото си. После сякаш забеляза, че го гледат като злосторник, та стана и се повлече нанякъде.

Но скоро пак го видяха да се връща с бавната си уморена походка; тоя път той седна малко по-далеч, сякаш за да може да ги дебне.

Майката и момичетата бяха изплашени. Най-много се притесняваше майката, защото беше страхлива по природа, а мъжът ѝ Левек щеше да се върне чак привечер.

Мъжът ѝ се наричаше Левек, на нея ѝ казваха Мартен и хората ги бяха кръстили Мартен-Левек. Ето защо: първият ѝ съпруг беше моряк, казваше се Мартен и всяко лято ходеше към Теранев да лови трески.

Две години след сватбата (тя вече имаше от него момиченце и беше бременна в шестия месец) корабът, с който плуваше мъжът ѝ — „Две сестри“, тримачтова шкуна от Диеп, — изчезна.

Никога не дойде вест от него, никой от моряците, които бяха на тоя кораб, не се завърна, така че го смятаха за потънал, заедно с хората.

Жената на Мартен чака десет години мъжа си, едва смогваше да изхрани двете си деца; най-сетне, понеже беше работлива и добра жена, един рибар от селото, Левек, вдовец с едно момче, я поиска. Тя се омъжи за него и за три години роди още две деца.

Преживяваха тежко, трудеха се много. Хлябът беше скъп, а месо почти не влизаше в дома им. Понякога зиме през лошите месеци задлъжняваха на хлебаря. Но децата растяха здрави. Хората казваха:

— Добри хора са тия Мартен-Левекови. Мартеновица е работна, а Левек няма равен на себе си в риболова.

Девоичето, което седеше до оградата, поде:

— Ще рече човек, че ни познава. Може пък да е някой бедняк от Епръовил или от Озбоск.

Но майката не се успокояваше. Не, не, тоя човек не ще да е от техния край, сигурно не е!

И понеже човекът стоеше забит като кол и упорито гледаше към къщата на Мартен-Левекови, Мартеновица се ядоса и обзета от безстрашието на страхливите, грабна една лопата и излезе пред вратата.

— Какво правите там? — викна тя на скитника.

Той отвърна с дрезгав глас:

— Че на, на хладина си седя! На вас преча ли ви нещо?

Тя продължи:

— А кво сте седнали пред къщата ми като шпионин?

Човекът отговори:

— Никому зло не правя. Не е ли позволено да си седи човек край пътя?

Като не намери какво да отговори, тя си влезе в къщи.

Денят течеше бавно. Към обед човекът изчезна. Но към пет часа пак намина. До вечерта вече не го видяха.

Левек се върна по тъмно. Разказаха му какво се бе случило. Той реши:

— Ще да е някой шушумига или някой чешит.

И си легна, без повече да се тревожи, докато жена му мислеше за скитника, който я гледаше толкова чудно.

Когато се съмна, задуха силен вятър; като видя, че не ще може да излезе в морето, рибарят се залови да помогне на жена си в кърпенето на мрежите.

Към девет часа голямата дъщеря, Мартеновата, която беше отишла за хляб, се върна тичешком, с уплашено лице, и извика:

— Мамо, ей го пак!

Майката се развълнува, пребледня и каза на мъжа си:

— Върви му кажи, Левек, да не ни дебне тъй, че ми призлява.

И Левек, едър моряк с лице с цвета на кирпич, с гъста червена брада, сини очи, пронизани от две черни точки, силен врат, винаги увит в нещо вълнено заради ветровете и дъжда в открито море, излезе спокойно и се приближи до скитника.

И те заговориха.

Тревожни, тръпнещи, майката и децата ги гледаха отдалеч.

Непознатият неочаквано стана и тръгна заедно с Левек към къщата.

Мартеновица се дръпна изплашена. Мъжът ѝ каза:

— Дай му малко хляб и чаша ябълково вино. От онзи ден не бил хапвал нищо.

И двамата мъже влязоха в къщата, следвани от жената и децата. Скитникът седна и започна да яде, свел глава под отправените към него погледи.

Майката беше застанала права и го оглеждаше; големите дъщери, Мартеновите, опрени на вратата, едната с последното дете на ръце, впиваха в него жадни погледи, а двете хлапенца, седнали в пепелта на огнището, оставиха черната тенджера, с която играеха, сякаш искаха и те да наблюдават чужденеца.

Левек взе стол, седна и го запита:

— Значи, отдалеч идвате, а?

— Ида от Сет.

— Тъй, пешком ли?...

— Да, пешком. Какво да правиш, като няма средства...

— Та накъде бяхте тръгнали?

— Насам.

— Познати ли имате тук?

— Може и да имам.

Замълчаха. Макар да беше гладен, гостът ядеше бавно и след всеки залък отпиваше по глътка вино. Лицето му беше като изхабено — покрито с бръчки и хлътнатини. Приличаше на човек, който много е страдал.

Изведнъж Левек попита:

— Как се казвате?

Човекът отвърна, без да вдигне нос:

— Казвам се Мартен.

Странна тръпка разтърси майката. Тя пристъпи, сякаш за да види по-отблизо скитника, и застана пред него с отпуснати ръце и отворена уста. Никой не продумваше. Накрая Левек рече:

— Тукашен ли сте?

Другият отговори:

— Тукашен съм.

И той вдигна Най-сетне глава — очите на жената и неговите се срещнаха и останаха впити, вплетени едни в други, сякаш двата погледа се бяха вкопчили.

И тя изведнъж каза с променен, нисък и треперещ глас:

— Ти ли си, мъжо?

Той изговори бавно:

— Да, аз съм.

Не се помръдна, продължи да дъвче хляба си.

Повече изненадан, отколкото развълнуван, Левек промълви:

— Ти ли си, Мартене?

Мартен каза само:

— Аз съм.

А вторият съпруг запитва:

— Ами откъде идваш?

Първият заразправя:

— От африканския бряг. Налетяхме на плитчина. Трима се спасихме — Пикар, Ватинел и аз. После ни хванаха диваци и ни държаха дванайсет години. Пикар и Ватинел умряха. Мене, ме взе един англичанин, пътешественик, и ме заведе в Сет. Та дойдох...

Мартеновица плачеше, завряла лице в престилката си.

Левек рече:

— Ами сега какво ще правим?

Мартен запитва:

— Ти ли си й мъжът?

— Аз!

Те се спогледаха и млъкнаха.

Тогава Мартен огледа децата, които го бяха наобиколили, и посочи с глава двете девойчета.

— Тия ли са моите?

Левек каза:

— Тия са.

Мартен не стана, не ги прегърна, само установи:

— Ей, че са големи!

Левек повтори:

— Какво ще правим?

Недоумяващ, Мартен също не знаеше. Най-сетне реши:

— Ще сторя, каквото кажеш. Не ща да ти навреждам. Пък от друга страна мъчно е с къщата. Аз имам две деца, ти — три. Всеки ще си вземе своите си. Ами майката — за тебе ли, за мене ли? Както искаш, тъй ще стане. Само че къщата трябва да бъде на мене, защото старият ми я е оставил, в нея съм се родил и има документи у нотариуса.

Мартеновица продължаваше да плаче, тихо хълцаше в синята си престилка. Двете големи момиченца се бяха приближили и гледаха тревожно баща си.

Той беше свършил с яденето. На свой ред каза:

— Какво ще правим?

На Левек му хрумна една мисъл:

— Трябва да идем при свещеника. Той ще реши.

Мартен стана и понеже пристъпи към жена си, тя се хвърли, хълцайки, на гърдите му:

— Мъжо, дойде си най-сетне! Мартене, мъжо, дойде си!

И внезапно, пронизана от нещо отдавнашно, дълбоко разтърсена от спомени, които я връщаха към двадесетте ѝ години, към първите прегръдки, тя се вкопчи в него.

Смутен като нея, Мартен я целуваше по шапчицата. Като чуха, че майка им плаче, двете деца при огнището ревноха едновременно, а най-малкото, в ръцете на втората Мартенова дъщеря, писна пронизително като фалшиво звучаща свирка.

Левек чакаше прав.

— Хайде — рече той, — трябва да я уредим тая работа.

Мартен пусна жена си и понеже се загледа в дъщерите си, майката каза:

— Че целунете баща си де.

Те се приближиха едновременно, със сухи очи, изненадани, малко плахи. И той ги целуна една след друга по бузите звучно, по селски. При приближаването на непознатия малкото се разпищя толкова пронизително, че едва не се засиня.

После двамата мъже излязоха заедно.

Когато минаха край „Търговското кафене“, Левек каза:

— Да бяхме пийнали нещо, а?

— Може — съгласи се Мартен.

Влязоха, седнаха в още празната кръчма и Левек извика:

— Ей, Шико, дай две ракии. Мартен се върна. Мартен, на жената, нали го знаеш? Мартен от „Двете сестри“, дето беше изчезнал.

И кръчмарят — с голям корем, червендалест, подпухнал от мазнини — с три чаши в едната ръка и шише в другата се приближи и запита спокойно:

— Я гледай, та ти си бил значи, Мартене?

Мартен отвърна:

— Аз съм.

ИЗОСТАВЕНИЯТ

— Мисля, че наистина си полудяла, скъпа приятелко, щом си тръгнала да се разхождаш из полето в такова време. От два месеца измисляш все чудатости. Решаваш, ща не ща, да ме отведеш на море, макар че — ето вече четиридесет и пет години, откак сме женени — никога по-рано не ти беше идвало наум подобно нещо. Избираш непременно Фекан, такъв тъжен град; а сега пък толкова си пощръкляла да се движиш, ти, която никога не се помръдваш, че искаш да се разхождаш из нивята през най-горещия ден в годината. Кажи на д'Апрьовал да те придружи — той угажда на всичките ти прищевки. А пък аз ще отида да си поспя.

Госпожа дьо Кадур се обърна към стария си приятел:

— Ще дойдете ли с мене, д'Апрьовал?

Той се усмихна, поклони се със старовремска галантност и каза:

— Ще дойда с вас, където и да отидете.

— Добре, вървете да слънчасвате — заяви господин дьо Кадур. И се прибра в „Хотела при баните“ да полежи час-два.

Щом останаха сами, възрастната жена и нейният стар другар тръгнаха. Тя каза съвсем тихо, като стисна ръката му:

— Най-сетне, най-сетне!

Той прошепна:

— Вие сте луда. Уверявам ви, че сте полудяла. Помислете колко рискувате. Ако тоя човек...

Тя трепна:

— О, Анри, не казвайте „тоя човек“, когато говорите за него.

Той продължи рязко:

— Добре де, ако нашият син се усъмни в нещо, ако ни заподозре, в ръцете му сте, в ръцете му сме — и двамата. Четиридесет години преживяхте, без да го виждате. Какво ви стана сега?

Те вървяха по дългата улица, която води от морето до града, после свиха вдясно, за да поемат по склона за Етрета. Белият път се беше проточил под палещия слънчев дъжд.

Вървяха бавно, със ситни крачки в огнения пек. Тя бе хванала приятеля си подръка и гледаше право пред себе си с втренчен, блуждаещ поглед!

Каза му:

— Значи и вие никога не сте го виждали?

— Не, никога!

— Възможно ли е?

— Скъпа приятелко, да не започваме пак тоя вечен спор. Аз имам жена и деца, тъй както вие имате съпруг. Така че и за мене, и за вас един скандал може да бъде гибелен.

Тя нищо не отвърна. Мислеше за далечната си младост, за миналите, толкова тъжни неща.

Бяха я омъжили, както обикновено омъжват девойките. Тя почти не познаваше годеника си, някакъв дипломат, а после заживя с него, както всички светски жени.

Но ето че един млад човек — господин д'Апръовал, също така женен, се влюби в нея дълбоко и страстно. И по време на едно продължително отсъствие на господин дьо Кадур, който беше заминал, натоварен с политическа мисия за Индия, тя отстъпи.

Можеше ли да се съпротивява, да откаже? Можеше ли да намери сила, решителност да откаже, когато и тя го обичаше? Не, наистина беше невъзможно! Щеше да бъде толкова тежко! Трябваше твърде много да страда! Колко лош и коварен е животът! Може ли човек да избегне известни удари на съдбата, може ли да избегне фаталното предопределение? Нима е възможно сама жена, изоставена, без нежност, без деца, непрекъснато да отбягва една връхлитаща страст, да отбягва слънчевата светлина и до края на живота си да живее в мрак?

Колко добре си спомняше тя сега всички подробности — неговите целувки, усмивката му, как той се спираше на вратата, загледан в нея, когато идваше в дома ѝ. Какви щастливи дни, единствените ѝ хубави дни, които тъй бърже се свършиха!

После забелязва, че е бременна! Какви тревоги!

О, онова пътуване на юг, дългото пътуване, страданията, непрекъснатите ужаси, животът ѝ, когато се криеше в самотната къщурка на брега на Средиземно море сред една градина, откъдето не смееше да излезе!

Колко добре си припомняше тя дългите дни, които прекарваше излегната под портокаловото дърво с очи, устремени в червените кръгли плодове сред зеления листак! Как ѝ се искаше да излезе, да отиде до морето, чийто свеж полъх достигаше до нея иззад стената, как се заслушваше в плискането на малките вълни върху пясъка, как мечтаеше за обширната, блеснала на слънцето синева, с бели платна по нея и планина на хоризонта! Но не смееше да се покаже дори на вратата. Ако някой я познаеше така обезформена, със срамно натежало тяло!

А дните на очакване, последните мъчителни дни! Стряскането, заплашващите я страдания, после ужасната нощ! Колко мъки беше понесла.

Каква нощ! Как беше стенала, викала! Още виждаше бледото лице на любовника си, който непрекъснато целуваше ръцете ѝ, бръснатото лице на лекаря, бялата шапчица на сестрата.

И как беше потресено сърцето ѝ, когато чу крехкия детски писък, онова мяукане — първото усилие на един човешки глас!

А на другия ден! На другия ден! Единствения ден, когато видя и прегърна сина си. Защото никога вече след това тя не го бе дори и зървала!

А после какво дълго празно съществуване, в което непрекъснато витаеше мисълта за детето ѝ! И вече тя не видя нито веднъж малкото същество, излязло от нея, нейния син. Бяха го взели, отнесли, скрили. Тя знаеше само, че бил отгледан от нормандски селяни, че и той станал селянин, че бил женен, добре оженен и добре обзаведен от баща си, чието име той не знаеше.

Колко пъти през тези четиридесет години бе желала да отиде да го види, да го прегърне! Не можеше да си представи, че е пораснал! Все го виждаше като оная човешка ларва, която бе държала един ден в прегръдките си и бе притискала до изтерзаната си плът.

Колко пъти беше казвала на любовника си: „Не мога вече да издържа, искам да го видя, ще замина.“

Той винаги я бе въздържал, спирал. Нямало да може да остане спокойна, да се овладее, синът им щял да разбере, да я използва. Щяла да се погуби.

— Как изглежда той? — питаше тя.

— Не зная. И аз не съм го виждал.

— Възможно ли е? Да имаш син и да не го познаваш. Да се страхуваш от него, да го отхвърлиш като някакъв позор.
За нея това беше ужасно.

* * *

Вървяха по дългия път, изнемощели от слънчевия плам, изкачваха нескончаемата стръмнина.

Тя поде:

— Не би ли казал човек, че това е възмездие! Нямах друго дете по-късно. Не, не можех да устоя на желанието да го видя — то ме преследва от четиридесет години. Вие мъжете не разбирате това. Помислете, че съм съвсем близо до смъртта. И да не го видя още веднъж... Да не го видя, нима е възможно? Как съм могла да чакам толкова време? Винаги съм мислила за него. Колко ужасен беше животът ми. Нито веднъж, чувате ли, не е имало ден да се събудя, без първата ми мисъл да е била за него, за моя син. Какъв ли е? О, колко виновна се чувствавам пред него! Трябва ли в такива случаи човек да се бои от обществото? Всичко трябваше да напусна и да отида с него, да го отгледам, да го обичам. Сигурно щях да бъда по-щастлива. Не посмях. Постъпих подло. Колко страдах! О, бедните изоставени същества, как трябва да ненавиждат майките си!

Тя внезапно млъкна, задавена от ридания. Цялата долина немееше пуста под тежката светлина. Само скакалците надаваха своето сухо, продължително цвърчене всред жълтата рядка трева от двете страни на пътя.

— Поседнете — каза той.

Тя се остави да я отведе до края на канавката, отпусна се на земята и закри лице с ръцете си. Белите коси, навити на букли от двете страни на лицето ѝ, се разпуснаха, а тя плачеше, разкъсвана от дълбока мъка.

Мъжът стоеше тревожен срещу нея, не знаеше какво да каже. Прошепна:

— Хайде... бъдете храбра.

Тя стана:

— Ще бъда.

Избърса очите си и тръгна с отсечена старческа походка.

Малко по-нататък пътят потъваше всред група дървета, които закриваха къщите. Дочуха равномерен звучен удар на ковашки чук по наковалня.

И скоро видяха вдясно каруца, спряна пред ниска сграда; под някакъв навес двама мъже подковаваха кон.

Господин д'Апръвал се приближи.

— Накъде е чифликът на Пиер Бенедикт? — извика той.

Един от мъжете отвърна:

— Хванете пътя вляво, до кръчмицата, и после направо — третата къща след къщата на Поре. Има една ела до вратата. Няма да се объркате.

Завиха наляво. Сега старата жена вървеше съвсем бавно, краката ѝ едва я носеха, сърцето ѝ биеше толкова силно, че тя се задъхваше.

На всяка крачка шепнеше като молитва:

— Господи, о, господи!

И страшно вълнение стягаше гърлото ѝ, караше я да полита, сякаш краката ѝ се пресичаха.

Нервен, леко пребледнял, господин д'Апръвал ѝ каза неочаквано:

— Ако не можете да се овладеете, веднага ще ни издадете. Опитайте се да се сдържате.

Тя заекна:

— Нима мога? Детето ми! Като си помисля, че ще видя детето си!

Вървяха по селски път, който се провираше между чифлишки дворове, засенчен от двойна редица буки, растящи край канавките.

И изведнъж се озоваха пред една дървена врата, засенчена от млада ела.

— Тук е — каза той.

Тя изведнъж се спря и се огледа.

Дворът беше голям, в него растяха ябълкови дървета. Стигаше до малка къща със сламен покрив. Отсреща бяха яхърът, хамбарът, оборът, кокошарникът. Под навес, покрит с плочи, имаше коли — каруца, двуколка, кабриолет. Четири телета хрупаха зелената трева под дърветата. Черни кокошки скитаха из целия двор.

Никакъв шум. Вратата на къщата беше отворена. Но не се виждаше жива душа.

Влязоха. Черно куче веднага изскочи от някакво буре, търкулнато край една голяма круша, и започна да лае бясно.

До предната стена на къщата бяха наредени върху дъски в права редица сламените куполи на четири кошера.

Като стигна пред дома, господин д'Апрьовал извика:

— Има ли някой?

Показа се едно момиченце, десетгодишно девойче, босо, с мръсни крака, облечено с риза и вълнена пола; изглеждаше стеснително и прикрито. То застана на прага на отворената врата, сякаш за да пази входа.

— Какво искате? — попита то.

— Тук ли е баща ти?

— Не.

— Къде е?

— Не знам.

— А майка ти?

— Тя е с кравите.

— Скоро ли ще се върне?

— Не знам.

И изведнъж старата жена, сякаш се боеше, да не би да я отведат насила, каза забързано:

— Няма да си отида, без да съм го видяла.

— Ще го дочакаме, скъпа приятелко.

Те се извърнаха и забелязаха една селянка, която идваше към къщата — носеше тенекиени кофи; те изглеждаха тежки и слънцето запалваше от време на време по тях блестящ бял пламък.

Тя куцаше с десния крак; облечена беше в стегната на гърдите кафява извехтяла, избеляла от дъждове и слънце фланела, която ѝ придаваше вид на бедна, жалка и мръсна ратайкиня.

— Ето я майка — каза детето.

Когато стигна до къщи, тя изгледа чужденците със зъл и подозрителен поглед. После си влезе, сякаш не ги беше видяла.

Изглеждаше стара. Имаше хлътноло, жълто, сурово лице, лице на селянка, изрязано сякаш от дърво.

Господин д'Апрьовал я повика:

— Вижте какво, госпожо, влязохме у вас, за да ви помолим да ни продадете две чаши мляко.

Тя измърмори нещо и след като остави кофите, пак излезе навън.

— Никакво мляко не продавам.

— Много сме жадни. Госпожата е стара и е извънредно уморена. Не бихте ли ни дали нещо за пиене?

Селянката ги гледаше безпокойно и хитро.

Най-сетне взе решение.

— Като сте дошли, ще ви дам — каза тя.

И изчезна в къщата.

Детето изнесе два стола и ги постави под една ябълка. Появи се и майката с две панички разпенено мляко, които сложи в ръцете на посетителите.

После застана права пред тях, сякаш за да ги наглежда и да открие намеренията им.

— От Фекан ли сте? — попита тя.

Господин д'Апръвал отговори:

— Да, във Фекан сме за лятото. — И след малко додаде: — Бихте ли могли да ни продавате пилета всяка седмица?

Селянката се поколеба, после отвърна:

— Само че какви ще искате, млади ли?

— Да, млади.

— Колко ги плащате на пазара?

Д'Апръвал, който не знаеше, се обърна към приятелката си:

— Как плащате птиците, мила, младите птици?

Тя промълви през сълзи:

— По четири франка и по четири франка и половина.

Чифликчийката я изгледа изненадана с крайчеца на окото си. После попита:

— Болна ли е госпожата, че плаче?

Той не знаеше какво да отговори, заекна:

— Не... не... но тя... загуби часовника си по пътя, хубав часовник, затова ѝ е мъчно. Ако някой го намери, съобщете ни.

Бенедиктовица нищо не отвърна, понеже тая история ѝ се стори съмнителна.

Изведнъж тя каза:

— Ей го и мъжа ми!

Само тя го беше видяла, че влиза, защото седеше с лице към пътната врата.

Д'Апрьовал потрепери, госпожа дьо Кадур се извърна стреснато, едва не падна от стола си.

* * *

На десет крачки от тях стоеше човек; превит одве, запъхтян, той теглеше вързана с въже крава.

Каза, без да обръща внимание на гостите:

— Дявол да я вземе, каква проклетница!

После отмина към обора и изчезна в него.

Сълзите на старицата изведнъж пресекнаха, тя стоеше объркана, безмълвна, без мисъл: нейният син! Това беше нейният син!

Д'Апрьовал, когото същата мисъл бе наранила, каза смутено:

— Този ли е господин Бенедикт?

Чифликчийката попита недоверчиво:

— Че кой ви каза името му?

Той отвърна:

— Ковачът при шосето.

После всички замлъкнаха, вперили поглед във вратата на обора. Тя тъмнееше като черна дупка в стената на сградата. Нищо не се виждаше вътре, но се чуваха неясни шумове, движения, стъпки, заглушени от сламата, разхвърляна по пода.

Човекът се появи на прага; той избърса челото си и се отправи към къщата с широки, бавни стъпки, като при всяка крачка се отпускате цял.

Още веднъж мина пред чуждите хора и като че ли без да ги забележи, каза на жена си:

— Върви ми налей една кана от ябълковото, жаден съм.

После си влезе в къщи. Чифликчийката отиде до избата, като остави парижаните сами.

А госпожа дьо Кадур промълви развълнувана:

— Да си вървим, Анри, да си вървим.

Д'Апрьовал я хвана подръка, повдигна я и като я поддържаше с всички сили, защото чувствуваше, че тя ще падне, я отведе, след като

хвърли пет франка на един от столовете.

Щом излязоха от вратата, тя се разхлипа, разтърсена от мъка, и пошепна:

— О, о! Това ли направихте от него?...

Той беше извънредно блед. Отговори сухо:

— Направих, каквото можах. Чифликът му струва осемдесет хиляди франка. Такива пари и децата на буржоазните семейства невинаги получават.

Върнаха се съвсем бавно, без повече да проговорят. Тя продължаваше да плаче. Сълзи капеха от очите ѝ безспир и се стичаха по страните ѝ.

Най-сетне престана да плаче — бяха влезли във Фекан.

Господин дьо Кадур ги чакаше за вечеря. Като ги видя, той се разсмя и каза:

— Чудесно, жена ми е получила слънчев удар. Много ми е приятно. Наистина мисля, че от известно време нещо я е прихванало!

Никой от двамата не отговори, а когато съпругът запита, като потриваше ръце:

— Добре ли поне се поразходихте?

Д'Апрьовал отвърна:

— Прекрасно, драги, наистина прекрасно.

ПАЗАЧЪТ

След вечеря разказвахме ловджийски приключения и случки.

Един общ стар приятел господин Бонифас, голям ловец и голям пияч, весел и остроумен здравеняк, разумен философ, от онези иронични и примерени мъдреци, у които това качество се изразява в хапливи смешки, но никога не и в тъжни истории, изведнъж каза:

— Знам аз една доста странна ловджийска история или по-скоро трагедия. Никак не прилича на историите от тоя род. Затова и никога не съм я разказвал, понеже мисля, че никому не ще се стори забавна. В нея няма нищо симпатично, разбирате ли, искам да кажа, че не предизвиква оня интерес, който хваща, очарова или вълнува приятно. Както и да е, ето в какво се състои работата:

„Бях на около тридесет и пет години и ловувах като бесен. По онова време притежавах много усамотена земя в околностите на Жюмиеж, обкръжена от гори и много добра за зайци. Ходех там всичко на всичко по за четири-пет дена годишно съвсем сам, понеже нямаше условия да водя приятели.

Бях оставил за пазач един пенсиониран стражар, човек добър, буен, строг в службата, страшен за браконьерите, който не се боеше от нищо. Той живееше сам, далеч от селото, в една малка къща или по-скоро хижа с две отделения — кухня и изба долу и две стаи на горния етаж. Една от тези стаи, нещо като кутийка, колкото да побере едно голямо легло, един шкаф и един стол, беше запазена за мене.

Чичо Кавадие заемаше другата. Като казах, че беше сам в тая къща, изразих се неправилно. Той беше взел при себе си някакъв племенник, четиринадесетгодишен нехранимайко, който ходеше да пазарува в селото, отдалечено на три километра, и помагаше на стария в работата му.

Тоя дангалак — дълъг, сух, някак извит, имаше такива редки, жълти, леки като пух от скубана кокошка коси, че сякаш беше плешив. Освен това имаше огромни крака и гигантски ръце, ръце на великан.

Беше малко кривоглед и никога не гледаше в човека. Действуваше ми както вонящите животни. Тоя хлапак беше пор или лисица.

Той спеше в нещо като дупка горе срещу тясната стълба, която водеше за двете стаи.

Но през време на кратките ми престои в «Павилиона» — така наричах тая къщурка — Мариус отстъпваше которката си на една старица от Екоршвил на име Селест, която дохождаше, за да ми готви, тъй като буламачите на чичо Кавалие наистина не бяха на висота.

* * *

И тъй, вече познавате действащите лица и мястото на действието. Ето ви сега и историята!

Случи се през 1854 година, 15 октомври — добре си спомням тая дата и никога не ще я забравя.

От Руан потеглих на кон, следван от кучето си Бок, един голям загар от Поату, с широки гърди и силни челюсти, който се вреше из трънаците като понтодиерски яребичар.

Пътническата ми чанта беше закрепена на седлото отзад, а пушката ми висеше през рамо. Беше студен ден, духаше силен, тъжен вятър. По небето се гонеха мрачни облаци.

Докато се изкачвах по склона Кантльо, гледах широката долина на Сена, която реката пресичаше със змийски извивки чак до хоризонта. Вляво Руан извисяваше в небето своите кули, надясно погледът се спираше на далечните гористи склонове. После прекосих Румарската гора ту ходом, ту в тръс и към пет часа стигнах пред «Павилиона», където ме чакаха чичо Кавалие и Селест.

Вече десет години поред се явях по същото време, по същия начин и същите уста ме поздравяваха със същите думи:

— Добър ден, господине наш. Добре ли сте със здравето?

Кавалие почти не се бе изменил. Той устояваше на времето като старо дърво. Но Селест, особено през последните четири години, беше станала неузнаваема.

Тя се бе някак прекършила одве и макар все нещо да работеше, ходеше толкова наведена напред, че горната част на тялото ѝ

образуваше почти прав ъгъл с краката ѝ.

Старицата беше много предана, винаги се вълнуваше, когато ме виждаше да пристигам, и при всяко мое заминаване ми казваше:

— Да си мислим, че може да ни е за последно, мили господине наш.

И плахото, разстроено сбогуване на тази клета прислужница, отчаяното ѝ примирение пред неизбежната смърт, която положително беше близка за нея, всяка година свиваше странно сърцето ми.

И тъй, слязох от коня и докато Кавалие, с когото се бях вече здрависал, отвеждаше животното към малката сграда, приспособена за яхър, влязох, последван от Селест, в кухнята, която служеше и за трапезария.

После дойде и пазачът. Веднага видях, че лицето му не е както обикновено. Изглеждаше загрижен, не на себе си, разтревожен.

Казах му:

— Е, Кавалие, вървят ли работите по вашата воля?

Той измърмори:

— И да, и не. Не всичко е по моему, както трябва.

Попитах:

— Какво има, драги? Я ми разкажете.

Но той поклати глава:

— Не, още не, господине. Не ща да ви тревожа още влязъл-невлязъл с моите грижи.

Настоях, но той упорито отказа да ме осведоми преди вечеря. По израза му обаче разбрах, че е нещо сериозно.

Като не знаех какво повече да му кажа, запитах:

— А как сме с дивеча? Намира ли се?

— Е, колкото до дивеч, има, има! Ще намерите, колкото си щете. Слава богу, не го изпуснах.

Той каза това толкова сериозно, с такава мрачна сериозност, че звучеше почти смешно. Големите му сиви мустаци изглеждаха така, сякаш всеки миг може да паднат от устните му.

Изведнъж се сетих, че още не съм видял племенника му.

— А къде е Мариус? Защо не се покаже?

Пазачът сякаш трепна и изведнъж ме погледна право в лицето:

— Е добре, господине, по-добре веднага да ви разкажа работата. Да, по-добре. Тъкмо заради него ми е тежко.

— Аха! Е, и къде е той?

— В яхъра е, господине, чаках сгода да ви се яви.

— Че какво е направил?

— Ето каква работа, господине...

Все пак пазачът се поколеба, гласът му се измени, затрепери, лицето му изведнъж хлътна и бръчките му, старческите му бръчки се очертаха по-дълбоко.

Той бавно продължи:

— Ето. Тая зима забелязах, че някой поставя примки в гората Розре, но не можех да пипна човека. По цели нощи дебнех, господине, по цели нощи. Нищо. А в това време започнаха да залагат примки и в Екоршвил. Взех да слабея от яд. Но да хвана мародера, не мога! Сякаш някой го осведомяваше, мръсника, къде ходя, какво мисля да правя. Но ето че един ден, като четках панталона на Мариус, тоя, с който ходи в празник, намерих в джоба му два франка. Откъде ли ги е пипнал момъкът?

Мислих, мислих цяла седмица. Гледам го — излиза. Излиза тъкмо когато аз се прибера да си почина. Да, господине.

Тогава взех да го дебна. Не се сещах, ама никак, каква е работата. Но го дебна. И една сутрин тъкмо си лягам той да ме види и веднага ставам, и тръгвам подире му. За следене по-добър от мене няма, господине.

И ето че го хванах, да, Мариус, хванах го тъкмо като залагаше примка на ваша земя, господине, той, племенникът ми, племенникът на вашия пазач!

Кръвта ми кипна, насмалко не го убих на място, такъв бой му ударих. Ех, натупах го здравата, да, и му дадох дума, че като дойдете, пак ще го набъхтя, както трябва, във ваше присъствие, ей с тия ръце, да помни.

Това е. От мъка отслабнах. Знаете какво е човек така да се ядоса. Ама и вие да сте, какво щяхте да направите, кажете? Ни майка има, ни баща момчето, само аз съм му от рода; оставих го тука, не може да го изгоня, нали?

Ама му казах — ако пак направи такова нещо — край, край, никаква милост. Това е. Правилно ли постъпих, господине?

Подадох му ръка и отговорих:

— Правилно. Кавалие. Добър човек сте вие.

Той стана.

— Благодаря, господине. Сега ще ида да го доведе. Боя си трябва да получи, да помни!

Знаех, че е безполезно да се опитвам да отклоня стария от нещо, което е решил. Така че го оставих да действа по своя воля.

Той отиде за хлапака и го доведе, като го държеше за ухото.

Седях на един сламен стол, сериозен като съдия.

Мариус ми се стори пораснал, още по-грозен от миналата година, със същия злобен и хитър израз на лицето. А големите му ръце изглеждаха чудовищни.

Вуйчо му го изблъска пред мен и изкомандува с гласа си на военен:

— Искай прошка от стопанина.

Момчето не каза нито дума.

Тогава, като го хвана под ръцете, бившият стражар го вдигна от земята и започна да го налага по задника с такава сила, че аз станах, за да прекратя боя.

Сега момчето виеше:

— Пусни ме! Пусни ме! Пусни ме! Обещавам...

Кавалие го остави на земята, тласна го с рамо и го повали на колене.

— Искай прошка — каза той.

Нехранимайкото измърмори с наведени очи:

— Моля за прошка.

Тогава старият го вдигна и го отпрати с една плесница, която насмалко пак не го събори.

Момчето избяга и аз не го видях цялата вечер.

Но Кавалие изглеждаше сломен.

— Лошо човече е — каза той.

А на вечерята непрекъснато повтаряше:

— Тежко ми е, господине, не можете да си представите колко ми е тежко.

Опитах се да го утеша, но напразно.

Легнах си рано, за да тръгна на лов още призори.

Кучето ми вече спеше на пода, до леглото, когато духнах свещта.

Събудих се около среднощ от бесния лай на Бок. И веднага забелязах, че стаята е пълна с дим. Скочих от леглото, запалих свещта,

спуснах се към вратата и я отворих. Нахлу вихрушка от пламъци. Къщата гореше.

Бързо затворих дебелия дъбова врата, навлякох брича си, спуснах през прозореца най-напред кучето с въже, което направих от чаршафите, после хвърлих дрехите си, ловджийската чанта и пушката и на свой ред слязох по въжето.

Започнах да викам с все сила:

— Кавалие! Кавалие! Кавалие!

Но пазачът не се събуждаше. Той спеше дълбоко като всеки стар стражар.

През долния прозорец виждах, че целият приземен етаж се е превърнал в разпалена пещ и открих, че е бил напълнен със слама, за да може огънят да поеме по-добре.

Значи, къщата беше подпалена!

Пак закресях бясно:

— Кавалие!

Тогава ми мина през ум, че може димът да го е задушил. Внезапно ми блесна една мисъл — сложих два патрона в пушката и гръмнах право в прозореца му.

Шестте стъкла се пръснаха в стаята на прах. Тоя път старият чу и се появи на прозореца — замаян, по риза, объркан главно от светлината, която ярко озаряваше цялата предна страна на жилището му.

Извиках му:

— Къщата ви гори. Скочете през прозореца, бързо, бързо!

Пламъците изведнъж лумнаха през долния отвор, подлизаха стената и се издигнаха до него. Щяха да му преградят пътя. Той скочи и падна на краката си като котка.

Беше крайно време. Сламеният покрив се пропука през средата, над стълбището, което образуваше нещо като комин за огъня долу. И огромен огнен сноп се издигна във въздуха, разпери се като шадраван и посипа с дъжд от искри всичко около къщицата.

След няколко мига от нея остана само куп пламъци.

Съсипан, Кавалие запитва:

— Как ли е станало?

Отвърнах:

— Подпалили са откъм кухнята.

Той прошепна:

— Кой може да е подпалил?

И отгатнал изведнъж, аз казах:

— Мариус!

Старият разбра. Той заекна:

— Ох, Христе, Богородице! Затова значи не се прибра.

Но изведнъж страшна мисъл прекоси съзнанието ми. Изкрещях:

— А Селест? Селест?

Той не отвърна, но пред нас къщата се срина — превърна се в блестяща, ослепителна, кървава купчина жарава, в огромна клада, в която клетата жена навярно беше вече сама станала на въглен, червен въглен от човешка плът.

Не бяхме чули никакъв вик.

Но огънят се разпространяваше вече и към близкия навес, аз изведнъж се сетих за коня си и Кавалие се спусна да го отвърже.

Едва беше отворил вратата, когато едно гъвкаво тяло се хвърли бързо между краката му и го повали по лице. Беше Мариус. Бягаше с все сила.

В миг мъжът се изправи. Понечи да изтича, за да хване злосторника, но разбра, че не ще успее, и обхванат от неудържима ярост, отстъпвайки на един от онези необмислени, мигновени пориви, които човек не може нито да предвиди, нито да спре, той грабна пушката ми, която лежеше на земята до самия него, вдигна я и преди да успее да направя каквото и да било движение, стреля, без дори да знае дали оръжието е пълно.

Един от куршумите, които бях сложил, за да предупредя Кавалие за пожара, не беше изстрелян. Той засегна беглеца в гърба и го повали по лице, облян в кръв. Момчето веднага започна да рине земята с ръце и с колене, сякаш искаше да продължи да тича пълзешком, като смъртно ранен заек, когато види да се приближава ловецът.

Спуснах се към него. То вече хъркаше в предсмъртна агония. Умря, преди къщата да изгасне. Не произнесе нито дума.

Все още по риза, с голи крака, Кавалие стоеше прав до нас, неподвижен, слисан!

Надойдоха хора от селото, отведоха моя пазач. Беше като луд.

* * *

На делото се явих като свидетел и разказах подробно случката, без нищо да променям. Оправдаха Кавалие. Но той изчезна същия ден, напусна областта.

Никога не съм го виждал оттогава.

Ето, господа, моята ловджийска история.“

ПО ВОДАТА

Миналото лято бях наел малка полска къщичка на брега на Сена, на няколко левги от Париж, и ходех да спя там всяка вечер. След няколко дни се запознах с един от моите съседи, тридесет-четиридесет годишен човек, които наистина беше най-интересният тип, какъвто съм виждал някога. Беше стар страстен лодкар, който прекарваше постоянно край водата, винаги по водата, всякога във водата. Навярно е бил роден в лодка и сигурно ще умре при последното си гребане.

Една вечер, когато се разхождахме край Сена, аз го помолих да ми разкаже някои анекдоти из лодкарския си живот. И ето че веднага тоя добряк се оживи, преобрази се, стана красноречив, почти поет. Той имаше в сърцето си една велика, всепоглъщаща, непреодолима страст: реката.

— О! — каза той. — Колко спомени имам по тая река, която виждате да тече ей тука край нас! Вие, жителите на улиците, не знаете какво нещо е реката. Ала чуйте как лодкарят произнася тая дума. За него реката е тайнствено, дълбоко, незнайно нещо, страна на миражите и фантасмагориите, дето нощем виждаш несъществуващи неща, дето чуваш непознат шепот, дето тръпнеш, без да знаеш защо, също както когато минаваш през гробища; и наистина реката е най-зловещото гробище, в което човек няма гроб.

За рибаря сушата е ограничена, а в нощния мрак, когато няма луна, реката е безгранична. Морякът не изпитва същото нещо в морето. Наистина морето е често пъти сурово и страшно, ала то креци, реве, то е лоялно; а пък реката е мълчалива и коварна. Тя не заплашва, а си тече винаги безшумно, и това вечно движение на течащата вода е за мене по-страшно, отколкото високите вълни на Океана.

Някои мечтатели смятат, че морето крие в недрата си безбрежни синкави страни, дето удавниците плуват наред с грамадните риби посред чудновати гори и кристални пещери. Глъбините на реката са черни и в тях човек изгнива в тинята. И все пак реката е хубава, когато

лъщи под лъчите на изгряващото слънце и се плиска лениво между бреговете си, обрали с шепнещи тръстики.

Поетът е казал за Океана!

*Вълни, вие пазите страшната тайна,
пред вас на колене са майките в плач!
За нея при прилив си шепнете вие,
затуй безнадеждност в гласа ви се крие,
когато към нас се насочвате в здрач^[1]!*

Е добре, аз мисля, че историите, които тънките тръстики нашепват със своите слаби, приятни гласове, трябва да са много злокобни от печалните драми, които ни разказва ревят на вълните.

Но понеже искате да ви разправя някои от моите спомени, ще ви разкажа едно чудно приключение, което ми се случи тук преди десетина години.

Живеех както и днес в къщата на баба Лафон, а един от най-добрите ми другари, Луи Берне, който вече се отказа от лодкарството, от помпите си и своето negliже, за да стане член на държавния съвет, се бе настанил в село С..., на две левги по-долу. Ние вечеряхме винаги наедно ту у дома му, ту у нас.

Една вечер, когато се връщах самичък и доста уморен, като влачех с мъка голямата си лодка, една лодка-океанка, дълга дванадесет стъпки, с която си служех винаги нощем, спрях се за няколко секунди да си поема дъх близо до едно място, обракло с тръстики, татък, на около двеста метра преди железопътния мост. Времето беше великолепно; луната светеше, реката блестеше, въздухът беше тих и приятен. Тоя покой ме вкара в изкушение; помислих си, че ще бъде добре да изпуша една лула на това място. Мисълта ми бе последвана от действие: хванах котвата и я хвърлих в реката.

Лодката се спусна по течението, докато да се изопне веригата, а след това спря; и аз седнах в задната част на лодката върху овчата си кожа колкото се може по-удобно. Не се чуваше нищо, нищо. Само от време на време ми се струваше, че долавям слабото, почти неуловимо плискане на водата о брега и виждах групи по-високи тръстики, които добиваха странни очертания и сякаш сегиз-тогиз се мърдаха.

Реката беше съвсем спокойна, но аз се чувствавах развълнуван от необикновеното мълчание, което ме заобикаляше. Всички животинки, градински и водни жаби, тия нощни певци в блатистите места, мълчаха. Ненадейно вдясно от мен, срещу мен, изскряка жаба. Аз потреперих: тя млъкна; не чух вече нищо и реших да попуша малко, за да се развлека. Все пак, макар че бях прочут пушач на лули, това не ми се удаде: още при първото кълбо сърцето ми се превърна и аз престанах да пуша. Почнах да си тананикам, ала гласът ми не вървеше; тогава се проснах в дъното на лодката и загледах небето. Известно време стоях спокойно, но скоро леките движения на лодката започнаха да ме тревожат. Стори ми се, че тя прави гигантски зигзаги и се докосва едно след друго до двата бряга на реката; след това ми се стори, че някакво същество или някаква невидима сила я дърпа полека към дъното на реката, а после я отпуска, за да я остави да падне. Аз се клатех също както през време на буря; чух шум наоколо; изправих се с един скок: водата лъщеше, всичко беше спокойно.

Разбрах, че нервите ми са малко разстроени и реших да си отида. Дръпнах веригата, лодката се разклати, но усетих някакво съпротивление; дръпнах по-силно, ала котвата не изскочи; бе се закачила за нещо на дъното на водата и не бях в състояние да я издърпам; започнах да дърпам отново, но напразно.

Тогаваш с помощта на веслата обърнах лодката и я пуснах оттам, отдето идва течението, за да се измени положението на котвата. Ала напразно, котвата не мръдваше; ядосах се и задрусах бясно веригата. Никакво мръдване. Седнах обезкуражен и се замислих над положението си. Не можех и да мисля, че ще успея да скъсам веригата, нито, че ще я откъсна някак от лодката, защото веригата беше грамадна и беше закована за предния край на лодката около едно дърво, по-дебело от ръката ми; но понеже времето продължаваше да бъде много хубаво, мина ми през ума, че навярно скоро ще видя някой рибар и ще го повикам на помощ. Моята несполука ме успокои; седнах и най-после можах да изпуша лулата си. Имах една бутилка ром, изпих две-три чаши и моето положение ми се видя смешно. Времето беше много горещо, така че в краен случай можех, без голямо затруднение, да прекарам нощта на открито.

Ненадейно нещо се удари слабо по страната на лодката. Подскокнах и студена пот ме смрази от краката до главата. Шумът

навярно дойде от някое парче дърво, влачено от течението, ала това беше достатъчно и аз усетих, че отново ме обхвана някакво странно нервно безпокойство. Сграбчих веригата и се напънах с отчаяно усилие. Котвата не мръдна. Седнах отново изнемощял.

В това време реката постепенно се бе покрила с бяла, твърде гъста мъгла, която пълзеше твърде ниско над водата, така че щом се изправех, не виждах вече реката, нито краката си, нито лодката, а забелязвах само върховете на тръстиките и по-нататък бледната ивица лунна светлина с големи черни петна, изкачващи се към небето, които бяха образувани от купчините тополи. Бях като заровен до пояса в една странно бяла памучна покривка и въображението ми започна да работи. Въобразявах си, че някой се опитва да се качи в лодката ми, която не можех вече да различа, и че реката, забулена с тая непрозрачна мъгла, навярно е пълна с необикновени същества, които плуват наоколо ми. Изпитвах страшно безпокойство, слепите ми очи биеха, сърцето ми тупаше дотолкова, че се задъхвах, и обезумял, помислих да се спася с плуване; но веднага тая мисъл ме накара да потреперя от ужас. Представих си как, изгубен, се лутам без посока в тая гъста мъгла, как се бъхтя посред треви и тръстики, които не съм в състояние да избягна, как рева от страх и не виждам брега, но не мога да се върна и на лодката и ми се струваше, че на всичко отгоре ме и дърпат за краката към дъното на тая черна вода.

И наистина, за да намеря някое място, свободно от треви и храсти, дето бих могъл да изляза, трябваше да плувам срещу течението най-малко петстотин метра и затова вероятността да не се оправя в тая мъгла и да се удавя беше девет на десет, макар да бях опитен плувец.

Опитвах се да се вразумя. Чувствувах, че волята ми е достатъчно твърда, за да не се страхувам, но у мен имаше и нещо друго освен волята ми и тъкмо това друго нещо се боеше. Питях се от какво ли мога да се боя; моето смело аз се присмиваше над пъзливото ми аз и никога като тоя ден не бях схващал така ясно противоречието между двете същества у нас — едното, което иска, и другото, което се съпротивява, и всяко едно от тях взема едно след друго връх.

Тоя глупав и необясним страх постоянно растеше и се превръщаше в ужас. Стоях неподвижен, с разтворени очи, с наострени уши, и чаках: Какво? Не зная, но то навярно беше нещо ужасно. Струва ми се, че ако на някоя риба бе скимнало да подскокне над

водата, както това се случва често, туй щеше да бъде достатъчно, за да падна като вдървен без съзнание.

И все пак с едно върховно усилие успях най-после да събера горе-долу разума си, който ме напущаше. Взех отново бутилката с ром и глътнах повечко. Тогава ми дойде една мисъл и аз започнах да викам с всичка сила, като се обръщах едно след друго към четирите точки на хоризонта. Когато съвсем продрах гърлото си от викане, ослушах се. Някъде в далечината лаеше куче.

Пих пак и се проснах с цялото си тяло в дъното на лодката. Стоях така може би час, може би два часа, без да заспя, с отворени очи, с кошмари наоколо си. Не смеех да стана и все пак желях силно това; успокоявах се от минута на минута. Казвах си: „Хайде, ставай!“ — а се страхувах да се помръдна. Най-сетне станах с голяма предпазливост, сякаш животът ми зависеше от най-малкия шум, който бих вдигнал, и погледнах през борда.

Бях заслепен от най-чудното, най-необикновеното зрелище, каквото човек може да си представи. Това беше една от ония фантазмагории от приказните страни, едно от виденията, за които ни разправят върналите се отдалеко пътешественици и които слушаме, без да им вярваме.

Мъглата, която два часа по-рано пълзеше над водата, се бе отдръпнала малко по малко и се бе натрупала над бреговете. Освободила съвсем реката, тя бе образувала на всеки бряг по един непрекъснат хълм, висок шест-седем метра, който блестеше на луната с чуден снежен блясък. Така че не се виждаше нищо друго освен реката, обкована с огън между тия две бели планини; а високо-високо над главата ми бе застанала сред синкавото и млечно небе голямата, блестяща, широка и пълна луна.

Всички водни животинки се бяха пробудили; водните жаби крякаха ожесточено, а от време на време ту вдясно, ту вляво се чуваха ония къси, еднотонни и печални ноти, които градинските жаби отправят с медния си глас към звездите. Чудно нещо, аз не се страхувах вече; намирах се посред един толкова необикновен пейзаж, че и най-големите странности не биха били в състояние да ме учудят.

Колко време продължи това, не зная, защото най-после съм заспал. Когато отново отворих очи, луната бе залязла, а небето бе

покрито с облаци. Водата се плискаше жаловито, вятърът свиреше, беше студено и мракът беше дълбок.

Изпих и останалия ром и се заслушах, треперещ от студ, в шумоленето на тръстиките и злокобния ромон на реката. Опитвах се да гледам, но не можех да различа нито лодката, нито дори ръцете си, които приближавах до очите.

Ала малко по малко гъстотата на мрака намаляваше. Изведнъж ми се стори, че някаква сянка се хлъзна край мене; нададох вик и един глас ми отговори — беше един рибар. Повиках го, той се приближи и аз му разправих прежеждието си. Тогава той опря лодката си до моята и двамата заедно започнахме да дърпаме веригата. Котвата не се помръдна. Денят настъпваше — мрачен, сив, дъждовен, студен, един от ония, които носят печал и беди. Аз забелязах още една лодка и ние извикахме. Лодкарят, който я караше, присъедини усилията си към нашите; и тогава малко по малко котвата отстъпи. Тя се издигаше, но полека, полека и на нея бе закачено голямо бреме. Най-сетне забелязахме някаква черна маса и я измъкнахме в моята лодка: беше трупът на една старица, на шията на която беше привързан грамаден камък.

---

[1] Стиховете преведе П. Симов. ↑

ВЪЛКЪТ

Ето какво ни разказа старият маркиз д'Арвил в края на обедна на Свети Юбер у барон дьо Равел.

През деня бяха спогнали един елен. Маркизът беше единственият от сътрапезниците, който не взе никакво участие в това преследване, защото никога не ходеше на лов.

През цялото време, докато трая голямата гощавка, говореха почти само за избиване на дивеч. Дори жените се интересуваха от кървавите, често невероятни разкази, а ораторите предаваха нагледно нападенията и борбите на ловците с животните, ръкомахаха, разказваха с гръмлив глас.

Господин д'Арвил говореше добре, с малко хъркаща, но пълна с ефекти поезия. Той трябва да е повтарял често тая история, защото я разправяше без мъка и не се двоумеше с умело избраните думи, за да създаде образ.

— Господа, аз никога не съм ходил на лов, баща ми и дядо ми също, а също и працядо ми. Последният бил син на един човек, който ходел на лов повече от всички ви. Той умрял през 1764 г. Ще ви кажа как.

Казвал се Жан, бил женен, баща на онова дете, което станало мой працядо, и живял с по-малкия си брат, Франсоа д'Арвил, в нашия замък в Лореи сред гората.

Франсоа д'Арвил си останал ерген от любов към лова.

Двамата ходели на лов от началото до края на годината, без почивка, без спиране, без умора. Обичали само лова, не разбирали от друго, говорели само за лова, живеели само за него.

Носели в сърцата си тая страшна, неумолима страст. Тя ги изгаряла, защото ги била обхванала всецяло и не оставяла място за нищо друго.

Били забранили да ги безпокоят през време на лова за каквото и да било. Працядо ми се родил, когато баща му преследвал една лисица, и Жан д'Арвил не прекъснал гонитбата, а само изпсувал:

— Дявол да го вземе, не можеше ли тоя нехранимайко да почака!

Брат му Франсоа бил много по-увлечен от него. Още щом станел от сън, той спохождал своите кучета, после конете, а след това стрелял по птиците около замъка, докато да тръгне на лов за някой едър дивеч.

В околността ги наричали господин маркиза и господин помалкия, защото тогавашните благородници не правели като днешните случайни благородници, които желаят да внесат в титлите низходяща йерархия; защото синът на един маркиз не е вече граф, както синът на един виконт не е барон, а генералският син не е полковник по рождение. Но днешната низка суетност намира изгоди в това разпределение на титлите.

Връщам се към моите прадеди.

Изглежда, че те били извънмерно високи, кокалести, космати, буйни и силни. Младият, по-висок от брата си, имал толкова силен глас, че според една легенда, с която се гордеел, всички листа в гората се раздвижвали, когато той викал.

А когато възсядали конете си на път за лов, тия двама исполини, яхнали големите животни, сигурно са представлявали великолепа гледка.

И ето че към средата на зимата през тая 1764 г. студовете били необикновени, а вълците станали свирепи.

Те нападали дори закъснели селяни, бродели нощем около къщите, виели от залез до изгрев-слънце и опустошавали оборите.

Скоро се пръснала мълва, в която се разправяло за един грамаден вълк със сива, почти бяла козина, който бил изял две деца, откъснал ръката на една жена, удушил всички дворни кучета в селото и се вмъквал без страх в оградите, за да души пред вратните. Всички жители твърдели, че са усетили дъха му, който карал да трепери пламъкът на свещите. И скоро паника обхванала цялата околност. Никой не смеел вече да излезе, щом паднела нощ. Сякаш мракът бил изплетен с образа на тоя вълк...

Братята д'Арвил решили да го намерят и убият и свикали на общ лов всички благородници от тоя край.

Всичко било напразно. Напразно обикаляли горите, ровили храстите — не го намерили никъде. Убивали вълци, но не и оня. И всяка нощ след хайката вълкът, сякаш за да си отмъсти, нападал някой

пътник или разкъсвал някое добиче, но все далеко от мястото, дето го търсили.

Най-сетне една нощ той се вмъкнал в свинарника на замъка д'Арвил и изял двете най-хубави прасета.

Двамата братя пламнали от гняв, защото смятали това нападение като дързост от страна на чудовището, като непосредствена обида и предизвикателство. Те събрали всичките си здрави копои, приучени да преследват хищен дивеч, и тръгнали на лов с бяс в сърцата.

От зори до оня час, когато пурпурното слънце залязло зад високите оголени дървета, те тършували из гъсталаците, но не намерили нищо.

Най-сетне и двамата, ядосани и отчаяни, тръгнали да се връщат, яздейки бавно по една алея, оградена с храсти, и се чудели, че тоя вълк ги е изиграл така въпреки тяхната опитност. Неочаквано ги обзел някакъв тайнствен страх.

По-възрастният казал:

— Тоя вълк не е обикновен. Сякаш мисли като човек.

По-малкият отвърнал:

— Може би ще трябва да накараме братовчеда епископа да благослови някой куршум или да помолим някой свещеник да изрече потребните думи.

И млъкнали.

Жан подел:

— Погледни колко червено е слънцето. Едрият вълк ще направи някоя беда тая нощ.

Той не успял да довърши думите си, когато конят му се изправил на задните крака; конят на Франсоа пък започнал да рита. Пред тях се показал широк храст, покрит с пожълтели листа; от него изскочил грамаден сив вълк, който хукнал през гората.

И двамата надали нещо като радостно ръмжене и като се навели над шиите на тежките си коне, пуснали ги напред с устрема на цялото им тяло, карали ги да препускат така бързо, подтиквайки ги, увеличайки ги и влудявайки ги с гласа, движенията и шпорите си, че здравите конници сякаш носели грамадните коне между бедрата си и ги издигали, като че за да хвъркнат.

Те препускали така, с корем по земята, пресичали гъсталаците, прекосявали урвите, изкачвали склоновете, прескачали клисурите и

свирели с пълни гърди в роговете, за да привлекат хората и кучетата си.

И ето че неочаквано в това шеметно препускане прадыдо ми блъснал челото си о един грамаден клон, който разцепил черепа му; той паднал мъртъв на земята, а подлуделият му кон продължил да тича и се изгубил в падналия над горите мрак.

По-младият д'Арвил изведнъж се спрял, скочил на земята, грабнал в ръце брат си и видял, че от раната му тече мозък и кръв.

Той седнал до тялото, сложил на коленете си обезобразената, кървава глава и започнал да чака, вгледан в неподвижното лице на поголемия си брат. Постепенно го обхванал страх, някакъв странен страх, какъвто никога досега не бил усещал, страх от мрака, от самотата, от пустинната гора, а същевременно страх и от баснословния вълк, който току-що убил брат му, за да им отмъсти.

Мракът се сгъстявал, суровият студ карал дърветата да пукат. Франсоа станал, треперещ, неспособен да стои повече така, усещайки, че почти губи сили. Не се чувало вече нищо, ни лаят на кучета, ни звукът на роговете, всичко по невидимия кръгозор било занемяло; и в това мрачно мълчание на ледената вечер имало нещо страшно и странно.

Той сграбчил в исполинските си ръце едрото тяло на Жан, изправил го и го прехвърлил напреки на седлото, за да го отнесе в замъка; след това продължил пътя си полека, със замаян мозък, като че бил пиан, преследван от страшни и чудновати образи.

И изведнъж по пътеката, забулена от нощта, преминала някаква голяма сянка. Това бил вълкът. Хладен ужас раздрусал ловеца; нещо студено, като водна капка, се хлъзнало по гърба му и като монах, преследван от дявола, той направил голям кръст, зашеметен от тая неочаквана поява на страшния бродник. Ала очите му паднали върху неподвижното тяло, легнало отпред му, той неочаквано преминал от страха към гнева и потреперил от неизмерима ярост.

Тогава той сбутал коня и се втурнал след вълка.

Гонил го през гъсталаци, урви и бранища, прекосявал непознати гори, втренчил поглед в бялото петно, което тичало всред падналия над земята мрак.

Конят му също изглеждал оживен от неznайна сила и пламенност. Той препускал с изопната шия, право пред себе си, като

блъскал в дърветата и скалите главата и краката на мъртвеца, прехвърлен напъряко върху седлото. Тръните скубели косите му; челото се блъскало в огромните дънери и ги опръсквало с кръв; шпорите лющели кората на дърветата.

И неочаквано вълкът и конникът излезли из гората и се впуснали по една долина тъкмо когато луната се показала над планините. Тая долина била камениста, затворена с огромни скали, без видим изход; и спогнатият вълк се обърнал.

Тогава Франсоа надал радостен рев, който ехото повторило като гръм, и скочил от коня с нож в ръката.

Настръхналият вълк, със заоблен гръб, го чакал: очите му лъщели като звезди. Ала преди да се хвърли в бой, здравенякът ловец грабнал брата си, сложил го на една скала и като подпрял с камъни главата му, която вече била само едно кърваво петно, извикал на ухото му, сякаш говорел на някой глух:

— Гледай, Жан, гледай сега!

И се хвърлил върху чудовището. Чувствувал в себе си сили да събори планина, да троши камъни с ръцете си. Вълкът се опитал да го захапе, да изгърбуши корема му; ала той го сграбчил за врата, дори без да си послужи с ножа, и започнал да го души полека, слушайки как замира дъхът и как спира туптенето на сърцето му. И се смеел, наслаждавал, се безумно, стискайки все повече и повече страшната си прегръдка и викал, обезумял от радост:

— Погледни, Жан, погледни!

Всяка съпротива престанала; тялото на вълка се отпуснало. Той бил мъртъв.

Тогава Франсоа го сграбил на ръце, вдигнал го и го хвърлил в краката на брат си, повтаряйки с разнежен глас:

— Гледай, гледай, гледай, мили ми Жан, ето го!

След това прехвърлил на седлото и двата трупа един до друг и продължил пътя си.

Върнал се в замъка, като се смеел и плачел, също като Гаргантюа при раждането на Пантагрюел, надавал победни викове и треперел от радост, разправяйки за смъртта на вълка, и пъшкал и си скубел косата, разказвайки за смъртта на брат си.

И често, по-късно, когато говорел за тоя ден, той казвал със сълзи на очи:

— Ако горкият Жан поне ме бе видял как удушвах вълка, сигурен съм, че щеше да умре доволен!

Вдовицата на моя пралядо внушила на своя сирак ужас към лова, който от баща на син се предаде и на мене.

Маркиз д'Арвил млъкна. Някой попита:

— Тази история е легенда, нали?

А разказвачът отговори:

— Кълна ви се, че е истинска от край до край.

Тогава една жена заяви с приятно гласче:

— Все едно, хубаво е човек да има такива страсти.

ЛЕГЕНДА ЗА МОН СЕН-МИШЕЛ^[1]

Отначало видях от Канкал тоя приказан замък, изникнал всред морето. Видях го смътно — като сива сянка, възправена на облачното небе.

После го видях от Авранш при залез. Безбрежните пясъци бяха червени, кръгзорът — червен, целият неизмерим залив беше червен, само стръмният манастир, изникнал ей там, далеко от сушата, като фантастичен замък, дивен като приказан дворец, невероятно странен и хубав, беше почти черен сред пурпура на умирация ден.

На другия ден още в зори се запътих към него през пясъците, вперил поглед към чудовищното съкровище, високо като планина, издялано като камея и ефирно като муселин. Колкото повече се приближавах, толкова по-възхитен се чувствавах, защото може би в света няма нищо по-дивно и по-съвършено.

И учуден, сякаш бях открил жилището на някой бог, аз бродех посред тия зали, крепени от леки или тежки колони, по тия тремове с прозрачни стени, дигнал обаяни очи към тия камбанки, които изглеждаха като ракети, хвъркнали към небето, и към цялата тая небивала грамада от кулички, корнизци, капчуци и чаровни орнаменти, сякаш изкуствени огньове от камък, дантели от гранит, шедьовър на гигантска и тънка архитектура.

Бях се спрял захласнат, когато един долнонормандски селянин се приближи до мене и ми разправи за голямата свата между свети Михаил и дявола.

Един гениален скептик е казал: „Господ е създал човека по свой образ, ала човекът му го върнал.“

В тия думи има вечна истина и би било твърде любопитно да се възсъздаде във всеки континент историята на местните божества, както и историята на светите закрилници във всяка област. Негърът има свещени идоли, които ядат хора; многоженецът мохамеданин населява

своя рай с жени; гърците, като практични хора, обоготвориха всички страсти.

Всяко село във Франция е поставено под закрилата на един светия, видоизменен по образа на жителите му.

Долна Нормандия се намира под покровителството на свети Михаил, лъчезарния и победоносен ангел, въоръжен с меч, небесния герой, тържествуващия покорител на дявола.

Ето как долнонормандецът, хитър, мазен, лукав и свадлив, разбира и разправя борбата между великия светия и дявола.

За да се запази от злините на своя съсед Злия дух, свети Михаил си построил сам в сред океана това жилище, достойно за архангел; а и само един светия е могъл да си направи такава резиденция.

Но понеже се страхувал пак от съседството на лукавия, той обиколил владението си с подводни пясъци, по-вероломни от морето.

Дяволът живеел в скромна колиба на брега, но притежавал залените със солена вода ливади, хубавите тлъсти земи, дето се раждат изобилни реколти, богатите долини и плодородните хълмове в целия край; светията владеел само пясъците. Така че дяволът бил богат, а свети Михаил бил беден като просяк.

След няколко години пост и молитви на светията му омръзнало всичко това и намислил да направи някаква спогодба с дявола; ала това не било лесно, понеже дяволът държал много на своята жетва.

Свети Михаил мислил шест месеца и една сутрин се запътил към сушата. Дяволът ядял супата си пред вратата, когато се явил светията; той се спуснал да го посрещне, целунал долната част на ръкава му, поканил го и го почерпил.

След като изпил една паница мляко, свети Михаил взел думата:

— Дойдох да ти предложа хубава сделка.

Дяволът отговорил чистосърдечно и доверчиво:

— Готов съм.

— Ето. Отстъпи ми всичките си земи.

Дяволът, разтревожен, поискал да възрази:

— Но...

Светията подзел:

— Първо ме изслушай. Отстъпи ми всичките си земи. А аз ще се натоваря да ги наглеждам, да ги обработвам, да ги ора, да ги засявам,

да ги наторявам, изобщо да правя всичко, а добитото ще делим наполовина. Съгласен ли си?

Дяволът, който бил ленивец, разбира се, се съгласил.

Поискал само като придатък няколко от ония прелестни червени риби, които ловели около самотния остров. Свети Михаил му обещал рибите.

Плеснали се по дланите и плюли встрани, за да покажат, че сделката е сключена, и светията, подзел:

— Но аз не искам да се оплакваш от мене. Избери това, което предпочиташ: оная част от реколтата, която ще бъде под земята, или тая, която ще е над нея.

Дяволът извикал:

— Ще взема оная, която ще бъде над земята.

— Добре — рекъл светията.

И си отишъл.

И ето че след шест месеца из обширното владение на дявола се виждали само моркови, ряпа, лук, козя брада, изобщо всички ония растения, чиито тлъсти корени са хранителни и вкусни, а ненужните им листа служат най-много за храна на добитъка.

Дяволът не получил нищо и поискал да скъса договора, като смятал свети Михаил за „хитрец“.

Ала на светията се понравило обработването на земята: той отишъл и намерил дявола.

— Уверявам те, че съвсем и не съм мислел така да излезе, но така се случи; не съм виновен аз. И като обезщетение, тая година ти предлагам да вземеш всичко, което ще бъде под земята.

— Съгласен съм — рекъл дяволът.

На следната пролет цялото просторно землище на Злия дух било покрито с гъста пшеница, с ечемик, едър като звънци, с лен, с великолепна рапица, червена детелина, грах, зеле, ангинари, изобщо с всичко, което се развива на слънцето в зърна и плодове.

Дяволът пак не получил нищо и съвсем се разсърдил.

Той си взел обратно ливадите и нивите от архангела и останал глух към всички нови предложения на своя съсед.

Минала цяла година. От височината на усамотения си замък свети Михаил наблюдавал далечната плодородна суша и гледал как дяволът ръководи работите, прибира посевите, вършее житото. И той

побеснявал от гняв, отчаян от безсилието си. Като не можел вече да измами дявола, той решил да си отмъсти и отишъл да го покани на вечеря за идния понеделник.

— Знам, че ти не бе щастлив в сделките си с мене — казал той, — но не искам помежду ни да остане нищо лошо и вярвам, че ще дойдеш на вечеря у дома. Ще те нагостя с хубави неща.

Дяволът, колкото ленив, толкова и лаком, се съгласил веднага. В уречения ден облякъл най-хубавите си дрехи и се запътил към Мон Сен-Мишел.

Свети Михаил го поканил да седне на великолепна маса. Отначало поднесли баница, пълнена с петльови гребени и бърбеци, с кюфтенца от месо с подправки като наденица, после две едри червени риби със сос, след това бяла пуйка, пълнена с кестени, варени във вино, после жиго от овца, угоена на тлъста паша край солена вода, крехко като баница; след това зеленчуци, които се топели в устата, и хубава топла пита, която димяла и издавала миризма на масло.

Пили чист, пенлив и подсладен сидър, червено силно вино, а след всяка чиния хвърляли и по чашка стара ябълкова ракия.

Дяволът ял ипил като разпран и най-последно му се пощяло да облекчи стомаха си.

Тогавасвети Михаил се изправил застрашително и извикал с гръмотевичен глас:

— Пред мене ли? Пред мене ли, мръсничко! Осмеляваш се... пред мене...

Дяволът се смаял и хукнал да бяга, а светията грабнал една тояга и започнал да го гони.

Тетичали из ниските зали, обикаляли около стълбовете, катерили се по високите стълби, подскачали по корнизите, скачали от капчук на капчук. Бедният дявол, още малко да се пукне, тичал и мърсил жилището на светията. Най-последно той стигнал последната тераса, на самия връх, отдето се открива обширният залив със своите градове в далечината, с пясъците и пасбищата. Повече нямало накъде да бяга и светията му ударил здрав ритник в гърба и го търколил като топка в простора.

Той политнал в небето като късо копие, понесъл се и паднал тежко пред града Мортен. Роговете и ноктите му се забилия дълбоко в скалата, която вечно пази следите от това падане на дявола.

Той станал, но бил окуцял, осакатен вовеки веков; като погледнал в далечината фаталния Мон, възправен като остър връх под лъчите на залязващото слънце, той разбрал, че в тая неравна борба ще бъде винаги победен и затова заминал, влачейки крак, и се запътил към далечни земи, като оставил на своя враг нивите, хълмовете, долините и ливадите си.

Ето как свети Михаил, закрилник на нормандците, победил дявола.

У един друг народ е представена инак тая борба.

---

[1] Mont Saint Michel — Планина Свети Михаил, скалисто островче в Ламанш, близо до Авранш, свързано с брега чрез насип. Там има красив, бенедиктински манастир, в който през 1469 г. Людовик XI учредил ордена „Свети Михаил“ — Б.пр. ↑

ГОСПОЖИЦА КОКОТ

Тъкмо излизахме от лудницата, когато забелязах в един ъгъл на двора едър мършав човек, който изглеждаше, че упорито вика някакво въображаемо куче. Той викаше с приятен, нежен глас:

— Кокот, мила Кокот, ела тука, Кокот, ела тука, хубавице моя!

И се тупаше по бедрото, както правим, когато искаме да привлечем кучетата.

Попитах лекаря:

— Какъв е тоя?

Той отвърна:

— О! Той не е интересен! Един колар, на име Франсоа, полудял, след като удавил кучето си.

Аз настоях:

— Та разправете ми неговата история. Често пъти най-простите, най-дребните неща късат най-силно сърцето ни.

Ето какво се бе случило с тоя човек, за което научили от един коняр, негов другар.

В едно от парижките предградия живеело семейство богати буржоа. Те живеели във вила посред един парк краб Сена. Коларят им бил тоя Франсоа, момък от село, малко недодялан, с добро сърце, прост и наивен.

Една вечер, когато се връщал в дома на господарите си, подире му тръгнало едно куче. Отначало той не го забелязал, но кучето вървяло така упорито по петите му, че той се обърнал. Погледнал да види дали познава кучето. Не, никога не го бил виждал.

То било страшно мършава кучка с големи висящи цици. Тя бягала след него умърлушена и изгладняла, с увиснала опашка, с уши, прилепнали към главата, спирала се, когато спирал той, и пак тръгвала, когато и той тръгвал.

Той се опитал да прогони тоя кучешки скелет и завикал:

— Бягай! Я се махай оттук! Ху! Ху!

Кучката се отдалечила няколко крачки, седнала на задника си и започнала да чака; и щом коларят тръгнал отново, тръгнала и тя след него.

Той се престорил, че взема камъни. Кучката избягала малко подалеч, като разклащала силно плоските си цици, но се върнала веднага, щом коларят се обърнал гърбом.

Тогава Франсоа се смилил и я повикал. Кучката се приближила нерешително с прегънат в кръг гръбнак, а всичките ѝ ребра щръкнали над кожата. Коларят я погалил по издадените кости и цял покъртен от тая животинска беда, казал:

— Хайде, ела!

Кучката веднага замахала опашка, защото почувствувала, че я приемат и прибират, и вместо да върви в краката на новия си господар, започнала да тича пред него.

Той я настанил върху сламата в конюшната, а след това отърчал до кухнята за хляб. Когато се наяла до насита, кучката заспала, легнала на кълбо.

На другия ден коларят обадил на господарите си и те му позволили да задържи кучето. То било добро куче, ласкаво и вярно, умно и кротко.

Ала скоро открили, че кучката има ужасен недостатък. Тя горяла от любов от началото до края на годината. За кратко време се запознала с всички кучета от околността, които започнали да се навъртат около нея денем и нощем. Тя им оказвала вниманието си с безразличието на проститутка, държала се добре с всички и мъкнела подире си същинска кучешка сган, съставена от най-различни образци на лаещото племе, едни дребни като юмрук, а други едри като магарета. Тя ги развеждала по пътищата в безкрайни разходки, а когато се спирала да си почине на тревата, те се нареждали в кръг около нея и я съзерцавали с изплезен език.

Местните хора я смятали за необикновено явление; никога не било виждано подобно нещо. Ветеринарният лекар не проумявал нищо.

Когато вечер тя се прибирала в конюшната, кучешката паплач обсаждала чифлика. Кучетата се провирали през всяка дупка на живия плет, който обграждал градината, опустошавали лехите, изскубвали цветята, дълбаели дупки в цветните лехички и докарвали до отчаяние

градинаря. Те по цели нощи виели около сградата, дето спяла приятелката им, и нищо не било в състояние да ги прогони.

Денем се промъквали дори до къщата. То било цяло нашествие, бич, беда. Господарите срещали всеки миг по стълбите и дори в стаите мънички жълти паленца с накитени опашки, ловджийски кучета, булдози, кучета от вълча порода с мръсна козина, бездомни скитници, грамадни песове, които карали децата да бягат.

В село започнали да срещат и кучета, непознати на десет мили в околността; те идвали неизвестно отде, живеели незнайно как и отпосле се изгубвали.

Все пак Франсоа обожавал Кокот. Той я нарекъл Кокот^[1] без злоба, макар че тя заслужавала името си и повтарял непрестанно:

— Това куче е цял човек. Липсва му само говор.

Той поръчал да ѝ направят великолепен гердан от червена кожа, на която върху медна плочка били написани думите: „Госпожица Кокот на коларя Франсоа“.

Тя станала грамадна. Колкото мършава била по-рано, толкова напълняла сега, с подпухнал корем, под който постоянно се люлеели дългите ѝ висящи цици. Затлъстяла изведнъж, тя започнала да върви с мъка, разкрячена като твърде дебел човек, с разтворена муцуна, за да поема въздух, и се задъхвала веднага, щом се опитвала да затича.

От друга страна тя проявила феноменална плодовитост, постоянно забременявала веднага след като се освободяла и раждала по четири пъти в годината цяла върволица кученца, принадлежащи към всички разновидности на кучешката порода. След като ѝ избирал по едно паленце, което оставял „за да ѝ вземе млякото“, Франсоа събирал останалите в коларската си престилка и безмилостно ги хвърлял в реката.

Ала скоро към оплакванията на градинаря се присъединили и тия на готвачката. Тя започнала да намира кучета дори под печката, в бюфета, в сандъка с въглищата и те отмъквали всичко, що срещнели.

Господарят, излязъл от търпение, заповядал на Франсоа да прогони Кокот. Отчаяният колар се опитал да я даде някому. Ала никой не я искал. Тогава той решил да я прокуди и я поверил на един колар, който да я изостави на полето отвъд Париж, край Жуанвил-льо-Пон.

Още същата вечер Кокот се върнала.

Трябвало да се вземат решителни мерки. Срещу пет франка я дали на един началник на влак, който пътувал до Хавър. Той трябвало да я пусне там, щом пристигне.

След три дена тя се върнала пак в конюшната, изтрепана, измъчена, изподрана, без сили.

Господарят се смилил и не настоял повече.

Ала скоро кучетата започнали да обикалят пак, по-многочислени и по-настървени отвсякога. Една вечер, когато в чифлика давали голяма вечеря, един дог отвлякъл приготвената с гъби кокошка под носа на самата готвачка, която не посмяла да я отърве.

Тоя път господарят се разсърдил съвсем сериозно, повикал Франсоа и му казал гневно:

— Ако до утре сутринта не хвърлите в реката това куче, ще ви изгоня, чувате ли?

Коларят бил като вцепенен; той се качил в стаята, за да стегне бохчата си, защото предпочитал да напусне службата си. След това разсъдил, че не би могъл да постъпи никъде, докато влачи подире си тая неудобна кучка; помислил си, че сега е в добра къща, добре платен и хранен; казал си, че едно куче наистина не струва толкова; спомнил си за собствените си интереси и най-последно твърдо решил да се отърве на разсъмване от Кокот.

Все пак той спал зле. Станал още в зори, намерил здраво въже и отишъл да вземе кучката. Тя бавно станала, разтърсила се, изтегнала крайниците си и се впуснала радостно към господаря си.

Тогава куражът го напуснал и той започнал да я прегръща нежно, галил дългите уши, целувал я по муцуната, обсипвал я с всички мили имена, каквито знаел.

Ала един часовник наблизко ударил шест. Няколко повече място за колебание. Той отворил вратата и казал:

— Хайде.

Кучката замърдала опашка, защото разбрала, че ще излязат.

Стигнали брега, той избрал място, дето реката изглеждала дълбока. Тогава свързал единия край на въжето за кожения гердан на кучката, взел един голям камък и го свързал на другия край. След това взел в прегръдките си Кокот и я зацелувал лудо, като човек, с когото ей сега ще се раздели. Държал я притисната до гърдите си, люлеел я,

наричал я „моя хубава Кокот, моя малка Кокот“, а тя се оставяла да я милват и ръмжала от наслада.

Десет пъти се наканвал да я хвърли и винаги сърцето му не давало.

Но неочаквано се решил и с всичка сила я запокитил колкото се може по-далече. Отначало тя се опитала да плува, както правела, когато я къпели, ала главата ѝ, повлечена от камъка, постепенно потъвала; тя хвърляла към господаря си безумни, човешки погледи и се бъртела като човек, който се дави. След това цялата предна част на тялото ѝ потънала, а задните крака се движели безумно над водата; най-после и те се скрили.

Тогава цели пет минути на повърхността на водата изскачали и се пукали въздушни мехурчета, сякаш реката почнала да клокочи; с опулени очи, обезумял, на Франсоа се струвало, че вижда как Кокот затъва в тинята и в селяшката си простота той си казвал:

— Какво ли мисли в тоя час за мене това животно?

Той за малко не се побъркал; боледувал цял месец и всяка нощ сънувал кучката си; чувствувал как ближе ръцете му, чувал я да лае. Станало нужда да повикат лекар. Най-после той се пооправил и към края на юни господарите му го отвели в имението си в Биесар, близо до Руан.

И тук той се намирал край Сена. Започнал да прави бани. Всяка сутрин излизал заедно с коняря и преплували реката.

И ето че един ден, когато се забавлявал и лудувал в реката, Франсоа извикал неочаквано на другаря си:

— Я погледни тая, дето плува! Ще ти приготвя пържола от нея.

Това било грамадна, подпухнала мърша; тя плувала с краката нагоре по течението.

Франсоа се приближил и продължил шегите си:

— Дявол да го вземе! Не е прясна! Каква плячка, драги! Не е и мършава.

И той се въртял около мършата, но се държал на известно разстояние от голямото разлагащо се куче.

След това внезапно млъкнал и започнал да го гледа с необикновено внимание; после се приближил още, тоя път сякаш за да го докосне. Разгледал втренчено гердана, след това протегнал ръка, уловил мършата за шията, завъртял я, дръпнал я до себе си и прочел

надписа на позеленялата медна плочка, която била прикрепена към обезцветената кожа: „Госпожица Кокот на коларя Франсоа“.

Мъртвата кучка пак намерила господаря си на шестдесет левги от дома!

Той надал ужасен вик и заплувал с всичка сила към брега, като продължавал да реве и щом стигнал сушата, хукнал обезумял, съвсем гол през полето. Бил полудял!

---

[1] Кокотка. — Б.пр. ↑

ДЯДО ЮДА

Целият този край беше дивен и носеше печата на някакво почти религиозно величие и злокобна самота.

Сред необхватен кръг от голи хълмове, по които растяха бодливи храсти и само тук-там чудновати дъбове, брулени от вятъра, се простираше обширно диво езеро с черна дремеща вода, където трептяха хиляди тръстики.

На брега на това мрачно езеро имаше само една къща, малка ниска къщичка. В нея живееше стар лодкар, дядо Жозеф, който преживяваше от риболов. Всяка седмица той отнасяше уловената риба в съседните села и се връщаше само с най-необходимите продукти, нужни му, за да живее.

Пожелах да видя тоя самотник и той ми предложи да издърпаме мрежите.

Съгласих се.

Лодката му беше стара, проядена от червеи и груба. А той бе жилест и сух и гребеше с еднообразни и тихи движения, които сякаш полюляваха душата, обгърната вече от тъжния хоризонт.

Сред тоя старинен пейзаж, в тая примитивна лодка, карана от човек от друг век, имах чувството, че съм пренесен по времето на сътворението на света.

Той започна да издърпва мрежите и изсипваше рибата в краката си с движения на библейски рибар. После пожела да ме поразходи до края на блатото. Изведнъж на другия бряг забелязах някакви развалини, една съборена колиба, на чиято стена имаше огромен червен кръст, който изглеждаше под лъчите на залеза като начертан с кръв.

Попитах:

— Какво е това?

Лодкарят веднага се прекръсти, а след това отговори:

— Там е умрял Юда.

Не се изненадах толкова, колкото можеше да се очаква при такъв странен отговор, но настоях:

— Юда ли? Кой Юда?

Той поясни:

— Скитника евреин, господине.

Помолих го да ми разправи тая легенда.

Ала това беше нещо повече от легенда, беше истинска история, и то неотдавнашна, защото дядо Жозеф познавал човека.

* * *

Някога в тая колиба живеела стара жена, нещо като просякиня, която преживявала от милостиня.

От кого била наследила тая колиба, дядо Жозеф не си спомняше вече. Една вечер минал някакъв старец с бяла брада, старец, който изглеждал на два пъти по сто години и който едва се влачел. Той поискал милостиня от тая клетница.

Тя отговорила:

— Седни, дядо, всичко тук принадлежи на всички, защото иде от всички.

Той седнал на един камък пред вратата. Споделил хляба на тая жена, нейната постеля от листа и покрива ѝ.

И не я напуснал вече. Бил свършил пътешествията си.

Дядо Жозеф прибави:

— Това стана с позволението на света Богородица, господине, тъй като жена бе приела в къщата си Юда.

Защото тоя стар бездомник беше Скитника евреин.

Не можах да разберат това веднага в околността, но скоро започнаха да го допускат, защото човекът ходеше неспирно, толкова бе свикнал да не стои на едно място.

Имаше и друга причина за тия подозрения. Жената, която бе прибрала у дома си тоя непознат човек, минаваше за еврейка, защото никога не бяха я виждали в черква.

На десет левги от града я наричаха Еврейката.

Когато малките деца в тоя край я виждаха, че иде да проси, викаха:

— Мамо, мамо, Еврейката!

Старецът и тя започнаха да скитат в близката околност, протягаха ръка пред вратите и нашепваха молби след минувачите. Срещаха ги през всички часове на деня по залутаните пътеки край селата или ги виждаха да ядат парче хляб в сянката на някое самотно дърво през голямата жега по пладне.

И в околността започнаха да наричат просяка дядо Юда.

* * *

Един ден той донесе в дисагите си две малки прасенца, които му бяха подарили в един чифлик, защото излекувал господаря от някаква болест.

И скоро той престана да проси, зает изключително с това да храни прасенцата си, да ги развежда край езерото, под усамотените дъбове, из малките съседни долинки. Жената, напротив, скиташе безспирно по просия, но не се връщаше в къщи всяка вечер.

И той също не ходеше никога на черква и никога не бяха го виждали да се кръсти пред разпятията. Всичко това караше хората да приказват.

Една нощ другарката му бе обхваната от треска и започна да трепери като развявано от вятъра платно. Той отиде в близкото градче за церове, а след това се затвори при нея и цели шест дена не го видяха никъде.

Свещеникът, който чу да разправят, че Еврейката щяла да умре, отиде да занесе религиозна утеха на умиращата и да ѝ предложи последните тайнства. Дали тя беше еврейка? Той не знаеше. Така или иначе, желаше да направи опит за спасение на душата ѝ.

Още щом потропа на вратата, дядо Юда изскочи на прага, задъхан, с пламнали очи, с брада, раздвижена като шуртяща вода, и извика на непознат език богохулни думи, като протегна мършавите си ръце, за да попречи на свещеника да влезе.

Свещеникът пожела да говори, предложи кесията и грижите си, но старецът продължаваше да го обижда, като махаше с ръце така, сякаш му хвърляше камъни.

И свещеникът си отиде, преследван от проклятията на просяка.

На другия ден другарката на дядо Юда умря. Той я погребя сам пред вратата на колибата. Те бяха нищо и никакви хора, затова никой не се отзова да им помогне.

И отново видяха стареца да води прасетата си край езерото и по хълмовете. Той пак започна често да проси, за да има с какво да се храни. Ала хората не му даваха почти нищо, защото много слухове се носеха за него. А и всеки знаеше как бе посрещнал свещеника.

После той се изгуби нанякъде. Беше през страстната седмица. Това не обезпокои никого.

Ала на втория ден на Великден момчета и момичета се разхождаха близо до езерото, когато чули силен шум в колибата. Вратата беше затворена; момчетата я изкъртиха и в миг двете прасета хукнаха да бягат, подскачайки като козли. Никой вече не ги видя.

Когато всички влязоха в колибата, видяха няколко стари долни дрехи, шапката на просяка, кости, засъхнала кръв и останки от мозък в кухината на мъртвешки череп.

Просякът бил изяден от своите прасета.

И дядо Жозеф прибави:

— Това се случи, господине, на распети петък в три часа следобед.

Попитах:

— Откъде знаеш?

Той отвърна:

— Сигурно е така.

Не се опитах да му изтъкна колко естествено е било изгладнелите прасета да са изяли господаря си, умрял внезапно в колибата.

Що се отнася до кръста на стената, той се появил една сутрин и никой не знаел чия ръка го е начертала с тоя странен цвят.

Оттогава всички били уверени, че Скитника евреин е умрял именно на това място.

Самият аз го повярвах за един час.

БЪДНИ ВЕЧЕР

Не помня вече точно годината. Цял месец бях ходил на лов с увлечение, с дива радост, с оня пламък, който разпалват новите страсти.

Бях в Нормандия у един роднина, Жюл дьо Банвил, който не беше женен — бях сам с него, със слугинята му, с един слуга и с пазача на наследствения му замък. Този замък, стара сивкава постройка, оградена със стенещи ели, сред дълги дъбови алеи, където свиреше вятърът, изглеждаше напуснат от векове. Само стара покъщнина изпълваше винаги затворените стаи, където някога ония хора, чиито портрети висяха в един коридор, също така ветровит като алеите, са посрещали тържествено знатните си съседи.

А ние се бяхме приютили чисто и просто в кухнята, единствения обитаем кът в замъка — грамадна кухня, чиито тъмни тгли се осветяваха, когато се хвърляше нов наръч дърва в голямото огнище. После всяка вечер, след като подремнем сладко край огъня, след като мокрите ни ботуши дълго изпускаха пара и кучетата, излегнали се на кълбо между краката ни, сънуваха лов и виеха като бесни, се качвахме в стаята си.

Това беше единствената стая, на която бяха измазали целия таван и стените заради мишките. Но тя си оставаше гола, само варосана, с камшици за кучета и ловджийски рогове, окачени по стените. И ние се вмъквахме, разтреперани от студ, в леглата си, разположени от двете страни на тая сибирска колиба.

На една левга срещу замъка отвесният бряг потъваше в морето, а от могъщия дъх на океана грамадните приведени дървета въздишаха денонощно, покривът и ветропоказателите стенеха и цялото почтено здание, в което вятърът нахлуваше през разредените керемиди, през широките му като бездни комини и през прозорците, които не се затваряха вече, скърцаше.

* * *

Тоя ден беше страшно мразовито. Мръкнало беше. Канехме се да седнем на масата пред буйния огън във високото огнище, където се печеше заешко филе заедно с две яребици, които издаваха приятна миризма.

Братовчед ми вдигна глава:

— Няма да спим на топло — каза той.

Възразих равнодушно:

— Вярно, но утре сутринта ще има патици в блатата.

Слугинята, която слагаше на единия край на масата за нас, а на другия край за прислугата, попита:

— Господата знаят ли, че днес е бъдни вечер?

Ние, разбира се, не знаехме, тъй като и не поглеждахме календара. Другарят ми се обади:

— Тогава тая вечер има нощна служба. Затова ли камбаните биха целия ден?

Слугинята отвърна:

— И да, и не, господине. Камбаните биха, защото умря дядо Фурнел.

Дядо Фурнел, някогашен овчар, беше една от знаменитостите в тоя край. Деветдесет и шест годишен, той никога не бе боледувал до оня ден преди един месец, когато падна в тъмната нощ в едно блато и се простуди. На другия ден легна. Оттогава береше душа.

Братовчед ми се обърна към мене:

— Ако искаш — каза той, — да отидем после да видим тия бедни хорица.

Той имаше предвид семейството на стареца, внука му, който беше петдесет и осем годишен, и жената на внука, една година помлада от мъжа си. Децата на овчаря бяха умрели отдавна. Те живееха в една окаяна къщурка — в началото на селцето вдясно.

Не зная защо, но мисълта за Коледа в тоя затънтен край ни предразположи към разговори. И двамата, както бяхме сами, започнахме да си разказваме случки от някогашни бъдни вечери, приключения през тая безумна нощ, разказвахме си за минали успехи

сред жените, за събуждането на другата сутрин, събуждането с жена, свързано с опасни изненади и удивителни открития.

Така вечерята ни продължи доста време. Изпушихме много лули и обзети от веселието на самотниците — веселие, придружено с нуждата да споделиш, което се поражда изведнаж между двама близки приятели, — ние говорехме непрестанно, като се ровехме в паметта си, за да си кажем ония поверителни сърдечни спомени, които се изливат в такива часове на откровение.

Слугинята, която беше излязла отдавна, пак се появи:

— Отивам на черква, господине.

— Толкова рано?

— Часът е единадесет и четвърт.

— Да отидем ли и ние на черква? — попита Жюл. — Коледната служба на село е много интересна.

Съгласих се и тръгнахме, загърнати в ловджийските си шуби.

Остър студ щипеше лицата и очите сълзяха. Суровият въздух пресичаше дишането, изсушаваше гърлото. Бездънното небе, ясно и студено, беше осеяно със звезди, които сякаш бяха избледнели от мраза. Те мъждукаха не като огънчета, а като ледени стъкълца, като блестящи кристалчета. В далечината по сухата и звънка като мед земя кънтяха дървените обуца на селяните, а всякъде наоколо звънтяха селските камбанки и изпълваха със слабите си, сякаш зиморничави звуци безкрайната ледена нощ.

Селото също не спеше. Заблудени от камбаните, петлите пееха, а като минавахме покрай оборите, се чуваше как добитъкът се движи, събуден от тия звуци на живота.

Като приближихме селцето, Жюл се сети за Фурнел.

— Ето къщурката им — каза той, — да се отбием!

Дълго чука той, но напразно. Тогава една съседка, която излизаше от къщи, за да отиде на черква, ни видя и каза:

— Те са на службата, господа, молят се за стария.

— Ще им се обадим на връщане — каза братовчед ми.

Оцърбената луна очертаваше на самия хоризонт своя сърп сред онзи прекрасен посев от блестящи семена, пръснати по небосклона. А през тъмното поле трепкащи огънчета прииждаха отвсякъде към островърхата камбанария, която звънеше неуморно. Тия огънчета блещукаха между дворовете на чифлиците, засадени с дървета, сред

тъмните долини, като почти докосваха земята. Това бяха рогови фенери, с които селяните светеха на жените си, загърнати с дълги черни наметки и с бели шапчици на главата, следвани от неразсънените още хлапета, които се държаха за ръце в тъмното.

През отворената врата на черквата се виждаше осветеният олтар. Гирлянда от свещи от по едно су обикаляше бедната черква, а на земята, в малък олтар вляво, голям восъчен младенец Исус лежеше гол на истинска слама, сред елхови клонки, розов и превзет.

Службата почваше. Приведените селяни и жените, паднали на колене, се молеха. Тия прости хорица, станали в студената нощ, гледаха истински развълнувани грубо нарисуваната икона и сплитаха ръце, наивно убедени, а също така и смутени от скромното величие на това детско представление.

Пламъкът на свещите трептеше от ледения въздух. Жюл ми каза:
— Да излезем! Вън е по-приятно.

И докато всички молеци се селяни зъзнеха набожно, ние пак заговорихме из пустия път за своите спомени и продължихме толкова дълго, че службата беше свършила, когато се върнахме в селцето.

Ивица светлина блестеше под вратата на Фурнел.

— Бдят край мъртвеца — каза братовчед ми. — Да влезем при тия бедни хорица, ще се зарадват.

Няколко главни тлееха в огнището. Тъмната мръсна стая, с изгнили, почернели от времето греди, бе изпълнена със задавяща миризма на печена кървавица. Сред голямата маса, под която целият сандък за хляб бе издут като корем, една свещ в свещник от ковано желязо извиваше чак до тавана лютия дим на гъбестия си фитил. Двамата Фурнел, мъжът и жената, посрещаха сами Коледа.

Мрачни, съкрушени, със затъпели селски лица, те ядяха бавно, без да продумат нито дума. В единствената паница, сложена между двамата; голямо парче кървавица пръскаше миризма на развалено. От време на време те откъсваха по парченце с върха на ножа си, мачкаха го върху хляба, който режеха на хапки, после дъвчеха бавно.

Щом мъжът изпиеше чашата си, жената вземаше стомната с ябълково вино и му я наливаше.

Когато влязохме, те станаха, поканиха ни да седнем, предложиха ни да „похапнем като тях“ и когато ние отказахме, продължиха да ядат.

След като помълчахме малко, братовчед ми попита:

— И така, Антим, дядо ви умря, нали?

— Да, добри ми господине, току-що се помина.

Пак помълчахме. Жената изчисти от учтивост фитила на свещта.

Тогава, за да кажа нещо, добавих:

— Той беше много стар.

Петдесет и седемгодишната жена на внук му се обади:

— О, минало му беше времето, отживял си беше вече своето.

Изведнаж ме обзе желание да видя трупа на тоя столетник и помолих да ми го покажат.

Спокойни досега, двамата селяни изведнаж се развълнуваха. Разтревожени, те се спогледаха въпросително и не отговориха.

Като видя смущението им, братовчед ми настоя.

Тогава мъжът попита подозрително и лукаво:

— Защо ви е да го гледате?

— Просто така — отвърна Жюл, — та това е нещо обикновено. Защо не искате да ни го покажете?

Селянинът вдигна рамене.

— О, искам. Но сега е неудобно.

Хиляди съмнения ни минаха през ума. Понеже внуците на покойния не помръдваха и продължаваха да стоят един срещу друг, свели очи, с вироглавието на недоволни хора, което сякаш казваше: „Вървете си“, братовчед ми настоя твърдо:

— Хайде, Антим, станете и ни заведете в стаята му.

Но мъжът се беше примирил с положението и отговори навъсен:

— Не си струва труда, той не е вече там, господине.

— Но къде е тогава?

Жената изпревари мъжа си:

— Ще ви кажа. Сложихме го до утре в сандъка, защото нямаме място.

И като махна лицата с кървавицата, тя вдигна капака на масата, наведе се със свещта, за да освети вътрешността на големия сандък, който зееше отворен, и на дъното му ние видяхме нещо сиво, някакъв дълъг вързоп, от единия край на който се подаваше глава с мършаво лице, с бели, разрошени коси, а от другия край два голи крака.

Беше старецът, целият изсъхнал, със склопени очи — увит в ямурлука си, той спеше там последния си сън, сред изсъхнали и черни

кори хляб, също така столетници като него.

Внуците му бяха вечеряли над него!

Възмутен, разтреперан от гняв, Жюл извика:

— Защо не сте го оставили в леглото му, селяндури такива?

Тогава жената захленчи и отговори много бързо:

— Ще ви кажа, добри ми господине, имаме само едно легло в къщи. По-напред спяхме тримата заедно. Откакто е болен, ние спим на земята. Тежко е, добри ми господине, в тоя студ. И щом като умря, ние си казахме веднага: „Понеже той не страда вече, защо да го оставяме в леглото! Можем спокойно да го сложим до утре в сандъка, а ние да спим тая нощ на леглото, защото ще бъде много студено.“ Не можехме все пак да спим с покойника, добри ми господа!...

Страшно ядосан, братовчед ми излезе бързо и блъсна вратата, а аз вървах след него и се смеех със сълзи.

ДВАМА ПРИЯТЕЛИ

Париж беше обсаден, гладен, береше душа. По покривите много рядко се мяркаха врабчета, а помийните ями пустееха. Всеки ядеше, каквото му попадне.

Една ясна януарска сутрин господин Морисо, часовникар по занятие и войник по силата на обстоятелствата, се разхождаше тъжно по крайния булевард с ръце в джобовете на войнишките си панталони и с празен стомах и изведнаж се спря пред един свой събрат по оръжие, в когото позна стар приятел. Беше господин Соваж, с когото се бяха виждали често на риба.

Всяка неделя преди войната Морисо тръгваше още призори с бамбукова въдица в ръка и с тенекиена кутия на гърба. Той вземаше влака за Аржантъой, слизаше в Коломб, после отиваше пеш на остров Марант. Щом стигнеше това свое любимо място, той хвърляше въдицата. Ловеше чак до вечерта.

Всяка неделя той срещаше там нисък, пълен и весел човек — господин Соваж, дребен търговец от улица Нотр-Дам-дьо-Лорет, друг запален рибар. Те често прекарваха по половин ден един до друг, с въдица в ръка и с увиснали над водата крака, и се бяха сприятелили.

Някои дни не си говореха. Друг път разговаряха, но се разбираха прекрасно и без да си продумат, тъй като имаха едни и същи вкусове и еднакви преживявания.

През пролетта, сутрин към десет часа, когато подмладеното слънце издигаше над спокойната река ония леки изпарения, които се носят заедно с водата, и заливаше гърбовете на двамата запалени въдичари с приятната пролетна топлина, Морисо казваше понякога на съседа си:

— Много е приятно, нали?

А господин Соваж отговаряше:

— Не зная нищо по-хубаво.

И това им стигаше, за да се разбират и да се уважават.

През есента, привечер, когато небето, кърваво от залеза, оглеждаше във водата пурпурните облаци, багреше цялата река, подпалваше хоризонта, обливаше в огнена светлина двамата приятели и позлатяваше пожълтелите вече дървета в предчувствие за зимен трепет, господин Соваж поглеждаше усмихнат Морисо и казваше:

— Каква гледка!

А Морисо, възхитен, без да изпуска из очи тапата си, отговаряше:

— Не е като на булеварда, нали?

* * *

Щом се познаха, те си стиснаха здраво ръцете, силно развълнувани, че се срещат пак при толкова различни обстоятелства. Господин Соваж въздъхна и прошепна:

— Какви събития!

Морисо, съвсем мрачен, простена:

— И какво време! Днес е първият хубав ден тая година.

Небето беше наистина съвсем синьо и обляно в светлина.

Тръгнаха един до друг, замислени и тъжни, а Морисо подхвана:

— А риболовът, а? Хубав спомен!

Господин Соваж попита:

— Кога ли ще идем пак?

Отбиха се в малка кръчма и пиха по един абсент. После продължиха да се разхождат по улиците.

Морисо изведнаж се спря:

— Да пийнем още по чашка, а?

Господин Соваж се съгласи:

— На ваше разположение.

И влязоха в друга кръчмичка.

Когато излязоха, бяха много зашеметени, замаяни като хора, които са се напили на гладен стомах. Времето беше приятно. Лек ветрец галеше лицата им.

Господин Соваж, който съвсем се опи от топлия въздух, се спря:

— Ами ако отидем?

— Къде?

— За риба, къде другаде!

— Но къде, къде?

— На нашия остров. Предните френски постове са до Коломб. Познавам полковник Дюмулен. Лесно ще ни пуснат да минем.

Морисо трепна от желание:

— Дадено. Съгласен съм.

И се разделиха, за да се приготвят.

След час вървяха един до друг по широкия път. После стигнаха вилата, където живееше полковникът. Той се усмихна на молбата им и се съгласи с тяхното хрумване. Продължиха пътя си, снабдени с пропуск.

Скоро минаха предните постове, пресякоха пустия Коломб и се озоваха край малките лозя, които се спускат към Сена. Беше около единадесет часът.

Насреща селото Аржантъой изглеждаше мъртво. Хълмовете Оржмон и Саноа се издигаха над цялата местност. Голямата равнина, която стига чак до Нантер, беше пуста, съвсем пуста с оголелите череша и със сивите си ниви.

Господин Соваж посочи с пръст върховете и прошепна:

— Прусациите са там горе!

И някакво безпокойство сковаваше двамата приятели пред тая пустинна местност.

„Прусациите!“ Те никога не бяха ги виждали, но ги чувствуваха от месеци насам около Париж — те разоряваха Франция, невидими и всемогъщи, плячкосваха, убиваха, носеха глад. И някакъв суеверен ужас се смесваше с омразата им към тоя непознат народ-победител.

Морисо измънка:

— Ами ако ги срещнем?

Господин Соваж отвърна с неизменната парижка шеговитост:

— Ще ги поканим на пържена риба.

Но не смееха да навлязат в полето, сплашени от безмълвието, което владееше наоколо.

Накрая господин Соваж се престраши:

— Хайде да вървим, но внимателно!

И се спуснаха в едно лозе, превити одве, пълзяха, използваха храстите, за да се прикриват, оглеждаха се тревожно и се ослушваха.

Оставаше им да преминат тясна ивица гола земя, за да стигнат реката. Затичаха се и щом излязоха на брега, се сгушиха в сухата тръстика.

Морисо прилепи ухо на земята, за да чуе няма ли стъпки наоколо. Не чу нищо. Бяха сами, съвсем сами.

Успокоиха се и хвърлиха въдиците.

* * *

Срещу тях изоставеният остров Марант ги скриваше от другия бряг. Малката кръчмичка беше затворена и изглеждаше напусната от години.

Господин Соваж улови първата кротушка. Морисо хвана втората и всеки миг те дърпаха въдиците си със заловени малки, сребристи рибки, които трептяха на края на конеца — просто приказен лов.

Те слагаха внимателно рибките в един сак от много гъста мрежа, потопен до краката им. И ги обземаше блажена радост, радост, каквато човек изпитва, когато намери пак любимото си удоволствие, от което е бил лишен дълго време.

Топлото слънце грееше плещите им, не чуваха вече нищо, не мислеха повече нищо, забравили бяха останалия свят — ловяха риба.

Но изведнъж глух тътнеж, който идваше сякаш някъде отдолу, разтърси земята. Топът пак започваше да гърми.

Морисо извърна глава и забеляза там, вляво, над стръмния бряг, грамадните очертания на Мон-Валериен с бял качул на главата — лекият облак дим от барута, който той тъкмо беше избълвал.

И веднага втори облак дим се издигна от върха на крепостта и след малко нов гръм изтрещя.

Последваха други и други гърмежи и миг след миг планината изригваше смъртоносния си дъх, бълваше млечни пари, които се извиваха бавно в спокойното небе и образуваха облак над нея.

Господин Соваж вдигна рамене.

— Пак започват — каза той.

Морисо, който следеше тревожно как перцето на тапата му потъваше при всеки гърмеж, внезапно изпита гняв, гнева на

миролюбивия човек срещу ония безумци, които се бият така, и измърмори:

— Трябва да са просто луди, за да се избиват!

Господин Соваж добави:

— По-жестоки са и от зверовете.

Морисо, който тъкмо беше хванал един блескун, заяви:

— И като си помисли човек, че вечно ще бъде така, докато има правителства!

Господин Соваж го спря:

— Републиката нямаше да обяви война...

Морисо го прекъсна:

— При кралете има войни, при републиката — междуособици.

И заспориха спокойно, бистреха големите политически въпроси със здравия разум на кротки и ограничени хора, съгласни по точката, че никога няма да има свобода. А Мон-Валериен трещеше неуморно, разрушаваше със снаряди френски къщи, покосяваше и унищожаваше живи хора, слагаше край на много мечти, на много очаквани радости, на дълго бленувано щастие и разтваряше в сърцата на жените, на момичетата и на майките там, в други земи, рани, които никога нямаше да заздравеят.

— Това е животът — заяви господин Соваж.

— Кажете по-скоро смъртта — обади се засмян Морисо.

Но те трепнаха уплашени, понеже ясно чуха зад гърба си стъпки и като се обърнаха, видяха изправени срещу тях четирима мъже, четирима едри, въоръжени и брадясали мъже, облечени като слуги в ливреи и с плоски фуражки на главата; те се прицелваха в тях с пушките си.

Двете въдици се изплъзнаха от ръцете им и течението ги отнесе.

За няколко мига уловиха двамата приятели, вързаха ги, пренесоха ги и ги захвърлиха в една лодка, а след това ги закараха на острова.

И зад кръчмичката, която те смятаха за изоставена, видяха двадесетина немски войници.

Някакъв космат великан, който беше възседнал стола си и пушеше голяма порцеланова лула, ги попита на прекрасен френски език:

— Е, господа, добър ли беше риболовът?

Тогава един войник остави в краката на офицера пълната мрежа с риба, която се беше погрижил да пренесе. Прусакът се усмихна:

— Е, е, виждам, че е бил добър! Но не става дума за това. Изслушайте ме спокойно. За мене вие сте двама шпиони, изпратени, за да ме следят. Пипнах ви и ще ви разстрелям. Преструвахте се, че ловите риба, за да прикриете по-добре намеренията си. Паднахте ми в ръцете, толкова по-зле за вас, това е войната. Но тъй като сте минали през предните постове, положително знаете паролата, за да се приберете. Кажете ми паролата и ще ви пощадя.

Бледи, застанали един до друг, двамата приятели мълчаха, а ръцете им потрепераха нервно.

Офицерът продължи:

— Никой никога няма да узнае. Ще се приберете мирно и тихо. Тайната ще изчезне заедно с вас. Откажете ли — смърт, и то веднага. Избирайте!

Те стояха неподвижни, без да отворят уста.

Прусакът, все тъй спокоен, продължи, протегнал ръка към реката:

— Помислете, след пет минути ще бъдете на дъното на реката. След пет минути! Навярно имате близки?

Мон-Валериен продължаваше да тътне.

Двамата рибари стояха прави и безмълвни. Германецът даде някакви нареждания на немски. После премести стола си, за да не бъде много близо до пленниците. И дванадесет души застанаха на двадесет крачки с пушка при нозе.

Офицерът продължи:

— Давам ви една минута, нито секунда повече.

После стана изведнаж, приближи се до двамата французи, хвана Морисо подръка, дръпна го настрана и му пошепна:

— Бързо, паролата? Вашият приятел няма да узнае нищо. Ще се престоря, че съм се смилил.

Морисо нищо не отговори.

Прусакът дръпна тогава господин Соваж и му направи същото предложение.

Господин Соваж не отговори.

Пак се намериха един до друг.

И прусакът изкомандува. Войниците вдигнаха пушки.

Тогава погледът на Морисо падна случайно на пълната мрежа с кротушки, останала в тревата, на няколко крачки от него.

Слънчев лъч блестеше в купчинката риби, които още шаваха. И го обзе някаква слабост. Въпреки усилията очите му се наляха със сълзи.

Той измънка:

— Сбогом, господин Соваж.

Господин Соваж отвърна:

— Сбогом, господин Морисо.

И си стиснаха ръце, разтърсени от главата до петите от непреодолими тръпки.

Офицерът ревна:

— Огън!

Дванадесетте пушки гръмнаха в залп.

Господин Соваж рухна като сноп по очи. Морисо, който беше поедър, се олюля, извъртя се и се строполи напреки върху другаря си, с лице, извърнато към небето, а през пробитата на гърдите му куртка бликна кръв.

Немецът даде нови заповеди.

Войниците му се пръснаха, след това се върнаха с въжета и камъни, които вързаха за краката на двамата мъртъвци. После ги занесоха на брега.

Мон-Валериен продължаваше да треци, сега забулен с облак дим.

Двама войници хванаха Морисо за главата и за краката. Други двама вдигнаха господин Соваж по същия начин. Трупите, люшнати силно за миг, бяха захвърлени надалеч, описаха дъга, после потънаха изправени в реката, тъй като камъните повлякоха първо краката.

Водата бликна, закипя, заклокочи, после се успокои, а съвсем леки вълни плискаха до брега.

Отгоре плуваше малко кръв.

Офицерът, все така спокоен, каза тихичко:

— Сега е ред на рибите.

И тръгна към кръчмичката.

Но забеляза изведнаж в тревата мрежата с кротушки. Вдигна я, погледна я, усмихна се и извика:

— Вилхелм!

Изтича войник с бяла престилка. И прусакът му подхвърли рибата на двамата разстреляни и заповяда:

— Опържи ми веднага тия животинки, докато са още живи. Ще станат много вкусни.

И пак запуши с лулата си.

ПРОДАЖБА

Подсъдимите Брюман (Сезер-Изидор) и Корню (Проспер-Наполеон) се явиха пред съда на Долна Сена, обвинени в опит за убийство чрез удавяне на тъжителката Брюман, законна съпруга на първия подсъдим.

Двамата обвиняеми седят един до друг на подсъдимата скамейка. И двамата са селяни. Първият е нисък, дебел, с къси ръце, с къси крака, червендалест и пъпчив, с кръгла глава, забита направо върху туловище, също така кръгло и също така късо, без помен от шия. Той развъжда свине и живее в Кашвил-ла-Гупил, в кантона Крикто.

Корню (Проспер-Наполеон) е сух, среден на ръст, с прекалено дълги ръце. Главата му е изкривена, челюстта му — на една страна, освен това е кривоглед. Синя блуза, дълга като риза, пада до коленете му, а жълтата му рядка, залепнала за черепа коса прави лицето му състарено, мръсно, посърнало, съвсем противно. Наричат го „кюрето“, защото умее да подражава добре: изпълнява съвършено черковните песни и дори съска като змия. Тази работа привлича посетители в кръчмата му, защото той е кръчмар в Крикто, а мнозина предпочитат „службата Корню“^[1] пред божията служба.

Госпожа Брюман, седнала на свидетелската скамейка, е мършава селянка, която сякаш винаги спи. Тя седи неподвижно, скръстила ръце на коленете, с втренчен поглед и глупаво лице.

Председателят продължава разпита:

— И така, тъжителко Брюман, те влезли в къщата ви и ви хвърлили в пълно буре с вода. Разкажете ни подробно случая. Станете.

Тя става. Прилича на мачта, както е висока, и с шапчицата си, която покрива като бяло калпаче главата ѝ. Започва да говори с провлечен глас:

— Чушках боб. Те влязоха. Рекох си: „Какво ли става с тях, не са като друг път, намислили са някоя дяволия.“ Дебнеха ме ей така, изкосо, особено Корню, защото е кривоглед. Не обичам да ги виждам

дватамата, защото вършат поразии, когато са заедно. Казах им: „Какво искате от мене?“ Те не отговориха. Току-речи, се поуплаших...

Подсъдимият Брюман прекъсва бързо показанията ѝ и заявява:

— Бях пил.

Тогава Корню се обръща към съучастника си и добавя с плътен, гърмящ като орган глас:

— Кажу ми, че и двамата бяхме пийнали и няма да излъжеш.

Председателят (*строго*). Да не искате да кажете, че сте били пияни?

Брюман. Не ще и питане.

Корню. Случва се с всеки.

Председателят (*на жертвата*). Продължете показанията си, тъжителко Брюман.

— И така, ето че Брюман ми рече: „Искаш ли да спечелиш сто су?“ Рекох: „Да“, защото сто су не се намират на път и под път. Тогава той ми рече: „Отваряй си очите и прави, каквото правя аз“, и отиде за голямото продънено буре, което стои под капчука на ъгъла, и после го обърна, и после го вкара в кухнята ми, и после го изправи право в средата, и после ми рече: „Иди за вода и го напълни догоре.“

И така, аз отидох с две ведра и донесох вода, и после донесох още вода, и носих цял час, защото това буре е голямо като каца, извинете за приказката, господин председателю.

През това време Брюман и Корню му удариха по чашка, после още по чашка и още по чашка. Те така се наляха и двамата, че им рекох:

— Вие сте пълни, по-пълни сте от това буре.

А Брюман ми отговори:

— Не се грижи за нас, гледай си работата и твоят ред ще дойде, всеки по реда си.

Не обърнах внимание на приказките му, защото беше пийнал.

Когато напълних бурето догоре, рекох:

— Ето, готово.

И Корню ми даде сто су. Не Брюман, а Корню. Корню ми ги даде. А Брюман ми рече:

— Искаш ли да спечелиш още сто су?

Рекох, че искам, защото не съм свикнала на такива подаръци.

Тогава той ми рече:

— Съблечи се.

— Да се съблека ли?

— Да — рече ми той.

— Докъде да се съблека?

Той рече:

— Ако искаш, можеш да си оставиш ризата, няма да ни пречи.

Сто су са си сто су и аз започнах да се събличам, макар че никак не отиваше да се събличам пред тия двама негодници. Свалих шапчицата си, после елечето, после фустата, после обуцата. Брюман ми рече:

— Не си събувай чорапите. Ние сме добри момчета.

А Корню повтори:

— Ние сме добри момчета.

И ето че останах, току-речи, като нашата майка Ева. Те станаха — не можеха да се държат вече на краката си, толкова бяха пияни, извинете за приказката, господин председателю.

Рекох си: „Какво ли кроят?“

А Брюман рече:

— Хайде ли?

Корню отговори:

— Хайде!

И ето че ме хванаха — Брюман за главата, а Корню за краката, както се прави чаршаф. И аз започнах да викам.

А Брюман ми рече:

— Млъкни, проклетнице.

И ме дигнаха нагоре, и ме потопиха в бурето, което беше пълно с вода, така че кръвта ми замръзна и цяла се вледених.

А Брюман рече:

— Само толкова ли?

Корню рече:

— Само толкова.

Брюман рече:

— Главата е вънка, тя влиза в сметката.

Корню рече:

— Потопи ѝ тогава и главата.

И ето че Брюман ми натисна главата, току-речи, за да ме удави, и в носа ми влезе вода, и аз помислих, че умирам вече. И той натискаше

и аз потънах.

И после той като че се уплаши. Измъкна ме от бурето и ми рече:
— Изсуши се бързо, кранто.

Аз хукнах и изтичах при господин свещеника, който ми даде една фуста на слугинята си, защото бях гола, и отиде да намери полския, чичо Шико, който отиде в Крикто да повика стражарите, които ме заведоха в къщи.

И заварихме Брюман и Корню, че се бият като кози.

Брюман ревеше:

— Не е истина, казвам ти, че е най-малко един кубически метър. Не сме мерили добре.

Корню ревеше:

— Четири ведра са, току-речи, половин кубически метър. Няма защо да спориш, толкова е.

— Стражарят ги пипна за яките. Това е всичко.

Тя седна. Публиката се смееше. Съдебните заседатели се споглеждаха смяяни. Председателят извика:

— Подсъдимият Корню, вие, изглежда, сте подбудител на тая долна постъпка. Ще обясните ли поведението си?

Корню на свой ред стана:

— Господин председателю, бяхме пийнали.

Председателят възрази строго:

— Известно ми е. Продължавайте!

— Добре. И така, Брюман дойде към девет часа в моето заведение, поръча две силни ракии и ми рече: „Едната е за тебе, Корню.“ Седнах срещу него и пих и от учтивост поръчах друга. Тогава той повтори, после аз, така че от ракия на ракия по обед се бяхме вече натряскали.

Тогава Брюман заплака и аз се нажалих. Попитах го какво има. Той ми рече:

— Трябват ми за четвъртък хиляда франка.

Тогава аз, разбираете, се намръщих. А той изведнъж изтърси:

— Ще ти продам жена си.

Бях пийнал, а съм вдовец. Нещо ми заигра под лъжичката, нали разбираете. Не познавах жена му, но жената си е жена, тъй ли е? Попитах го:

— За колко ще ми продадеш жена си?

Той помисли или се престори, че мисли. Когато си пиян, нищо не ти е ясно, и ми отговори:

— Продавам ти я на кубически метър.

Това не ме учуди, защото и аз бях пиян колкото него, а в занаята ми кубическият метър е познат. Той е хиляда литра, имах сметка.

Само че оставаше да се разберем за цената. Всичко зависи от качеството. Попитах го:

— По колко кубическия метър?

Той ми отговори:

— Две хиляди франка.

Подскочих като заек, а после размислих, че една жена не може да бъде повече от триста литра. Все пак рекох:

— Много скъпо.

Той отвърна:

— Не мога по-евтино. Иначе ще съм на загуба.

Разбирате, нали — не на вятъра продава прасета. Знае си работата. Но ако той, търговецът на сланина, е дявол, аз съм още по-голям дявол, защото и аз съм търговец. Ха-ха-ха! И аз му рекох:

— Да беше нова, разбирам, но ти си я използвал, нали, значи е употребявана. Давам ти хиляда и петстотин франка на кубик и нито стотинка повече. Съгласен ли си?

Той отговори:

— Съгласен. Дай си ръката!

Стиснахме си ръце и тръгнахме, хванати подръка. Нали трябва да си помагаме един на друг в живота.

Но по едно време се стреснах:

— Как ще я премерим на литри, нали трябва да се прелива?

Тогава той ми обясни какво е намислил, много трудно, разбира се, защото беше пийнал. Рече ми:

— Ще взема едно буре, ще го наляя догоре с вода. Ще я потопя вътре. Ще премерим колко вода се е разляла и сметката е готова.

Аз му рекох:

— Ясно, разбирам. Но водата, която се излее, ще изтече, как ще я събереш?

Тогава той ме нарече глупак и ми обясни, че само ще допълним бъчвата, щом жена му излезе. Колкото вода долеем, това ще бъде

мярката. Помислих, че ще бъдат десет ведра, а това е един кубически метър. Все пак не е глупаво това говедо, когато се напие.

С една дума, стигнахме у тях и започнах да разглеждам стопанката. Да е хубава, не е хубава. Всеки може да се увери в това, защото тя е тук. Рекох си: „Изира ме, но все едно. Хубава, грозна, все същата работа върши“, нали, господин председателю? После видях, че е суха като върлина. Рекох си: „Няма и четиристотин литра.“ Разбирам тия неща, нали работя с течности.

Тя ви разказа как постъпихме. Оставих ѝ даже чорапите и ризата, и то в своя вреда.

Щом я извадихме, тя избяга. Рекох:

— Внимавай, Брюман! Офейка!

Той отвърна:

— Не се бой, няма да ни избяга. Нали ще се прибере да спи. Хайде да премерим изляната вода.

Премерихме я. Нямаше и четири ведра. Ха-ха-ха-ха!

Подсъдимият така се заливаше от смях, че един стражар трябваше да го потупа по гърба. Като се успокои, той продължи:

— С една дума, Брюман заяви: „Има грешка, малко е.“ Аз креснах, той кресна, аз ревах, той ме тупна, аз го цапардосах. Щяхме да я караме така до второ пришествие, защото бяхме пийнали.

И изведнаж нахлуха стражарите! Наругаха ни, грабнаха ни. Откараха ни в затвора. Искам да ми се заплатят щетите.

Той седна.

Брюман заяви, че признанията на съучастника му са верни от край до край. Слисаните заседатели се оттеглиха на съвещание.

Върнаха се след час и оправдаха подсъдимите със строги съвети за светостта на брака и направиха точни разграничения на търговските сделки.

Брюман тръгна със съпругата си към семейното огнище.

Корню се върна в кръчмата си.

---

[1] Игра на думи. „Службата Корню“ означава дяволска служба.
— Б.пр. ↑

ДЪЩЕРЯТА НА МАРТЕН

Това му се случи една неделя след службата. Той излизаше от черквата и вършеше по отъпкания път, когато видя пред себе си дъщерята на Мартен, която също се прибираше в къщи.

Бащата вървеше до дъщеря си и пристъпваше важно като богат чифликчия. Той не обичаше блузите и носеше сако от сиво сукно и широкополо бомбе.

Тя, пристегната в корсета си, който слагаше само веднаж в седмицата. Вървеше изправена, със стегната талия, широки плещи и издадени бедра, като се полюляваше.

Под шапката ѝ с цветя, направена от някоя модистка в Ивто, се виждаше цялата ѝ здрава, закръглена и стройна шия, с малки, къдрави, изрусели от вятъра и слънцето коси.

Беноа виждаше само гърба ѝ; но знаеше добре какво е лицето ѝ, макар че никога не беше обръщал внимание на него.

И изведнаж си рече: „Дявол да го вземе, хубава мома е все пак дъщерята на Мартен!“ Гледаше я как върви и неочаквано започна да ѝ се възхищава и почувствува, че го обзема желание. Нямаше никаква нужда да види пак лицето ѝ, не. Той не откъсваше очи от снагата ѝ и си повтаряше непрестанно, сякаш разговаряше с някого: „Дявол да го вземе, каква хубава мома!“

Дъщерята на Мартен сви вдясно, за да влезе в „Мартиниерата“, чифлика на баща и, обърна се и хвърли поглед назад. Забеляза Беноа, който ѝ се видя много смешен. Извика му: „Здравей, Беноа.“ Той отвърна: „Здравейте, госпожице Мартен, здравейте, чичо Мартен!“, и отмина.

Когато се прибра, супата беше вече на масата. Той седна срещу майка си, до слугата и до ратая, а слугинята изтича да наточи сидър.

Изсърба няколко лъжици, после бутна чинията си. Майката попита:

— Лошо ли ти е?

Той отвърна:

— Не, сякаш нещо ми тежи в корема и не ми се яде.

Гледаше как ядат другите, отчупваше от време на време по някоя хапка хляб, слагаше я бавно в устата си и дълго я предъвкваше. Мислеше за дъщерята на Мартен: „И все пак бива си я момата.“ Как не беше забелязал това досега, а всичко стана така изведнъж и толкова много го порази, че не му се ядеше вече!

Не се и докосна до печеното. Майка му го канеше:

— Хайде, Беноа, хапни малко, овнешка плешка е, ще ти поразмине. Когато на човек не му се яде, трябва да опита насила.

Той хапваше парче месо, после пак буташе чинията си — не, не можеше да преглътне нищо, нищичко.

Следобеда отиде да обиколи нивите и освободи ратая, като му обеща, че ще нагледа добитъка, като мине оттам.

Полето беше пусто, тъй като беше неделя. Тук-там сред детелината лениво отпуснати крави с издути корема преживяха под огнените слънчеви лъчи. Разпрегнати рала чакаха на междите, а разораните ниви, готови за посев, разстилаха грамадните си тъмни квадрати сред жълтите площи, където гниеха късите стебла на скоро окосените овес и пшеница.

Възсух есенен вятър духаше над равнината и предвещаваше прохладна вечер след залез-слънце. Беноа седна край един ров, сложи шапката си на коленете, сякаш имаше нужда да си разхлади главата, и каза гласно всред тихото поле: „Хубава мома е, дявол да го вземе!“

Мисли за нея и вечерта, в леглото си, и сутринта, когато се събуди.

Не беше тъжен, не беше недоволен, не би могъл да каже какво му е. Нещо го държеше, нещо се беше вкопчило в душата му, някаква мисъл, която не го напускаше и която сякаш гъделичкаше сърцето му. Понякога в някоя стая е затворена голяма муха. Тя лети и бръмчи и това бръмчене досажда, дразни. Изведнаж спира и я забравяте, но внезапно пак литва и ви кара да вдигнете глава. Не може нито да я уловите, нито да я прогоните, нито да я убиете, нито пък да я усмирите. Още некацнала, и веднага започва да бръмчи.

Споменът за дъщерята на Мартен тревожеше душата на Беноа като затворена муха.

После го обзе някакво желание да я види пак и той мина на няколко пъти покрай „Мартиниерата“. Зърна я един ден, че простира

пране на едно въже, вързано между две ябълки.

Беше топло. Тя беше само по къса фуста, а под ризата ѝ ясно се открояваше витата ѝ снага, когато вдигнеше ръце, за да простре кърпите.

Той стоя сгушен в рова повече от час, дори след като тя си отиде. После се прибра, още по-развълнуван отпреди.

Цял месец мислеше само за нея и тръпки го побиваха, когато чуеше името ѝ. Не ядеше вече и всяка нощ се обливаше в пот, която му пречеше да спи.

В неделя, в черква, не откъсваше поглед от нея. Тя го забеляза и започна да му се усмихва, поласкана, че толкова му харесва.

Но една вечер я срещна неочаквано на пътя. Тя се спря, като го видя, че приближава. Тогава той тръгна право към нея, задъхан от страх и вълнение, но и твърдо решен да ѝ говори. Замънка:

— Знаете ли какво, госпожице Мартен, не може да продължава повече така.

Тя отговори, сякаш с насмешка:

— Какво не може да продължава повече, Беноа?

Той поде:

— Не може да мисля за вас денем и нощем.

Тя сложи ръце на бедрата си:

— Та аз ли съм виновна!

Той измънка:

— Да, вие сте виновна. Не мога да спя, не ми давате мира, не мога да ям, нищо не мога.

Тя прошепна съвсем тихо:

— Какво да направя тогава, за да ви излекувам?

Той се стъписа, отпуснал ръце, ококорил очи, със зяпнала уста.

Тя го тупна силно по корема и избяга.

* * *

От тоя ден те се срещаха край рововете, по пътеките или привечер край синорите, когато той се връщаше с конете, а тя подкарваше кравите към обора.

Той чувствуваше как силен сърдечен и плътски порив го тика, влече го към нея. Искаше му се да я прегърне здраво, да я удуши, да я изяде, да направи някак, та тя да влезе в, него. И тръпнеше от немощ, от нетърпение, от бяс, че тя не му принадлежеше напълно, сякаш двамата бяха едно-едничко същество.

В селото шушукаха за тях. Казваха, че са сгодени. Той впрочем я беше попитал дали иска да му стане жена, а тя беше отговорила: „Да.“

Чакаха случай да поговорят с родителите си.

Но изведнаж тя престана да идва на срещите. Не я виждаше дори когато се скиташе около чифлика. Мяркаше му се само в неделя в черква. И точно една неделя след проповедта свещеникът обяви от амвона годеща на Виктоар-Аделаид Мартен и на Жозефен-Изидор Вален.

Беноа почувствува, че ръцете му се вледениха, сякаш останаха без кръв. Ушите му бръмчаха, не чуваше вече нищо и след малко забеляза, че плаче над молитвеника си.

Цял месец не излиза от къщи. После се залови пак за работа.

Но не се беше излекувал и мислеше непрестанно за нея. Избягваше пътищата, които минаваха покрай тях, за да не вижда дори дърветата в двора ѝ, а това го принуждаваше да прави голяма обиколка сутрин и вечер.

Тя беше вече женена за Вален, най-богатия чифликчия в кантона. Той и Беноа не си говореха, макар че бяха приятели от детинство.

Като минаваше една вечер край общината, Беноа научи, че е бременна. Вместо да изпита голяма болка, почувствува някакво облекчение. Свършено беше вече, напълно свършено. Това ги разделяше повече от брака. Той наистина предпочиташе да бъде така.

Изминаха месеци и месеци. Виждаше я понякога да отива в селото с натежалата си походка. Тя се изчервяваше, като го срещнеше, навеждаше глава и ускоряваше крачките си. А той се отбиваше, от пътя ѝ, за да не мине покрай нея и да не срещне погледа ѝ.

Но с ужас си мислеше, че някоя сутрин можеше да се озове лице с лице с нея и да бъде принуден да я заговори. Какво ли би ѝ казал сега, след всичко, което ѝ беше казал преди, като ѝ държеше ръцете и целуваше косата до страните ѝ? Той продължаваше да си спомня често за срещите им край рововете. Лошо беше постъпила тя след толкова обещания.

Но малко по малко мъчителната болка в сърцето му стихваше, оставаше само тъгата. И един ден за пръв път той мина по стария път край чифлика, в който тя живееше. Гледаше отдалеч покрива на къщата ѝ. Тя беше там! Там живееше с друг! Ябълките бяха цъфнали, петлите пееха на купището. Цялата къща изглеждаше празна — всички бяха излезли да работят на къра. Спря се край оградата и надникна в двора. Кучето спеше пред колибата си, три телета вървяха бавно, едно зад друго, към локвата. Едър пуяк, разперил опашка, се перчеше пред кокошките като певец на сцена.

Беноа се опря на стълба и внезапно го обзе силно желание да заплаче. Но изведнаж чу някакъв вик, силен вик за помощ, който идваше от къщата. Той се слиса, вкопчил ръце в дървените пречки, и започна да се ослушва. Друг продължителен, сърцераздирателен вик проникна в ушите, в душата, в тялото му. Тя викаше така! Той се спусна напред, прекоси полянката, бутна вратата и я видя — просната на пода, с преbledняло лице, с див поглед, тя се гърчеше, обзета от родилни мъки.

Тогава той се спря, по-блед и по-разтреперан от нея, я измънка:
— Тук съм, тук съм, госпожице Мартен.

Тя промълви задъхана:

— О, не ме оставяйте, не ме оставяйте, Беноа!

Той я гледаше и не знаеше вече какво да каже, какво да направи. Тя пак започна да крещи:

— О! О! Боли, Беноа! Боли!

Гърчеше се ужасно.

Изведнаж Беноа бе обзет от бясното желание да ѝ помогне, да я успокои, да премахне болката ѝ. Той се наведе, хвана я, вдигна я и я занесе на леглото ѝ. Тя продължаваше да стене, а той я съблече — свали елечето, роклята, фустата ѝ. Тя хапеше ръцете си, за да не крещи. Тогава той постъпи, както беше свикнал да постъпва с животните, с кравите, с овцете, с кобилите — помогна ѝ и пое в ръцете си едро дете, което проплакваше.

Избърса го, уви го в един парцал, който се сушеше край огъня, и го сложи на купчина дрехи за гладене, останали на масата. После се залови пак с майката.

Свали я пак на земята, смени чаршафите и отново я положи на леглото. Тя мънкаше:

— Благодаря, Беноа, ти си чудесен момък!

И проплакваше, сякаш съжаляваше за нещо.

Той не я обичаше вече, никак не я обичаше. Свършено беше. Защо? Как? Сам не би могъл да каже. Това, което се беше случило, го беше излекувало по-добре от десет години разлъка.

Тя попита, отпаднала, разтреперана:

— Какво е?

Той отговори спокойно:

— Чудесно момиченце.

И пак замълчаха. След малко майката прошепна едва чуто:

— Покажи ми го, Беноа.

Той взе момиченцето и го държеше, както би държал светото причастие, когато вратата се отвори и влезе Изидор Бален.

Отначало той не разбра нищо, после изведнаж се досети.

Беноа мъкнаше объркан:

— Вървах си, вървах си така по пътя, когато я чух да вика и влязох... вземи детенцето си, Вален!

Тогава мъжът, със сълзи на очи, пристъпи крачка, взе крехкото детенце, което му подаваше другият, целуна го, постоя за миг развълнуван, положи детето на леглото и протегна двете си ръце на Беноа:

— Дай си ръката, Беноа, дай си ръката, сега ние си казахме всичко, нали така? Ако искаш, да бъдем приятели, добри приятели!...

А Беноа отвърна:

— Искам, разбира се, защо да не искам.

МАЛКАТА БЪЧВИЧКА

На Адолф Таверние

Майстор Шико, кръчмар в Епревил, спря кабриолета си пред чифлика на баба Маглоар. Той беше четиридесетгодишен здравеняк, с червендалесто лице, с изпъкнал корем; минаваше за доста лукав човек.

Привърза коня си за един стълб на оградата и влезе в двора. Притежаваше имот, граничещ със земите на старата; за тия земи ламтеше отдавна. Беше опитвал много пъти да ги купи, но баба Маглоар упорито отказваше.

— Тук съм родена, тук ще умра — казваше тя.

Той я видя, че бели картофи пред вратнята. На седемдесет и две години, баба Маглоар беше суха, набръчкана, прегърбена, но неуморима като младо момиче. Шико я потупа по рамото приятелски и седна до нея на едно столче.

— Е, как я караш, майко, добре си, нали?

— Не много зле, а ти, татко Проспер?

— Е, е, ако не бяха болките, всичко щеше да бъде хубаво.

— Щом е така, добре.

И тя не каза нищо повече. Шико я гледаше как работи. Извитите ѝ като куки пръсти, възлести, твърди като щипки на рак, хващаха като в клещи възсивите картофи, сложени в една кошница, живо ги въртяха и белеха на дълги ленти с острието на един стар нож, който тя държеше с другата си ръка. Когато картофът ставаше съвсем жълт, тя го хвърляше във ведрото с вода. Три смели кокошки една след друга идваха до самите ѝ поли, грабваха беленките и побягваха назад с всичка сила, отнасяйки плячката в клюновете си.

Шико се колебаеше, неспокоен и затруднен, нещо се запъваше на езика му и не искаше да излезе. Най-сетне той се реши:

— Слушай, майко Маглоар...

— С какво мога да ти услужа?

— Тая фермичка още ли не искаш да ми я продадеш?

— Да не говорим за това. Не ме закачай. Казах ти вече, да не повтарям.

— Знаеш ли, намерих как да се погодим двамата.

— Как?

— Ето на, уж ми я продаваш, а пък ще си я запазиш. Не се ли сещаш? Ей сегичка ще ти обясня.

Старата престана да бели картофите и втренчи в кръчмаря живи очи изпод увисналите си клепачи.

Той поде:

— Ще ти обясня. Ще ти давам всеки месец по сто и петдесет франка. Разбираш, нали, всеки месец ще ти нося тук, ей с това кабриолетче, по сто и петдесет франка. И нищо, нищичко не се е променило, ти си живееш тук, хич и не ме поглеждаш даже, нищичко не ми дължиш. Само си вземаш паричките. Става ли?

Той я гледаше с добродушно усмихнато лице.

Старата го наблюдаваше недоверчиво, стараейки се да разбере клопката.

Попита:

— Хубаво, за мене парите, ами за теб? Фермата няма ли да я вземеш?

Той поде:

— Не си блъскай главата напразно. Ще си останеш тук, докато дядо господ ти даде животец. Ти си в къщичката си; само ще ми драснеш бележчица пред нотариуса, че след като се прибереш на небето, тя ще остане за мене. Нямах дечица, само внуци, но ти не ги обичаш май. Хайде, ще стане ли работата? Запазваш имотеца си, докато си жива, и си получаваш сто и петдесет франка месечно. Ще има печалбица, майко.

Старата беше изненадана, обезпокоена, съблазнена. Отвърна:

— Не казвам не. Само искам да си помисля. Ела другата седмица да поговорим. Ще ти кажа тогава дали съм съгласна.

Майстор Шико си отиде, доволен като цар, завладял ново царство.

Баба Маглоар се замисли. Не мигна цяла нощ. Четири дни я тресе треската на колебанието. Подушваше нещо лошо, но мисълта за сто и петдесетте франка месечен приход, за това звънко злато, което ще

рукне в престилката ѝ, паднало сякаш от небето, без тя да прави нещо, я изгаряше от желание.

Тогава тя отиде при нотариуса и му разправи всичко. Той я посъветва да приеме предложението на Шико, но да иска вместо сто и петдесет франка двеста и петдесет, тъй като чифликът струва най-малко шестдесет хиляди франка.

— Ако живеете петнадесет години — каза нотариусът и той ви плаща тази сума, ще ви изплати едва четиридесет и пет хиляди франка.

Старата изтръпна пред възможността да получава двеста и петдесет франка месечно. Но тя гледаше с недоверие, боеше се от хиляди непредвидени неща, скрити хитрости и остана при нотариуса до вечерта, като го отрупваше с въпроси и не се решаваше да си тръгне. Най-сетне му поръча да приготви документа и се върна замаяна, като че ли беше изпила четири чаши прясно ябълково вино.

Когато Шико дойде отново да чуе отговора, тя го накара дълго да я моли, като заявяваше, че не е съгласна, но същевременно я човъркаше отвътре да не би той да откаже да ѝ брой двеста и петдесет франка. Най-сетне, понеже той настояваше, тя обяви своите условия.

Той подскочи от отчаяние и отказа.

Тогава, за да го убеди, тя започна да разсъждава върху вероятната продължителност на своя живот.

— Няма да ме бъде повече от пет-шест години. Чукнаха вече седемдесет и три, а не съм и здрава. Миналата нощ насмалко щях да си отида. Сякаш тялото ми се изправяше. Трябваше да си легна.

Но Шико не се улавяше на въдицата.

— Хайде, хайде, стара хитрушо, здрава си като черковна камбанария, ще живееш най-малко сто и десет години. Ти ще ме погребеш и мене, истина ти казвам.

Целият ден мина в спорове. Но понеже старата не отстъпваше, кръчмарят най-сетне се съгласи да плаща двеста и петдесет франка.

На другия ден подписаха договора. И баба Маглоар поиска петдесет франка за черпня.

* * *

Изтекоха три години. Старата жена просто цъфтеше. Не беше остаряла нито с един ден и Шико започна да се отчайва. Струваше му се, че плаща рентата цял век и че е излъган, изигран, разорен.

От време на време ходеше на гости у чифликчийката, както хората ходят на нивата си през юли, за да видят дали житото е узряло за сърпа. Тя го посрещаше с лукаво пламъче в очите. Би казал човек, че се наслаждава на ловкостта, с която го беше изиграла; той се качваше набързо в кабриолета и мърмореше:

— Няма ли най-после да пукнеш, стара вещице!

Не знаеше какво да прави. Като я гледаше, искаше му се да я удуши. Мразеше я с дивата и скрита омраза на ограбен селянин.

Тогава той затърси средство.

Най-сетне един ден отиде да я навести, триейки ръце, както някога, когато за пръв път ѝ беше предложил пазарлъка.

И след като поговориха няколко минути, той каза:

— Каж ми, майко, защо не идваш понякога в къщи на обед, когато минаваш през Епревил? Хората лаят, казват, че не сме били вече приятели, мъчно ми става. Знаеш, у дома няма да плащаш нищичко. Не съм чак толкова стиснат, та за един обед... Когато ти се прииска, идвай, не се стеснявай, много ще се радвам.

Баба Маглоар не остави да ѝ повтарят и още на другия ден след разговора, като отиваше на пазар с каруцата, карана от нейния слуга Селестен, без да се стеснява ни най-малко, вкара коня си в конюшната на майстор Шико и поиска обещания обед.

Кръчмарят, светнал от радост, я посрещна като важна особа, поднесе ѝ пиле, кървавица, суджук, овчи бут и сланина със зеле. Скромна от детинство в яденето, живяла почти винаги с малко супа и кора хляб, намазана с масло, тя не бутна почти нищо. Шико настояваше разочарован. Тя също така не пи нищо. Отказа дори кафето.

Той настоя:

— Пийни си поне една чашчица ракийка!

— А, колкото за това, не отказвам.

Той се провикна, колкото му глас държи, през кръчмата:

— Розали, донеси най-тънката ракийка!

Слугинята дойде с една бутилка, украсена с лозов лист от хартия.

Той напълни две малки чашки.

— Пийни си, майчице, чудесничка е.

И горката жена започна да пие полека, на дребни глътки, сякаш за да задържи удоволствието. Когато изпразни чашата, тя я изцеди капка по капка и заяви:

— Наистина чудесна!

Не беше още спряла да говори и Шико ѝ наливаше втора чашка. Тя се наклони да откаже, но беше вече късно и започна да пие бавно, както първата чашка.

Той пожела да ѝ налее трета, но тя се възпротиви. Той настоя:

— Като млечице, майко, виж; аз си гълтам по десетина-дванадесет, без вреда. Като захар ти тече в гърлото. Нищо ти няма на главата, нищо и на корема. На езика ти се изпарява. По-добро нещо за здравето няма да намериш.

Понеже ракията ѝ хареса, тя отстъпи, но изпи само половин чашка.

Тогава Шико се провикна в порив на великодушие:

— Хм, щом ти харесва, майко, ще ти дам едно малко буренце. Искам да ти докажа, че сме добри приятели.

Добрата женица не се противопостави и се прибра малко пиана.

На другия ден кръчмарят влезе в двора на баба Маглоар и измъкна от дъното на колата малка бъчвичка, обкована с железни обръчи.

Сетне накара старата жена да опита съдържанието ѝ, за да покаже, че беше същата тънка ракийка. И когато изпиха по три чашки, тръгвайки си, той заяви:

— Щом се свърши, нали знаеш, майчице, има още. Не се стеснявай никак. Не съм стиснат човек. Колкото по-скоро я свършиш, толкова по-добре.

И се качи в кабриолета.

Върна се четири дни по-късно. Старата беше на вратата и тъкмо си режеше хляб за супата.

Той се приближи, каза добър ден и заговори близо до лицето ѝ, за да помирише дъха ѝ. Лъхна го на алкохол. Лицето му се озари.

— Я дай по една чашка от онова — каза той.

Чукнаха се два-три пъти.

Скоро се разнесе мълвата, че баба Маглоар се напива сама в къщи. Вдигаха я ту в кухнята, ту на двора или по пътищата из

околността и трябваше да я пренасят в къщи безжизнена като труп.

Шико не я посещаваше вече и когато пред него ставаше дума за селянката, той мърмореше с натъжено лице:

— Какво нещастие човек да придобие на нейната възраст такъв навик! Когато остареем, нямаме сили да се съпротивяваме. Ще видите, че това ще ѝ скрои някой номер.

И наистина това ѝ скрои номер. Тя умря на другата година през зимата, срещу Коледа, паднала пияна в снега.

Майстор Шико наследи чифлика, като заяви:

— Ако не беше се пропила, тая чифликчийка щеше да откара още десетина години.

СЛУЧАЯТ С ГОСПОЖА ЛЮНО

На Жорж Дювал

Мировият съдия, едър човек, затворил едното си око, а с другото примижал, слуша тъжителите недоволен. Понякога изпуска нещо като ръмжене, което издава неговото мнение, и прекъсва говорещите с писклив детски глас, за да зададе въпрос.

Той току-що е привършил делото на господин Жоли срещу господин Птипа относно синорите на една нива, които коларят на Птипа изместил, без да иска, когато орал нивата.

Сега пристъпя към делото на Иполит Лакур, клисар и продавач на железарии, срещу госпожа Селест-Сезарин Люно, вдовица на Антим Изидор.

Иполит Лакур е на четиридесет и пет години, висок, мършав, с дълги коси и бръснат като църковните служители; говори бавно, провлечено, сякаш пее.

Госпожа Люно изглежда на четиридесет години. Тя има тяло на борец и отвед издува тясната си и прилепнала към тялото рокля. Огромните ѝ бедра поддържат отпред бликналата ѝ гръд, а отзад — тлъстите ѝ като гърди плещи. Широкият ѝ врат служи за подпора на глава с грубо изрязани черти и плътният ѝ глас, макар че не е дебел, издава тонове, които карат да треперят стъклата и тъпанчетата на ушите. Тя е бременна и пъчи напред огромен като планина корем.

Свидетелите на ответницата чакат своя ред.

Мировият съдия започва следствието.

— Иполит Лакур, изложете своя иск.

Тъжителят взема думата.

— Да, господин мирови съдия. Преди девет месеца госпожа Люно дойде при мене една вечер, тъкмо бях звънил за вечерня, и ми изложи състоянието си за своето безплодие.

Мировият съдия. Говорете по-ясно, моля.

Иполит. Ще се изразя по-ясно, господин съдия. Значи тя искаше дете и настояваше да взема и аз участие. Аз се съгласих без особени трудности и тя ми обеща сто франка. Работата беше приета и уредена, а сега отказва да заплати сумата, затова я призовах пред вас, господин мирови съдия.

Мировият съдия. Нищо не разбирам. Казвате, че искала дете? Как така? Какво дете? Иска да осинови някакво дете?

Иполит. Не, господин съдия, съвсем ново дете.

Мировият съдия. Какво разбирате под думата „ново“?

Иполит. Разбирам дете, което тепърва ще се ражда, което ще имаме, като да сме мъж и жена.

Мировият съдия. Вие просто ме смайвате! С каква цел тя ви е направила такова странно предложение?

Иполит. Господин съдия, нейната цел не ми беше много ясна отначало и това ме накара да се позамисля малко. Понеже не предприемам нищо, без да го обсъдя от всички страни, поисках да разбера причината и тя ми се довери.

И тъй, нейният съпруг Антим Изидор, когото познавате така добре, както познавате себе си и мен, беше умрял миналата седмица и целият му имот по закон трябваше да премине във владение на неговите родители. Понеже това вбесило госпожа Люно заради парите, тя отишла при един юрист, който я осведомил за съществуването на параграфа за раждане в края на десетия месец. Искам да кажа, в случай че роди десет месеца след смъртта на покойния Антим Изидор, плодът може да се счита за законен и дава право на наследство.

Тя на драго сърце се съгласила да понесе всички последици и както имах честта да ви кажа, една вечер, тъкмо излизах от църква, се яви при мене, понеже знае, че аз съм законен баща на осем деца, всички живи и здрави, първороденият от които е бакалин в Кан, в областта Калвадос, и е встъпил в законен брак с Виктори-Елизабет Рабу...

Мировият съдия. Тези подробности са излишни. Върнете се към факта.

Иполит. Ще се върна, господин съдия. И тъй, тя ми каза: „Ако успееш, ще ти дам сто франка, щом установя бременността с лекар.“

И така, господин съдия, аз се помъчих да задоволя нейното желание. В края на шестата седмица или приблизително след два

месеца разбрах със задоволство, че съм успял. Но когато поисках стоте франка, тя отказа да ми ги даде. Искях ги многократно, но не получих нито пукната пара. Тя дори ме нарече импотентен пират. Достатъчно е обаче да я погледнете, за да се убедите в противното.

Мировият съдия. Какво ще възразите, госпожа Люно?

Госпожа Люно. Уверявам ви, господин съдия, че този човек е разбойник.

Мировият съдия. С какво доказателство можете да подкрепите това си твърдение?

Госпожа Люно (*с пламнало лице, мърмори запъхтяна*). С какво доказателство ли? Какво доказателство? Преди всичко няма никакво доказателство, истинско доказателство, че детето е действително негово. Не, не е негово, господин съдия, кълна се в главата на покойния си съпруг, че не е негово.

Мировият съдия. Но от кого е в такъв случай?

Госпожа Люно (*пелтечи от гняв*). Знам ли аз? Знам ли? От всички, дявол да го вземе. Ето моите свидетели, господин съдия; ето ги всички. Шестима са. Разпитайте ги, разпитайте ги. Те ще ви кажат...

Мировият съдия. Успокойте се, госпожа Люно, успокойте се и отговаряйте по-въздържано. Какви основания имате да се съмнявате, че този човек не е баща на детето, което носите?

Госпожа Люно. Какви основания имам ли? Имам сто срещу едно, имам сто, двеста, петстотин, десет хиляди, милион основания и повече. Преди всичко това, че след като му направих предложение и му обещах сто франка, както знаете, аз научих, че е рогоносец, с извинение, господин съдия, и че неговите не са от него, неговите деца не са негови, нито едно.

Иполит Лакур (*спокойно*). Лъже!

Госпожа Люно (*крайно възбудена*). Лъжа ли? Лъжа ли? Лесно е да се каже. А това, че жена ти митка с всички мъже, кълна се, наистина с всички! Разпитайте свидетелите, господин съдия.

Иполит Лакур (*студено*). Лъжеш!

Госпожа Люно. Лесно е да се каже лъжеш. А червенокосите, ти ли ги направи червенокосите?

Мировият съдия. Без лични нападки, моля, или ще ме принудите да ви наложа строго наказание.

Госпожа Люно. Значи, като се усъмних в неговите способности, казах си, както хората си казват: „Два пъти мери, един път крой“, и поверих своите опасения на Сезар Лъопик, свидетеля, когото виждате ей там. Той ми каза: „На ваше разположение съм, госпожа Люно“, и ми помогна в оная работа, дето смятах, че Иполит не е успял. Но тъй като и други узнаха, че вземам предпазни мерки, намериха се стотици желаещи, стига само да исках, господин съдия.

Едрият, когото виждате ей там, на име Люка Шанделие, ме увери, че е глупаво да броя сто франка на Иполит Лакур, понеже не е направил нищо повече от другите, които се съгласиха без пари.

Иполит. Тогава не трябваше да ми обещаващ. Аз разчитах на тия пари, господин съдия. С мене няма шега; обещаят ли ми, трябва да изпълнят.

Госпожа Люно (*извън себе си*). Сто франка? Сто франка? Сто франка за такава работа, разбойнико, сто франка! Другите нищо не искаха, нищичко. Виждаш ли ги, шестима са. Разпитайте ги, господин съдия, те ще ви кажат всичко, всичко ще ви кажат. (Към Иполит.) Гледай ги хубаво, разбойнико, не са ли по-яки от тебе? Шестима са, а бих могла да имам стотина, двеста, петстотин, колкото искам, без пари, разбойнико!

Иполит. Дори и да си имала сто хиляди...

Госпожа Люно. Да, и сто хиляди, ако исках само...

Иполит. Аз изпълних задължението си... това не променя условията.

Госпожа Люно (*удряйки по корема с двете си ръце*). Е добре, докажи, че си ти, докажи де, разбойнико. Аз се съмнявам, че си ти!

Иполит (*спокойно*). Може да не съм непременно аз, а някой друг. Все пак вие обещахте сто франка за моето участие. Не е било нужно да се обръщате и към други. Това нищо не променя. И сам щях да го направя.

Госпожа Люно. Не е вярно! Разбойнико! Разпитайте свидетелите, господин мирови съдия. Те ще ви кажат всичко.

Мировият съдия вика свидетелите на ответницата. Те са шестима, всички червенокоси, с размахани от смущение ръце.

Мировият съдия. Люка Шанделие, имате ли основание да смятате, че вие сте баща на детето, което госпожа Люно носи в утробата си?

Люка Шанделие. Да, господине.

Мировият съдия. Селестен-Пиер Сидоан, имате ли основание да смятате, че вие сте баща на детето, което госпожа Люно носи в утробата си?

Селестен-Пиер Сидоан. Да, господине.

И другите четирима свидетели дават по същия начин същите показания.

Мировият съдия, след като се оттегля на съвещание, произнася:

— „Предвид на това, че дори Иполит Лакур и да има основание да се счита баща на детето на госпожа Люно, нарицаемите Люка Шанделие и пр., и пр... имат същите и дори по-големи основания да предявят претенции за същото бащинство.

Но предвид на това, че госпожа Люно се е обърнала за помощ най-напред към Иполит Лакур срещу възнаграждение от сто франка, определено по взаимно споразумение; предвид на това обаче, че дори и да приемем верността на показанията на господин Лакур, може да оспорваме неговото право да се обвързва в подобни споразумения, тъй като тъжителят е женен и според закона е длъжен да остане верен на своята законна съпруга; предвид освен това на пр. и пр., и пр... осъждам госпожа Люно на двадесет и пет франка глоба за щети, нанесени на господин Иполит Лакур, за загуба на време и подвеждане към необичайно деяние.“

В БРЕТАН

Юни, 1882 г.

Настъпи сезонът за пътуване, ведрите дни, когато човек търси нови хоризонти — безбрежната синя морска шир, където очите си отпочиват и духът се успокоява, свежите гористи долини, където в припадащия мрак, седнал на покрития сякаш със зелено кадифе крайпътен насип, гледа как залязващото слънце се отразява в кафявата и неподвижна вода, събрана в изровените от каруците коловози, и чувствува, че сърцето му се разнежда, без да знае защо.

Страшно обичам да скитам из непознати местности, които ти се струва, че откриваш за първи път; обичам внезапната почуда, която изпитвам пред обичаи, за чието съществуване не съм и подозирал; това състояние на постоянно напрегнат интерес, тази радост за очите, това безспирно възбуждане на мисълта.

Само едно ми отравя тези прекрасни пътешествия — четенето на пътеводителите. Писани от търговци на километраж, пълни с невъзможни и винаги изопачени описания на местности, с винаги неверни сведения и често измислени указания за пътищата, всички тези книжки — с изключение на един наистина превъзходен немски пътеводител — задоволяват напълно еснафите, които седят в увеселителния влак и разглеждат страната по страниците на Жоан^[1], и отчайват истинските туристи, които с бастун в ръка и раница на гръб обичат да се скитат по пътеки, из долове или край морския бряг. Тези пътеводители лъжат; от тях нищо не можеш да разбереш, нито да научиш; с превзетата си и глупава проза те загрозяват и най-прелестните местности; те посочват само големите пътища и са почти толкова лоши, колкото и тъй наречената генералщабна карта, на която все още не са нанесени построените преди тридесет години язовири по Сена.

И все пак колко много ти се иска, когато пътуваш, да научиш предварително нещичко за местата, където отиваш! Колко е щастлив човек, когато намери книга, в която някой скитник е нахвърлил

искрено своите впечатления! Обикновено това са само описания, които те запознават с местностите. Но понякога ти дават повече. Когато навлезеш в Алжир чак до оазиса Лагуат, трябва да четеш всеки ден и всеки час от пътуването си чудесната книга на Фромантен „Едно лято в Сахара“. Тя ти отваря очите, събужда мисълта ти, като че ли още по-ясно ти показва тези равнини и планини, тази жарка пустош; разкрива ти самата душа на пустинята.

Има толкова очарователни места из цяла Франция, които почти никой не познава. Без да имам претенцията да напиша нов пътеводител, бих искал да дам тук-таме някои указания за къси излети по за десетина-пенадесет дни, маршрути, известни на всички туристи, но непознати на тези, които си седят в къщи.

Да не вървиш никога по пътища, а само по пътеки; да спиш в плевни, когато не намериш странноприемници; да ядеш само хляб и да пиеш вода, когато няма друга храна; да не се плашиш нито от дъжда, нито от разстоянията, нито от здраво ходене с часове наред — ето как само можеш да обходиш и опознаеш основно един край и да откриеш съвсем близо до градовете, през които минават туристите, хиляди неща, за чието съществуване дори и не си подозирал.

Измежду всички стари френски провинции Бретан е една от най-интересните; за десет дни можеш да я опознаеш достатъчно, за да разбереш нейния темперамент — тъй като всяка страна, както и всеки човек, си има свой собствен темперамент.

Да я прекосим набързо. Нека отидем само от Ван до Дуарненез, като вървим по морския бряг, истинския бретонски бряг, нисък и пуст, осеян с подводни скали, където постоянният рев на вълните сякаш отговаря на свиренето на вятъра в степите.

Морбиан — същинско затворено море, което се издига и спада в зависимост от приливите и отливите на океана — се простира пред морския град Ван. За да се излезе в открито море, трябва да се мине през него.

Това море е пълно с острови — острови на друиди^[2], тайнствени, обитавани от духове. Те носят на плещите си надгробни могили и всички онези странни камъни — менхири и долмени^[3], които някога са били почитани като богове. Тези острови са, както казват бретонците, толкова много, колкото дните в годината. Морбиан е море на символите, разтърсвано от суеверия.

Този край е люлка на легенди и в това се крие неговият голям чар. Старите вярвания, отдавна изчезнали другаде, са здраво вкоренени в гранита на тази земя. Също и старите приказки са безсмъртни в тази страна; селянинът ви говори за приключения отпреди петнадесет века, като че ли са случки, станали вчера, като че ли баща му или дядо му са присъствували на тях.

Има подземия, в които мъртвците не се разлагат, а остават същите, каквито са били в деня, в който ги е сковала смъртта: те са само изсушени, тъй като изворът на кръвта е пресъхнал. Така и спомените живеят вечно в този кът на Франция; спомените и дори начинът на мислене на прадедите.

Напуснах Ван същия ден, в който пристигнах там, за да посетя историческия замък Сюсинио, а оттам да мина през Локмариакер, после през Карнак и вървейки все по крайбрежието, да пристигна в Пон-Лабе, Пенмарш, нос Раз и Дуарненез.

Пътят върви отначало по брега на Морбиан, а после през безкрайни пустинни равнини, прорязани от долове, пълни с вода. Не се вижда ни къща, ни дърво, ни живо същество, само безбройните трънливи храсти трептят и свирят под пристъпите на яростния вятър, който гони по небето разкъсани, сякаш стенещи облаци.

После минах през едно селце, из което скитаха трима боси, мръсни селяни и едно високо двадесетгодишно момиче, чиито прасци бяха изцапани с тор; след това наново започват степите — пусти, голи, пълни с тресавища; те постепенно се губят към океана, чиято сива ивица, очертана на далечния хоризонт, светлее тук-таме от пяната.

Посред тази дива местност се издига висока развалина — четвъртит замък с кули от двете страни, самотен, изправен там между тези две пустини — степите и морето.

Старият замък Сюсинио, построен през XIII век, е прочут. Там се е родил великият военачалник Ришмон, който изгони англичаните от Франция.

Вратите са изчезнали. Влязох в широкия, пуст двор, където имаше купчини камъни от срутените кулички. Изкачвах се по останки от стълби, катерих се по порутени стени, като се хващах за всичко, което ми попадеше подръка — за бръшлян, за полуизронени каменни блокове, и най-после стигнах до върха на една кула, където заставах да гледам бретонския пейзаж.

Пред мен, отвъд необработената равнина, се простираше океанът — мръсен и бучащ под черното небе, а наоколо ми — само степи. Там някъде, вдясно, беше Морбиан, с назъбените си брегове; зад него се белееше едва видимо светло петно — Ван, озарен от един слънчев лъч, който някак си се беше промъкнал между два облака. И още по-нататък, много по-далеч — огромният нос Киберон.

И всичко беше тъжно, меланхолично, потискащо. Вятърът ридаеше над тези мрачни равнини, чувствувах, че наистина се намирам в старата страна, населена с призраци; в сред тези стени, в сред ниските и стенещи бодливи храсти, в рововете, пълни със застояла вода, се носеше полъхът на стари предания.

На другия ден минах през Сен-Жилд, където сякаш броди призракът на Абелар^[4]. В Пор-Навало морякът, който ме преведе през протока, ми разказа за баща си, който бил шуан^[5], за по-големия си брат, също така шуан, и за чичо си, свещеник, пак шуан — и тримата вече мъртви... А протегнатата му ръка сочеше Киберон.

От Локмариакер нататък започва родината на друидите. Един бретонец ми показва масата на Цезар — огромен гранитен блок, поддържан от колоси; после започна да ми говори за Цезар като за някой стар човек, когото е виждал.

Вървах все по брега между пустинните равнини и океана и привечер, от върха на една надгробна могила, най-после съзрях каменните полета на Карнак.

Те са като живи, тези наредени в безкрайни редици камъни, грамадни или съвсем малки, четвъртити, високи и плоски; те приличат на едри хора — някои стройни, други дебели. Когато ги гледаш продължително, струва ти се, че се движат, че се навеждат, че оживяват.

Човек се загубва в сред тях; понякога една стена разделя тази армия от гранитни фигури; прехвърляш се през нея и отново попадаш в сред тези странни същества, наредени като дървета от двете страни на алея, строени като войници, на еднакво разстояние един от друг, страшни като привидения.

Сърцето ти се разтупва, въображението ти неволно се разпалва, пренася се през вековете и потъва в суеверни предания.

Както стоях неподвижен, смаян и очарован, някакъв шум зад мен така ме стресна, че подскочих и се обърнах; един възрастен мъж,

облечен в черно, с книга под мишница, ме поздрави и ми каза:

— Е, господине, дошли сте да видите нашия Карнак, нали?

Казах му колко съм възхитен от видяното и как съм се уплашил. Той продължи:

— Тук, господине, витаят толкова много легенди, че всички се страхуват, без да знаят от какво. Вече пет години как правя разкопки в сред тези камъни; почти всеки си има някаква тайна и понякога си въобразявам, че те имат и душа. Смя се на глупостта си, когато се върна в града; но щом дойда отново в Карнак, ставам вярващ, вярвам несъзнателно; без да имам определена религия, вярвам във всички религии. Тази земя — и той тропна с крак — е земя на религията; никога не трябва да се подиграваме с изчезналите вярвания, тъй като нищо не умира. Ние сме при друидите, нека почитаме вярата им!

Слънцето беше изчезнало в морето, но небето оставаше съвсем червено и тази светлина багреше с кръв големите камъни около нас.

Старецът се усмихна:

— По тези места страшните поверия имат такава сила, че на същото това място имах едно видение. Какво говоря! Това беше действително призрак! Една вечер по това време там, върху ей тази надгробна могила, видях магьосницата Коридвен да вари чудотворната си вода.

Прекъснах го, за да попитам коя е магьосницата Коридвен.

Той се възмути:

— Как? Нима не сте чували за съпругата на бога Ю и майката на кориганите?

— Не съм чувал, признавам. Ако е някаква легенда, разкажете ми я.

Седнах до него на един менхир.

Той започна:

— „Богът Ю, баща на друидите, бил женен за магьосницата Коридвен. Тя му родила три деца: Мор-Вро, Крейз-Виу — най-хубавата девойка на света, и Аравик-Дю, най-грозното от всички живи същества.

Изпълнена с майчинска любов, Коридвен искала да направи нещо за уродливия си син и решила да му даде да пие от водата на познанието.

Тази вода трябвало да ври цяла година. Магьосницата поверила съда, в който била водата, на един слепец на име Мор — да, и на джуджето Гвиу.

Малко оставало да изтече годината и двамата пазачи не бдели вече тъй ревностно. Част от свещената течност се разляла и три капки паднали върху пръстите на джуджето; то ги облизало и веднага узнало бъдещето. В същия миг съдът от само себе си се счупил и Коридвен долетяла и се нахвърлила върху Гвиу, но той побягнал.

Тя вече го настигала и за да може да тича по-бързо, той се превърнал на заек; веднага магьосницата се преобразила на хрътка и се спуснала подире му. Щяла да го улови на брега на една река, но Гвиу се превърнал на риба и се хвърлил във водата. Тогава изскочила огромна видра, която започнала да го преследва така бързо, че той могъл да се спаси само като се превърнал на птица. Изведнаж от небесните висини се спуснал голям ястреб с разперени крила и отворен клюн — това била магьосницата Коридвен; Гвиу, разтреперан от страх, се преобразил на житно зърно и се търкулнал върху куп пшеница.

Веднага се явила голяма черна кокошка и го погълнала. След като си отмъстила, Коридвен седнала да си почине и тогава забелязала, че отново ще става майка.

Житното зърно било покълнало в нея; родило се дете, което Ю сложил във върбова кошница и хвърлил в морето. Детето било спасено от сина на цар Гуидно и станало демон, дух на степите, кориган.“ И така от Коридвен произлизат всички тези малки фантастични същества — джуджета и гномове, които блуждаят тук. Казват, че те живеели в дупки, издълбани под тези камъни, и че излизат вечер да потичат из храстите. Останете по-дълго време всред тези омагьосани паметници, господине, вгледайте се втренчено в някой паднал на земята долмен и ще усетите как земята тръпне, ще видите как камъкът се раздвижва и ще се разтреперите от страх, като зърнете главата на някой кориган, който ви гледа и повдига с челото си лежащия над него гранитен блок. А сега хайде да отидем да вечеряме.

Ноцта беше настъпила — безлунна, съвсем тъмна, изпълнена с бученето на вятъра. Крачех с протегнати напред ръце, блъскайки се в големите изправени камъни, и всичко — и разказът, и тази местност, и мислите ми, — всичко беше приело такава свръхестествена окраска, че

нямаше да се учудя, ако внезапно някой кориган изтичаше между краката ми.

На другия ден тръгнах отново на път през пустинни равнини, села, градове — Лориан, Кемперле и тъй красивия всред своята долина Кемпер.

Главният път започва от Кемпер, изкачва една стръмнина, пресича долини, минава край някакво мрачно, обрасло с трева езеро и накрая навлиза в Пон-Лабе, най-бретонското градче в тази част на Бретан — от Морбиан до нос Раз, където се говори само бретонски.

Накрай града се издига стар замък с кули от двете страни; едно тъжно, безкрайно тъжно езеро, над което прелитат диви птици, мие основите на стените му. От езерото изтича река, по която малки кораби могат да стигнат до града. По тесните улици със старинни къщи минават мъже с широкополи шапки, с великолепно бродирани жилетки и четири облечени една върху друга дрехи — първата, не по-голяма от длан, едва покрива плешките, а последната стига точно над дъното на панталоните.

Момичетата са високи, хубави, свежи, но едрите им гърди са така пристегнати от сукнени елечета, които ги притискат като броня, че те дори не личат.

Главите им са украсени по странен начин. Прилепнали до слепите очи, две пъстро бродирани парчета плат образуват рамка около лицата им и пристягат косите, които се спускат като кърпа назад, а след това се събират на кок на темето под едно своеобразно боне, което често пъти е тъкано със сърма.

Пътят излиза наново от това средновековно градче, забравено в пустата равнина, и върви сред степите, обраснали с бодливи храсти. От време на време се виждат три-четири крави, които пасат край пътя. При тях винаги има по една овца. По няколко дни човек се пита защо тук никога не вижда крави без овца. Този въпрос не те оставя на мира, тормози те и непрекъснато ти се натрапва. Започваш да търсиш някой, който да може да те осведоми. Доста трудно е обаче да намериш такъв човек, защото понякога можеш да скиташ цяла седмица из селата, без да срещнеш местен човек, който да знае френски. Най-сетне някой свещеник, който се разхожда с отмерени крачки, като чете молитвеника си, учтиво ти съобщава, че тази овца е отредена за вълка.

Една овца струва по-малко от кравата, а тъй като за вълка е по-безопасно да отвлече овцата, той, естествено, се нахвърля на нея. Често обаче, за да защитят невинния си другар, тези дребнички, но храбри крави образуват „бойно каре“^[6] и набождат на острите си рога виещия звяр, тръгнал за плячка.

Вълкът! И тук се явява този легендарен вълк, който ни е плашил през детските години; белият вълк, големият бял вълк, който всички ловци са виждали, но който никой от тях не е убил.

Никога човек не го среща сутрин. Той се показва зиме, към пет часа, когато слънцето залязва; виждат го как се промъква по някое голо било и как на небето се откроява дългият му бягащ силует, който бързо изчезва.

Защо досега още никой не е успял да го убие? Ето защо. Впрочем моето обяснение е само предположение. След лова има богат обед, който започва винаги към един часа и свършва в четири. Много се пие и много се говори за белия вълк. Виждат го, когато се разотиват след угощението. Нищо чудно, че не могат да го убият.

Вървах по настлания с гранит път, който блести, когато грее слънце. Равнината от двете му страни е плоска и осеяна с ниски храсти. Тук-там някой повален камък отново насочва мисълта ти към друидите. Вятърът брули земята и свири из трънливите храсталаци. Понякога глух трясък — сякаш далечен топовен гърмеж — кара земята да тътне; приближавам Пенмарш, където, казват, морето навлизало в някакви кънтящи пещери. Вълните, които нахлуват в тези бездни, разтърсват целия бряг и при буря грохотът им се чува чак до Кемпер.

Отдавна вече се вижда дългата линия на сивите вълни, които сякаш властвуват над тази ниска и гола равнина. Те се разбиват в стада от остри подводни скали, които показват черните си глави, заобиколени с пяна, сякаш разлигавени; а там, до самата вода, няколко зиморничави къщурки се тулят зад малки купчини камъни, за да се запазят от вечния морски ураган и солените пръски на океана. Един голям фар, построен върху скалите до самите вълни, трепери върху каменните си основи; пазачите разказват, че през бурни ноци високата гранитна колона се люлеела като кораб — часовникът паднал върху пода с циферблата надолу и всички предмети, закачени по стените, се откъсвали, падали и се чупели.

От това място до Конке е брегът на корабокрушенията. Там сякаш дебне смъртта, ужасната смърт във водата — удавянето. Никой друг бряг не е така опасен, не вдъхва такъв страх, не взема толкова много човешки жертви.

Малките рибарски къщички са пълни с хора, които, живеят в калта заедно със свинете — някоя стара жена, високи момичета с мръсни голи крака и синовете, от които най-възрастният изглежда тридесетгодишен. Почти никога не виждаш бащата и много рядко най-големия син. Не питай къде са, защото старицата ще посочи с ръка към начупения, развълнуван океан, който изглежда готов да залее тази страна.

Не само коварното море погубва тези хора. То има мощен съюзник, още по-коварен, който всяка нощ му помага да задоволи ненаситния си глад за човешка плът — алкохолът. Рибарите знаят това и го признават. „Когато бутилката е пълна — казват те, — човек вижда подводните скали. Но престава да ги вижда, когато тя се изпразни.“

Плажът на Пенмарш всява страх у всекиго, който го види. Сигурно тук, на този бряг, злодеите, които някога умишлено причинявали корабокрушения, са привличали заблудените кораби, като връзвали измамния фенер на рогата на някоя крава; те я спъвали, за да куца, и люлеещият се фенер можел да бъде взет за светлината на друг кораб.

Малко по-вдясно се намира една скала, станала известна със страшната драма, която се е разиграла там. Жената на един от предишните префекти на Морбиан седяла там и държала малкото си момиченце на колене. На няколко метра под тях морето изглеждало спокойно, заспало, безопасно.

Внезапно една от тези странни вълни, които наричат мъртви, се приближила безшумно, с издут гръб, страшна и неудържима, изкачила се на скалата като разбойник, който се промъква крадешком, и за миг отнесла и погълнала майката и дъщерята. Няколко митничари, които минавали наблизко, видели само голямата гола скала, от която струяла вода, и един розов чадър, който бавно се носел по отново спокойната вода.

Цяла година адвокатите и лекарите разисквали, спорили и пледирали, за да установят коя от двете — майката или дъщерята, отнесени от една и съща вълна, е умряла първа. Били издавени котки с

котенцата им, кучки с кученца, женски зайци със зайчета, за да се реши с положителност този въпрос, тъй като от това зависело получаването на голямо наследство. Имуществото щяло да остане на едното или другото семейство в зависимост от това дали агонията на жената, или на детето била по-продължителна.

Срещу това мрачно място се издига голям гранитен кръст, каквито се срещат навред в тази набожна страна, където старите каменни кръстове са така многобройни, както и долмените — техните по-стари събратя. Под това разпятие се намира странен барелеф, който по груб и смешен начин изобразява раждането на Христа. Един англичанин, който минавал оттам, много харесал наивната скулптура и наредил да се построи навес, който да я пази от влиянието на суровия климат.

Ние вървахме все по плажа, по безкрайния плаж, който се простира край Одиернския залив. Трябва да преминеш в брод или да преплуваш две малки реки, да затъваш в пясъка или праха от водорасли, като вървиш постоянно между тези две пустини — едната развълнувана, а другата — неподвижна — морето и степите.

Ето и Одиерн, малко тъжно пристанище, в което внасят оживление само рибарските лодки, които отиват или се връщат от лов на сардини.

Сутринта, преди да тръгнем на път, вместо да пием обичайното кафе с мляко, закусихме с няколко пресни, вкусни, поръсени със сол рибки — ухаещи като истински виолетки. След това тръгнахме към нос Раз — края на света, края на Европа.

Все се изкачваме, изкачваме се непрекъснато и внезапно пред нас се откриват две морета — вляво океанът, а вдясно Ламанш.

Тук се сблъскват техните течения, тук бесните им вълни се бият непрестанно, обръщат минаващите кораби и ги поглъщат мигновено.

*Вълни, вие пазите страшната тайна,
пред вас на колене са майките в плач!^[7]*

Тук, на големия нос, който се вдава навътре в морето, няма вече дървета, няма нищо друго освен туфи трева. На самия край се виждат два фара и навсякъде в далечината — други фарове, кацнали върху

подводните скали. От десет години напразно се мъчат да завършат постройката на още един фар. Упоритото море постоянно руши това, което хората строят с упорит труд.

Там насреща остров Сен, свещеният остров, гледа опасния си събрат остров Уесан, който се подава на хоризонта зад залива на Брест.

„Който види Уесан, вижда смъртта си“ — казват моряците. Остров Уесан е най-недостъпен от всички и моряците се приближават с трепет към него.

Високият нос свършва, като слиза отвесно всред кипналия океан. Една малка пътечка го заобикаля, катери се по наклонените гранитни скали, минава по гребени, широки една педя.

Внезапно се озоваваш над страшна пропаст, чиито черни, сякаш намазани с мастило стени отекват от яростния тътен на битката на стихииите, която се води долу, на дъното на тази бездна. Това място се нарича „Ад“.

Въпреки че се намирах на сто метра над морето, пръските на вълните достигаха до мен. Наведен над пропастта, наблюдавах тази кипяща вода, която се надигаше, сякаш обзета от невиджана ярост.

Досега никой поет не е възпял този истински ад. Обзе ме ужас при мисълта какво би станало с хората, които биха могли да паднат там; човешките тела ще се търкалят, ще се въртят, ще потъват всред тази буря между четири каменни стени; вълните ще ги изхвърлят върху издатините на скалите, ще ги сграбчват отново, ще ги поглъщат, пак ще ги изтласкват; те ще се премятат като в кипяща вода в този чудовищен водовъртеж.

Тръгнах отново на път, преследван от тези образи и шибан от силния вятър, който брулеше самотния бряг.

След двадесет минути стигнах до някакво малко селце. Един стар свещеник четеше молитвеника си, седнал на завет зад каменния зид. Той ме поздрави. Попитах го къде мога да пренощувам и той ме покани в дома си.

Час по-късно, седнали пред вратата на къщата му, ние се разговаряхме за тази печална страна, която изведнаж те завладява, когато едно босоного бретонче, с развети от вятъра дълги руси коси, мина край нас.

Свещеникът го повика на родния му език и хлапето се приближи свенливо, с наведени очи и неподвижно отпуснати ръце.

— То ще ни издекламира една кантика — ми каза свещеникът. — Това юначе има добра памет и аз се надявам, че няма да се посрами.

Детето започна да мърмори бързо непознати думи с мънкащ глас, също както малките момиченца преповтарят урока си. То не слагаше нито точки, нито запетаи, а произнасяше сричките така, че като че ли цялото стихотворение беше една-единствена дума, спираше за миг, за да си поеме дъх, и пак подхващаше бързия си шепот.

Внезапно то спря. Беше свършило. Свещеникът галено го потупа по бузата.

— Много добре, върви си.

Хлапето побягна. Тогава моят домакин добави:

— Това, което чухте, е старинен тукашен химн.

— Стар химн ли? — казах аз. — Известен ли е?

— О, съвсем не. Ако искате, ще ви го преведа.

Тогава, като вдигаше заплашително ръка и натъртваше думите, старецът със силен глас издекламира така оживено, като че ли проповядваше, тази наивна и прекрасна кантика, чиито думи записах под негова диктовка.

БРЕТОНСКА КАНТИКА

Адът! Адът! Знаете ли какво е адът, грешници?

Това е грамадна пещ, в която бушуват пламъци; пещ, пред която огънят в ковачницата, огънят, който е зачервил плочите на фурната, е само дим!

Там нивга не прониква светлина. Огънят те изгаря като треска, без да го виждаш. Там никога не влиза надеждата, защото господният гняв е запечатал портите.

Над главите ви, около вас — навсякъде само огън! Гладни ли сте? — Яжте огън! — Жадни ли сте? — Пийте от тази река от сира и разтопено желязо!

Ще бъдете обречени на вечни ридания. Море ще стане от сълзите ви, но за ада това море ще бъде само една капка! Сълзите ви ще подхранват пламъците, вместо да ги гасят, и вие ще чувствувате как мозъкът ври в костите ви!

После ще отрежат главите от раменете ви и все пак вие ще живеете! Дяволите ще си ги подхвърлят един на

друг и все пак ще живеете! Ще пекат месото ви на жар, ще чувствувате как ставате на въглен и все пак ще живеете!

И там ще има още други мъчения. Ще чувате укори, проклетия, богохулства.

Бащата ще казва на сина си: „Бъди проклет ти, плът от моята плът, понеже заради теб исках да събера богатства чрез грабеж!“

А синът ще отговаря: „Проклет бъди ти, проклет, татко, защото ти ми даде гордостта, която ме доведе тук.“

А дъщерята ще каже на майка си: „Нека хиляди злини се струпат на главата ти, майко моя, хиляди нещастия да те сполетят, нечиста ямо, защото ти ме остави да върша, каквото искам, и аз забравих бога!“

А майката ще се отрече от децата си и ще отговори: „Проклети да бъдат дъщерите и синовете ми, проклети да бъдат синовете на дъщерите ми и дъщерите на синовете ми!“

И тези писъци ще ехтят през Вечността. И тези мъки ще бъдат вечни. И този огън!... Този огън! Божият гняв е запалил този огън... той винаги ще гори, все така силен, без пушек, все така дълбоко ще прониква в костите ви.

Вечен ужас! Вечно да умираш, вечно да се давиш в този океан от страдания.

О, *никога*, ти си дума, по-голяма от морето! О, *никога*, ти си изпълнена с писъци, със сълзи и с ярост. *Никога!* О, ти си сурова дума! О, как ни плашиш!

След като старият свещеник завърши, той ме попита:

— Ужасно е, нали?

Дочувахме как неуморимите вълни се нахвърлят яростно на зловещите отвесни скали. Пред очите ми изплува отново тази пропаст, пълна с бясна пяна, злокобна и ревяща, истинско царство на смъртта, и нещо от мистичния ужас, който кара вярващите разкаяни грешници да треперят, проникна и в моето сърце.

Заминах при изгрев-слънце, като се надявах, че ще стигна в Дуарненез, преди да настъпи нощта.

Един човек, който говореше френски, понеже бил служил четиринадесет години като моряк на държавни кораби, ме настигна, когато търсех митничарската пътека, и ние заедно слязохме към Залива на покойниците. На единия му край се намира нос Раз.

Този залив представлява голям пясъчен циркус. Никога няма да забравя меланхолията, която той навява. Смутен и тъжен, човек желае час по-скоро да се махне оттам, да отиде някъде другаде, по-далеч от това място. Към този страшен бряг се отваря гола долина. По средата ѝ, обраснало с ниски храсти, се простира мрачно езеро, в което има нещо мъртвешко.

Това място наистина прилича на преддверие на ада. Жълтият, равен и печален плаж се простира до огромен гранитен нос, разположен срещу полуостров Раз, в който се разбиват разярените вълни.

В далечината забелязахме трима мъже, които стояха неподвижно като забити в пясъка колове. Моят спътник се учуди, тъй като никой не стъпва в този пуст залив. Приближавайки се, видяхме, че в краката им лежи някакъв дълъг предмет, почти зарит в пясъка; те се навеждаха от време на време, пипаха го и пак се изправяха.

Беше мъртвец, удавник, някакъв моряк от Дуарненез, изчезнал миналата седмица заедно с четирима свои другари. От осем дни насам ги чакали на това място, където течението изхвърля трупове. Той беше първият, който беше дошъл на тази последна среща.

Обаче друга мисъл занимаваше моя водач, тъй като в тази страна удавници се срещат често. Той ме поведе към мрачното езеро и като ме накара да се наведе над водата, ми показа стените на потъналия град Ис. Виждаха се неясните очертания на старинен градеж. После отидох да пия от извора — съвсем тънка струйка вода, най-добрата в цялата околност, както ми каза бретонецът. След това той ми разказа легендата за потъналия град; говореше така, като че ли това събитие беше станало наскоро, едва ли не пред очите на собствения му дядо.

Един добър и безволен цар имал красива и развратна дъщеря; тя била така красива, че всички мъже полудявали, щом я видели, и така развратна, че се отдавала на всички мъже; след това заповядвала да ги убият и да ги хвърлят в морето от близките скали.

Казват, че безграничната ѝ похот била по-стихийна от вълните на океана и по-ненаситна от тях. Тялото ѝ било огнище, в което изгаряли

душите, които сатаната после прибирал.

Най-сетне божие то търпение се изчерпало. Господ разкрил волята си на един свят човек, който живеел в тази страна, и му казал, че ще накаже царкинята. Светецът предупредил царя, който не посмял да усмири и затвори любимата си дъщеря, но само й казал за божие то предупреждение. Тя обаче не се покаяла, а, напротив, отдала се на такъв разврат, че целият град започнал да й подражава — станал град на любовта, от който изчезнали добродетелите и срамът.

Една нощ господ събудил светеца, за да му съобщи, че е настъпил часът на отмъщението. Светецът изтичал при царя, единствения добродетелен човек в цялата страна. Той наредил да оседлаят коня му и предложил втори кон на светия човек, който го приел. Изплашил ги страшен грохот — видели, че ревящото, развълнувано море залива равнината. Тогава царската дъщеря се показала на прозореца си и извикала: „Татко, нима ще ме оставиш да умра?“ Царят я качил на седлото зад себе си и побягнал през една от градските врати, докато вълните навлизали през другата.

Те препускали в нощта, но вълните също тичали, бучали страшно и помитали всичко. Пяната им пълзяла бързо напред и достигала вече краката на конете. Старият светец казал на царя: „Ваше величество, хвърлете дъщеря си от коня, иначе ще загинете.“ А дъщерята крещяла: „Татко, татко, не ме изоставяй!“ Тогава светецът се изправил на стремената и с гръмовен глас известил: „Такава е божията воля!“ И царят отблъснал дъщеря си, която се била вкопчила в него, и я хвърлил зад себе си. Вълните я грабнали и се върнали обратно.

Мрачното езеро, което покрива развалините на този порочен град, е останалата от онова време морска вода.

Тази легенда е историята за Содом, разправена по начин, приемлив за дами.

Събитието, за което говорят като че ли е станало вчера, се е случило, изглежда, в четвъртия век след Христа.

Привечер стигнах в Дуарненез.

Дуарненез е малко рибарско градче, което би било най-известният френски морски курорт, ако не беше така отдалечено.

Най-големият чар на градчето е прелестният му залив. Разположено в дъното на залива, то сякаш съзерцава оттам дългата мека линия на вълнистите брегове, чиито хълмове са красиво заоблени.

Далечните им ридове се разтапят в леки, прозрачни, сини и бели мъгли, които се издигат от морето.

На другия ден тръгнах за Кемпер, а вечерта преспах в Брест, откъдето при изгрев-слънце взех влака за Париж.

---

[1] А. Жоан, автор на пътеводители. — Б.пр. ↑

[2] Друид — галски жрец. — Б.пр. ↑

[3] Менхири и долмени — праисторически паметници. Менхирът е грамаден изправен камък, а долменът се състои от голяма каменна плоча, поставена хоризонтално върху няколко изправени камъка. — Б.пр. ↑

[4] Пиер Абелар — френски богослов (1079–1142), известен с трагичната си любов към Елоиз. — Б.пр. ↑

[5] Шуан — въстаник, привърженик на монархията по време на Великата френска революция. — Б.пр. ↑

[6] Каре — войскава част, построена в квадрат за отбиване на конна атака. — Б.пр. ↑

[7] Из стихотворението „Осеапо пох“ от Виктор Юго. Превод на П. Симов. ↑

МАЛКАТА РОК

I

Селският раздавач Медерик Ромпел, когото местните хора наричаха по свойски Медери, излезе в обичайния час от пощата в Роюи-льо-Тор. След като премина през малкото градче с широката крачка на стар пехотинец, той първо прекоси ливадите на Вийом, за да стигне брега на Брендий, откъдето по течението на реката щеше да отиде до селото Карвлен и да започне раздаването на писмата.

Вървеше живо край тясната, бърза река, която се пенеше, шумеше и клокочеше в обраслото си с треви корито под свод от върби. Около големите камъни, които препречваха течението, водата се надигаше и образуваше нещо като вратовръзка, която завършваше с възел от пяна. На места под покрива от зеленина, под листака и пълзящите растения се чуваше бучене, едновременно ядовито и нежно, което се носеше от понякога невидимите водопадчета, пръснати по течението; по-нататък стръмните брегове се разширяваха и образуваха спокойно езерце, където плуваха пъстърви между водораслите, които се вият като зелена коса по дъното на тихите потоци.

Медерик крачеше, без да вижда нищо, и си мислеше: „Първото писмо е за семейство Поаврон, после имам едно за господин Ренарде; следователно трябва да мина през бранището.“

Синята му риза, пристегнатата в кръста с черен кожен колан, се появяваше бързо и равномерно на зеления фон на върбите, а бастунът му — дебела тояга от див чимшир — следваше движенията на краката му.

И така, той премина Брендий по мостчето, което представляваше ствол на дърво, прехвърлено през реката; за перило служеше въже, завързано за два кола, забити на двата бряга.

Бранището, което беше собственост на кмета на Карвлен, господин Ренарде, най-едрия земевладелец в този край, се простираше на половин левга по левия бряг на реката, която служеше за граница на този огромен свод от листа. Дърветата бяха стари, грамадни, прави като стълбове. Край самата река, огрявани от топлите слънчеви лъчи,

бяха поникнали високи храсти, но навътре, в старата гора, имаше само мъх, гъст, нежен, мек мъх, който изпълваше неподвижния въздух с лека миризма на плесен и сухи клони.

Медерик забави крачките си, свали черната си, украсена с червен галон фуражка и изтри запотеното си чело, понеже в ливадите беше вече горещо, въпреки че още нямаше осем часа.

Тъкмо си беше сложил отново фуражката и бе ускорил крачка, когато до дънера на едно дърво забеляза ножче, малко детско ножче. Вдигайки го, видя и един напръстник, а две крачки по-далеч — игленик.

Той прибра тези неща и си каза: „Ще ги дам на господин кмета.“ Продължи пътя си, но сега вече по-добре си отваряше очите, очаквайки да намери още нещо.

Внезапно спря рязко, като че ли се беше блъснал в дървена преграда; на десет крачки пред него върху мъха лежеше простряно по гръб съвършено голо детско тяло. Беше момиченце, около дванадесетгодишно. Ръцете му бяха протегнати встрани, краката му — разтворени, лицето, покрито с носна кърпа. Бедрата му бяха изцапани с малко кръв.

Медерик започна да пристъпва на пръсти, с широко разтворени очи, като че ли го беше страх да не направи шум, като че ли се боеше от някаква опасност.

Какво беше това? Спеше ли това дете? После размисли, че човек не ляга да спи съвсем гол под хладната сянка на дърветата в седем и половина сутринта. Значи, детето е мъртво! Извършено е престъпление! При тази мисъл студени тръпки полазиха по гърба му, въпреки че бе ходил на война. В този край убийства ставаха толкова рядко — особено пък убийства на деца, — че той не можеше да повярва на очите си. По тялото нямаше никакви рани, нищо друго освен съсирената кръв на крака. Как ли беше убито?

Той застана съвсем близо до момичето и облегал на бастуна си, започна да го разглежда. Сигурно го познаваше, тъй като познаваше всички хора в този край, но понеже не можеше да види лицето му, не можеше да отгатне кое е. Наведе се, за да повдигне кърпата, която покриваше лицето му, но така и остана, с протегнатата ръка, възпрян от една мисъл.

Имаше ли право да промени каквото и да било в положението на трупа, преди съдът да направи оглед. Той си представяше правосъдието като някакъв генерал, от чието зорко око не убягва нищо и за когото едно изгубено копче има същото значение, както удар с нож в корема. Под тази кърпа може би се криеше най-главното доказателство, може би тя беше веществено доказателство, което щеше да загуби от стойността си, ако неумела ръка го докосне.

Тогава се изправи, решен да изтича при господин кмета, но друга мисъл отново го прикова на място. Ако момиченцето случайно беше още живо, не можеше да го изостави така. Той коленичи полака, доста далеч от него, за да не размести нещо, и докосна крака му с ръка. Беше студен, вледенен от тази злокобна хладина, която прави мъртвата плът тъй страшна и която не оставя никакво съмнение. Както по-късно сам разказваше, при този допир сърцето му се обърнало и слюнката пресъхнала в устата му. Той рязко се изправи и се затича през гората към къщата на господин Ренарде.

Тичаше с равни крачки, със свити юмруци, притиснал под мишница бастуна си, и с наведена напред глава; кожената му чанта, пълна с писма и вестници, се удряше равномерно в хълбока му.

Жилището на кмета се намираще на края на гората, която той използваше като парк. Езерцето, което Брендий образуваше на това място, миеше единия ъгъл на къщата.

Тя беше голяма, четвъртита, иззидана от сиви камъни и много стара — някога беше издържала обсади; завършваше с огромна кула, висока двадесет метра, построена в самата вода.

Едно време от върха на тази крепост са наблюдавали цялата околност. Наричаха я, кой знае защо, кулата на лисицата. По всяка вероятност от това наименование произхождаше и името Ренарде^[1], което носеха собствениците на това имение; както казваха, то било повече от двеста години притежание на едно и също семейство. А Ренарде бяха от тази буржоазия, считана почти за аристокрация, която често се срещаше в провинцията преди Революцията.

Раздавачът се втурна в кухнята, където в този момент закусваха слугите, и извика:

— Стана ли вече господин кметът? Трябва веднага да говорим с него!

Тъй като Медерик беше човек с тежест и авторитет, слугите веднага разбраха, че се е случило нещо сериозно.

Обадиха на господин Ренарде и той заръча да доведат раздавача при него. Блед и задъхан, с фуражка в ръка, Медерик влезе при кмета, който седеше пред дълга маса, покрита с разпръснати книжа.

Той беше пълен и висок човек, червендалест, здравеняк, силен като бик и много обичан в този край, въпреки че беше крайно избухлив. Около четиридесетгодишен, вдовец от шест месеца, той живееше в имението си като дребен благородник. Буйният му нрав често му беше докарвал неприятни истории; от тях се измъкваше с помощта на съдиите в Роюи-льо-Тор, негови приятели, които се отнасяха снизходително към прегрешенията му и винаги ги потуляха. Не смъкна ли той един ден от капрата кочияша на дилижанса, понеже за малко щял да сгази ловджийското му куче Микмак? Не счупи ли ребрата на един пазач на дивеч, който искаше да му състави акт, понеже минаваше с пушка в ръка през земите на един съсед? И не хвана ли за яката дори помощник-префекта, когато се беше спрял в селото през време на една служебна обиколка, която господин Ренарде счете за предизборна, тъй като по семейна традиция той беше винаги опозиция.

— Какво се е случило, Медерик? — попита кметът.

— Намерих мъртво момиченце във вашата гора.

Ренарде се изправи с лице, зачервено като керемидата.

— Какво казваш? Момиченце ли?

— Да, господин кмете, едно момиченце, съвсем голо, легнало по гръб, и кръв има, лежи мъртво, наистина мъртво!

— Дявол да го вземе! — изруга кметът. — Сигурно е малката Рок. Току-що ми съобщиха, че снощи не се е прибрала в къщи. Къде точно я намерихте?

Медерик описа подробно мястото и предложи на кмета да го заведе.

Но Ренарде отсече:

— Не, не ми трябват. Повикайте ми веднага полския пазач, секретаря на общината и лекаря и продължете обиколката си. Бърже, вървете бърже и им кажете да ме намерят в гората!

Раздавачът, изпълнителен човек, тръгна да изпълни, каквото му поръчаха, ядосан и отчаян, че няма да присъствува на огледа.

На свой ред и кметът излезе, взе шапката си, голяма широкопола мека шапка от сив фьотър, и се спря за малко на прага на къщата си. Пред него се простираше широка поляна, върху която рязко се открояваха три големи ярки петна — червено, синьо и бяло, — три големи кръгли лехи, пълни с разцъфнали цветя, едната точно срещу къщата, а другите — по две встрани. Зад ливадата се извисяваха чак до небето първите дървета на гората, а вляво, отвъд Брендий, която на това място се разливаше и образуваше езеро, се виждаха широки ливади — плоска, зелена равнина, прорязана с вади и плетове от постоянно кастрени върби, които приличаха на чудовища, на ниски и набити джуджета, и върху чиито огромни, къси стволоче трептяха букети от къси гранки.

Вдясно, зад конюшните, навесите за колите и другите стопански постройки на имението, започваше селото — село на богати скотовъдци.

Ренарде бавно слезе по стъпалата на терасата, после зави наляво, стигна до реката и с ръце на гърба тръгна по брега с бавни крачки. Той вървеше с наведена глава, като от време на време се оглеждаше, за да види дали не идва някой от хората, които беше наредил да повикат.

Когато стигна под дърветата, се спря, свали шапката си и си избърса челото, както беше направил и Медерик, защото лъчите на жаркото юлско слънце падаха като огнен дъжд върху земята. След това кметът тръгна отново, пак се спря и се върна назад. Внезапно той се наведе и като намокри носната си кърпа в потока, който шуртеше пред краката му, я постави на главата си, под шапката. Капки вода се стичаха по слепите му очи, по ушите му, които бяха винаги морави, по здравия му червен врат и една по една влизаха под бялата яка на ризата му.

Тъй като все още никой не се показваше, той почна да тупа с крак по земята и после викна: „Хей!... Хей!“

„Хей, хей!“ — обади се някакъв глас вдясно и под дърветата се появи лекарят. Беше нисък, слаб човек, бивш военен хирург, който в цялата околност минаваше за много способен. Той куцаше, тъй като беше раняван през време на службата си, и се подпираше с бастун.

След това пристигнаха полският пазач и общинският секретар, които, уведомени едновременно, дойдоха заедно. Те идваха запъхтени, с уплашени лица, като ту ходеха, ту подтичваха и при това така силно

размахваха ръце, като че ли се движеха повече с тях, отколкото с краката си.

Ренарде попита лекаря:

— Знаете ли за какво ви повиках?

— Да, за някакво убито дете, което Медерик намерил в гората.

— Така. Да вървим тогава.

Те тръгнаха един до друг, следвани от другите двама. Върху мъха стъпките им не се чуваха; всички се взираха напред и търсеха.

Изведнъж доктор Лабарб посочи с ръка:

— Вижте, ето го!

Далеч под дърветата се забелязваше нещо светло. Ако не знаеха какво е, нямаше да го познаят. Един слънчев лъч, промъкнал се между клоните, хвърляше косо широка черта през корема на бледото тяло и то изглеждаше толкова бяло и блестящо, че можеше да се вземе за парче платно, захвърлено там. Приближавайки се, те започнаха да различават малко по малко очертанията — забулената глава, обърната към реката, и двете ръце, отметнати встрани като разпънати на кръст.

— Ужасно ми е горещо — каза кметът.

И като се наведе към Брендий, той отново намокри кърпата и я постави на челото си.

Заинтересуван, лекарят забърза. Щом стигна до трупа, той се наведе да го разгледа, без да се докосва до него; беше си сложил пенснето, като че ли разглеждаше нещо твърде любопитно, и бавно и внимателно обикаляше наоколо.

Без да се изправи, той каза:

— Изнасилване и убийство, както ще установим ей сега. Впрочем това момиченце е почти жена, вижте гърдите му.

Двете гърди, вече доста едри, омекнали от смъртта, се бяха отпуснали върху гръдния кош.

Лекарят внимателно вдигна кърпата, която покриваше лицето. То беше черно, страшно, с изплезен език и очи, изскочили от орбитите. Той поде:

— Дявол да го вземе, удушил го е, след като го е изнасилил.

Той опипваше врата.

— Удушено с ръце, без да остане някакъв особен белег — нито одраскване с нокът, нито следа от пръсти. Така. Действително това е малката Рок.

Той отново предпазливо постави кърпата.

— Нищо не може да се направи, мъртва е най-малко от дванадесет часа. Трябва да уведомим прокурора.

Ренарде стоеше прав, с ръце на гърба и втречено гледаше малкото тяло, проснато на тревата.

— Какъв мерзавец? Би трябвало да се намерят дрехите ѝ — измърмори той.

Лекарят опипваше ръцете и краката ѝ.

— Сигурно се е къпала. Трябва да са на брега — каза той.

Кметът заповяда:

— Ти, Пренсип (така се казваше общинският секретар), иди да потърсиш дрехите ѝ край реката. А ти, Максим (това беше полският пазач), ще изтичаш до Роюи-льо-Тор и ще доведеш съдия-следователя и полицията. Да са тук до един час, чуваш ли?

Двамата бързо се отдалечиха и Ренарде каза на лекаря:

— Кой ли нехранимайко може да е направил такова нещо в нашия край?

Лекарят промърмори:

— Кой знае? Всеки е способен на това. И всички, и никой. Но все пак трябва да е някой скитник, някой безработен. Откакто сме република, постоянно срещаш такива по пътищата.

И двамата бяха бонапартисти.

Кметът поде:

— Да, не ще да е тукашен, сигурно е някой, който е минавал оттук, някакъв скитник, бездомник...

Лекарят прибави, като се поусмихна:

— И без жена. Щом не е имал нито какво да яде, нито къде да спи, рекъл е да си достави поне другото. Всъщност нямаме представа колко много хора по света са способни да извършат престъпление в даден момент. Знаехте ли, че малката е изчезнала?

С върха на бастуна си той докосваше един след друг вкочанените пръсти на мъртвата, сякаш натискаше клавиши на пиано.

— Да. Вчера към девет часа вечерта дойде при мен майката, тъй като детето в седем часа все още не се било прибрало в къщи за вечеря. Търсихме го до среднощ по пътищата, но не помислихме да го потърсим в гората. Пък и трябваше да чакаме да съмне, за да можем да направим основно издирване.

— Искате ли една пура? — попита лекарят.

— Благодаря, не ми се пуши. Така съм разстроен от всичко това...

Двамата стояха прави пред това слабо, младо тяло, още по-бледо на фона на тъмния мъх. Една голяма муха, със синьо коремче, се разхождаше по едното бедро, спря се върху кървавите петна, тръгна отново, премина с живо и отсечено движение по хълбока, изкатери се на едната гърда, после слезе, за да обиколи другата, като търсеше да изсмуче нещо от мъртвата. Двамата мъже гледаха блуждаещата черна точка.

Лекарят каза:

— Колко красиво нещо е една бенка. Дамите от миналия век с основание си поставяха бенки по лицето. Защо изчезна тая мода?

Кметът, потънал в размисъл, като че ли не го чуваше.

Внезапно той се обърна, стреснат от някакъв шум; една жена с боне и синя престилка тичаше между дърветата. Беше майката, старата Рок. Щом съзря Ренарде, тя започна да крещи:

— Детето ми, де ми е детето?

Беше така обезумяла, че не поглеждаше към земята. Внезапно видя трупа, спря изведнаж, склучи ръце и ги издигна, като нададе остър, пронизващ вик, вик на ранено животно.

После се спусна към тялото, падна на колене и повдигна кърпата с такова бързо движение, като че ли я откъсваше. Когато видя страшното лице — черно и сгърчено, тя се дръпна назад, после се повали с лице към земята, в гъстия мъх, като надаваше ужасни и продължителни викове.

Голямото й слабо тяло с прилепнали дрехи, трепереше, разтърсвано от конвулсии. Кокалестите й глезени и сухите й прасци, обути в дебели сини чорапи, страшно потръпваха; тя дълбаеше земята със сгърчени пръсти, като че ли искаше да изкопае дупка, в която да се скрие.

Трогнат, лекарят промълви:

— Горката старица.

В корема на Ренарде се чу някакъв странен шум; после той кихна шумно — някак си особено — едновременно през носа и през устата. Той извади носната кърпа от джоба си покри очите си и заплака, като кашляше, хълцаше и се секнеше шумно. Той заекваше:

— Дя-дя-дявол го взел този, който е направил това. На... на... на гилотината да го видя!

В този момент пристигна Пренсип, отчаян и с празни ръце. Той промълви:

— Нищо не мога да намеря, господин кмете, не намирам никъде нищичко!

Стреснат, Ренарде отговори с дебел, задавен от сълзи глас:

— Какво не можеш да намериш?

— Дрехите на малката.

— Е, какво... потърси ги пак... и... и... ги намери... или ще ти дам да разбереш.

Пренсип, който знаеше, че с кмета не се излиза наглава, тръгна отново с унила походка, като хвърли косо плах поглед към трупа.

Между дърветата се зачуха далечни гласове, някаква смътна глъчка — шум на приближаваща се тълпа. През време на обиколката си Медерик беше разнесъл новината от къща на къща. Изумени, селяните отначало разговаряха за случката на улицата, пред праговете на къщите си; след това се събраха и бърбраха, разискваха и коментираха събитието няколко минути, а сега идваха да видят всичко на самото място.

Те пристигаха на групи, колебливи и малко неспокойни, защото се страхуваха от първото вълнение, което щяха да изпитат. Когато видяха тялото, те се спираха, като не смееха да се приближат, и говореха тихо. После, придобили повече смелост, отново пристъпваха, спираха се, тръгваха пак и скоро около мъртвата, майката, лекаря и кмета се образува плътен обръч, шумен и развълнуван, който се стесняваше все повече от блъскането на новопристигналите. Тълпата вече почти докосваше трупа. Някои дори се наведоха, за да го пипнат. Лекарят ги отстрани. Тогава кметът, изтръгнат внезапно от вцепенението, в което беше изпаднал, се разяри, грабна бастуна на доктор Лабарб и се нахвърли към тълпата, като крещеше и се запъваше от гняв:

— Махайте се оттук... махайте се оттук... говеда такива... махайте се оттук!

За една секунда кръгът на любопитните се оттегли на двеста метра.

Стрина Рок се беше повдигнала и обърнала настрани. Сега тя седеше и плачеше, скрила лице в склучените си ръце.

Всред тълпата разискваха за произшествието; жадните погледи на момците шареха по младото, голо тяло. Ренарде забеляза това, рязко свали лепеното си сако и го хвърли върху момиченцето, което изчезна напълно под широката дреха.

Любопитните тихо се приближаваха; цялата гора се изпълни с хора; непрестанна глъчка се издигаше под гъстия листак на големите дървета.

Кметът, по риза и с бастун в ръка, стоеше прав, сякаш готов за бой. Той изглеждаше вбесен от това любопитство на хората и повтаряше:

— Ако някой от вас се приближи, ще му счупя главата като на куче!

Селяните се страхуваха много от него и стояха надалеч. Пушейки, доктор Лабарб седна до стрина Рок и почна да ѝ говори, като се мъчеше да я разсее. Старата жена тутакси свали ръце от лицето си и му отговори през сълзи с поток от думи, като изливаше болката си в нескончаеми слова. Разказа му целия си живот — за женитбата си, за смъртта на мъжа си, който бил говедар, убит от рогата на бик, за детството на дъщеря си, за мизерния си живот, когато останала вдовица без средства и с малко дете. Тя имала само малката си Луиз, която сега бяха убили тук, в тази гора. Изведнаж поиска да я види пак и като се влачеше по колене, стигна до трупа и повдигна единия край на дрехата, която го покриваше; след това я отпусна и отново започна да вие. Тълпата мълчеше, поглъщайки жадно с очи всички движения на майката.

Внезапно хората се раздвижиха. Чуха се викове:

— Стражарите идат! Стражарите идат!

В далечината се появиха двама конни стражари; те следваха в тръс полицейския капитан и един дребен господин с червеникави бакенбарди, който подскачаше като маймуна на гърба на висока бяла кобила.

Полският пазач беше намерил съдия-следователя господин Пютоен точно в момента, когато той възсядаше коня си, за да направи всекидневната си разходка. Той си въобразяваше, че язди красиво и това много забавляваше офицерите.

Следователят скочи на земята едновременно с капитана, ръкува се с кмета и лекаря и хвърли поглед крадешком, като бялка, към лепеното сако, издуто от лежащото под него тяло.

След като го осведомиха подробно за случилото се, той най-напред нареди да се отстрани публиката, която стражарите изгониха от гората; тълпата обаче веднага се появи в ливадите, от другата страна на Брендий, където по брега се образува нещо като жив плет — висок плет от развълнувани и движещи се фигури.

На свой ред лекарят даде обяснения, които Ренарде записваше с молив в бележника си. Направиха всички констатации, записаха ги и ги обсъдиха, без да могат да направят каквото и да било заключение. Пренсип се върна също, без да е намерил нито следа от изчезналите дрехи.

Изчезването им учудваше всички; не можеха да си го обяснят по друг начин, освен с кражба, но тъй като тези дрипи не струваха дори двадесет су, и това предположение беше неприемливо.

Следователят, кметът, капитанът и лекарят започнаха сами, двама по двама, да търсят дрехите, като отместваха и най-малките клонки покрай реката.

Ренарде каза на съдията:

— Как така този мерзавец е скрил или отнесъл дрипите, а е оставил трупа на открито, където всички могат да го видят!

Следователят, хитър и прозорлив човек, отговори:

— Е какво, може би е някаква хитрост! Престъплението е извършено или от някой оскотен тип, или пък от хитър нехранимайко. Както и да е, ще съумеем да го открием.

Шум от кола ги накара да обърнат глава. Заместник-прокурорът, лекарят и секретарят на съда пристигнаха на свой ред. Наново започнаха разследвания и оживени разговори.

Ренарде внезапно каза:

— А сега каня всички на обед в къщи.

Те се усмихнаха и приеха поканата. Следователят, който счете, че достатъчно са се занимавали за този ден с малката Рок, се обърна към кмета:

— Нали разрешавате да наредя да се занесе у вас тялото? Сигурно имате някоя стая, в която може да остане до вечерта.

Ренарде се смути и промълви:

— Да, т.е. не... собствено, предпочитам да не се донася в къщи... заради... заради слугите... които и без това говорят, че имало духове... в кулата, в кулата на лисицата. Разбирате, нали... не бих могъл да задържа след това нито един слуга... Не... по-добре да не остава в къщи.

Съдията се засмя.

— Добре... ще наредя веднага да отнесат трупа в Роюи за медицинско изследване. — И като се обърна към заместник-прокурора, попита: — Нали мога да използвам вашата кола?

— Да, разбира се.

Всички се върнаха отново при трупа. Стрина Рок седеше до дъщеря си, държеше ръката ѝ и гледаше пред себе си с блуждаещ и безсмислен поглед.

Двамата лекари се опитаха да я отведат, за да не види как ще вдигнат детето, но тя веднага разбра намеренията им, хвърли се върху тялото и го прегърна. Легнала отгоре му, тя крещеше:

— Няма да ми я вземете, тя си е моя, все си е моя. Убиха ми я, но ще си я пазя, не ви я давам!

Мъжете, смутени и нерешителни, стояха наоколо ѝ. Ренарде коленичи и ѝ заговори:

— Слушайте, стрино Рок, трябва да я вземем, за да разберем кой я е убил; иначе няма как да го открием, а нали трябва да го намерим, за да го накажем. Ще ви я върнем, след като го намерим, обещавам ви.

Тези доводи разколебаха жената; в безумния ѝ поглед блесна омраза.

— Значи, ще го хванете? — попита тя.

— Да, обещавам ви!

Тя стана, решила вече да остави да вдигнат тялото, но тъй като в този момент капитанът промърмори: „Наистина чудно, че не могат да се намерят дрехите“, нова мисъл мина през пресметливия ѝ селски ум и тя попита:

— Ами де ли ѝ са дрешките? Че те са мои. Искам ги. Де са ги дянали?

Обясниха ѝ, че не могат да ги намерят; тя обаче настояваше с отчаяно упорство, като плачеше и стенеше:

— Па те са си мои, искам ги. Де са, искам ги!

Колкото повече се мъчеха да я успокоят, толкова повече тя хълцаше и упорствуваше. Вече не искаше тялото, искаше дрехите, дрехите на дъщеря си; искаше ги колкото от някаква неосъзната алчност, присъща на бедняците, за които една сребърна пара представлява цяло богатство, толкова и от майчинска нежност.

Когато малкото тяло, увито в покривките, които бяха донесли от къщата на Ренарде, изчезна в колата, старата, придържана от кмета и капитана, стоеше под дърветата и крещеше:

— Нищо вече нямам на света, нищо, нищо нямам вече, дори и малкото й боне; нищо нямам, нищо нямам, нито дори малкото й боне!

В този момент пристигна свещеникът — съвсем млад, но вече доста затлъстял свещеник. Той се нае да отведе стрина Рок и те тръгнаха заедно към селото. Сладникавите думи на духовника, който й обещавахе, че бог ще я възнагради стократно за мъките й, притъпиха болката на майката. Но тя непрекъснато повтаряше: „Да имах поне малкото й боне...“ — залавяйки се за тази мисъл, която в момента изместваше всички други.

Ренарде извика отдалеч:

— Елате на обед у нас, отче. След един час.

Свещеникът се обърна и отговори:

— На драго сърце, господин кмете. Ще дойда у вас в дванадесет часа.

Всички се отправиха към къщата, чиято сива фасада и голяма кула, издигаща се на брега на Брендий, се виждаха през клоните.

Обедът продължи дълго, говореха за престъплението. Всички бяха на едно мнение — че е извършено от случайно минаващ скитник, докато малката се е къпала.

След това чиновниците заминаха за Роюи, като казаха, че ще се върнат рано на следния ден; лекарят и свещеникът се прибраха по домовете си, а Ренарде след дълга разходка през ливадите се върна в гората, където с бавни стъпки, склучил ръце на гръб, се разхожда до вечерта.

Той си легна доста рано и на другия ден още спеше, когато съдия-следователят влезе в стаята му с доволен вид, потривайки ръце.

— Охо! Още спите! Знаете ли, драги, че тази сутрин има нещо ново? — каза той.

Кметът седна в леглото си.

— Какво ново?

— О, нещо наистина странно. Нали си спомняте как майката вчера искаше нещо за спомен от дъщеря си, особено малкото ѝ боне. И ето, тази сутрин, като отворила вратата, намерила на прага двете дървени обуценца на детето. Това доказва, че престъплението е извършено от някой местен човек, от някой, който се е смилил над нея. Освен това пощенският раздавач Медерик ми донесе напръстника, ножа и игленика на убитата. Следователно, когато е отнасял дрехите, за да ги скрие, убиецът е изръсил тези неща, които са били в джобовете. Аз най-вече отдавам значение на факта с обувките, който сочи за известна нравствена издигнатост и способност за разнежване у убиеца. Ако искате, нека да изредим заедно по-важните жители на вашия край.

Междувременно кметът беше станал. Той позвъни да му донесат гореща вода за бръснене, като каза:

— На драго сърце, обаче това е доста дълга работа, та нека започнем веднага.

Господин Пютоен беше седнал като на кон на един стол; по този начин, дори когато беше в стая, той продължаваше да се отдава на своята мания за яздене.

Като се гледаше в огледалото, Ренарде започна да покрива брадата си с бяла пяна; след това наточи бръснача си на ремъка и подхвана:

— Първият гражданин на Карвлен се нарича Жозеф Ренарде, кметът, богат земевладелец, човек груб и навъсен, който бие полските пазачи и кочияшите...

Съдия-следователят се изсмя:

— Достатъчно, да минем на следващия...

— Вторият по значение е господин Пелдан, помощник-кмет, скотовъдец, също така богат земевладелец, хитър селянин, много прикрит, голяма лисица, когато е въпрос за пари, но според мен неспособен да извърши подобно злодеяние.

— Следващият — каза господин Пютоен.

Докато се бръснеше и миеше, Ренарде се произнесе върху нравствеността на всички жители на Карвлен. След като разискваха два часа, подозренията паднаха върху три доста съмнителни личности:

един браконьер на име Кавал; някой си Паке, който ловеше раци и пъстърви; и един говедар, който се казваше Кловис.

---

[1] Renard — лисица — Б.пр. ↑

II

Разследванията продължиха през цялото лято; престъпникът не бе открит. Тези, в които се съмняваха и които бяха задържани, доказаха лесно невинността си и прокуратурата се видя принудена да прекрати издирванията си.

Това убийство обаче беше развълнувало по особен начин целия край. В душите на селяните остана някакво безпокойство, някакъв смътен страх, някакво чувство на тайнствен ужас, породени не само от невъзможността да се открие каквато и да било следа от убиеца, но също така, и то най-вече от странното появяване на дървените обувки пред вратата на стрина Рок на другия ден след намирането на трупа. Увереността, че убиецът беше присъствувал на разследването, че по всяка вероятност още живееше в селото, непрекъснато преследваше и тормозеше духовете и тежеше като постоянно надвиснала заплаха върху целия край.

Браницето беше станало място, от което се бояха, избягваха го и смятаха, че е обитавано от духове. По-рано всяка неделя следобед селяните отиваха да се разхождат там. Те сядаха на мъха до дънерите на огромните стари дървета или пък се разхождаха край реката, наблюдавайки пъстървите, които се стрелкаха между водораслите. На някои места момчетата бяха разчистили храсталаците, изравнили и отъпкали земята и там играеха на топчета, на кегли, на плочки и на топка. Момичетата пък, хванати по четири-пет подръка, се разхождаха в редици и писукаха романси с кресливи гласове, които дращеха ухото; фалшивите ноти раздираха спокойния въздух и правеха зъбите да изтръпват като от оцет. Сега никой вече не ходеше под гъстия и висок свод на гората, като че ли постоянно ги беше страх да не намерят там някой труп.

Настъпи есента, листата започнаха да капят. Те капеха денем и нощем, ронеха се леки и кръгли, като се въртяха край стволите на високите дървета; небето започна да прозира между клоните. Понякога, когато вятърът минаваше над върхарите, бавният безспирен

дъжд от листа изведнъж се усилваше, обръщаше се на порой, който със смътен ромон разстиляше върху мъха дебел жълт килим, шумолящ под стъпките. Едва доловимият шепот — нежният, тъжен, безспирен шепот на падащите листа, който витаеше из въздуха, сякаш беше някакво ридание, а самите листа, падащи непрекъснато, като че ли бяха сълзи, големи сълзи, които проливаха огромните тъжни дървета. Те плачеха ден и нощ — за това, че годината си отиваше, за отлетелите топли утрини, за мекия здрач на летните вечери, за топлите ветрове и яркото слънце; плачеха може би и защото бяха видели престъплението, извършено под сянката им, за детето, изнасилено и убито под сводовете им. Плачеха всред тишината на пустата, безлюдна гора — изоставена и всяваща страх, където може би блуждаеше една самотна душа, мъничката душа на малката мъртва.

Придошла от бурите, Брендий течеше по-бързо, жълта и ядовита, между оголените си стръмни брегове, между две редици от посърнали и голи върби.

И ето че съвсем внезапно Ренарде започна да се разхожда отново из гората. Всеки ден, щом паднеше здрач, той излизаше от къщи, слизаше с бавни крачки по стъпалата на терасата и тръгваше под дърветата със замислен вид и ръце в джобовете. Той дълго се разхождаше по мекия, влажен мъх, а над него орляци гарвани, долетели от цялата околност, за да пренощуват по високите дървета, прелитаха със силни, зловещи писъци, закривайки небето като огромен траурен воал, развят от вятъра.

Понякога те кацваха; черни точки осейваха преплетените клони, които се открояваха на червеното небе — кървавото небе на есенните залези. После внезапно отлитаха, като грачеха грозно и разгъваха отново над гората дългия тъмен фестон на крилата си.

Най-сетне се струпваха по върховете на най-високите дървета и постепенно спираха да грачат; в настъпващата нощ черните им пера се сливаха с черното бездънно небе.

Ренарде продължаваше да броди бавно между дърветата и когато непрогледната тъмнина вече не му позволяваше да се разхожда, той се прибираще в къщи и се тръшваше в креслото си пред пламтящата камина, като протягаше към огъня влажните си крака, от които дълго време се дигаше пара.

Една сутрин голяма новина се разнесе из целия край — кметът беше наредил да изсекат гората му.

Двадесет секачи вече работеха. Бяха започнали от тази страна, която се намираще най-близо до къщата; те напредваха бързо под погледа на собственика.

Най-напред по дърветата се изкачваха тези, които кастреха клоните.

Вързани за ствола с въже, те първо го обгръщат с ръце, после издигат единия си крак и със силен удар забиват в дървото върха на стоманената скоба, закрепена на обувката им. Острието навлиза дълбоко в дървото и се задържа здраво; секачът използва скобата като стъпало; след това забива острието, вързано на другия му крак; после се издига на тази скоба и наново удря с другия крак.

На всяка стъпка той прехвърля все по-високо въжето, с което е вързан за дървото; на кръста му виси блестяща стоманена брадвичка. Той се катери бавно, като дребно животинче, което напада някакъв гигант; изкачва се тромаво по огромния стълб, прегръща го и сякаш го пришпорва, докато стигне върха на дървото, което ще обезглави.

Щом доближи първите клони, той спира, отвързва от кръста си острия косер и започва да сече. Бавно и последователно нанася удар след удар, като сече клона съвсем близо до ствола. Внезапно клонът изпращява, огъва се, наклонява се, откъсва се и полита надолу, като засяга при падането си и съседните дървета; той се сгромолясва на земята със силен трясък на чупещи се клони, а вейките му дълго след това продължават да трептят.

Земята се покриваше с клони, които другите секачи кастреха на свой ред, после ги връзваха на снопове и ги струпваха на купчини. Дърветата, които още стърчаха, осакатени и обръснати от остриите стоманени косери, приличаха на огромни стълбове, на гигантски колове.

След като секачът свършеше работата си, той правеше примка от въжето, което беше изкачил дотам, и я слагаше на върха на тънкия, прав дънер; после слизаше, забивайки стоманените остриета като шпори в лишеното от корона дърво, което дърварите започваха да секат в самия дънер, нанасяйки такива силни удари, че цялата гора кънтеше от тях.

Когато раната на дървото станеше достатъчно дълбока, няколко души започваха да теглят въжето, вързано за върха, надавайки ритмични викове, и огромната мачта внезапно изпращяваше и падаше с глух шум, разтърсвайки земята като далечен топовен гърмеж.

От ден на ден гората ставаше по-малка; губеше отсечените си дървета така, както армия губи войниците си.

Ренарде вече почти не се прибираше в къщи; от сутрин до вечер стоеше там, неподвижен, с ръце на гърба, и наблюдаваше бавната смърт на гората си. Щом паднеше някое дърво, той стъпваше с крак върху него като върху повален неприятел. След това с някакво скрито и сдържано нетърпение издигаше очи към следващото дърво, като че очакваше и се надяваше на нещо, което щеше да дойде, когато настъпи краят на това опустошение.

Постепенно се приближаваха до мястото, където беше намерена малката Рок. Най-сетне стигнаха до него една вечер, когато се здрачаваше.

Тъй като небето беше облачно и вече се стъмваше, дърварите искаха да спрат работата и да отложат за другия ден отсичането на един огромен бук, но Ренарде се противопостави и нареди веднага да окастрят и да отсекаят този великан, под който беше извършено престъплението.

След като един от секачите го оголи напълно и завърши тоалета му на осъден на смърт и след като другите направиха дълбок прорез в дънера му, петима души започнаха да дърпат въжето, вързано за върха.

Дървото се съпротивяваше; въпреки че могъщият му ствол беше наполовина отсечен, той не се поддаваше, сякаш беше направен от желязо. Всички работници едновременно теглеха въжето, като почти лягаха на земята; те отмерваха такта със запъхтени, гърлени викове, които показваха голямото им усилие.

Изправени срещу гиганта, двама секачи стояха с брадви в ръце като палачи, готови да нанесат последния удар, а Ренарде, сложил ръка върху кората на дървото, неподвижен, с настръхнали нерви, очакваше падането му с тревожно вълнение.

— Много сте близо, господин кмете; като падне, може да ви убие — му каза един от дърварите.

Той нито отговори, нито се отдръпна; изглеждаше готов сам да сграбчи бука с две ръце и да го повали, както борец поваля противника

си.

Изведнъж в дънера на високия дървен стълб нещо се скъса и сякаш някаква конвулсия мина до самия му връх като мъчителна тръпка; той малко се наклони, сякаш щеше да падне, но още упорствуваше. Възбудени, работниците напънаха мишци и дръпнаха въжето с още по-голяма сила; дървото се пречупи и започна да пада. Внезапно Ренарде направи крачка напред, после спря с вдигнати рамена, за да посрещне страхотния удар, смъртоносния удар, който щеше да го смаже.

Но букът, който се беше отклонил малко, само го засегна в кръста, отхвърли го на пет метра и той падна по очи.

Работниците се спуснаха да го вдигнат, но той се беше вече изправил сам на колене. Зашеметен, с блуждаещ поглед, прекара ръка по челото си, като човек, който се съвзема от пристъп на лудост.

Когато се изправи на крака, учудените дървари започнаха да го разпитват; те не можеха да разберат какво е искал да направи. Заеквайки, той отговори, че за момент нещо го прихванало, че за минута като в детските си години си въобразил, че ще има време да мине под падащото дърво, както хлапаците пресичат пред препускащите коли; искал да си играе с опасността и от осем дни насам, всеки път, когато някое дърво изпращявало и падало, изпитвал все по-силно желание да опита да мине под него, без да бъде засегнат. Признаваше, че това е глупост, но нали всеки преживява понякога мигове на лудост и от време на време има такива глупави детински желаниа?

Той обясняваше бавно, с глух глас, търсейки думите си; после си тръгна, като каза:

— Довиждане до утре, приятели, довиждане до утре!

Щом влезе в стаята си, седна до масата, ярко осветена от покритата с абажур лампа, и като обхвана главата си с ръце, заплака.

Плака дълго. След това изтри очите си, вдигна глава и погледна часовника. Нямаше още шест часът. „Имам време до вечерята“ — помисли си той и стана да заключи вратата. След това отново седна пред масата, отвори средното чекмедже и извади от него един револвер, който постави върху книжата точно под лампата. Стоманата на оръжието блестеше и хвърляше отражения, които светлееха като пламъци.

Ренарде го гледа известно време с мътен поглед, като пиан; след това стана и се заразхожда.

Обикаляше от единия до другия край на стаята; от време на време спираше, после тръгваше отново. Внезапно отвори вратата на тоалетната стая, натопи една кърпа в каната с вода и си намокри челото, както беше направил сутринта в деня на убийството. После отново се заразхожда. Всеки път, когато минаваше край масата, блестящото оръжие привличаше погледа му, зовеше ръката му. Той поглеждаше крадешком часовника и си мислеше: „Имам още време.“

Удари шест и половина. Той взе револвера, с ужасна гримаса широко отвори устата си и втична в нея дулото му, като че ли искаше да го глътне. Остана така няколко секунди, неподвижен, с пръст върху спусъка; после внезапно, разтърсен от тръпка на ужас, захвърли оръжието на килима.

Строполи се на креслото си, като хълцаше: „Не мога! Не смея! Боже мой! Боже мой! Какво да направя, как да намеря сили да се убия!“

На вратата се почука; той скочи, обезумял от страх.

— Вечерята е готова, господине — съобщи слугата.

Ренарде отговори:

— Добре, ей сега ще сляза.

Той вдигна оръжието и го заключи отново в чекмеджето, след това се погледна в огледалото, което висеше на камината, за да види дали лицето му не е много разстроено. Беше червен както винаги, може би малко по-зачервен. Това беше всичко. После слезе и седна да вечеря.

Яде бавно, като човек, който иска да продължи колкото се може повече вечерята, понеже не иска да остане сам с мислите си. След това, докато раздигаха масата, изпуши няколко лули в столовата. Накрая се качи в спалнята си.

Щом заключи вратата, погледна под кревата, отвори всички долапи, надникна във всички ъгли, претършува всички мебели. След това запали свещите на камината и озъртайки се няколко пъти, огледа цялото помещение с изкривено от тревога и страх лице, защото беше сигурен, че пак ще я види, както я виждаше всяка нощ, нея, малката Рок, момиченцето, което беше изнасилал и удушил.

Всяка нощ той имаше същото омразно видение. Отначало ушите му почваха да бучат, като че ли чуваше бръмченето на вършачка или далечния грохот на влак, минаващ през мост. Тогава започваше да се задъхва, да се задушават и трябваше да разкопчее яката на ризата си и колана си. Разхождаше се, за да се раздвижи кръвта му, опитваше се да чете, опитваше се да пее — всичко беше напразно; мисълта му, въпреки волята му, се връщаше към деня на убийството и той си го припомняше с всички най-потайни подробности и преживяваше отново най-силните вълнения — от първата до последната минута.

Още от сутринта на този страшен ден, когато ставаше от леглото си, той беше почувствувал някакво леко замайване и главоболие, които отдаде на горещината, затова остана в стаята си, докато го повикат за обед. След като се наобядва, легна да подремне, а късно след пладне отиде да се разходи и да подиша прохладния и успокояващ ветрец в гората.

Щом излезе навън, се почувствува още по-потиснат от тежкия палещ въздух на полето. Слънцето, което беше още високо на небето, изливаше върху изгорялата, суха и изжадняла земя огнени потоци светлина. Никакъв лъх не раздвижваше листата. Всички животни и птици, дори щурците, се бяха смълчали. Ренарде стигна до големите дървета и тръгна по мъха под огромната стряха на клоните, надвиснали над Брендий, от която полъхваше малко хладина. Но той не се чувствуваше добре. Струваше му се, че някаква неизвестна и невидима ръка го стиска за гърлото; той не мислеше за нищо, тъй като обикновено в главата му не се задържаха много мисли. От три месеца насам само една-единствена смътна мисъл го преследваше непрекъснато — мисълта за нова женитба. Той страдаше от самотата си, страдаше душевно и физически. От десет години насам беше свикнал с близостта на жена, беше свикнал с присъствието ѝ през всяко време и с всекидневната ѝ прегръдка; чувствуваше нужда, неясна и настойчива нужда от постоянен допир с нея и от целувките ѝ. След смъртта на госпожа Ренарде той страдаше непрекъснато, без да може сам да разбере защо; страдаше, че не усеща вече роклята ѝ да докосва краката му и най-вече, че не може да се успокоява и отпуска в прегръдките ѝ. Само шест месеца, откакто беше овдовял и вече търсеше в околността момиче или вдовица, за която би могъл да се ожени, след като свърши траурът му.

Той имаше целомъдрена душа, но тя бе затворена в мощно, херкулесовско тяло и сладострастни образи смущаваха дните и нощите му. Прогонваше ги, но те се връщаха и той мърмореше понякога, присмивайки се на самия себе си: „Ето че започвам да приличам на свети Антоний.“

Тази сутрин беше имал доста такива натрапчиви видения и внезапно го обзе желание да се окъпе в Брендий, за да разхлади и успокои пламналата си кръв.

Той знаеше един вир — широк и дълбок, — малко отстранен, където селяните идваха да се къпят понякога през лятото, и се отправи нататък.

Гъсти върби затулваха този вир, където потокът си почиваше и дремеше, преди да потегли наново. Когато Ренарде се приближи до реката, стори му се, че чува слаб шум, леко плискане, което не беше обикновеното ромолене на водата. Той тихо разтвори клоните и погледна. Едно съвсем голо момиченце, съвсем бяло в сред прозрачните вълни, пляскаше с ръце по водата, като танцуваше и се въртеше из нея с красиви движения. То не беше вече дете, но и не беше още жена; беше пълно и оформено, макар че изглеждаше още като преждевременно развито дете, израснало бързо и не съвсем узряло. Той стоеше неподвижен, скован от изненада и тревога, дишайки пресечено, обхванат от странно, мъчително вълнение. Стоеше така, с разтуптяно сърце, като че ли някой от сладострастните му сънища се беше сбъднал, като че ли някоя зла фея беше изпречила пред него това тъй младо и вълнуващо същество, тази малка селска Венера, родена в кипежа на потока, както другата, голямата Венера — в сред морските вълни.

Внезапно детето излезе от водата и без да го забележи, се отправи към него, за да вземе дрехите си и да се облече. Колкото повече се приближаваше със ситни и колебливи крачки, страхувайки се от острите камъни, толкова повече той се чувствуваше тласкан към него от някаква неудържима сила, от някакъв животински порив, който изпълваше плътта му, влудяваше го и го караше да трепери от главата до краката.

Девойката остана няколко секунди права зад върбата, която я скриваше. Тогава той изгуби напълно разсъдък си, разтвори клоните, хвърли се върху нея и я сграбчи в прегръдките си. Тя падна. Беше

толкова уплашена, че не помисли да се отбранява, така ужасена, че дори не можа да извика, и той я изнасили, без да си дава сметка какво върши.

Осъзна престъплението си като човек, който се събужда от кошмарен сън. Детето се разплака.

— Мълчи, за бога, млъкни — каза той. — Ще ти дам пари.

Но момиченцето не го слушаше и продължаваше да хълца.

Той поде:

— Но млъкни най-сетне! Млъкни! Стига, млъкни!

Детето започна да крещи и да се извива, за да се изтръгне от прегръдките му.

Внезапно Ренарде разбра, че е загубен; той го сграбчи за гърлото, за да спре страшните му пронизителни писъци. Понеже то продължаваше да се мятта с отчаяната сила на човек, който се бори за живота си, той сви грамадната си ръка около малкото, напънато от викове гърло и така ожесточено го стисна, че удуши момичето само за няколко секунди, без да иска да го убие, а просто да го накара да млъкне.

След това се изправи зашеметен от ужас.

Детето лежеше пред него, окървавено, с почерняло лице. Той искаше веднага да избяга, но в помътеното му съзнание изплува неясният и тайнствен инстинкт, ръководещ всяко живо същество, което се намира в опасност.

За момент помисли да хвърли тялото в реката; но нещо го подтикна да събере дрехите и да ги направи на малък вързоп. Тъй като имаше канап в джоба си, той ги завърза и ги скри в дълбока дупка на брега на реката, под дънера на едно дърво, чиито корени се спущаха във водата.

След това тръгна с широки крачки, стигна до ливадите, направи грамадна обиколка, за да го видят селяните, които живееха много далеч от това място — чак на другия край на землището на селото, — и се прибра за вечеря в обичайния си час, като разказа на слугите си къде се беше разхождал.

Въпреки всичко спа през тази нощ, спа тежко и непробудно, като животно, спа така, както сигурно понякога спят осъдените на смърт. Събуди се едва на зазоряване и измъчван от страх, че извършеното

злодеяние ще бъде открито, зачака настъпването на часа, в който обикновено ставаше.

След това трябваше да присъствува на следствието. Изживя всичко като сомнамбул, като че ли беше изпаднал в халюцинация — виждаше хората и нещата като насън, през някаква мъгла, като в пиянство; сякаш бе овладян от някакво съмнение в реалността на всичко, което го заобикаляше, овладян от онова съмнение, което помрачава съзнанието в часове на големи нещастия.

Единствено сърцераздирателният писък на стрина Рок смути душата му. В този момент той едва не се хвърли в краката на старата жена и не извика: „Аз съм убиецът!“ Но се въздържа. Все пак през нощта извади от водата дървените обувки на мъртвата и ги сложи пред вратата на стрина Рок.

Докато траеше следствието, докато беше необходимо да насочва и заблуждава правосъдието, той се владееше, беше спокоен, хитър и усмихнат. Невъзмутимо разискваше с представителите на властта всички предположения, които те правеха, оспорваше мненията им и доказваше несъстоятелността на техните умозаклучения. Дори изпитваше някакво болезнено, парливо удоволствие да пречи на техните издирвания, да обърква хода на мислите им, да доказва невинността на тези, които бяха заподозрени.

От деня, в който прекратиха разследванията, той започна да става все по-нервен и по-раздразнителен отпреди, въпреки че успяваше да овладява избухванията си. Всеки внезапен шум го караше да подскача от страх, стряскаше се от най-малкото нещо; понякога се разтреперваше от главата до петите, когато някоя муха кацнеше на челото му. Тогава го обзе неудържимото желание да ходи и това желание го караше да изминава огромни разстояния; по цели нощи беше на крак и се разхождаше безспир из стаята си.

Не че съвестта му го измъчваше. Грубата му природа не се поддаваше нито на никакви по-деликатни чувства, нито на морални задръжки. Човек енергичен, дори склонен към насилие, създаден да се сражава, да опустошава покорени страни и да избива победените, изпълнен с дивите инстинкти на ловец и воин, той не зачиташе човешкия живот. Въпреки че почиташе черквата — за пред хората, — той не вярваше нито в бога, нито в дявола и, естествено, не чакаше на онзи свят нито награди, нито наказания за делата, които беше

извършил на този свят. Единственото, в което вярваше, беше някаква неясна философия, съставена от всички идеи на енциклопедистите от миналия век; гледаше на религията като на морална санкция на закона и считаше, че и двете са измислени от хората, за да уредят обществените си отношения.

Да убие някого на дуел, във време на война, при скарване или случайно, или пък за отмъщение, или просто от желание да се покаже, би му се сторило нещо забавно и смело. Това не би оставило повече следи в душата му, отколкото ако убиеше някой заек; но той беше изпитал дълбоко вълнение от убийството на това дете. Беше като пиян, когато извърши убийството, подтикван от някаква неудържима лудост, изпаднал в някакъв чувствен бяс, който го беше лишил от разсъдък. Пазеше в сърцето си, в кръвта си, върху устните си, дори в пръстите на ръцете си, ръце на убиец, някаква скотска любов към това момиченце, което беше изнасилил и след това подло убил, а същевременно изпитваше и безграничен ужас от него. Всеки миг мисълта му се връщаше към ужасната сцена и въпреки, че се мъчеше да отпъди този образ, въпреки че го отблъскваше със страх и отвращение, чувствуваше, че той блуждае из мислите му, че броди наоколо му, че непрекъснато чака момента да се появи отново.

Тогава започна да го мъчи страх от вечерите, страх от припадация мрак. Той още не знаеше защо тъмнината му се струва така страшна, но се боеше от нея инстинктивно, чувствуваше, че е изпълнена с непознати и ужасни неща. Денем човек не се поддава на страхове. Той вижда хората и нещата; заобиколен е само от реални същества; от неща, които се виждат. Но нощта, непрогледната нощ, непроницаема от стена, пустата, нескончаема нощ, тъй черна, тъй необятна, в която можеш да се докоснеш до страховити неща, в която чувствуваш как скита, броди някакъв тайнствен ужас, именно нощта като че ли криеше някаква непозната опасност, близка и застрашителна. Но каква?

Скоро разбра. Една вечер, доста късно, както седеше в креслото си, преди да си легне, му се стори, че вижда как завесата на прозореца се раздвижва. Почака разтревожен, с разтуптяно сърце, но завесите не се помръднаха вече; после внезапно пак се раздвижиха или поне така му се стори. Той не смееше да стане, страхуваше се да диша, а беше

храбър — често се беше бил и отдавна желаше да открие крадци в дома си.

Действително ли беше помръднала завесата? Той си задаваше този въпрос, мислейки, че очите му може да са го излъгали. Всъщност едно леко потрепване на плата — сякаш вятър бе раздвижил едва-едва гънките на завесата — не представляваше кой знае какво, нали? Ренарде седеше с протегнат напред врат и втренчени очи; той стана рязко, засрамен от страха си, направи четири крачки, хвана драпериите с две ръце и ги разтвори широко. Отначало не видя нищо, освен черните стъкла на прозорците, черни като блестящи мастилени петна. Зад тях нощта, непрогледната, необятна нощ се простираше до невидимия хоризонт. Той стоеше прав пред тази безгранична тъма и внезапно забеляза някаква движеща се светлинка, която му се стори, че е доста далеч. Доближи лицето си до стъклото, за да види по-ясно. Понеже полунощ минаваше, а светлината пълзеше по брега под високите дървета, той си помисли, че сигурно някой браконьер лови раци в Брендий. Все още не можеше да разпознае какво е, затова засенчи очите си с ръце; внезапно смътната светлинка стана по-ясна и той забеляза малката Рок, гола и окървавена, върху мъха.

Отстъпи, сгърчен от ужас, блъсна креслото си и падна по гръб. Няколко минути лежа така, смазан душевно, после седна и започна да размишлява. Това беше халюцинация, нищо друго, халюцинация, предизвикана от нощен крадец, който ходеше с фенера си край реката. Нищо чудно в това, че споменът за извършеното престъпление извиква понякога в съзнанието му образа на мъртвата.

Ренарде стана, изпи чаша вода и пак седна. Мислеше си: „Какво ще правя, ако това се повтори?“ А то щеше да се повтори, той чувствуваше, беше сигурен в това. Ето че прозорецът вече привличаше погледа му, зовеше го и го примамваше. За да не го гледа, обърна стола гърбом към него; после взе книга и се опита да чете, но скоро след това му се стори, че нещо става зад него и той рязко завъртя креслото си на един крак. Завесата още се движеше; този път наистина се беше раздвижила, нямаше никакво съмнение. Той скочи и я сграбчи така здраво, че я събори заедно с корнизата; след това жадно прилепи лице към стъклото. Не видя нищо. Навън всичко тънеше в мрак и той въздъхна с безкрайна радост, като човек, комуто току-що е бил спасен животът.

Върна се и седна, но почти веднага го обзе желание да погледне отново през прозореца. Откакто завесата беше паднала, прозорецът приличаше на някакъв черен отвор към тъмното поле, който го плашеше и привличаше. За да не се отдаде на това опасно изкушение, той се съблече, духна свещите, легна и затвори очи.

Лежеше неподвижно по гръб с гореща и овлажняла кожа и чакаше съня. Внезапно силна светлина ослепи очите му през затворените клепачи. Той отвори очи, очаквайки да види къщата в пламъци. Всичко беше тъмно и той се повдигна на лакът, като се мъчеше да разпознае прозореца, който все така неудържимо го привличаше. Тъй като дълго се взираше, най-сетне видя няколко звезди; стана, премина пипнешком през стаята, намери с протегнати ръце прозореца и прилепи челото си към него. Там долу, под дърветата, светеше като фосфор тялото на момиченцето и хвърляше кръг от светлина наоколо си!

Ренарде изкрещя, хвърли се в леглото си, скри глава под възглавницата и остана така до сутринта.

От този момент нататък животът му стана непоносим. Денят минаваше, изпълнен със страх пред идващата нощ; и всяка нощ видението отново се явяваше. Щом се заключеше в стаята си, той се опитваше да се бори, но напразно. Някаква непреодолима сила го вдигаше и го тласкаше към прозореца, сякаш за да извика призрака, който се явяваше веднага на мястото на убийството — легнал, с разперени ръце, с разтворени крака — така, както бяха намерили тялото. След това мъртвата ставаше и започваше да се приближава със ситни крачки, така, както ходеше, когато излезе от реката. Тя пристъпваше бавно, минаваше право през ливадата и през изсъхналата леха с цветя и после се издигаше във въздуха към прозореца на Ренарде. Тя идваше към него така, както в деня на престъплението беше отишла към своя убиец. Ренарде отстъпваше крачка по крачка пред това видение, отстъпваше до леглото си и се отпускаше върху него; знаеше, че малката беше влязла и че стои зад завесата, която ей сега ще започне да се движи. До настъпване на утрото стоеше, вперил очи в завесата, очаквайки всеки миг да види жертвата си. Но тя не се показваше вече, оставаше там, зад завесата, която от време на време потреперваше. А Ренарде, със сгърчени пръсти, стискаше чаршафите, както беше стискал гърлото на малката Рок. Той чуваше как

часовникът отзвънява всеки час, чуваше в тишината движението на махалото му и силните удари на сърцето си. И нещастникът страдаше, страдаше повече, отколкото някога е страдал който и да било човек.

Когато на тавана се появи светлата черта, която показваше, че денят настъпва, той се чувствуваше спасен; най-сетне оставаше сам в стаята си. Тогава заспиваше за няколко часа. Сънят му беше трескав и неспокоен и често той изживяваше насън отново страшните нощни видения.

Когато слизаше по-късно за обед, се чувствуваше смазан като при страшна умора. Едва хапваше, преследван винаги от страха, че ще я види отново през следващата нощ.

Знаеше много добре, че не е видял призрак, че мъртвите не излизат от гроба и че само болната му душа, душата му, обзета от една-единствена мисъл, от един незабравим спомен, беше причината за това мъчение; че тя беше тази, която възкресяваше отново мъртвата; че тя я призоваваше и изправяше пред очите му, в които оставаше запечатан този неизличим образ. Но знаеше също така, че никога няма да оздравее от тази болест и че никога няма да избяга от безпощадното преследване на собствената си мисъл. Реши, че е по-добре да умре, отколкото да търпи вечно това мъчение.

Тогава започна да мисли по какъв начин да тури край на живота си. Искаше смъртта му да бъде естествена и обикновена, за да не може никой да го заподозре, че се е самоубил. Защото държеше на доброто си име, на името, което бе наследил от дедите си; ако се усъмняха в причината на смъртта му, щяха да я свържат с неизясненото престъпление, с все още неоткрития убиец и веднага щяха да решат, че той е извършил злодеянието.

Беше го обзела странна мисъл — да се остави да го смаже дървото, под което беше убил малката Рок. Той нареди да изсекат бранището, за да може да симулира нещастен случай. Но букът отказа да му счупи гръбнака.

Когато се върна в къщи, изпаднал в дълбоко отчаяние, грабна револвера си, но не посмя да се застреля.

Когато удари часът за вечеря, беше се нахранил и след това се беше върнал в спалнята си. Не знаеше какво да направи. Разбираше, че няма вече никаква смелост, след като веднаж се беше изплъзнал от смъртта. Преди малко се чувствуваше решителен, твърд, готов да се

убие, изпълнен със смелост, господар на решенията си; а сега беше слаб, страхуваше се от смъртта толкова, колкото и от мъртвата.

„Нямам вече смелост, нямам вече смелост“ — мълвеше той, като поглеждаше със страх ту към оръжието, което лежеше на масата, ту към завесата, която закриваше прозореца. При това му се струваше, че нещо ужасно ще се случи, след като умре. Нещо ужасно? Но какво? Може би щеше да срещне малката Рок? Тя го дебнеше, чакаше го, викаше го; явяваше му се така всяка нощ, за да го примами на свой ред, за да му отмъсти и да го накара да се убие.

Той заплака като дете, повтаряйки: „Нямам вече смелост, нямам вече смелост.“ После падна на колене и промълви: „Боже мой, боже мой“ — макар че не вярваше в бога. Не смееше вече да погледне към прозореца, където знаеше, че се е притаило привидението, нито пък към масата, където блестеше револверът.

Той се изправи и каза високо:

— Не мога вече, трябва да сложа край на това.

Тръпки на ужас полазиха по цялото му тяло, когато чу собствения си глас в тихата стая. Понеже не смееше да вземе никакво решение и знаеше, че пръстът му ще откаже да натисне спусъка на револвера, той си легна, скри глава под завивките и се замисли.

Трябваше да намери нещо, което да го принуди да умре, да измисли някаква хитрост против самия себе си, която да не му позволи да се колебае, да отлага и да съжалява. Той завиждаше на осъдените, които отиваха на ешафода, заобиколени с войници. О, ако можеше да помоли някого да го застреля; ако можеше да признае какво става в душата му на някой сигурен приятел, който би запазил тайната му, да признае извършеното престъпление и да поиска от него да го убие. Но от кого да поиска тази страшна услуга? От кого? Търсеше измежду познатите си. От лекаря? Не. Той сигурно щеше да разкаже всичко след известно време. Изведнаж му хрумна странна мисъл — да пише на съдия-следователя, с когото беше много близък, и да признае престъплението си. В това писмо ще му каже всичко — и за престъплението, и за терзанията, които изживява, и за решението си да умре, за колебанията си и за начина, който бе избрал, за да си върне смелостта. Ще го накара да се закълне в името на тяхното старо приятелство да унищожи писмото веднага след като научи, че виновникът сам се е наказал. Ренарде наистина можеше да разчита на

следователя, защото знаеше, че той е човек сигурен, дискретен и никога не би казал дори необмислена дума. Беше човек с неподкупна съвест, от тези хора, чиято съвест се управлява, ръководи и подчинява единствено на разума им.

Щом взе решение да извърши това, някаква особена радост изпълни сърцето му. Сега вече беше спокоен. Ще напише, без да бърза, писмото си, после, при изгрев-слънце, ще го пусне в пощенската кутия, закачена на оградата на чифлика. След това ще се изкачи на кулата, за да види идването на пощенския раздавач, и когато синята риза изчезне от погледа му, ще се хвърли с главата надолу върху скалите, на които лежах основите на къщата. Ще действа така, че да го видят най-напред работниците, които сечаха гората. Може да се покатери на издадената площадка, където беше закрепен прътът на знамето, което издигаха в празнични дни. Ще счупи пръта с едно дръпване и ще полети надолу с него. Кой ще се усъмни, че това не е нещастен случай? Какъвто беше тежък, ако падне от такава височина, сигурно ще се убие на място.

Той веднага стана от леглото, седна до масата и започна да пише; не забрави нищо, нито една подробност от престъплението, нито една подробност от изпълнения си с ужас живот, нито една подробност от душевните си терзания. Завърши писмото, като съобщаваше, че сам се е осъдил и сам ще изпълни смъртната си присъда, като молеше приятеля си, стария си приятел, да се погрижи да не бъде опетнено името му.

Когато завърши писмото си, забеляза, че денят беше настъпил. Залепи плика, запечата го и написа адреса, после слезе с леки стъпки и изтича до малката бяла кутия, закачена на ъгъла на оградата. Щом хвърли в нея писмото, което пареше ръката му, той се върна бързо, дръпна резетата на голямата порта и се изкачи на кулата, за да изчака минаването на раздавача, който щеше да отнесе смъртната му присъда.

Сега се чувствуваше спокоен, избавен, спасен!

Студен, сух, мразовит вятър облъхна лицето му. Той поемаше жадно, с отворена уста ледената му милувка. Небето беше почервеняло с пламтящия червен цвят на зимно небе, а полето, побеляло от скреж, блестеше под първите слънчеви лъчи, сякаш посипано със стрито стъкло.

Ренарде, изправен на върха на кулата, гологлав, гледаше обширната равнина; вляво се простираха ливадите, а вдясно пушеха селските комини — там започваха да приготвят закуските.

Долу, под самия него, течеше Брендий сред скалите, върху които след малко щеше да се хвърли. Той се чувствуваше възроден всред тази красива, ледена зора, изпълнен със сили и живот. Светлината го обграждаше отвсякъде, заливаше го и проникваше в него като надежда. Обзеха го хиляди спомени, спомени за други такива утрини, когато бе ходил бързо по втвърдената земя, която звънтеше под краката му, когато ходеше на лов край блатата, където се криеха дивите патици. Всички хубави неща, които обичаше, всички прелести на живота нахлуваха в съзнанието му, извикваха нови копнежи, събуждаха всички буйни желания на силното му, изпълнено с енергия тяло.

И след малко той ще умре? Но защо? Ще се убие така, изведнаж, защото се бои от някаква сянка, от нещо, което не съществува? Та той е богат и все още млад! Каква лудост! Достатъчно е да замине, да се махне оттук, да пътува, за да се развлече и забрави! Ето, тази нощ той не видя детето, защото мисълта му беше заета, беше се отклонила в друга насока. Може би няма да го види вече. И ако то го измъчва тук, в тази къща, разбира се, няма да го последва другаде. Светът е голям, пред него има още много години! Защо да умира?

Погледът му, който блуждаеше из ливадите, се спря на едно синьо петно по пътеката край Брендий. Беше Медерик, той носеше писмата от града и щеше да събере писмата от селото.

Ренарде се сепна, усети, че го пронизва болка; той полетя надолу по извитата стълба, за да вземе обратно писмото си, да го поиска от раздавача. В този момент за него нямаше значение, че може да го видят така; той тичаше по леката ледена пяна, покрила тревата през нощта, и стигна до пощенската кутия на ъгъла на чифлика едновременно с раздавача.

Медерик беше отворил дървената вратичка и изваждаше няколкото писма, пуснати от селяните.

Ренарде му каза:

— Добро утро, Медерик.

— Добро утро, господин кмете.

— Слушай, Медерик, пуснах в кутията едно писмо, което ми трябва. Искам да ми го върнете.

— Добре, господин кмете, ще ви го дадем.

Раздавачът вдигна очи. Той остана изумен от вида на Ренарде — бузите му бяха виолетови, погледът — мътен, очите, заградени с тъмни кръгове, сякаш бяха хлътнали в орбитите, косата му беше чорлава, брадата разрошена, а вратовръзката изкривена. Явно беше, че изобщо не си е лягал.

— Да не сте болен, господин кмете? — попита Медерик.

Изведнаж Ренарде разбра, че поведението му е странно; той се смути и започна да заеква:

— Не... не... обаче... само скочих от леглото, за да ви поискам писмото... Спях. Нали разбирате?

Някакво смътно съмнение мина през ума на стария войник.

— Кво писмо? — попита той.

— Писмото, което ще ми върнете.

Медерик се колебаеше, държането на кмета му се виждаше неестествено. Може би в това писмо имаше някаква тайна, някаква политическа тайна. Той знаеше, че Ренарде не е републиканец и познаваше всички трикове и измами, с които политиците си служеха при изборите.

— Какъв е адресът на туй писмо? — попита той.

— То е за господин Пютоен, за следователя. Нали го познавате — моя приятел господин Пютоен!

Раздавачът се порови в чантата си и намери писмото, което искаше кметът. След това започна да го разглежда, като го въртеше и обръщаше от всички страни, силно озадачен и загрижен да не би да извърши някоя непоправима грешка или пък да разсърди кмета и да го направи свой враг.

Като видя колебанието му, Ренарде посегна да грабне писмото. Този рязък жест убеди Медерик, че се отнася до някаква тайна и той реши да изпълни дълга си на всяка дена.

Хвърли писмото в чантата си, затвори я и каза:

— Не може, господин кмете. Щом е за съда, значи не може!

Страшна тревога сви сърцето на Ренарде и той прошепна:

— Но вие ме познавате добре. Дори познавате почерка ми. Това писмо ми трябва, разберете!

— Не може.

— Слушайте, Медерик, знаете, че няма да ви лъжа. Разберете, че това писмо ми трябва.

— Не, не може.

Гневни тръпки разтърсиха Ренарде. Нещо кипна в душата му.

— Ще ви вземат дяволите, внимавайте! Знаете, че не са шегувам и че може да изхвърчите от службата, и то бързо, бързо. Аз тук кмет ли съм, или какво! Заповядам ви да ми върнете писмото!

Раздавачът отговори твърдо:

— Не, не може, господин кмете!

Тогава Ренарде, загубил самообладание, го сграбчи за ръката, за да му вземе чантата, но Медерик се дръпна, отблъсна го и като отстъпи, вдигна дебелията си чимширена тояга. Той каза съвсем спокойно:

— Не ме доближавайте, господин кмете, или ще удрям. Пазете се. Дълг изпълнявам аз!

Ренарде разбра, че е загубен. Той внезапно стана смирен и кротък и започна да се моли като разплакано дете.

— Но слушайте, моля ви се, приятелю, върнете ми писмото, ще ви възнаградя, ще ви дам пари, ето, ще ви дам сто франка, чувате ли, сто франка!

Раздавачът се обърна кръгом и си тръгна.

Ренарде го последва, като се задъхваше и заекваше:

— Медерик, слушайте, Медерик, ще ви дам хиляда франка, чувате ли, цели хиляда франка!

Медерик продължаваше да върви, без да отговаря. Ренарде поде:

— Ще ви направя богат, чувате ли, ще ви дам, каквото поискате... Петдесет хиляди франка... Петдесет хиляди франка за това писмо... Какво ви струва да ми го върнете... Малко ли ви са?... Добре, тогава сто хиляди... съгласете се... сто хиляди франка... разбирате ли?... Сто хиляди франка... сто хиляди франка.

Раздавачът се обърна. Лицето му беше неумолимо, погледът строг.

— Стига вече или ще повторя пред съда всичко, що ми рекохте!

Ренарде спря изведнаж. Всичко беше свършено. Нямаше вече никаква надежда. Той се обърна и се затече към къщи, бягайки като подгонено животно.

Смаян, Медерик спря на свой ред и се загледа след него. Видя как кметът влезе в къщата. Чакаше, като че ли непременно щеше да се случи нещо необикновено.

И наистина скоро високата фигура на Ренарде се появи на върха на кулата на лисицата. Той тичаше като луд по площадката; след това сграбчи пръта на знамето и започна бясно да го разтърсва, без да успее да го счупи. Внезапно се хвърли в бездната надолу с главата и с протегнати напред ръце, като плувец, който скача във водата.

Медерик се втурна на помощ. Пресичайки парка, забеляза дърварите, които отиваха на работа. Той им викна, като тичаше, че се е случило нещастие. Долу, до самата стена на кулата, намериха окървавеното тяло. Главата се беше смазала в една скала. Брендий, която се разливаше на това място, заобикаляше скалата и по спокойната, прозрачна вода течеше дълга розова струя от мозък и кръв.

ДЯДО АМАБЛ

I

Сивото влажно небе сякаш тегнеше над обширната кафява равнина. Мирисът на есен, тъжният мирис на гола и мокра земя, на окапали листа, на мъртва трева правеше още по-тежък и гъст застоялия вечерен въздух. Пръснати из полето, селяните продължаваха да работят, чакайки черковната камбана да бие за вечерня, за да се приберат по домовете си, чиито сламени покриви надничаха тут-таме през оголените клони на дърветата, които пазеха от вятъра ябълковите градини.

Край пътя, седнало разкрасено върху купчина дрехи, съвсем мъничко дете си играеше с един картоф, който от време на време изпускаше в рокличката си, докато в съседната нива пет жени, наведени и вирнали задници, забождаха в земята стръкчета рапица. Без да спират нито за миг, с чевръсти движения, те забиваха колчета в дългите бразди край преобърнатата от ралото пръст, поставяха в образувалите се дупки поувехналите стръкчета, полягащи настрана, затрупваха корените и минаваха по-нататък.

Мина мъж с камшик в ръка, обут с дървени обувки. Той спря до детето, вдигна го и го целуна. Тогава една от жените се изправи и дойде при него. Беше висока, червендалеста мома, едра нормандка, с широки рамена, кръст и бедра, жена, създадена да ражда, със сламени коси и яркочервени бузи.

— Ей те и тебе, Сезер. Е, как е? — запита тя твърдо.

Мъжът, слаб момък с тъжен вид, промълви:

— Е, нищо и все нищо. Все това си е!

— Не ще ли?

— Не ще.

— Що ще направиш тогава?

— Па знам ли!

— Иди при попа.

— Че да ида.

— Върви, ама ей сега на!

— Че да ида.

Те се погледнала. Той все още държеше детето в ръце. Целуна го отново и пак го сложи върху дрехите на жените.

На хоризонта, между два чифлика, се виждаше мъж, който следваше тегленото от кон рало. Те преминаваха бавно — човекът, ралото и животното — под оловното вечерно небе.

Жената поде наново:

— Е, що дума баща ти?

— Рече, че не ще.

— Е що не ще?

Момъкът показва с ръка детето, което току-що беше сложил на земята, а после посочи с поглед мъжа, който ореше в далечината.

— Ами щото детето е негово — отвърна той.

Момичето вдигна рамене и каза ядосано:

— Чунким всички не знаят, че е от Виктор. Та що от това? Сбъркала съм. Та само аз ли съм сбъркала? И майка ми е грешила, преди да се омъжи, па и твоята, преди да вземе баща ти. Е, та коя не е грешила в нашия край? Случи се с Виктор, защото той ме фана в плевника, кога спях, право ти казвам. То и после греших кога не спях. Да не беше ратай, сигурно щях да го взема. Та да не чина по-малко сега?

Мъжът отвърна простичко:

— Искам те такава, каквато си — и с дете, и без дете. Само дете старият се противи. Ама ще видим да го уредим.

Тя подхвана наново:

— Я иди при попа още сега.

— Ще ида.

Той продължи пътя си с тромавата си селска походка, а момичето, с ръце на хълбоците, се върна да сади рапица.

Мъжът, който се отдалечаваше — Сезер Улбрек, син на стария глух Амабл Улбрек, действително искаше да се ожени, против волята на баща си, за Селест Левек. Тя имаше дете от Виктор Льокок, прост ратай в чифлика на родителите ѝ, изгонен заради тази негова постъпка.

Впрочем на село съсловията не са строго разграничени и ако слугата е пестелив и си купи стопанство, той става равен на бившия си господар.

С камшик под мишница, Сезер Улбрек тръгна, като влачеше тежките си полепнали с кал дървени обувки. Една и съща мисъл се въртеше в главата му. Той наистина искаше да се ожени за Селест Левек, искаше я заедно с детето ѝ, защото тя беше жената, която му трябваше. Не би могъл да каже защо, но знаеше и беше сигурен, че само нея иска. Стигаше му само да я погледне, за да се убеди в това — чувствуваше се някак особено, объркваше се, сякаш оглупяваше от задоволство. Изпитваше радост дори като целуваше малкия, детето на Виктор, понеже беше излязло от нея.

Той гледаше без омраза силуета на мъжа, който вървеше зад ралото в далечината, открояващ се на хоризонта.

Обаче дядо Амабл не се съгласяваше с тази женитба. Той се противопоставяше с някаква бясна упоритост, с упоритостта на глух старец.

Напразно Сезер крещеше в лявото му ухо, с което дядото още чуваше някой и друг звук:

— Добре ще те гледаме, тате. Нали ти казвам, че е добра мома, пък и работлива, а и парици има.

Старецът повтаряше все същото:

— Докато съм жив, това няма да го бъде.

Нищо не можеше да сломи упорството му, нищо не можеше да смекчи суровостта му. Само една надежда оставаше на Сезер. Дядо Амабл се боеше от свещеника, защото изпитваше страх пред смъртта, която чувствуваше, че приближава. Не се страхуваше много от дядо господ, нито от дявола, нито от ада, нито от чистилището, за които нямаше ясна представа; но се страхуваше от свещеника, който му напомняше за погребението му, така както някои хора се боят от лекарите, понеже изпитват ужас от болести. Селест, която знаеше таза слабост на стареца, от седмица насам подтикваше Сезер да отиде при свещеника, но той все се колебаеше, понеже не обичаше твърде поповете. За него те представляваха ръце, вечно протегнати с дискаса или нафората.

Най-сетне все пак се реши и тръгна към къщата на свещеника, като обмисляше по какъв начин да му разкаже за грижите си.

Отец Рафен, дребен, слаб, енергичен свещеник, винаги небръснат, топлеше краката си, седнал пред огъня в кухнята, и чакаше да стане време за вечеря.

Щом видя влизания селянин, той попита, като само обърна глава:

— Е хайде, говори!

— Искам да ви говоря, отче.

Той стоеше смутен, като държеше в едната си ръка камшика, а в другата каскета.

— Е хайде, говори!

Сезер погледна слугинята — стара жена, която тътреше крака и нареждаше на единия край на масата край прозореца приборите за вечерята на господаря си. Той промълви:

— Ами че то е, кажи-речи, изповед.

Тогавя отец Рафен изгледа внимателно своя енориаш, видя смутеното му лице, стеснителността му, блуждаещите му очи и заповяда:

— Мария, я иди за пет минути в стаята си, че да си поговорим със Сезер.

Слугинята хвърли гневен поглед на момъка и излезе, като мърмореше ядосано.

Свещеникът продължи:

— Хайде, кажи болката си.

Момъкът все още се колебаеше, гледаше обувките си и въртеше в ръце каскета си, изведнъж каза:

— Това е, искам да се ожения за Селест Левек.

— Е, че кой ти пречи да се ожениш, момчето ми?

— Е, па баща ми, той не дава.

— Баща ти ли?

— Да, баща ми.

— Какво казва баща ти?

— Казва, че има дете.

— Тя не е първата, на която това се случва. Още от времето на нашата прамайка Ева стават такива работи.

— Детето е от Виктор, Виктор Льокок, слугата на Антим Лоазел.

— Аха, така! Значи той не е съгласен?

— Не е съгласен.

— Не иска и да чуе, а?

— Опъва се като магаре пред мост, да прощавате.

— А ти какво му казваш, за да го придумаш?

— Казвам му, че тя е добро момиче и е работлива, има си и спестени парици.

— А той все не се съгласява? Сигурно искаш да му поговоря?

— Е това искам, точно това.

— Какво да говоря на баща ти?

— Ами че... това, дето го разправяте, кога държите проповед, за да дават хората пари.

В ума на селянина единственият стремеж на черквата беше да развърже кесиите на хората и да изпразни джобовете им, за да напълни божията каса. Той си я представяше като някаква огромна търговска къща, в която свещениците бяха чиновници — хитри, лукави, страшно ловки чиновници, които вършеха сделките на дядо господ в ущърб на селяните.

Знаеше много добре, че свещениците помагаха и дори много помагаха на най-бедните, на болните, на умиращите; знаеше, че те даваха помощ, утешаваха, съветваха и подкрепяха; но всичко това ставаше срещу заплащане, срещу сребърни монети, срещу хубави лъскави парички, с които се плащаха и причастието, и литургиите, и съветите, и подкрепата, и опрощаването на греховете, и индулгенциите, и чистилицето, и рая в зависимост от доходите и щедростта на грешника.

Отец Рафен, който си познаваше човека и никога не се сърдеше, се разсмя.

— Хубаво, ще му кажа нещичко на баща ти, но ти, мое момче, ще започнеш да идваш на черква.

Улбрек вдигна ръка да се закълне:

— Честна дума на сиромах човек, ако направите това за мене, обещавам ви да идвам.

— Добре тогава. Кога искаш да ида при баща ти?

— Ами колкото по-скоро, толкова по-добре. Тая вечер, ако можете.

— Добре, след половин час тогава, след вечеря.

— След половин час.

— Значи разбрахме се. Доскоро виждане момчето ми.

— Довиждане, отче. Много благодарим.

— Няма защо, моето момче.

Сезер Улбрек се прибра в къщи. От сърцето му се беше свлякъл голям товар.

Тъй като бащата и синът не бяха богати, Сезер беше взел под наем едно съвсем малко стопанство. Те живееха сами с една слугиня — петнадесетгодишно момиче, което им вареше чорбата, хранеше кокошките, доеше кравите и биеше маслото — и едва свързваха двата края, въпреки че Сезер беше добър земеделец. Но не притежаваха нито достатъчно земя, нито достатъчно добитък и изкарваха едва колкото да преживеят.

Старецът не работеше вече. Тъжен като всички глухи хора, схванат от болки, прегърбен, изкривен, той ходеше из полето, като се подпираше на бастуна си, и гледаше хората и животните сурово и недоверчиво. Понякога сядаше край някой ров и оставаше там с часове неподвижен, мислейки смътно за нещата, които го бяха занимавали цял живот — за цената на яйцата и житата, за посевите, които избуяват или се развалят от слънцето и дъжда. Ревматизмът мъчеше старите му кости, които попиваха влагата на почвата така, както седемдесет години бяха поемали изпаренията на стените на схлупената му хижа, покрита с влажна слама.

Връщаше се привечер, сядаше в кухнята на мястото си в края на масата и когато поставяха пред него глиненото гърне с чорба, той го обхващаше с изкривените си пръсти, които сякаш бяха взели кръглата форма на съда, и си топлеше на него ръцете, преди да започне да яде — и зиме, и лете, — за да не загуби нито частица от топлината, защото огънят струва пари, нито капка от супата, в която са сложили мазнина и сол, нито трохичка от хляба, направен от неговото жито.

След това по една стълба, опряна на стената, се изкатерваше в плевника, където беше сламеникът му; синът му лягаше да спи в нещо като ниша близо до огнището, а слугинята се затваряше в зимника — тъмна дупка, където някога държаха картофите.

Сезер и баща му почти не разговаряха. Само от време на време, когато трябваше да се продаде реколтата или да се купи някое теле, синът се допитваше до баща си. Той държеше ръцете си като фуния и викаше в ухото на стареца, за да му обясни случая; дядо Амабл се съгласяваше с него или изказваше неодобрението си с бавен и глух глас, който сякаш идеше от дълбочините на корема му.

И така, една вечер Сезер се беше приближил до него и му беше извикал с все сила в ухото, че е решил да се ожени за Селест Левек, като че ли се отнасяше за покупката на кон или на юница.

Бащата се беше разсърдил. Защо? Дали от някакво чувство за нравственост? Сигурно не. Девствеността на момичетата е почти без значение на село. Но старият скъперник, у когото бе вкоренен бесен инстинкт към пестеливост, се беше възмутил при мисълта, че син му ще отхрани дете, което не е създал самият той. В един миг си беше представил колко супи ще изсърба малкият, преди да израсне, та да може да помага в чифлика, беше пресметнал колко килограма хляб ще изяде този малчуган и колко литра ябълково вино ще изпие, докато стане четиринадесетгодишен, и в него беше пламнал яростен гняв към Сезер, който не бе помислил за тези неща.

Старецът му беше извикал с необикновено силен за него глас:

— Да не си си изгубил ума!

Тогава Сезер започна да го убеждава, да изрежда качествата на Селест, доказваше, че тя ще печели сто пъти повече от това, което ще струва издръжката на детето. Старецът обаче се съмняваше в тези качества, докато не можеше да има никакво съмнение, че малкият съществува, и без да дава повече обяснения, отговаряше:

— Не може! Не може! Докато съм жив, няма да я бъде тая!

От три месеца насам нищо не се беше променило; всеки стоеше на своето, никой от двамата не отстъпваше. Същият разговор се повтаряше всяка седмица, със същите доводи, същите думи, същите жестове, без да доведе до някакъв резултат.

Тогава Селест посъветва Сезер да отиде да потърси помощта на свещеника.

Когато се прибра в къщи, Сезер завари баща си да седи вече на масата, тъй като беше закъснял поради посещението си при свещеника.

Вечеряха, седнали един срещу друг, без да говорят. Ядоха по малко хляб и масло след супата и пиха по чаша ябълково вино; след това останаха неподвижни на столовете си, едва осветявани от свещта, която слугинчето беше преместило, за да измие съдовете, да избърше чашите и да нареже от вечерта хляба за сутрешната закуска.

Чу се силно хлопане, вратата веднага се отвори и свещеникът се появи. Старецът му хвърли неспокоен, пълен с подозрение поглед и

предчувствайки някаква опасност, тъкмо се готвеше да се изкачи по стълбата, когато отец Рафен сложи ръка на рамото му и изкрещя над главата му:

— Трябва да говоря с вас, дядо Амабл.

Сезер беше изчезнал през отворената врата. Така го беше страх, че не искаше да слуша какво ще се говори; не искаше надеждата му да гасне малко по малко при всеки упорит отказ на баща му, предпочиташе да научи истината — добра или лоша — изведнъж, макар и по-късно, затова тръгна из тъмнината. Нощта беше безлунна, без звезди, от ония мъгливи нощи, през които въздухът е сякаш мазен от влага. Лека миризма на ябълки се носеше край дворовете, защото през този сезон беряха ранните ябълки, от които правят ябълковото вино в този край. Когато минаваше край стените на оборите, Сезер усещаше как от тесните им прозорци го облъхва топлата миризма на заспалите върху тора говеда и чуваше как конете в конюшните тъпчеха и как движеха челюстите си, когато дърпаха и дъвчеха сеното от яслите.

Той вървеше и мислеше за Селест. В примитивното му съзнание, където понятията бяха само образи, породени направо от предметите, мислите му за любовта се изразяваха просто чрез представата за високо, червендалесто момиче, което стоеше сред изровения път и се смееше с ръце на хълбоците.

Така я беше видял в деня, когато я пожела за първи път. При все че я познаваше от детинство, той никога не ѝ беше обръщал внимание. Сутринта в този ден те бяха разговаряли няколко минути, след това той си беше тръгнал и вървейки, си повтаряше: „Господи, какво хубаво момиче! Жалко, че е прегрешила с Виктор.“ До вечерта все мислеше за нея; на другия ден също.

Когато я видя пак, усети, че нещо го гъделичка в гърлото, като че ли му бяха вкарали в гърдите перо от петел, и оттогава насам, всеки път, когато беше с нея, той се учудваше на това нервно гъделичкане, което винаги се явяваше отново.

Тя толкова му харесваше, че след три седмици реши да се ожени за нея. Не можеше да каже как го бе завладяла, но обясняваше чувството си с думите: „Тя ме омагьоса“, сякаш страстта му към това момиче беше така могъща като нечиста сила. Прегрешението ѝ не го

тревожеше. Е, няма какво, в края на краищата тя не губеше нищо от това; него дори не го беше яд на Виктор Льокок.

Ами ако свещеникът не успее, какво ще прави? Той бе така измъчен от безпокойство, че дори не смееше да помисли за това.

Стигна до къщата на свещеника и седна на пейката до малката дървена ограда, за да чака завръщането му.

Може би беше седял така около половин час, когато по пътя се зачуха стъпки и въпреки че нощта беше много тъмна, той успя да различи черното расо на свещеника...

Изправи се с подкосени крака. Не смееше да заговори, не смееше да узнае истината.

Свещеникът го забеляза и каза весело:

— Е, моето момче, нареди се!

— Нареди ли се? Не може да бъде! — смънка Сезер.

— Да, момко, но не беше лесно. Какво старо, упорито магаре е баща ти!

Младежът продължаваше да повтаря:

— Не може да бъде!

— Да, да, уреди се. Ела утре по обед при мене, за да решим кога да обявим в черква за женитбата ви.

Сезер бе хванал ръката на свещеника. Той я разтърсваше, стискаше я до счупване и повтаряше, заеквайки:

— Наистина... наистина... наистина ли, отче? Честна дума... ще... ще видите, че в неделя ще дойда... на черква.

II

Сватбата стана през средата на декември — скромна сватба, тъй като младоженците не бяха богати. Още в осем часа сутринта, облечен в нови дрехи, Сезер бе готов да отиде да вземе годеницата си и да я заведе в кметството, но тъй като бе подранил, той седна до масата в кухнята да чака роднините и приятелите си, които щяха да го придружат.

От осем дни насам валеше сняг и кафявата земя, оплодена от посетите през есента семена, беше станала синкавобяла и спеше под голямата си ледена покривка.

В покритите с бели калпаци хижи беше студено; топчестите ябълкови дървета в дворовете сякаш бяха потънали в цвят — както в хубавия месец, когато цъфтят.

Този ден големите облаци, които идат от север, сивите облаци, носещи пухкавия сняг, бяха изчезнали и синьото небе се разстилаше над бялата земя, върху която изгряващото слънце хвърляше сребристи отблясъци.

Сезер гледаше през прозореца, щастлив, без да мисли за каквото и да било.

Вратата се отвори. Влязоха две жени, две празнично пременени селянки — лелята и братовчедката на младоженеца; след това дойдоха трима мъже — негови братовчеди, и накрая една съседка. Те седнаха на столовете и останаха неподвижни и мълчаливи — жените на едната страна на кухнята, мъжете — на другата, обхванати внезапно от някаква свенливост, от тази неловкост и меланхолия, която обзема хората, когато се съберат за някакво тържество. След малко един от братовчедите попита:

— Дали не е вече време?

— Май че стана време отговори Сезер.

— Хайде да вървим тогава — рече някой друг.

Всички станаха. Тогава Сезер, обзет от внезапно безпокойство, се изкачи по стълбата в плевника, за да види дали се е приготвил баща

му. Старецът, обикновено ранобуден, още не се беше появил тази сутрин. Синът му го намери да лежи на сламеника, увит в завивките си, с отворени очи и зъл израз на лицето.

Той извика до самото тъпанче на ухото му:

— Хайде, тате, ставай. Тръгваме на сватба.

Старецът промърмори плачливо:

— Не мога. Така ме е схванало от простуда, че не мога да мръдна.

Младежът се сещаше, че той хитрува и го гледаше поразен.

— Хайде, тате, напрегни се малко.

— Съвсем не мога.

— Чакай, ще ти помогна.

Той се наведе към стареца, дръпна завивката, хвана го под мишниците и го повдигна. Но дядо Амабл започна да стене:

— Ох, ох, ох! Боли! Ох, ох, ох! Не мога. Целият ми гръб е вдървен. Вятърът ще да ме е продухал през тоя проклет покрив.

Сезер разбра, че няма да успее да го вдигне, и вбесен за първи път в живота си срещу баща си, му изкрещя:

— Тогава няма да обядваш, защото ще ядем в хана на Полит. Това ще те научи да не се инатиш.

Той се спусна по стълбата — тръгна, следван от роднините и гостите си.

Мъжете бяха запретнали панталоните си, за да не се търкат в снега; жените вдигаха високо фустите си, показвайки мършавите си глезени, сивите си вълнени чорапи, костеливите си крака, тънки като дръжка на метла. Всички вървяха, като се клатеха един зад друг, без да говорят, съвсем бавно, за да не загубят пътя, изчезнал под равната снежна покривка, еднообразна и безкрайна.

Когато приближаваха някой чифлик, забелязваха по един-двама души, които ги чакаха, за да се присъединят към тях; шествието ставаше все по-дълго, лъкатушеше, следвайки невидимите очертания на пътя, приличаше на жива броеница с големи черни зърна, която се извиваше през бялото поле.

Пред вратата на годеницата цяла тълпа чакаше младоженеца; всички тъпчеха на едно място. Когато той се появи, те го приветстваха шумно; след малко Селест излезе от стаята си,

облечена в синя рокля, наметната с малко червено шалче, а главата ѝ бе украсена с портокалови цветчета.

Всички питаха Сезер:

— Ами де е баща ти?

Той отговаряше смутено:

— Не може да се помръдне, нали се е схванал.

Селяните кимаха с глава с хитър и недоверчив израз на лицето.

Тръгнаха към кметството. Зад бъдещите съпрузи една селянка носеше детето на Селест, като че ли отиваха на кръщение. Селяните, хванати подръка, вървяха двама по двама през снега и се клатушкаха като тежки лодки в развълнувано море.

След като кметът извърши бракосъчетанието на годениците в малкото здание на кметството, свещеникът на свой ред ги венча в скромния божи дом. Той благослови техния брак, обеща им плодовитост и след това им държа проповед за брачните добродетели, за простите и здрави селски добродетели — труд, сговорчивост и вяност. През това време детето, на което беше станало студено, хленчеше зад гърба на булката.

Щом младоженците се появиха на вратата на черквата, откъм долчинката при гробището се чуха пушечни изстрели. Виждаха се само дулата на пушките, от които излизаха бързо облачета пушек; после се показва глава на човек, който гледаше към шествието. Беше Виктор Льокок; той чествуваше по този начин сватбата на милата си приятелка, радваше се на нейното щастие и с барутен гръм ѝ изпращаше благопожеланията си. Беше събрал пет-шест души свои приятели, ратаи по чифлиците, за да дадат тези пушечни залпове. Хората одобриха тази проява на любезност от негова страна.

Гощавката стана в гостилницата на Полит Кашпрюн. В голямата зала, където се хранеха селяните в пазарни дни, беше сложена маса за двадесет души.

Огромният бут, който се въртеше на шиш, пържените пилета и патици, цвъртящите на буйния, ярък огън наденици изпълваха къщата с наситена, гъста миризма, с пушек от дървените въглища, по които течеше мазнина, със силната и тежка миризма на селски ястия.

Седнаха да обядват в дванадесет часа и веднага напълниха чиниите с чорба. Лицата се оживиха, устата се отваряха, за да пускат

закачки, очите се смееха и присмиваха дяволито. Весело щяха да изкарат, дявол да го вземе!

Изведнъж се отвори вратата и дядо Амабл влезе. Лицето му беше гневно, погледът — зъл. Той се подпираше на бастуните си и пъшкеше на всяка крачка, за да покаже, че страда.

Всички млъкнаха, когато го видяха. Изведнъж дядо Маливоар, негов съсед, голям шегобиец, който познаваше всички хорски хитрини, започна да реве, като направи фуния с ръце пред устата си, както правеше Сезер, когато говореше на баща си:

— Хей, стари хитрецо, дълъг нос имаш, щом чак от къщи си подушил какво е сготвил Полит.

Бурен смях избликна от всички гърла. Насърчен от успеха си, Маливоар продължи:

— За твоите болезки най-добре помагат лапи от наденица. Те ще ти държат топло на корема, като ги полееш с една чашка петдесет градуса!...

Мъжете ревяха, удряха с юмрук по масата, обръщаха глава настрани и се смееха, като се навеждаха и се изправяха, сякаш помпеха вода. Жените кудкудякаха като кокошки, а слугините, които стояха прави до стените, се превиваха от смях. Само дядо Амабл не се смееше, мълчеше и чакаше да му направят място на масата.

Сложиха го по средата на масата, срещу снаха му, и той започна да яде веднага щом седна. В края на краищата синът му плащаше и бащата трябваше да получи своя дял. С всяка лъжица супа, която отиваше в стомаха му, с всеки залък хляб или месо, които дъвчеше с беззъбата си уста, с всяка чашка сидър или вино, което се изливаше в гърлото му, нему се струваше, че отново придобива нещо от своето имущество, че си връща малко от парите, които тези ламии поглъщаха, че спасява частица от собствеността си. Той ядеше мълчаливо, с упорството, с което скъперникът събира стотинки, с мрачната настойчивост, която някога влагаше в своя непрекъснат земеделски труд.

Внезапно на края на масата забеляза детето на Селест, което една селянка държеше на коленете си, и вече не вдигна очи от него. Ядеше, с поглед, впит в детето, и следеше как то дъвчеше залците, които жената от време на време слагаше в устата му. Старецът страдаше

много повече от няколкото залъка, които смучеше този червей, отколкото от всичко, което поглъщаха другите.

Угощението продължи до вечерта. След това всички се прибраха по домовете си.

Сезер повдигна дядо Амабл.

— Хайде, тате, трябва да си ходим — каза той и постави бастуните в ръцете му. Селест взе детето си на ръце и те бавно потеглиха в бледата, светла от снега нощ. Глухият старец, почти пиян, станал още по-зъл от винените пари, се инатеше и не искаше да върви. Той дори седна на няколко пъти в снега, надявайки се снаха му да се простуди, като го чака, пъшкаше, без да продума, и от време на време надаваше дълги, болезнени стенания.

Когато се прибраха в къщи, той веднага се качи в плевника, а Сезер започна да нарежда леглото на детето до дълбоката ниша, в която щеше да спи с жена си. Тъй като младоженците не заспаха веднага, те още дълго чуваха стареца, който се въртеше на сламеника си; на няколко пъти чуха да си говори нещо на висок глас — може би насън или пък защото, тормозен от някаква натрапчива мисъл, не можеше да задържи думите, които неволно се изплъзваха от устата му.

Когато слезе на другия ден по стълбата, той завари снаха си да шета.

— Хайде, тате, бързай, има хубава чорба — извика му тя.

След това постави на края на масата черното пръстено гърне, пълно с гореща течност, от която се вдигаше пара. Той седна, без да отговори, взе горещия съд и почна да си топли ръцете, както правеше винаги; тъй като беше много студено, дори го притисна до гърдите си, за да може малко от горещината на врящата супа да проникне в старото му вкочанено от много зими тяло.

След това взе бастуните си и до обед се разхожда из замръзналото поле; не искаше да остане в къщи; понеже беше видял детето на Селест, което още спеше, настанено в един стар сандък от сапун.

Той не се примири. Живееше в къщи както по-рано, но сякаш не беше вече там, не се интересуваше от нищо и гледаше на тези хора — на сина си, жената и детето — като на чужди, като на хора, които не познава, и никога не говореше с тях.

Зимата мина. Беше дълга и сурова. Ранната пролет събуди кълновете и селяните отново плъзнаха като работливи мравки из полето. Те работеха на вятър и дъжд от изгрев до залез-слънце по дългите кафяви бразди, които раждат хляба на хората.

Годината обещавахе да бъде плодородна за младите съпрузи. Посевите никнеха гъсти и буйни; не падна слана; цъфналите ябълки ронеха по тревата розов и бял сняг, който обещавахе през есента градушка от плодове.

Сезер ставаше рано и се прибираще късно, работеше неуморно, за да не плаща на ратай.

Понякога жена му му казваше:

— Ако караш все така, ще се поболееш.

Той отговаряше:

— Ами, ще се поболеея! Да не ми е за пръв път!

Но една вечер се прибра така уморен, че си легна, без да вечеря. На другия ден стана както обикновено, но не може да хапне нищо, макар че не беше ял предишната вечер; рано следобед се върна да си полегне. През нощта започна да кашля; с пламнало чело и сух език, той се въртеше в треска на сламеника си и гореше от страшна жажда.

Въпреки това призори отиде на нивата, но на другия ден трябваше да извикат лекар, който установи, че е тежко болен от възпаление на белите дробове.

Той вече не излезе от тъмната ниша, която му служеше за легло. Чуваха го да кашля, да се задъхва и да се мятва в черната дупка. За да го видят, да му дадат лекарства, да му поставят вендузи, трябваше да сложат свещ до отвора и. Тогава под гъстата дантела от паяжини, която висеше и се люлееше, раздвижена от въздуха, се виждаше изпитото му лице, обрасло с брада. Върху сивите чаршафи ръцете на болния изглеждаха като ръце на мъртвец.

Селест се грижеше за него и шеташе, изпълнена с тревога. Тя му даваше лекарствата слагаше му лапи, ходеше по цял ден нагоре-надолу из къщи. В това време дядо Амабл седеше на отвора на плевника и наблюдаваше отдалеч тъмната дупка, в която агонизираше синът му. Не се приближаваше до него от омраза към жена му и стоеше настрана като обидено куче.

Минаха още шест дни. Една сутрин, когато Селест, която сега спеше на земята върху куп слама, отиде да види дали мъжът ѝ не се

чувствува по-добре, тя не чу бързото му дишане в дълбоката ниша и попита уплашена:

— Е, Сезер, как прекара нощта?

Той не отговори.

Тя посегна да го пипне и протегнатата ѝ ръка докосна леденото му лице. Силен писък се изтръгна от гърдите ѝ — проточеният писък на ужасена жена. Той беше мъртъв.

При този вик глухият старец се появи на стълбата и виждайки, че Селест се спусна навън за помощ, бързо слезе, пипна на свой ред лицето на сина си и като разбра какво се е случило, отиде да заключи вратата отвътре, за да попречи на жената да се върне; щом синът му не беше вече между живите, той нямаше да я остави да се настани пак в къщата му.

След това седна на един стол край мъртвеца.

Насъбраха се съседи. Те викаха и тропаха, но той не ги чуваше. Тогава един от тях счупи прозореца и скочи в стаята. Другите го последваха; отвориха отново вратата и Селест се върна, плачейки сърцераздирателно, с подпухнали страни и зачервени очи. Дядо Амабл разбра, че е победен, и без да продума, се прибра в плевника си.

На следния ден погребяха Сезер. След погребението свекърът, снахата и детето останаха сами в къщи.

Беше време за вечеря. Тя запали огъня, приготви чорбата и постави чиниите на масата, докато старецът, седнал на един стол, чакаше, без да си дава вид, че я гледа.

Когато яденето беше готово, тя извика в ухото му:

— Хайде, тате, да ядем.

Той стана, седна до масата, изсърба чорбата си, изяде хляба си, намазан с масло, изпи две чаши ябълково вино и излезе.

Беше топъл ден, един от тези благодатни дни, в които чувствуваше живота да кипи, да трепти и да цъфти навред по повърхността на земята.

Дядо Амабл тръгна по малка пътечка през нивите. Той гледаше младите жита и младия овес, мислейки за момчето си, за нещастното си момче, което сега лежеше под земята. Вървеше с уморената си крачка, като влачеше единия си крак и накуцваше. И понеже беше сам в широкото поле, всред избуялите посеви, сам под синьото небе, сам с

чучулигите, които виждаше да се стрелкат над главата му, без да чува нежната им песен, той заплака.

После седна край една локва и остана там до вечерта, гледайки птичките, които идваха да пият вода. Когато се стъмни, той се прибра, вечеря, без да каже нито дума, и се качи в плевника.

Животът му продължаваше както преди. Нищо не се беше променило, само синът му Сезер спеше в гробищата.

Какво можеше да направи този старец? Не го биваше вече за работа, можеше още само да яде супите, които снаха му готвеше. И той ги сърбаше мълчаливо, сутрин и вечер, като следеше с гневен поглед малкия, който също ядеше там, на другия край на масата, точно срещу него. След това излизаше, бродеше из полето като скитник, криеше се зад хамбарите, за да поспи час-два, като че се страхуваше да не го видят, и се прибираше, щом се свечереше.

Големи грижи гнетяха Селест. Стопанството имаше нужда от мъж, който да работи земята и да наглежда всичко. Трябваше някой да бъде там постоянно, не човек, комуто ще плаща за труда, а истински земеделец, стопанин, който да разбира от работата и да се грижи за имота. Сама жена не можеше да се занимава с посевите, да следи цените на житото, да се разправя с покупка и продажба на добитък. Тогава в главата ѝ се породиха прости и практични мисли, които тя прекарваше през ума си всяка нощ. Тя не можеше да се омъжи, преди да изтече една година, а трябваше веднага да се погрижи за имота, да запази интереси, които не търпяха отлагане.

Само един човек можеше да я извади от това тежко положение — Виктор Льокок, бащата на детето ѝ. Той беше работлив, разбираше от селска работа и с малко пари би станал отличен стопанин. Тя знаеше това, защото го беше виждала как работи, когато беше още у родителите ѝ.

И така, една сутрин, виждайки го да минава по пътя с една кола тор, тя излезе, за да го пресрещне. Когато я забеляза, той спря конете, а тя му заговори, като че ли се бяха виждали вчера:

— Добър ден, Виктор, как си?

— Карам — отвърна той, — а вие как сте?

— Ох, криво-ляво щеше да върви, да не бях сама в къщи... а то с имота имам много грижи.

Те дълго разговаряха, облеgnати на колелото на натоварената кола. От време на време мъжът се замисляше и почесваше челото си под каскета, а тя, със заруменели бузи, говореше с жар, изтъкваше доводи, говореше за сметките и за плановете си за бъдещето. Накрая той измърмори:

— Е, може.

Тя протегна ръка като селянин, който приключва пазарлък, и попита:

— Думата дума?

Той стисна подадената му ръка.

— Думата дума.

— Значи в неделя.

— В неделя.

— Хайде, сбогом, Виктор.

— Сбогом, госпожа Улбрек.

III

Тази неделя беше селският празник, годишният празник на светеда-иокровител на селото, който в Нормандия наричат събор.

От една седмица насам по пътищата към селото се точеха панаирджийски коли, теглени от сиви и червеникави кранти. В тези фургони живееха семействата на пътуващи фокусници, собственици на томболи, на павилиони за стрелба, на разни игри, и шарлатани, които показваха чудеса; селяните ги наричаха „карагъозчий“.

С развявани от вятъра завески, мръсните каруци, следвани от тъжни кучета, които вървяха с наведени глави между задните колела, се спираха една след друга на площада пред общината. Пред всяко от тия пътуващи жилища се издигна палатка. През дупките на платнището се виждаха лъскави неща, които възбуждаха любопитство и желаня у селските хлапаци...

В неделя на празника всички бараки бяха отворени още от сутринта и излагаха своя разкош — евтина стъклария и порцелан. Селяните, които отиваха на черква, гледаха простодушно и доволно скромните магазинчета, които те впрочем виждаха всяка година.

Рано следобед на площада се събра цяла тълпа. От всички съседни села, насядали в кабриолети, които ги друсаха, дрънчаха и се люлееха като лодки, пристигаха селяни с жените и децата си. Разпрягаха у приятели; селските дворове се изпълниха с чудновати сиви брички, високи, разкривени, подобни на дългокраки мършави животни, излезли от морските дълбочини.

Семействата отиваха бавно на събора — дечурлигата отпред, възрастните след тях — с усмихнати лица и отпуснати ръце, големи, червени, костеливи ръце, свикнали на труд, ръце, които сякаш се срамуваха, че си почиват.

Един фокусник свиреше с тръба; латерната на въртележката с дървените кончета редеше своите плачливи и отривисти мелодии; колелата на томболите скърцаха, като че ли някой раздира платно; всяка секунда се чуваха гърмежи на пушки. Тълпата се точеше бавно

край бараките, като някакво тесто, което тече; в нея се образуваха водовъртежи; тя се движеше като стадо от тежки, неповратливи животни, случайно пуснати на свобода.

Момите, заловени за ръце по седем-осем, пееха с пискливи гласове; момците, с накривени над ухото каскети и сини, колосани и издути като балон ризи, ги следваха и се кискаха.

Целият край — господари, ратаи и слугини — се беше събрал там.

Дядо Амабл, облечен в старовремския си зеленикав редингот, също бе дошъл, тъй като никога не пропускаше събора.

Той гледаше томболите, спираше се пред павилионите за стрелба, за да прецени умението на стрелците, но най-много се интересуваше от една проста игра, която се състоеше в това да се хвърли голяма дървена топка в отворената уста на човек, нарисуван на една дъска.

Внезапно някой го потупа по рамото. Беше дядо Маливоар.

— Хайде, старо, ела да те почерпя един коняк — му викна той.

Те седнаха на една маса пред кръчмата и изпиха по един коняк, после втори, после трети. След това дядо Амабл продължи да скита из събора... Мислите му бяха малко объркани и той се усмихваше, без сам да знае защо — усмихваше се пред томболите, пред въртележките и особено пред павилиона за стрелба. Остана дълго там и се радваше много, щом някой стрелец свалеше стражаря или попа — двамата представители на властта, от които той се боеше по инстинкт. После се върна, седна в кръчмата и изпи чаша ябълково вино, за да се освежи. Беше вече късно, нощта настъпваше. Един съсед му напомни:

— Ще закъснееш за яхнията, дядо.

Тогава той тръгна към къщи. Мек здрач, топлият здрач на пролетните вечери, се спускаше бавно над земята.

Когато дойде до вратата, стори му се, че вижда през осветения прозорец двама души в стаята. Той се спря, силно изненадан; после влезе в къщи, Виктор Льокок, седнал на мястото на сина му, вечеряше; пред него на масата беше сложена чиния, пълна с картофи.

Изведнаж дядо Амабл се обърна, като че ли искаше да си отиде. Вън се беше стъмнило съвсем. Селест стана и му викна:

— Ела по-бързо, тате, има хубава яхния — нали днес е празник.

Той безволно я послуша и седна по навик, като гледаше ту мъжа, ту жената, ту детето. После започна да яде бавно, както си ядеше всеки ден.

Виктор Льокок се държеше, като че ли беше у дома си — разговаряше от време на време със Селест, вземаше детето на коленете си и го целуваше. А Селест му досипваше от яденето, наливаше му вино, говореше му и изглеждаше доволна. Дядо Амабл ги гледаше втренчено, без да чува какво казват. Когато се навечеря — така бе огорчен, че не яде почти нищо, — стана и вместо да се качи в плевника както всяка вечер, излезе навън, отвори пътната врата и тръгна из полето.

Когато той излезе, Селест, малко разтревожена, попита:

— Що ще прави сега навън?

— Не се коси. Ще се върне, когато се умори — отговори равнодушно Виктор.

Тя се залови с домакинската си работа, изми чиниите, избърса масата, а в това време мъжът спокойно се събличаше. След това се изтегна в тъмната и дълбока ниша, където Селест беше спала със Сезер.

Пътната врата се отвори. След малко дядо Амабл се появи на вратата. Щом влезе вътре, той започна да се оглежда на всички страни като старо куче, което души. Търсеше Виктор Льокок. Понеже не го видя никъде, взе свещта от масата и се приближи до тъмната ниша, където бе умрял синът му. В дъното видя Виктор, който вече задремваше, изтегнат под завивките. Тогава глухият старец се обърна тихо, сложи отново свещта на масата и пак излезе на двора.

Селест беше привършила работата си; детето вече спеше, всичко беше поставено на място; тя чакаше само да се върне свекър ѝ, за да легне до Виктор.

Седеше на стола с отпуснати ръце и безизразен поглед.

Отегчена, че той не се връща, тя промърмори раздразнено:

— Заради този стар готован ще изгорим за четири су свещ.

Виктор отговори от дъното на нишата:

— Има повече от час, откак е навънка. Трябва да видим да не спи на пейката пред вратата.

— Ще отида да видя — каза тя, стана, взе свещта и излезе, като закриваше с ръка светлината, за да вижда по-добре в тъмното.

Нямаше го нито пред вратата, нито на пейката, нито на торището, където старият имаше обичай да седи понякога на топло.

Тя тъкмо щеше да се прибере, когато случайно вдигна очи към голямата ябълка, която растеше при входа на двора, и изведнаж забеляза два крака, два мъжки крака; те висяха на височината на лицето ѝ.

Селест нададе страшен вик:

— Виктор, Виктор, Виктор!

Той изтича по риза. Онемяла от ужас и обърнала глава, за да не гледа нататък, тя сочеше с протегнатата ръка към дървото.

Не разбирайки какво става, той взе свещта, като се мъчеше да различи по-добре предметите в тъмнината. Всред осветения отдолу листак видя дядо Амабл да виси обесен на въжето, с което връзваха конете в яхъра.

Една стълба беше облеганата о дънера на дървото.

Виктор се затече да вземе един косер, покатери се на дървото и отрязва въжето. Но старият беше вече студен, с ужасно изплезен език и лице, сгърчено в отвратителна гримаса.

ЛУДАТА

На Робер дьо Бониер

— Знаете ли — каза господин Матиьо д'Андулен, — бекасите ми напомнят една много зловеща случка от войната.

Вие познавате имението ми в околностите на Кормей. Живеех там, когато дойдоха прусаците.

Тогавя имах за съседка една луда жена; беше се побъркала вследствие на сполетелите я нещастия. Някога, когато била двадесет и пет годишна, изгубила в продължение на един месец баща си, мъжа си и новороденото си дете.

Влезе ли веднъж в една къща смъртта, почти винаги се връща отново, сякаш познава вече вратата. Нещастната млада жена, сразена от скръбта, легнала и цели шест седмици бълнувала. После тази буйна криза била последвана от спокойна умора, жената стояла неподвижна, едва се хранела и движела само очите си. Всеки път, когато искали да я накарат да стане, тя крещяла, като че ли я колели. Оставили я бяха да лежи, като я вдигаха само за тоалета ѝ и да сменят постелките ѝ.

При нея стоеше една стара прислужница, която ѝ даваше от време на време да сръбне нещо или да хапне малко студено месо. Какво ставаше в тази мрачна душа? Никой никога не узна, защото тя не проговори вече. За умрелите ли си мислеше? Или се унасяше тъжно, без определени спомени? Или отпадналата ѝ мисъл стоеше неподвижна, като застояла вода?

Така затворена и бездейна бе прекарала тя цели петнадесет години.

Дойде войната и в първите дни на декември прусаците навлязоха в Кормей.

Спомням си това, като да беше вчера. Камъните се пукаха от студ и аз самият лежах в едно кресло, скован от подагра, когато чух тежкия

и отмерен тропот на стъпките им. След това през прозореца си ги видях да минават.

Те вървяха в безкрайна върволица, всички еднакви, със собствените си механични движения. После началниците разпределиха хората си между населението. На мен ми изпратиха седемнадесет войници. На съседката, на лудата — дванадесет, от които един командир, истински фелдфебел, груб и лош.

Първите дни всичко вървеше благополучно. Съседи бяха казали на офицера, че госпожата е болна, и той не се занимавал повече с нея. Но скоро тази жена, която той никога не виждал, започнала да го дразни и той се осведомил за болестта ѝ. Казали му, че от петнадесет години хазайката му е на легло вследствие на много силна скръб. Той, разбира се, не повярвал това и си въобразил, че нещастната луда не става от леглото си от гордост, за да не гледа прусаците, да не им говори и да не влиза в досег с тях.

Поискал да го приеме. Въвели го в стаята ѝ. Той ѝ казал грубо:

— Ще фи моля, коспошо, да станете и слесете, са та фи фидят.

Тя обърнала към него мътния си, безчувствен поглед и не отговорила.

Той продължил:

— Ас няма да търпя обида. Ако фие не станете топрофолно, ас ще намеря хубаф начин та фи накарам да се поразхотите сама.

Тя не мръднала, останала съвсем неподвижна, сякаш не го виждала.

Той побеснял, смятайки това спокойно мълчание за знак на дълбоко презрение, и добавил:

— Само фие утре да не слесете!...

След това излязъл.

* * *

На другия ден изплашената стара прислужница поискала да я облече, но лудата почнала да реве и да се противи. Офицерът се качил веднага. Прислужницата се хвърлила в краката му и извикала:

— Не иска, господине, не иска. Простете ѝ, тя е толкова нещастна!

Офицерът се объркал и въпреки гнева си не посмял да накара хората си да я измъкнат от леглото. Но изведнъж започнал да се смее и дал някакви нареждания на немски.

След малко хората видяха да излиза от къщата малък отряд. Войниците крепяха един дюшек, както се носи ранен. В това легло, което бе непобутнато, лудата стоеше спокойна и равнодушна към събитията, защото я бяха оставили да лежи. Отзад един войник носеше пакет с женски дрехи.

А офицерът, потърквайки ръце, каза:

— Ние ще фитим, нали фие не ще мошите да се облечете сама и да се порасхотите малко.

После хората видяха шествието да се отдалечава към Имовилската гора...

След два часа войниците се върнаха сами.

Никой вече не видя лудата. Какво бяха направили с нея? Къде я бяха занесли? Никой никога не узна. Снегът валеше денонощно и покриваше полето и горите със саван от замръзнала пяна. Вълците идваха да вият до самите ни врати.

Изчезналата жена не ми излизаше от ума и аз на няколко пъти направих постъпки пред пруските власти, за да получа сведения за нея. Едва не ме разстреляха.

Дойде пролетта. Окупационните войски си отидоха. Къщата на моята съседка остана затворена, буйна трева поникна по пътеките.

Старата прислужница беше умряла през зимата. Никой не се занимаваше повече със случилото се, единствен аз мислех непрекъснато за нея.

Какво бяха направили те с тази жена? Дали не беше избягала тя през гората? Дали някъде не бяха я прибрали и оставили в някоя болница, без да могат да получат някакви сведения от нея? Съмненията ми останаха неизяснени, но малко по малко времето успокои голямата ми грижа.

А на следващата есен бекасите минаха на големи ята и тъй като подаграта ме беше поотпуснала, аз се замъкнах до гората. Бях убил вече четири или пет от тия птици с дълги човки, когато свалих една, която падна в един трап, пълен с клони. Принудих се да сляза, за да прибера птицата. Намерих я паднала до един череп. И изведнъж споменът за лудата ме удари като юмрук в гърдите. Може би много

други хора бяха издъхнали в гората през тази ужасна година. Не зная защо, но бях сигурен, сигурен ви казвам, че намерих главата на онази клета умопобъркана.

И изведнъж разбрах, отгатнах всичко. Изоставили я бяха на постелята в студената и пуста гора. И вярна на втълпената си мисъл, тя е умряла под дебелия и лек снежен пух, без да помръдне крак или ръка. После вълците са я изяли, а птиците са си свили гнезда от вълната на разкъсаното ѝ легло.

Запазих зловеция череп с пожеланието нашите синове да не видят никога вече война.

ПИЕРО

На Анри Ружон

Госпожа Льофевр беше селска дама, вдовица, една от ония полуселянки с панделки и шапки с къдри, от ония хора, които говорят неправилно, държат се важно пред хората и под смешната си натруфена външност крият скотска душа, както крият грубите си червени ръце в кремави копринени ръкавици.

Слугинята ѝ беше една добра, съвсем проста селянка на име Роза.

Двете жени живееха в къщичка със зелени капаци на прозорците край един път в Нормандия, в центъра на околията Ко.

Понеже имаха пред жилището си малка градина, те отглеждаха в нея малко зеленчук.

Но една нощ им откраднаха дванайсет глави лук.

Щом забеляза кражбата, Роза изтича да предупреди госпожата, която слезе по вълнена фуста. Те бяха така отчаяни, така ужасени! Крали бяха, да, окрали бяха г-жа Льофевр. Значи в техния край крадяха, а можеха и да повторят.

И двете изплашени жени разглеждаха следите от стъпки, бърбеха, правеха догадки.

— Виж, оттук са минали. Стъпили са на стената, скочили са в лехата.

И трепереха от страх пред бъдещето. Как ще спят спокойно отсега нататък!

Слухът за кражбата се разнесе. Съседите дойдоха, установиха я и на свой ред започнаха да разискват случая. И двете жени обясняваха на всеки новодошъл наблюденията и заключенията си.

Един съсед чифликчия им даде следния съвет:

— Трябва да си вземете куче.

Да, вярно. Трябваше да имат куче, макар и само да ги буди. Не някое голямо куче, пази боже! Какво ще правят с голямо куче? Не могат го изхрани. Но някое малко кученце, някое мъниче, което да джафка.

Когато всички се разотидоха, г-жа Льофевр обсъжда дълго въпроса за кучето. Като размисли, направи хиляди възражения, ужасена от мисълта за пълната с попара паница за кучето; защото тя бе от рода на ония пестеливи селски госпожи, които винаги носят в джоба си няколко стотинки, за да дадат милостиня по пътя и да пуснат в дискаса в черквата, но така, че да ги видят всички.

Роза, която обичаше животните, изложи доводите си и хитро ги защити. И решиха да си вземат едно куче, едно съвсем малко кученце.

Почнаха да търсят, но намираха все големи, които така лапаха, че тръпки да те побият. Бакалинът в Ролевил имаше точно такова малко кученце, но искаше два франка, за да покрие разноските по отглеждането му. Госпожа Льофевр заяви, че е съгласна да храни куче, но не и да купува.

Хлебарят обаче, който знаеше за случилото се, една сутрин докара в колата си някакво чудно, съвсем жълто животинче, почти без лапи, с крокодилско тяло, с лисича глава и опашка като тромпет, съвсем рунтава, голяма колкото цялото му тяло. Някой клиент искал да се отърве от него.

Госпожа Льофевр много хареса отвратителното мъниче, което нямаше да й струва нищо. Роза го прегърна, после попита как се казва.

Хлебарят отговори:

— Пиеро.

Настаниха го в един стар сандък за сапун и най-напред му дадоха да пие вода. То пи, после му дадоха парче хляб. То яде. Госпожа Льофевр, разтревожена вече, се сети:

— Когато добре свикне с къщата, ще го пуцаме свободно, като скита наоколо, все ще намира нещо и за ядене.

Наистина, пуснаха го свободно, но въпреки това то пак беше все гладно. Джафкаше само когато си искаше храната, но тогава джафкаше ожесточено.

Всеки можеше да влезе в градината. Пиеро се умилкваше около всички и не издаваше ни звук.

Госпожа Льофевр обаче свикна с него. Тя даже стигна дотам, че го обикна и от време на време му даваше от ръка залци хляб, натопени в соса на гозбата си. Но и през ум не и беше минало за данъка и когато ѝ поискаха осем франка — осем франка, госпожо! — за това малко кученце, което даже не джафкаше, тя едва не припадна от изненада.

Веднага решиха да се отърват от Пиеро. Но никой не го искаше. Всички жители от околността, на десет левги от тях, отказаха да го вземат. Тогава намислиха, като няма друго средство, да го „пуснат в ямата“.

Да го „пуснат в ямата“, значи „да му видят сметката“. Пускат в ямата всички кучета, от които искат да се отърват.

Сред широката равнина се забелязва нещо като колиба, по-скоро един съвсем малък сламен покрив над земята. Това е входът на мергеловата шахта. Голям, отвесен кладенец се спуска до двадесет метра под земята и завършва с редица дълги минни галерии.

В тази шахта слизат само веднъж в годината, когато торят нивите с мергел. През останалото време тя служи за гробища на осъдените кучета и често, когато минава човек край отвора на ямата, до него достигат тъжен вой, ожесточен или отчаян лай, жално скимтене.

Ловджийските и овчарските кучета бягат изплашени, щом приближат стенещата дупка, а когато човек се наведе над нея, лъхва го ужасна миризма на мърша.

Страхотни драми се разиграват там в мрака.

Когато някое животно, хранило се с гнусните останки на предшествениците си, от десетина-дванадесет дни бере душа на дъното и изведнъж хвърлят друго животно, по-дебело и по-силно, разбира се, те остават там сами, гладни, със светнали очи, дебнат се, следят се, колебаят се в голямо напрежение. Но гладът ги мъчи, те се хвърлят едно върху друго, дълго се борят ожесточено и по-силното изяжда по-слабото, изяжда го живо.

Когато решиха да пуснат Пиеро в ямата, потърсиха човек, който да свърши тази работа. Кантонерът, който поддържаше пътя, поиска десет петачета, за да отиде дотам. На госпожа Льофевр това се стори извънредно скъпо. Съседският ратай се задоволи с пет петачета. Но и това беше много и когато Роза забеляза, че ще бъде по-добре да го занесат сами, защото така няма да го измъчват по пътя и те ще знаят съдбата му, решиха на мръкване да отидат те двете.

Вечерта му дадоха вкусна супа с малко масълце. То я налапа до капка и доволно махаше опашка, когато Роза го взе в престилката си.

Вървяха през полето с големи крачки като крадци. Скоро забелязаха колибата и стигнаха до нея. Госпожа Льофевр се наведе, за да чуе дали не квичи вътре някое куче.

Не, нямаше друго; Пиеро щеше да бъде сам.

Тогава Роза, която плачеше, го целуна, после го хвърли в дупката и двете се наведоха и се послушаха.

Най-напред чуха глух шум, после остро сърцераздирателно квичене на ранено животно, след това слаби болезнени стонове, отчаяни вопли, скимтене на куче, което се моли с глава, вдигната към отвора.

То джафкаше, о, то джафкаше!

Обзеха ги угризения, уплаха, луд и необясним страх и двете жени побягнаха. И понеже Роза тичаше по-бързо, госпожа Льофевр викаше:

— Чакай ме, Роза, чакай ме!

През нощта ги измъчваха ужасни сънища. Госпожа Льофевр сънува, че сяда на масата да яде супа, но когато отхлупва супника, вижда вътре Пиеро. Той се хвърля върху нея и я ухапва по носа.

Събуди се и ѝ се стори, че още го чува да джафка. Ослуша се, излъгала се беше. Заспива отново и се намира на дълъг път, на безкраен път, по който върви. Изведнъж забелязва кошница, голяма чифликчийска кошница, изоставена наскреп пътя. Дострашава я от нея.

Най-после обаче я отваря, а Пиеро, сгушен вътре, ѝ захапва ръката и не я пуска вече. Обезумяла от страх, тя побягва, носейки кучето така, увиснало на края на ръката ѝ, която то стиска със зъби.

Сутринта рано тя стана почти обезумяла и изтича до ямата.

Той джафкаше, още джафкаше, беше джафкал цялата нощ. Тя се разплака и почна да го вика с хиляди гальовни имена. Той ѝ отговори с всички нежни оттенъци на кучешкия си глас.

Тогава тя поиска да го види, обещавайки, че ще го направи щастлив през целия му живот. Изтича до кладеничаря, който вадеше мергела, и му разказа случая. Човекът я изслуша, без да продума. Когато свърши, той ѝ каза:

— Вие си искате палето, нали? Тая работа ще струва четири франка.

Тя се сепна. Цялата ѝ мъка се изпари изведнъж.

— Четири франка? Ще има да почакаш! Четири франка!

Той отговори:

— Да не мислите, че ще си замъкна въжетата и макарите, че ще ги наглася, ще сляза с момчето си и при това ще се оставя на вашето проклето псе да ме хапе само заради удоволствието да ви го върна? Да не сте го хвърляли!

Тя си отиде възмутена. Четири франка!

Щом се прибра, повика Роза и ѝ каза колко е поискал кладеничарят. Роза, винаги покорна, повтори:

— Четири франка! Това са пари, госпожо!

После добави:

— Ами ако хвърлим храна на клетото кученце, да не умре току-тъй?

Зарадвана, госпожа Льофевр се съгласи и двете тръгнаха, носейки голямо парче хляб, намазано с масло.

Чупеха го на зальци, хвърляха ги един по един на Пиеро и му говореха ту едната, ту другата. И щом кучето изядеше едната хапка, джафкаше за следващата.

Върнаха се вечерта, после отидоха на сутринта и така всеки ден, но само по веднъж.

Една сутрин обаче, тъкмо когато хвърлиха първия зальк, изведнъж чуха страшен лай в ямата. Кучетата бяха две. Хвърлили бяха друго, голямо.

Роза повика:

— Пиеро!

И Пиеро почна да джафка, да джафка. Тогава почнаха да хвърлят храната. Но всеки път ясно различаваха ужасна блъсканица, после скимтенето на Пиеро, ухапан от другаря си, който беше по-силен и изяждаше всичко.

Напразно те определяха:

— Това е за тебе, Пиеро!

Пиеро явно не получаваше нищо.

Слисани, двете жени се спогледаха и г-жа Льофевр каза кисело:

— Аз не мога обаче да храня всички кучета, които хвърлят вътре. Трябва да се откажем от тази работа.

И задушавайки се от яд при мисълта за всички онези кучета, които биха живели за нейна сметка, тя си тръгна, връщайки даже останалия къс хляб, който сама заяде по пътя.

Роза вървеше подир нея и бършеше очи с края на синята си престилка.

НОРМАНДСКА ШЕГА

Шествието извиваше по изровения път, засенчен от големите дървета, които бяха израснали по насипите край чифлиците. Най-напред вървяха младоженците, след тях роднините, подире им поканените, бедняците от селото и хлапетиите, които като мухи обикаляха около върволицата, минаваха между редиците и се катереха по клоните, за да виждат по-добре.

Младоженецът — Жан Патю — беше хубав момък, най-богатият чифликчия в селото. Преди всичко той беше страстен ловец. Заради страстта си към лова просто се самозабравяше и харчеше луди пари за своите кучета, пазачи, опитомени порове и пушки.

Булката — Розали Русел — беше много ухажвана от ергените в околността, защото те я намираха миловидна и знаеха, че има голяма зестра, но тя избра Патю, може би защото той ѝ хареса повече от другите или пък защото беше пресметлива нормандка, а той имаше повече пари.

Когато шествието мина през голямата порта на чифлика на младоженеца, гръмнаха четиридесет пушки, но никой не видя стрелците, скрити в траповете. При този шум голяма радост обзе стъпващите тежко в празничните си дрехи хора, а Патю изостави жена си и се спусна към ратая, когото забеляза зад едно дърво, грабна оръжието му и гръмна, подскачайки като конче.

После продължиха пътя си под ябълките, натежали вече от плодове, през високата трева между телетата, които гледаха с големите си очи, надигаха се бавно и стояха прави, протегнали муцуни към сватбата.

Наближавайки трапезата, хората станаха отново важни. Едни от тях, богатите, с цилиндри от лъскава коприна, изглеждаха чужди за това място, други носеха стари рунтави капи като от къртича кожа, а най-скромните носеха каскети.

Всички жени бяха с отпуснати на гърба шалове, чиито краища тържествено бяха хванали в ръце. Тези шалове бяха червени, шарени,

ярки и техният блясък сякаш учудваше черните кокошки на торището, патиците край локвата и гълъбите по сламените покриви.

Цялата зеленина на полето, зеленината на тревата и дърветата изглеждаше още по-зелена до тази огненоярка червенина и двата цвята, един до друг под блясъка на обедното слънце, ставаха ослепителни.

Големият чифлик сякаш чакаше там, в края на свода, образуван от ябълковите дървета. Някакъв дим излизаше от вратата и отворените прозорци и силна миризма на готвено лъхаше от просторната постройка, от всички отвори, от самите стени.

Върволицата от гости се извиваше по двора като змия, достигайки до къщата, първите скъсваха веригата и се разпръсваха, докато долу други продължаваха да влизат през отворената порта. Сега канавките бяха пълни с хлапета и любопитни бедняци, а пушечните изстрели не преставаха — гърмяха едновременно от всички страни и пълнеха въздуха с барутен дим и миризма, която опиваше като абсент.

Пред вратата жените си изтърсваха полите, за да изтупат от тях праха, развързваха широките огненочервени ленти, които служеха за панделки на шапките им, сваляха шалове си, мятаха ги на ръцете си и после влизаха в къщи, за да се освободят окончателно от тези украшения.

Трапезата беше сложена в голямата кухня, която можеше да побере сто души. Седнаха на масата в два часа. В осем часа още ядяха. Мъжете, разкопчани, по ръкави, със зачервени лица, лапаха като хали. В големите чаши жълтият сидър искреше развеселяващ, бистър, златист, а до него — вино, тъмно като кръв.

След всяко ястие правеха „дупка“, „нормандска дупка“ с чаша ракия, която вливаше огън в телата и лудост в главите.

От време на време някой дебел като бъчва гост отиваше до близките дървета, облекчаваше се, после се връщаше с нова охота за ядене.

Поруменели, пристегнати, с издути като балони блузи, прищипнати от корсетите на две, издути отгоре и отдолу, чифликчийките се стесняваха да се отделят от масата. Но щом някоя от тях, по-затруднена, излезеше, една след друга ставаха всичките. Връщаха се по-развеселени, готови да се смеят. И грубите шеги започваха.

Това бяха безброй неприлични шеги, които се подхвърляха през масата и се отнасяха все до брачната нощ. Изливаше се целият запас на селското остроумие. От сто години насам същите непристойни приказки се повтаряха при същите случаи и при все че всички ги знаеха, те все още можеха да размиват гръмогласно и двете редици гости.

Един старик с посивели коси подвикваше:

— Пътници за Мезидон, хайде в колата!

И това предизвикваше вой от смях.

Съвсем на края на масата четирима съседски момци готвеха шеги за младоженците и, изглежда, бяха измислили нещо хубаво, защото си шепнеха и тропаха с крака от радост.

— Бракониерите ще си разберат от тая нощ, пък и каквато месечинка има! А ти, Жан, май няма да дебнеш месечинката тази нощ, а?

Младоженецът се обърна изведнъж:

— Нека ми дойдат тия бракониери!

Но другият почна да се смее:

— Хо-хо! Те могат да дойдат, ама ти белки ще си оставиш работата заради тях, а?

Цялата трапеза се затресе от смях. Подът се раздруса, чашите зазвънтяха.

Но младоженецът, при мисълта, че някой могат да се възползват от сватбата, за да дойдат да ловуват контрабанда в неговите имения, побесня:

— Само едно ще ти кажа: нека ми дойдат!

Тogaва като дъжд заваляха неприличните двусмислици, които караха булката, цялата тръпнеща в очакване, да се изчервява.

След като изпиха буретата с ракия, всички отидоха да си легнат и младите съпрузи влязоха в стаята си на долния кат, подобна на всички чифликчийски стаи, и понеже беше горещо, отвориха прозореца, а затвориха капаците. Малка воняща лампа, подарък от бащата на булката, гореше на скрина, а леглото беше готово да приеме новобрачната двойка, която не очакваше първата си прегръдка с онзи особен церемониал, с който я придружават гражданите.

Младата жена беше вече махнала воала и роклята си, стоеше по фуста, развързвайки високите си обуца, а Жан допушваше своята

пура, като поглеждаше крадешком другарката си.

Дебнеше я със светнал поглед, повече чувствен, отколкото нежен, защото по-скоро я желаше, отколкото обичаше, и изведнъж с рязко движение, като човек, който ще започва работа, той свали дрехата си.

Тя беше развързала обувката и вече си сваляше чорапите и се обърна към него на ти, както му говореше в детинството им:

— Върви се скрий там, зад пердетата, докато си легна.

Той направи отрицателен знак, после тръгна със загадъчен вид и се скри, като си показва само главата. Тя се смееше, искаше да му закрие очите, играеха си весело, като влюбени, без заучена срамежливост и без стеснение.

За да сложи край на тая игра, той отстъпи, тогава за миг тя развърза последната си фуста, която се плъзна по бедрата ѝ, падна около краката ѝ и се сплеска на земята, като колело.

Остави я там, прекрачи я, останала гола под широката риза, и се мушна в леглото, чиято пружина изскърца под тежестта ѝ.

И когато бос, по гащи, той изтича и се наведе над жена си, търсейки устните ѝ, които тя криеше във възглавницата, някъде надалеч, сякаш към Раперската гора, ечна гърмеж.

Той се изправи обезпокоен, със свито сърце, и като се затече към прозореца, отвори капака.

Пълната луна обливаше двора с жълта светлина. Сенките на ябълковите дръвчета образуваха тъмни петна около корените им, а надалеч полето блестеше, покрито със зрели жита.

Както се беше навел навън и се ослушваше във всяко шумолене в нощта, Жан почувствува две голи ръце да се увиват около шията му и жена му, дърпайки го назад, зашепна:

— Остави ги! Голяма работа, ела си!

Той се обърна, хвана я, притисна я, опипвайки я през тънкия плат, и като я повдигна със силните си ръце, понесе я към леглото им.

В момента, когато я поставяше на кревата, който се огъна под тежестта, се разнесе нов по-близък изстрел.

Тогава Жан, обзет от страшен яд, изруга:

— Да им се не види!... Те мислят, че заради теб няма да изляза. Чакай! Чакай!

Обу се, откачи пушката, която винаги висеше до него, за да му е подръка, и докато жена му се влачеше в краката му и развълнувана го молеше, той се изскубна бързо, изтича до прозореца и скочи на двора.

Тя чака час, два, до съмване. Мъжът ѝ не се върна. Тогава, като не знаеше вече какво да прави, тя извика прислугата, разказа им за гнева на Жан и втурването му по дирите на браконьерите.

Слугите, коларите и ратаите веднага тръгнаха да търсят господаря си.

Намериха го на две левги от чифлика, овързан от краката до главата, полумъртъв от яд, с изкривена пушка, с обърнати наопаки гащи, с три убити заека на шията и с надпис на гърдите:

„Който на лов ходи, мястото си губи!“

И по-късно, когато разказваше за брачната си нощ, Жан добавяше:

— О, каква шега! То беше хубава шега. Хванаха ме в капана като заек, мръсниците, и ми скриха главата в чувал. Но ако ги пипна един ден, да му мислят!

Ето как се забавляват по сватбите в Нормандия.

ОБУЩАТА

Старият свещеник мърмореше последните думи от проповедта си над белите шапчици на селянките и щръкналите или пригладени с помада коси на селяните. Големите кошници на чифликчийките, дошли отдалеч за литургията, бяха сложени на земята до тях; поради задуха на юлския ден от всички се излъчваше миризма на говеда, воня на стадо.

През голямата отворена врата достигаха гласовете на петлите и мученето на кравите, налягали в една съседна нива. Понякога ветрец, напоен с благоуханието на полята, нахлуваше през вратата, повдигаше при преминаването си дългите кордели на шапчиците и достигнал до олтара, караше да трептят малките жълти пламъци на свещите...

— Да бъде волята господня! — каза свещеникът. После млъкна, отвори една книга и почна, както всяка седмица, да говори на паството си за дребните вътрешни работи на общината. Той беше стар човек, с побелели коси, управляваше енорията си от близо четиридесет години и проповедта му служеше, за да поддържа тясна връзка с хората си.

Той подзе:

— Съветвам ви да се помолите за Дезире Вален, който е много болен, а също и за Помела, която още не се поправя след раждането.

И като не си спомняше друго, той потърси листчетата, сложени в требника, намери най-последните две от тях и продължи:

— Момчетата и момичетата да не ходят вечерно време по гробищата, защото ще кажа на горския пазач. Г-н Сезар Омон търси младо, честно момиче за слугиня.

Помисли още няколко секунди, после добави:

— Това е всичко, братя, желая ви божията благословия, во имя отца и сина и светаго духа.

И слезе от амвона, за да довърши литургията си.

Когато Маланденови се върнаха в колибата си, последната в селцето Саблиер по пътя за Фурвил, бащата, стар дребен селянин, слаб

и набръчкан, седна до масата. Докато жена му откачаше котлето, а дъщеря му Аделаид вземаше от бюфета чашите и чиниите, той каза:

— То май ще да е добро мястото у бай Омон, зер остана вдовец човекът, пък и снаха му не го обича и е самин и имотен. Може пък да сторим добре, ако му пратим наша Аделаид.

Жената постави на масата съвсем черното котле, вдигна капака и докато миришещата на зеле пара се вдигаше към тавана, размишляваше.

Мъжът подхвана:

— Имотен е зер. Ама ще трябва за тая работа по-отворен човек, а наша Аделаид не е от тях.

Тогава жената продума:

— Ще видим.

После, като се обърна към дъщеря си, здравенячка с глуповат вид, с жълти коси и дебели, червени като ябълки бузи, извика:

— Чуваш ли, мари? Ще вървиш у бай Омон да искаш да му станеш слугиня и ще правиш всичко, каквото ти заповяда.

Дъщерята започна да се смее глупаво, без да отговори. После и тримата седнаха да ядат.

След десет минути бащата подхвана:

— Чуй една приказка, момиче, помъчи се да не сбъркаш нищо от туй, дето ще ти кажа.

И той начерта, говорейки бавно и подробно, цял правилник за поведението ѝ, като предвиждаше и най-малките подробности, и я подготвяше да спечели стария вдовец, който не се разбира със семейството си.

Майката беше престанала да яде, за да слуша, и стоеше с вилица в ръка, като гледаше ту мъжа си, ту дъщеря си и съсредоточено и безмълвно следеше това напътствие.

Аделаид стоеше неподвижна и гледаше кротко и глупаво с блуждаещ и неясен поглед.

Щом се наобядваха, майка ѝ я накара да си сложи шапчицата и двете отидоха да намерят г-н Сезар Омон. Той живееше в малка тухлена постройка, прислонена към работните помещения, в които живееха полските му работници. Той не работеше вече, а живееше от доходите си. Беше около петдесет и пет годишен; дебел, жизнерадостен и рязък, както подобава на богат човек. Смееше се и

викаше така, че стените трепереха, пиеше сидър и ракия с пълни чаши и минаваше все още за буен въпреки възрастта си.

Обичаше да се разхожда из нивите, с ръце на гърба, като забиваше дървените си обуца в тлъстата почва, наблюдаваше растежа на житото или цъфтенето на рапицата с удоволствие, с окото на любител, който обича всичко това, но не се занимава вече с него.

Хората казваха за него:

— Той е чичо Хубаво време, което не е еднакво хубаво всеки ден.

Той прие двете жени, опрял корем о масата и допивайки кафето си. Облегна се назад и попита:

— Какво желаете?

Майката взе думата:

— Дошла съм да ви предложи нашата щерка Аделаид за слугиня, според както каза тази сутрин господин свещеникът.

Бай Омон разгледа девойката, после изведнъж каза:

— На колко години е тая кранта?

— Двайсет и една ще навърши на Свети Михаил, господин Омон.

— Добре, ще ѝ давам по петнайсет франка на месец и храната. Утре заран ще чакам да дойде и ми приготви сутрешната чорба.

И изпрати двете жени.

На другия ден Аделаид постъпи на работа и заработи като добиче, без да продума дума, както правеше у родителите си.

Към девет часа, когато бършеше стъклата на прозорците в кухнята, господин Омон я извика:

— Аделаидо!

Тя дотича.

— Ето ме, господарю!

Щом застана пред него с червени и отпуснати ръце, със смутен поглед, той заяви:

— Слушай добре, да си нямаме разпавии. Ти си ми слугиня и нищо повече. Разбра ли? Никога няма да си месим двамата обуцата.

— Да, господарю.

— Всеки да си знае мястото, моето момиче — за теб кухнята, за мен стаята. Освен това всичко друго ще бъде общо както за теб, така и за мен. Ясно ли е?

— Да, господарю.

— Добре, сега върви си гледай работата!

И тя отиде да си върши работата.

В дванадесет часа тя сложи трапезата на господаря в малката стая, облепена с пъстра хартия; после, когато сложи на масата чорбата, отиде да предупреди господин Омон.

— Масата е сложена, господарю.

Той влезе, седна, огледа се, разгърна кърпата си, поколеба се за секунда, после гръмогласно извика:

— Аделаидо!

Тя дойде изплашена. Викаше я, като че ли щеше да я коли.

— Брей да му се не види! Де е твое място?

— Ама, господарю...

Той изрева:

— Не обичам да ям сам, да му се не види!... Сядай там, или ако не щеш, обирай си крушите! Върви си вземи чинията и чашата.

Слисана, тя донесе приборите си и промълви:

— Ето ме, господарю.

И седна срещу него.

Тогава той се развесели, чука се с нея, удря по масата, разказва случки, които тя слушаше с наведени очи, без да смее да произнесе нито една дума.

От време на време ставаше, за да отиде да донесе хляб, сидър, чинии.

Като донесе кафето и сложи само една чаша пред него, той пак се ядоса и изръмжа:

— Ами за тебе?

— Аз никога не пия кафе, господарю.

— Защо не пиеш никога?

— Защото не го обичам.

Тогава той отново избухна:

— Да му се не види!... Аз не обичам да си пия кафето сам. Ако не щеш да седнеш и ти да пиеш, обирай си крушите, да му се не види!... Върви си донеси чаша, и то бърже!

Тя отиде да си донесе чаша, седна отново, опита черната течност, начумери се, но под свирепия поглед на господаря я изпи до капка. После трябваше да изпие първата чаша ракия за капак, втората за затискане на капака и третата за изпроводяк.

И господин Омон я отпрати:

— Добро момиче си ти, сега върви си мий чиниите!

На вечеря направи същото. После тя трябваше да играе домино с него, след това я изпрати да си легне.

— Върви си лягай, аз ей сега ще се кача.

И тя отиде в стаята, в таванската стая под самия покрив. Прочете си молитвата, съблече се и се мушна в постелята си.

Но изведнъж подскочи изплашена. Ужасен вик разтърси къщата.

— Аделаидо?

Тя отвори вратата и отговори от тавана:

— Ей ме, господарю.

— Де си?

— Ами че в леглото си съм, господарю.

Тогава той се разкрещя:

— Ще слезеш ли, да ти се не види!... Аз не обичам да спя сам, да ти се не види, а ако не щеш, обирай си крушите, да ти се не види!

Тогава тя, търсейки свещта, отговори смутено отгоре:

— Ето ме, господарю!

И той чу как малките й дървени обуца затропаха по чамовите дъски на стълбата и когато стигна до последните стъпала, той я хвана за ръка и щом тя остави пред вратата малките си обуца до големите дървени обуца на господаря си, той я бутна в стаята си и изръмжа:

— По-бързо де, да му се не види!

Като не знаеше вече какво говори, тя непрекъснато повтаряше:

— Ето ме, господарю.

След шест месеца, когато един неделен ден отиде да види родителите си, баща ѝ я изгледа любопитно, после попита:

— Ти май че си трудна?

Тя стоеше замаяна, гледайки корема си, и повтаряше:

— А не, не вярвам.

Тогава, в желанието си всичко да узнае, той я разпита:

— Каж ми, не си ли омесихте някоя вечер обуцата?

— Да, омесихме ги първата вечер, после и други вечери.

— Но тогава ти си пълна, дърта бъчво!

Тя се разхълца, мънкайки:

— Ами че аз не знаех! Ами че аз не знаех!

Татко Маланден я дебнеше с оживен поглед, с доволен вид. После попита:

— Какво не знаеше?

Тя отговори през сълзи:

— Ами че не знаех, че тъй се правели децата!

Майка ѝ влезе. Без да се гневи, мъжът ѝ съобщи:

— Ето ти я трудна сега.

Но жената се разсърди, възмутена по инстинкт, и захока, колкото гърлото ѝ държеше, разплаканата си дъщеря, наричаше я „простачка“ и „хаймана“.

Тогава старият я накара да млъкне. И като си взе каскета, за да отиде да говори по техните работи с бай Сезар Омон, заяви:

— Та тя била по-глупава, отколкото я мислех. Не знаела даже какво е правила, тая никаквица!

На следващата неделна проповед старият свещеник съобщи за предстоящата венчавка на г-н Онуфрий Сезар Омон със Селестин-Аделаид Маланден.

ПЛЕТАЧКАТА НА СТОЛОВЕ

На Леон Еник

Беше към края на вечерята, която маркиз дьо Бертран даваше по случай откриването на ловния сезон. Единадесет ловци, осем млади жени и местният лекар стояха около голямата осветена маса, покрита с плодове и цветя.

Заговориха за любовта и се повдигна голям спор, вечният спор веднъж или много пъти може да се обича истински. Приведоха примери за хора, които са имали само една истинска любов; приведоха и други примери за хора, които са обичали буйно много пъти. Мъжете изобщо претендираха, че страстта, както болестите, може да поразии много пъти едно и също същество и да го поразии така, че да го убие, ако някаква пречка се изправи пред нея. При все че тоя начин на разглеждане на въпроса е неоспорим, жените, мнението на които почиваше много повече върху поезията, отколкото върху наблюдението, твърдяха, че любовта, истинската любов, голямата любов може само веднъж да поразии смъртния, тя, тази любов, прилича на мълния и сърце, засегнато от нея, после остава така празно, опустошено, че никакво друго силно чувство, даже никаква мечта не може да се зароди в него.

Маркизът, който много пъти бе обичал, живо оборваше това схващане.

— Аз ви казвам, че човек може да обича много пъти с всичките си сили и цялата си душа. Като доказателство, че не може да съществува втора страст, вие ми привеждате за пример хора, които са се убили от любов. Ще ви отговоря, че ако не бяха извършили глупостта да се самоубият, което им отнема всяка възможност да се влюбят отново, те щяха да се излекуват и да обичат пак и щяха да продължават да обичат чак до естествената си смърт. Влюбените са

като пияниците: който е пил — ще пие пак, който е обичал — ще обича пак. Това е въпрос на характер.

Избраха за съдия доктора, стар парижки лекар, оттеглил се на село, и го помолиха да си каже мнението.

Точно по този въпрос той нямаше мнение.

— Както каза маркизът, това е въпрос на характер; лично аз познавам страст, която трая петдесет и пет години непрекъснато и която изгасна със смъртта.

Маркизата запляска с ръце.

— Колко е хубаво това! Каква мечта е да бъдеш обичан така! Какво щастие е да живееш петдесет и пет години, обладан от такова упорито, дълбоко чувство! Колко трябва да е бил щастлив и да е благославял живота онзи, когото така са обожавали!

Докторът се усмихна:

— Наистина, госпожо, вие не се лъжете в това, че любимото същество беше мъж. Вие го познавате, това е г-н Шуке, аптекарят от градчето. А нея също познавате. Тя е старата плетачка на столове, която идваше всяка година в замъка. Но аз ще се изясня по-добре.

Възторгът на жените бе спаднал и отвращението, изписало се по лицата им, крещеше: „Пфу!“, сякаш любовта можеше да засегне само изтънчените същества, единствено достойни за вниманието на хората от доброто общество.

* * *

Докторът продължи:

— Преди три месеца ме извикаха на смъртния одър на тази стара жена. Тя беше пристигнала вечерта с колата, служеща ѝ за къща и теглена от крантата, която сте виждали, и придружена от двете си големи черни кучета, нейни приятели и пазачи. Свещеникът беше вече там. Тя ни направи изпълнители на завещанието си и за да ни разкрие смисъла на последната си воля, разказа ни целия си живот. Не познавам нищо по-странно и по-трогателно.

Баща ѝ и майка ѝ били плетачи на столове. Тя никога не е имала жилище, прикрепено към земята.

Още съвсем малка скитала дрипава, глистава, мръсна. Спирали се накрай селата, край канавките и разпрягали колата. Конят пасял, кучето спяло с муцуна върху лапите си, а малката се търкаляла в тревата, докато на сянка под големите крайпътни брястове бащата и майката поправяли всички стари столове на селището. В това подвижно жилище почти не се говорело. След няколкото необходими думи, за да решат кой да обиколи къщите с добре познатото провикване: „Плетем столове“, те почвали да увиват сламата, седнали един срещу друг или един до друг. Когато детето отивало много далеч или се опитвало да се приближи до някое селско хлапе, сърдитият глас на бащата го викал:

— Да се връщаш тук, мръснице!

Това били единствените нежни думи, които тя чувала.

Когато станала по-голяма, почнали да я пращат да събира дъната на повредените столове. Тогава тя опитала тук-там да се запознае с някои момчетии, но този път родителите на новите ѝ приятели извиквали грубо децата си:

— Да се връщаш тук, уличнико! Да не съм те видяла да приказваш с голтаци!...

Често пъти малките хлапета хвърляли камъни по нея.

Петачетата, които някои госпожи ѝ давали, тя грижливо пазела.

Веднъж — тогава била на единадесет години, — като минавала по тия места, тя срещнала зад гробищата малкия Шуке, който плачел, защото един приятел му откраднал няколко су. Сълзите на едно малко гражданче, на едно от тези деца, които, както си въобразявала нейната крехка главица на онеправдана, са винаги доволни и радостни, я смутили. Тя се приближила и когато узнала причината на мъката му, изсипала в ръцете му всичките си спестявания — седем петачета. Той, разбира се, ги взел, изтривайки сълзите си. Тогава, полудяла от радост, тя се осмелила да го целуне. Понеже вниманието му било съсредоточено в парите, които гледал, той не се противопоставил. Като видяла, че нито я отблъснали, нито набили, тя го зацелувала отново, напрегръщала го с всичка сила, от все сърце. После избягала.

Какво било станало в тази нещастна душа? Дали се привързала към този хлапак, защото пожертвувала за него скитническото си богатство, или защото му дала първата си нежна целувка? Любовта е тайна както за малките, така и за големите.

Месеци наред тя мечтаела за това кътче край гробищата и за това момче. Хранейки надеждата, че ще го види пак, тя крадяла от родителите си едно су оттук, едно оттам, било от преплитането на столовете, било като ходела да купува провизии.

Когато дошла в същото село, имала два франка в джоба си, но могла само да зърне малкото чистичко аптекарче зад стъклата на бащиния му дюкян, между един червен буркан и друг с тения.

Тя го обикнала още повече, пленена, развълнувана, възхитена от това сияние на оцветената вода, от блясъка на лъскавите кристали.

Запазила в себе си неизличим спомен за него и когато на следната година го видяла зад училището да играе с другарите си на топчета, тя се хвърлила върху него, стиснала го в обятията си и така буйно го зацелувала, че той почнал да пищи от страх. Тогава, за да го успокои, тя му дала парите си: три франка и двадесет су — истинско съкровище, което той гледал с ококорени очи.

Момчето взело парите и я оставило да го гали, колкото си иска.

В продължение на още четири години тя изсипвала в ръцете му всичките си спестявания, които той с чиста съвест прибирал в замяна на позволените от него целувки. Веднъж тя му дала тридесет су, друг път два франка, трети път — дванадесет су (тогава плакала от мъка и унижение, но годината била лоша), а последния път — пет франка, една голяма кръгла монета, която го накарала да се усмихне доволно.

Тя мислела вече само за него; а той с известно нетърпение чакал връщането ѝ, като я видел, изтичвал насреща ѝ, а от това сърцето на момчето се разтуптявало.

После той изчезнал. Изпратили го в колеж. Тя узнала това след ловки разпитвания. И употребила голяма дипломация, за да промени пътя на родителите си и ги накара да минават оттук през ваканцията. Успяла, но след едногодишно хитруване. Не го била виждала от две години и едва го познала, толкова се бил променил, пораснал, разхубавил се и станал внушителен в куртката си със златни копчета. Той се престорил, че не я вижда, и минал гордо край нея.

След тази среща тя два дена плакала и оттогава страданията ѝ нямали край.

Всяка година се връщала, минавала край него, без да смее да го поздрави и без той да благоволи да я погледне. Обичала го безумно. Каза ми:

— Това беше единственият мъж, когото видях на земята, господин докторе, не зная даже дали съществуват други.

Родителите ѝ умрели. Тя продължила занаята им, но взела две кучета вместо едно, две ужасни кучета, които човек не би се осмелил да закачи.

Един ден, връщайки се в това село, където било останало сърцето ѝ, забелязала, че от дюкяна на Шуке излязла една млада жена подръка с нейния възлюбен. Това била съпругата му. Той се бил оженил.

Същата вечер тя се хвърлила в езерцето на площада пред кметството. Закъснял пияница я извадил и отнесъл в аптеката. Синът Шуке слязъл по домашен халат, за да ѝ даде помощ, и без да се издаде, че я познава, я съблякъл, разтрил я, после ѝ казал грубо:

— Ти си луда! Човек не бива да бъде толкова глупав!

Това било достатъчно, за да я излекува. Той ѝ говорил! Тя била щастлива дълго време. Аптекарят не взел никакво възнаграждение за грижите, които положил, при все че тя много настоявала да му плати.

И така протекъл целият ѝ живот. Тя плетяла столове и мислела за Шуке. Всяка година го зървала през прозорците му. Навикнала да купува от него запаси от дребни лекарства. По такъв начин го виждала отблизо, говорела му и пак му давала пари.

Както ви казах в началото, тя умря тази пролет. След като ми разказа тъжната си история, ме помоли да предам на оногова, когото така страстно беше обичала, всичките спестявания, направени през целия ѝ живот, защото била работила само за него, както ми каза, дори гладувала, за да може да отделя пари настрана и да бъде сигурна, че той ще помисли за нея поне веднъж, след като тя умре.

И тъй, тя ми даде две хиляди триста двадесет и седем франка. Когато издъхна, аз оставих на господин свещеника двадесет и седем франка за погребението ѝ и взех остатъка. На другия ден отидох у Шуке. Те довършваха обедата си, седнали един срещу друг, дебели, зачервени, дъхащи на лекарства, важни и самодоволни.

Поканиха ме да седна; предложиха ми вишновка, която приех, и започнах речта си с развълнуван глас, убеден, че ще се разплачат.

Щом разбра, че е бил обичан от тази бездомница, от тази плетачка на столове, от тази скитница, Шуке подскочи възмутен, сякаш

тя му беше откраднала доброто име, уважението на честните хора, личната му чест, нещо ценно, което му е по-скъпо от живота.

Жена му, огорчена като него, повтаряше:

— Тази никаквица! Тази никаквица! Тази никаквица! — без да може да намери друга дума.

Той стана, заразхожда се с големи крачки зад масата, с килнато над едното си ухо гръцко фесче, и мърмореше:

— Не мога да го проумея, докторе! Какви ужасни неща за един порядъчен човек! Какво да се прави? О, ако знаех това, докато беше жива, щях да накарам полицията да я арестува и да я пъкне в затвора! И нямаше да излезе от там, уверявам ви!

Аз останах слисан от резултата на моята мисия, предприета с такива добри намерения. Не знаех какво да кажа, нито какво да направя. Но трябваше да изпълня задачата си. Заговорих отново:

— Тя ме натовари да ви предам нейните спестявания, които възлизат на две хиляди и триста франка. Тъй като това, което току-що ви съобщих, изглежда, ви е много неприятно, то може би по-добре би било да се дадат парите на бедните.

И мъжът, и жената ме загледаха като вкаменени от смайване.

Аз извадих от джоба си парите, жалките пари от различни страни, с различни знаци, златни, смесени с дребни монетки. После попитах:

— Какво решавате?

Госпожа Шуке заговори първа:

— Е, понеже това е била последната ѝ воля, на тази жена... струва ми се, че е много трудно за нас да откажем.

Съпругът, малко смутен, подзе:

— Все пак ние бихме могли да купим с тях нещо за децата си.

Аз казах сухо:

— Както обичате.

Той отговори:

— Все пак дайте парите, щом ви е натоварила с това, ние лесно ще намерим начин да ги употребим за някое добро дело.

Предадох парите, сбогувах се и си тръгнах.

На другия ден Шуке дойде да ме намери и ми каза сопнато:

— Но тя оставила тук колата си, оная, оная жена де. Какво ще правите с тази кола?

— Нищо, вземете я, ако искате.

— Чудесно, тя ми трябва, ще си направя от нея колиба на бостана.

Той си тръгна. Аз го извиках:

— Тя остави също стария си кон и двете кучета. Искате ли ги?

Той се спря изненадан:

— А, не, виж ти, че за какво ми са? Разполагайте с тях, както вие намерите за добре.

И той се засмя. После ми подаде ръката си, която аз стиснах. Какво можех да направя? В едно селище докторът и аптекарят не бива да бъдат врагове.

Задържах кучетата за себе си. Свещеникът, който има голям двор, взе коня. Колата служи за колиба на Шуке, а с парите той купил пет облигации от железопътната компания.

Това е единствената дълбока любов, която съм срещнал в живота си.

Докторът млъкна.

Тогава маркизата, която се бе просълзила, въздъхна.

— Наистина, само жените могат да обичат!...

ЕДИН НОРМАНДЕЦ

Току-що бяхме излезли от Руан и с бърз тръс карахме по пътя за Жумиеж. Кабриолетът летеше, прекосявайки ливадите, после конят забави, за да изкачи склона на Кантельо.

Оттам се открива една от най-красивите гледки на света. Зад нас Руан, градът на църквите, на готическите камбанарии, изработени като украшения от слонова кост; пред нас Сен-Север, фабричното предградие, издига към просторното небе хилядата си димящи комина срещу хилядата свещени камбанарии на старинния град.

Отсам — стрелообразната камбанария на катедралата, най-високото достижение на човешките паметници, а там долу — „Парната помпа“ на „Мълнията“, почти толкова висока нейна съперница, която надвишава с един метър най-гигантската египетска пирамида.

Пред нас течеше Сена, лъкатушна, осеяна с острови, отдясно оградена с бели стръмни брегове, увенчани с гора, отляво — с безкрайни ливади, които граничат с друга гора, долу, в далечината.

Тук-таме големи кораби са пуснали котва край бреговете на широката река. Три големи парахода плуваха един след друг към Хавър, а верига от плавателни съдове, образувана от един тримачтов кораб, две двустожерни корабчета и една гемия, отиваше към Руан, теглена от малък влекач, който бълваше чер дим.

Другарят ми, роден в този край, дори не поглеждаше тази чудна картина, но непрекъснато се усмихваше, като че ли се смееше в себе си. Изведнъж той заговори:

— А, вие ще видите нещо чудно, параклиса на дядо Матийо. Забележителен е, драги!

Аз го погледнах учуден. Той поде:

— Ще ви накарам да почувствувате особения лъх на Нормандия, който няма да забравите.

Дядо Матийо е най-типичният нормандец на областта, а параклисът му — едно от чудесата на света, но най-напред ще ви кажа няколко думи, за да ви въведа в разказа.

Дядо Матийо, когото наричат също дядо „Бутилката“, е някогашен фелдфебел, завърнал се в родното си място. Той съчетава в удивително съотношение, образуващо едно съвършено цяло, шегобийството на стария войник с лукавата хитрост на нормандеца. След като се завърна в селото си, благодарение на многобройни връзки и невероятни хитрини, той стана пазач на един чудотворен параклис, покровителствуван от Дева Мария и посещаван главно от бременни девойки. Той кръсти чудотворната статуя „Света Богородица на бременните“ и се отнасяше към нея с известна шеговита фамилиарност, която съвсем не изключва уважението. Сам е съчинил и отпечатал специална молитва за своята добра Дева. Тази молитва е най-съвършеното произведение на неволната ирония на нормандската духовитост, където шегата се смесва със страха от светията, със суеверния страх от тайнственото влияние на нещо. Той не вярва много на своята покровителка, но от предпазливост все пак вярва малко и от благоразумие я почита.

Ето началото на чудната молитва:

„Добра ми света Дево Марийо, покровителко на девойките-майки в тази страна и по цялата земя, закриляй твоята робиня, която е съгрешила в момент на забрава.“

Тази молба завършва така:

„Не ме забравяй, особено пред своя свят съпруг, и се застъпи пред бога-отца, за да ми даде добър мъж като твоя.“

Тази молитва, забранена от областното духовенство, се продава от него тайно и минава за спасителна за онези, които я казват с благоговение.

Изобщо Матийо говори за добрата Дева така, както говори за господаря си камериерът на някой влиятелен принц, посветен във всички негови дребни интимни тайни. Той знае за него безброй

забавни истории, които разправя на ухо на приятелите си, след като си пийнат.

Но вие сам ще се уверите.

Тъй като приходите от покровителката му се струваха съвсем недостатъчни, той прибави към Дева Богородица дребна търговийка със светци. Той ги има почти всичките. Тъй като в параклиса няма място за всички, държи ги на склад в дърварника, откъдето ги вади, щом някой вярващ ги поиска. Сам си издяла от дърво тези извънредно смешни фигурки и една година, когато боядисваха къщата му, боядиса всичките с яркозелена боя. Знаете, че светиите лекуват болести, но всеки си има своя специалност; и не бива да се бъркат, нито да се смесват. Те си завиждат помежду си като пътуващи смешници. За да не ги сбъркат, добродушните старци идват да се съветват с Матийо.

— За болки в ушите кой светец е най-добрият?

— Ами че свети Озимий е добър, и свети Памфилий не е лош.

Но това не е всичко.

Понеже Матийо има свободно време, той пие, но пие като артист, с убеждение, така че всяка вечер е пиян. Пиян е, но го осъзнава, осъзнава го тъй добре, че отбелязва всеки ден точната степен на пиянството си. Това е главното му занимание, параклисът остава на второ място. И той си е измислил — слушайте добре и запомнете, — измислил си е пияномер.

Уредът не съществува, но наблюденията на Матийо са точни като наблюденията на някой математик.

Ще го чуете да повтаря непрекъснато:

— От понеделник насам не съм превишил четиридесет и пет.

Или:

— Бях между петдесет и два и петдесет и осем.

Или:

— Бях стигнал от шестдесет и шест до седемдесет.

Или:

— Бре, дяволска работа, мислех, че съм около петдесет, а гледам, стигнал съм седемдесет и пет.

И никога не се лъже.

Твърди, че никога не е стигал до сто, но понеже признава, че наблюденията му не са точни, щом превиши деветдесетте, не може със сигурност да се вярва на твърдението му.

Когато Матийо признае, че е минал деветдесетте, бъдете сигурни, че е здравата пиян.

В такива случаи жена му Мели — друго чудо, изпада в страшен гняв. Тя го чака на вратата и щом той се върне, виква:

— А, идеш ли си, къркачо, свиньо, проклет пияницо!

Тогава Матийо престава да се смее вече, застава пред нея и започва да ѝ говори строго:

— Мълчи, Мели, не е време за приказки сега. Чакай до утре.

Ако тя продължи да вика, той ѝ казва с разтреперан глас:

— Стига дрънка вече, над деветдесетте съм и не отговарям; ще те перна, пази се.

Тогава Мели отстъпва.

Ако на другия ден тя поиска да се върне на тази тема, той ѝ се смее в лицето и отговаря:

— Хайде, хайде, стига приказки, то мина. Щом не съм стигнал до стоте, няма опасност. Но превиша ли стоте, позволявам ти да ме оправиш, честна дума.

* * *

Бяхме стигнали върха на склона. Пътят навлизаше в прекрасната Румарска гора.

Есента, чудната есен смесваше златото и пурпура си с последната останала свежа зеленина, сякаш капки разтопено слънце бяха потекли от небето в дълбочината на гората.

Минахме през Дюклер, после, вместо да продължим към Жумиеж, приятелят ми зави наляво и като пое прекия път, навлезе в сечището.

Скоро от върха на един голям склон открихме отново великолепната долина на Сена и лъкатушещата река се виеше в нозете ни.

Надясно имаше една съвсем малка сграда, покрита с плочи, а над нея камбанария, висока колкото чадър, се опираше о хубава къщичка със зелени капаци, цялата обвита в богородично цвете и розови храсти.

Един дебел глас извика:

— Ето ти приятели!

И Матийо се появи на прага. Той беше шестдесетгодишен, слаб, с брадичка и дълги бели мустаци.

Моят другар му стисна ръката, представи ме и Матийо ни въведе в една хладна кухня, която му служеше и за приемна. Той каза:

— Аз, господине, нямам гостна стая. Не обичам да съм далеч от гозбата. Тенджерите, знаете, са добра компания.

После се обърна към приятеля ми и каза:

— Защо идвате в четвъртък? Знаете добре, че днес е приемният ден на моята Покровителка. Тоя следобед не мога да излизам.

И като се затече към вратата, нададе страшен рев:

— Мели-и-и! — рев, който трябва да е накарал да вдигнат глава моряците от корабите, които слизаха или възлизаха по течението на реката долу, в дъното на дълбоката долина.

Мели не отговори.

Тогава Матийо намигна лукаво.

— Видите ли я, сърдита ми е, защото вчера бях на деветдесет.

Съседът ми почна да се смее.

— На деветдесет, Матийо? Как можа!

Матийо отговори:

— Ще ви кажа. Лани набрах само двајсетина товара ябълки. Нямаше повече. Но стигаха, за да си направя сидър. Налях едно буре, което отворих вчера. Нектар, истински нектар, ви казвам, вие сами ще ми кажете. Тук беше Полит, почнахме да пием отначало по една, после още по една, без да се наситим, и щяхме да пием до сутринта, ако не почувствувах някакъв хлад в стомаха си. Казах на Полит:

— Да сръбнем по чашка от тънката, за да се сгреем.

Съгласи се. Но тая тънка така ни запали кръвта, че трябваше да се върнем пак на сидъра. Но от разхладителното на загреващото и от загреващото на разхладителното забелязах, че стигнах деветдесетте. Полит не беше далеч от стоте.

Вратата се отвори. Появи се Мели и веднага, преди да ни беше казала добър ден, извика:

— Проклети свини, вие и двамата сте на стоте!

Тогава Матийо се разсърди:

— Не говори тъй, Мели, не говори тъй, аз никога не съм стигал на метъра стоте.

Пригответиха ни прекрасен обяд пред вратата, под две липи, до малкия параклис на света Богородица на бременните, с лице към необятния пейзаж.

И Матийо започна да ни разказва с насмешка, примесена с неочаквано суеверие, невероятни истории за станали чудеса.

Бяхме пили много от божествения щиплив и сладък, студен и опиващ сидър, който той предпочиташе пред всички други питиета, и пушихме лулите си, яхнали на кон столовете си, когато дойдоха две прости женици.

Бяха стари, сухи, прегърбени. Поздравиха и поискаха свети Блан. Матийо ни смигна и отговори:

— Сегичка ще ви го дам.

И изчезна в дърварника си.

Стоя там цели пет минути, после се върна смутен и вдигна ръце:

— Не знам къде е, не можах да го намеря, а пък съм сигурен, че го имам.

Тогава, като направи тръба от ръцете си, отново изрева:

— Мели-и-и!

От дъното на двора жена му отговори:

— Какво има?

— Къде е свети Блан? Не мога да го намеря в дърварника.

Тогава Мели даде следното обяснение:

— Не е ли оня, дето го взе миналата неделя, да затулиш дупката на заешката котура?

Матийо трепна и рече:

— Дявол да го вземе, тъй ще е!

После каза на жените:

— Елате с мен!

Те го последваха. Ние направихме същото, задушавайки се от сподавен смях.

Действително свети Блан, забит в земята като обикновен кол, изцапан с кал и нечистотии, служеше за ъгъл на заешката котура.

Щом го забелязаха, двете женици коленичиха, прекръстиха се и почнаха да шепнат молитви. Но Матийо се затече:

— Чакайте, много ще се изкаляте, ще ви дам наръч слама.

Той отиде да търси слама и им приготви място за молитва. После, като погледна калния си светия, достраша го несъмнено да не

компрометираща търговията си и добави:

— Ще ви го почистя малко.

Взе кофа вода и четка и почна да търка с все сила дървения светия, а през това време двете старици продължаваха да се молят.

После, когато всичко свърши, добави:

— Оправихме работата.

И ни заведе да пием по чашка.

Тъкмо беше допрял чашата до устата си, той се спря и малко смутено каза:

— Все едно! Когато сложих свети Блан при зайците, мислех, че не ще видя пари от него. От две години не са го искали. Но видите ли, на светиите не им минава модата.

Той пи и продължи:

— Хайде, да пийнем още по една. С приятели трябва да се стигне поне до петдесет, а сега съм само на трийсет и осем.

ЗАВЕЩАНИЕТО

На Пол Ервийо

Познавах този едър момък, който се казваше Ръоне дьо Бурневал. Той беше любезен, макар и малко тъжен; изглеждаше разочарован от всичко, голям скептик. Скептицизмът му беше фин, язвителен, способен с една дума да разкрие светското лицемерие. Той често повтаряше:

— Няма честни мъже или ако има, те са честни само в сравнение с нехранимайковците.

Имаше двама братя, господа дьо Курсил, с които никога не се виждаше. Като имах предвид различните им имена, мислех, че той е от друг брак. Много пъти бях слушал, че в това семейство се била случила някаква странна история, но не ми бяха казвали никакви подробности.

Този човек ми харесваше много и ние скоро се сближихме. Една вечер, след като бяхме вечеряли у тях само двамата, аз случайно го запитах:

— От първия или от втория брак на г-жа майка си сте вие?

Забелязах, че той попребледня, после се изчерви и замълча няколко секунди, явно смутен. Сетне с меланхолична и блага усмивка, която му беше присъща, каза:

— Драги приятелю, ако това не ви отегчава, ще ви дам твърде странни подробности за произхода си. Зная, че сте умен човек, не се страхувам, че от това ще пострада приятелското ви чувство към мене, а ако то пострада, тогава не държа вече да ви имам за приятел.

Майка ми, госпожа дьо Курсил, беше нещастна, плаха женица, която мъжът ѝ взел само заради зестрата ѝ. Целият ѝ живот бе мъченичество. Надарена с любезна, боязлива и нежна душа, тя бе непрекъснато нагрубявана от тоя, който трябваше да ми бъде баща, един от онези дебелаци, които наричат селски благородници. Месец

след сватбата той заживял с една слугиня. Освен това любовници му били жените и дъщерите на ратаите му. Това обаче не му попречило да има две деца от жена си, или по-право — три, ако се смятам и аз. Майка ми не казваше нищо; живееше в тази винаги шумна къща като малките мишки, които се спотайват под мебелите. Обезличена, потисната, треперееща, тя гледаше хората с неспокойни, ясни и винаги подвижни очи, с очи на изплашено същество, което непрекъснато трепери от страх. А беше хубава, много хубава, със съвсем руси, сякаш плахо руси, с пепелив оттенък коси, които като че ли се бяха по обезцветили от непрекъснатите страхове.

Между приятелите на господин дьо Курсил, които постоянно идваха в замъка, имаше един бивш кавалерийски офицер, вдовец, особен човек, нежен и груб, способен на най-смели решения, господин дьо Бурневал, чието име нося. Той беше висок, сух здравеняк, с големи черни мустаци. Аз много приличам на него. Този човек беше чел много и разсъждаваше съвсем различно от своята класа. Неговата прабаба била приятелка на Ж. Ж. Русо и човек би казал, че той бе наследил нещо от тази връзка на прабабата. Знаеше наизуст „Обществения договор“, „Новата Елоиз“ и всички онези философски книги, които отдалеч подготвиха бъдещото разрушаване на нашите древни обичаи, на нашите предразсъдъци, на нашите отживели закони и на глупавия ни морал.

Изглежда, той обикнал майка ми и е бил обикнат от нея. Тази връзка останала толкова скрита, че никой не я подозирал. Навярно нещастната жена, изоставена и тъжна, се е привързала към господин дьо Бурневал с всичката сила на своето отчаяние и в отношенията си с него възприела неговия начин на мислене, теориите му за свободното чувство, за дързостта на свободната любов, но понеже била толкова боязлива, че никога не се осмелявала да говори високо, всичко това било спотаено, потиснато в сърцето ѝ, което никога не се отвори.

Двамата ми братя бяха груби с нея като баща си. И свикнали да я виждат незначитана в къщата, никога не проявиха нежност, а се отнасяха с нея като със слугиня.

Аз бях единственият ѝ син, който я обичаше истински и когото тя обичаше.

Тя умря. Тогава аз бях на осемнадесет години. Трябва да добавя, за да разберете това, което се случи по-нататък, че на мъжа ѝ беше

назначено опекунство, подялбата на имуществата бе направена в полза на майка ми и тя, благодарение на гъвкавостта на закона и предаността на един умен нотариус, беше запазила правото да остави завещание по своя воля.

И тъй, предупредиха ни, че при нотариуса има завещание и ни поканиха да присъствуваме на четенето му.

Спомням си всичко, сякаш беше вчера. То бе тържествена, драматична, смешна, удивителна сцена, причина за която беше посмъртният бунт на тази покойница, нейният вик за свобода, отмъщението от дъното на гроба на тази мъченица, която бе смазана приживе от нашите нрави и която от затворения си гроб надаваше отчаян зов за независимост.

Онзи, който се мислеше за мой баща, един едър, дебел червендалест човек, приличен на касапин, и братята ми, двама яки младежи по на двадесет и двадесет и две години, чакаха спокойни на столовете си.

Господин дьо Бурневал, поканен да се яви, влезе и седна зад мене. Беше стегнат в редингот, много блед и често хапеше мустаците си, вече леко посивели. Той без съмнение очакваше онова, което щеше да се случи.

Нотариусът заключи вратата с две превъртвания на ключа и започна четенето, след като разпечата пред нас запечатания с червен восък плик, чието съдържание не знаеше.

Изведнъж приятелят ми млъкна, стана, отиде да вземе от писалището си една стара хартия, разгъна я, целуна я продължително и поде:

— Ето завещанието на многообичаната ми майка:

„Аз долуподписаната Анна-Катрин-Женвиев-Матилд дьо Круалюс, законна съпруга на Жан-Леополд-Жозеф-Гонтран дьо Курсил, здрава телесно и душевно, тук изразявам последната си воля.

За деянието, което ще извърша, моля за прошка най-напред бога, а после милия си син Ръоне. Считам своето дете достатъчно великодушно, за да ме разбере и ми прости. Аз страдах цял живот. Мъжът ми се ожени за мен

по сметка, а после в брака бях презирана, незачитана, потискана и непрекъснато мамена.

Прощавам му, но не му дължа нищо.

По-големите ми синове не ме обичаха никак, не бяха нежни с мене и отношенията им към мен съвсем не бяха като към майка.

Докато бях жива, аз бях за тях това, което трябваше да бъде; след смъртта си не им дължа вече нищо. Кръвните връзки не съществуват без постоянна, всекидневна обич. Неблагодарният син е по-лош от чуждия човек, той е престъпник, защото няма право да бъде безразличен към майка си.

Винаги съм треперила от хората, от техните несправедливи закони, от нечовешките им нрави, нечестните им предразсъдъци.

От бога не се страхувам вече. Мъртва, аз отхвърлям от себе си срамното притворство; осмелявам се да кажа това, което мисля, да призная и да разкрия тайната на сърцето си.

И тъй, аз оставям за съхранение на своя многообичан любим Пиер-Жермен-Симон дьо Бурневал цялото си състояние, с което законът ми позволява да разполагам, за да бъде предадено после на милия ни син Рьоне.

Този завет е определен още по-точно в нотариален акт.

И пред върховния Съдия, който ме чува, заявявам, че бих проклела небето и битието, ако не бях срещнала дълбоката, предана, нежна, неразривна обич на своя любим, ако не бях разбрала в обятията му, че Творецът е създал съществата, за да се обичат, да си помагат, да се утешават и да плачат заедно в часове на горчивина.

Баща на двамата ми по-големи синове е господин дьо Курсил. Само Рьоне дължи живота си на господин дьо Бурневал. Аз моля Господаря на хората и на техните съдбини да издигне бащата и сина над обществените предразсъдъци, да направи да се обичат до смъртта си и да ме обичат и в гроба.“

Господин дьо Курсил беше станал. Той извика:

— Това е завещание на луда!

Тогава господин дьо Бурневал направи крачка напред и заяви твърдо и отсечено:

— Аз, Симон дьо Бурневал, заявявам, че този документ съдържа точната истина. Готов съм да го докажа даже с писмата, които притежавам.

Тогава господин дьо Курсил пристъпи към него. Помислих, че ще се хванат за яките. Един срещу друг, едри и двамата, само че единият дебел, а другият слаб, те стояха развълнувани. Съпругът на майка ми каза, заеквайки:

— Вие сте подлец!

Другият отговори със същия силен, рязък глас:

— Ще се срещнем на друго място, господине. Отдавна бих ви ударил плесница и бих ви предизвикал, ако, докато беше жива, не държах преди всичко на спокойствието на тази клета жена, която вие толкова накарахте да страда!

После се обърна към мене:

— Вие сте мой син. Искате ли да ме последвате? Нямам право да ви отведа, но ще го придобия, ако поискате да тръгнете с мене.

Стиснах му ръката, без да отговоря. И излязохме заедно. Аз без съмнение не бях на себе си.

След два дни господин дьо Бурневал уби на дуел господин дьо Курсил. Братята ми, страхувайки се от ужасен скандал, замълчаха. Аз им отстъпих и те приеха половината от оставеното от майка ми състояние.

Приех името на истинския си баща, отказвайки се от онова, което законът ми даваше и което не бе мое.

Господин дьо Бурневал умря преди пет години. Още не мога да го прежаля.

Той стана, направи няколко крачки и като застана пред мене, каза:

— Да! Аз казвам, че завещанието на майка ми е едно от най-хубавите, най-честните и най-великите неща, които една жена би могла

да извърши. Не мислите ли и вие така?

Аз му подадох двете си ръце:

— Да, разбира се, приятелю.

НА СЕЛО

На Октав Мирбо

Двете колиби бяха една до друга, в подножието на един хълм, близо до малък курортен градец. Двамата селяни с мъка обработваха неплодородната земя, за да изхранят челядта си. Всяко от семействата имаше по четири деца. Всички тези дечурлига щъкаха от сутрин до вечер пред двете съседни врати. Двете най-големи бяха по на шест години, а двете най-малки по на петнадесетина месеца. Женитбите, а след това и ражданията бяха станали почти едновременно и в едната, и в другата къща.

Двете майки едва различаваха рожбите си в купчината, а двамата бащи съвсем ги бъркаха. Осемте имена играеха в главите им, като непрекъснато се смесваха, и когато трябваше да повикат някое, мъжете извикваха три имена, преди да стигнат до истинското.

В първото от двете жилища, като се идва от Ролепорските бани, живееше семейство Тюваш, което имаше три момичета и едно момче. Другата къщурка подслоняваше семейството Вален, което имаше едно момиче и три момчета.

Тоя народ едва преживяваше с чорба, картофи и чист въздух. В седем часа сутрин, след това на обяд и накрая в шест часа вечерта домакините събираха хлапетата си, за да ги нахранят така, както пазачите на гъски събират птиците си. Децата сядаха, като се нареждаха по възраст пред дървената маса, излъскана от петдесетгодишна употреба. Устата на последното хлапе едва достигаше до дъската на масата. Слагаха пред тях дълбоката паница, пълна с хляб, омекнал във водата, в която бяха втели картофи, половин зелка и три глави лук, и цялата челяд ядеше до насита. Майката сама хранеше най-малкото. Неделен ден малкото месо в гърнето създаваше празник за всички; тогава бащата оставаше по-дълго на трапезата, като повтаряше:

— Всеки ден ядвам такова нещо.

През един августовски следобед пред двете колиби изведнъж спря кабриолет и една млада жена, която сама караше, каза на господина, седнал до нея:

— О, Анри, гледай тоя куп деца! Нали са хубави, както щъкат из праха?

Мъжът не отговори нищо, свикнал на такива възхищения, които за него бяха мъка и почти укор.

Младата жена поде:

— Трябва да ги прегърна! О! Как ми се иска да си имам едно от тях, онова, най-малкото.

И скачайки от колата, тя се затече, взе едното от двете най-малки, онова на Тювашови, и като го вдигна на ръце, го целуна страстно по мръсните бузки, по русите къдрави коси, пълни с пръст, по ръчичките, които то махаше, за да се освободи от досадните ласки. После тя отново се качи в кабриолета и замина, като караше в пълен тръс. На следващата седмица пак дойде, седна самата тя на земята, взе на ръце хлапето, натъпка го със сладкиши, даде бонбони на другите и игра като малко момиче, а през това време мъжът ѝ я чакаше търпеливо в кабриолета.

Тя дойде отново, запозна се с родителите и започна да идва всеки ден, с джобове, пълни с лакомства и монети.

Казваше се госпожа Анри д'Юбиер.

Като пристигна една сутрин, тя слезе заедно с мъжа си и без да се спира при дечурлигата, които я познаваха вече добре, влезе в селската къща.

Те бяха там, тъкмо цепеха дърва за чорбата; изправиха се съвсем изненадани, подадоха им столове и зачакаха. Тогава младата жена подхвана с пресекнал, треперещ глас:

— Добри хора, идвам при вас, защото бих желала много... бих желала много да взема със себе си вашето... вашето момченце.

Смаяни и забъркани, селяните нищо не отговориха.

Тя си пое дъх и продължи:

— Ние нямаме деца, сами сме, мъжът ми и аз... Бихме го отгледали, съгласни ли сте?

Селянката започваше да разбира. Тя попита:

— Искате да ни вземете Шарло? А не, дума да не става!

Тогава господин д'Юбиер се намеси:

— Жена ми се изрази зле. Ние искаме да го осиновим, но той ще идва да ви вижда. Ако върви добре, както всичко ни кара да мислим, той ще бъде наш наследник. Ако имаме случайно деца, ще дели наравно с тях. Но ако не оправдае грижите ни, когато стане пълнолетен, ще му дадем една сума от двадесет хиляди франка, която веднага ще бъде предадена на някой нотариус на негово име. И тъй като помислихме и за вас, определихме ви една рента от сто франка месечно, докато сте живи. Разбрахте ли добре?

Страшно разгневена, селянката се беше изправила.

— Искате да ви продадем Шарло? А, не! Иска ли се такова нещо от майка? А, не! Та това ще бъде страшно нещо!

Мъжът, строг и замислен, не казваше нищо, но одобряваше думите на жена си с постоянно кимане с глава.

Госпожа д'Юбиер започна отчаяна да плаче и като се обърна към мъжа си със сподавен от ридания глас, с глас на дете, чиито всички обикновени желания се удовлетворяват, промълви:

— Те не искат, Анри, те не искат!

Тогава направиха последен опит.

— Но, приятели, помислете за бъдещето на вашето дете, за щастието му!

Селянката ядосана го прекъсна:

— Видяхме, чухме, обмислихме. Хайде вървете си и да не ви виждам вече тъдява. Може ли да се иска да се вземе тъй дете!

Тогава госпожа д'Юбиер, като излизаше, се сети, че най-малките бяха две, и попита през сълзи, с настойчивостта на упорита, разглезена жена, която никога не иска да чака:

— А другото малко не е ли ваше?

Татко Тюваш отговори:

— Не, то е на съседите, ако искате, можете да отидете и у тях.

И се прибра в къщи, където кънтеше негодуващият глас на жена му.

Валенови бяха на трапезата и бавно ядяха порязаници хляб, който пестеливо мажеха с по малко масло, вземано с върха на ножа от паницата, сложена между двама им.

Господин д'Юбиер повтори предложенията си, но победително, с по-голяма ораторска предпазливост и хитрост.

Селянинът и селянката клатеха глави в знак на отказ, но когато научиха, че ще получават по сто франка на месец, се спогледаха, посъветваха се с очи, доста разколебани.

Дълго време мълчаха, измъчвани, нерешителни. Най-после жената попита:

— Що ще речеш, мъжо?

Той изрече важно:

— Казвам, че не е за отказ.

Тогава госпожа д'Юбиер, която трепереше от тревога, им говори за бъдещето на малкия, за щастието му, за парите, които той би могъл да им даде по-късно.

Селянинът запитва:

— Рентата от хиляда и двеста франка ще бъде ли обещана пред нотариуса?

Господин д'Юбиер отвърна:

— Но, разбира се, още утре.

Жената, която размишляваше, поде:

— Сто франка на месец съвсем не са достатъчни, за да се лишим от малкия; то ще почне да работи след някоя година туй дете; трябва ни сто и двацет франка.

Госпожа д'Юбиер, потропвайки с крака от нетърпение, се съгласи веднага и понеже искаше да вземе детето, даде им сто франка подарък, докато мъжът ѝ пишеше нещо. Кметът и един съсед, извикани веднага, послужиха за доброволни свидетели.

А младата жена, сияеща, отнесе разревалото се хлапе, както се отнася желана играчка от някой магазин.

Тювашови я гледаха от вратата си мълчаливи, строги и може би съжالياха, заедно бяха отказали.

Не се чу да се говори вече нищо за малкия Жан Вален.

Родителите ходеха всеки месец при нотариуса да си получат сто и двадесетте франка. Скараха се със съседите си, защото стрина Тюваш ги тормозеше с клеветите си, като непрекъснато повтаряше от врата на врата, че човек трябва да бъде изрод, за да продаде детето си, че това е ужасно, гнусно, позорно.

Понякога тя нарочно вземаше на ръце своя Шарло и му викаше, като че ли ще я разбере:

— Не те продадох аз тебе, не те продадох, момченцето ми. Аз не си продавам децата. Не съм богата, но не си продавам децата.

Минаха години и години и всеки ден беше все тъй: груби намеци, крещене пред вратата, така че да чуят в съседната къща. Най-после стрина Тюваш почна да мисли, че е най-добрата в цялото село, защото не е продала Шарло. И тези, които говореха за нея, казваха:

— Знаем, изкушението е било голямо, но както и да е, тя постъпи като добра майка.

Сочеха я за пример, а Шарло, почващ осемнадесетата си година, възпитан с тази мисъл, която му повтаряха непрекъснато, сам се смяташе за нещо повече от другарите си, понеже не бяха го продали.

Валенови преживяваха добре благодарение на рентата. Нестихващата ярост на Тювашови, които останаха бедни, произлизаше именно оттам.

Големият им син замина да служи. Вторият умря. Шарло остана сам да се мъчи със стария си баща, за да изхранва майката и двете си по-малки сестри.

Той почваше двадесет и първата година, когато една сутрин разкошен фойтон спря пред двете колиби. Млад господин със златна верижка на часовника слезе, като подаде ръка на стара дама с побелели коси. Старата дама му каза:

— Тук е, детето ми, втората къща.

И той влезе в къщурката на Валенови като у дома си.

Старата майка переше престилките си, недъгавият баща дремеше край огнището. И двамата вдигнаха глави, а младият мъж каза:

— Добър ден, татко, добър ден, мамо.

Те се изправиха изплашени. От вълнение селянката изпусна сапуна си във водата и промълви:

— Ти ли си, детето ми? Ти ли си, детето ми?

Той я прегърна и целуна, повтаряйки:

— Добър ден, мамо.

През това време старият, целият разтреперан, каза с обикновения си спокоен тон:

— Ето че се върна, Жан! — като че ли го беше виждал преди месец.

А когато се опознаха, родителите пожелаха веднага да разведат синчето си из селото, за да го покажат. Заведоха го при кмета, при

помощник-кмета, при свещеника, при учителя.

Застанал пред вратата на колибата си, Шарло го видя да минава.

На вечеря той каза на старите:

— Колко глупави сте били, за да оставите да вземат малкия на Валенови!

Майка му упорито отвърна:

— Не искахме да продадем детето си!

Бащата не каза нищо.

Синът поде:

— Не е нещастие да те пожертвуват така.

Тогава чичо Тюваш каза ядосан:

— Да не ни упрекваш, че те задържахме?

А младежът каза грубо:

— Да, упреквам ви, защото сте големи глупаци! Родители като вас са нещастие за децата си. Заслужавате да ви напусна.

Клетата жена плачеше над паницата си. Тя стенеше, преглъщайки лъжиците супа, половината от която разливаше.

— Ето, трепи се да отглеждаш деца!

Тогава момъкът отговори троснато:

— Предпочитам да не съм се раждал, отколкото да бъда туй, което съм. Като видях другия преди малко, сърцето ми се обърна и си казах: „Ето какъв щях да бъда сега!“

Той стана.

— Вижте, чувствавам, че ще направя по-добре да не оставам тук, защото ще ви натяквам за това от сутрин до вечер и ще направя живота ви непоносим. Това нещо няма никога да ви простя!

Двамата старци мълчаха смазани, просълзени.

Той поде:

— Не, тази мисъл ще бъде много тежка. Предпочитам да отида да търся прехраната си другаде.

Отвори вратата. Вътре нахлу шум от гласове. Валенови празнуваха със завърналото се дете.

Тогава Шарло тропна с крак, обърна се към родителите си и извика:

— Простаци такива! — и изчезна в нощта.

СВЕТИ АНТОНИЙ

На Кс. Шарм

Наричаха го Свети Антоний, защото се казваше Антоний, а може би и защото беше безгрижен, веселяк, шегобиец, похапваше си добре, сръбваше си порядъчно и задиряше слугините, при все че бе минал шестдесетте години.

Той беше едър селянин от провинцията Ко, червендалест, широкоплещест, с голям корем, кацнал на дълги крака, които изглеждаха много тънки за дебелилото му тяло.

Вдовец, той живееше сам със слугинята и двама ратаи в чифлика си, който управляваше като добър стопанин, грижлив за своите проценти, вещь в сделките, в отглеждането на добитъка и в обработването на земята. Двамата му сина и трите му дъщери бяха оженени добре и живееха в околността и по веднъж в месеца идваха да вечерят с баща си. Силата му беше прочута из цялата околия, станала беше пословична и хората казваха: „Силен като Свети Антоний.“

По време на пруското нашествие Свети Антоний обещаваще в кръчмата, че ще изяде цяла армия, защото като истински нормандец, той беше самохвалко, страхливичък и дърдорко. Удряше с юмрук по дървената маса, тя подскачаше, а големите и малки чаши играеха по нея. Със зачервено лице и лукав поглед, с престорения гняв на веселяка той крещеше:

— Ще трябва да изям някого, дявол да го вземе!

Разчиташе, разбира се, на това, че прусаците няма да дойдат до Танвил, но когато научи, че са в Рото, не излезе вече от къщи, а непрекъснато дебнеше пътя от кухненското си прозорче, като всеки миг очакваше да види да минават щикове.

Една сутрин, както ядеше супа със слугите си, вратата се отвори и кметът на общината бай Шико се появи, последван от войник с черна каска с меден връх. Свети Антоний подскочи и всички го загледаха —

очакваха да съсече прусака. Но той стисна само ръката на кмета, който му каза:

— Ето един и за тебе, Свети Антоний. Дойдоха тая нощ. Но не прави глупости, имай предвид, че както казват, ще разстрелват и за най-малкото нещо и ще изпогорят всичко. Предупреден си значи. Дай му да яде, добър момък изглежда. Сбогом, отивам при другите. Има за всички — и си излезе.

Дядо Антоний, пребледнял, погледна прусака си. Той беше едър момък, тлъст, бял, със сини очи, с руса коса, брадат чак до ябълчните кости, изглеждаше глупавичък, свенлив и добродушен. Лукавият нормандец веднага схвана това и успокоен, му направи знак да седне. После го попита:

— Искате ли супа?

Чужденецът не разбра. Тогава Антоний стана изведнъж смел и като му тикна под носа пълна чиния, каза:

— На, излапай това, дебело прасе!

Войникът отговори „ја“ и заяде лакомо, а тържествуващият чифликчия, почувствувал, че честта му е възстановена, смигаше на слугите, които правеха странни гримаси, обзети едновременно от страх и от желание да се смеят.

Когато прусака изгълта супата, Свети Антоний му поднесе втора, той и нея омете, но се отдръпна пред третата, която чифликчията искаше да го накара да изяде насила, като повтаряше:

— Хайде, натъпчи и това в корема си! Ще се угоиш и ще има защо, хайде, прасето ми.

А войникът, като разбираше само, че искат да го накарат да яде до насита, се смееше самодоволно и правеше знак, че стомахът му е пълен.

Тогава Свети Антоний съвсем се отпусна, потупа го по корема и извика:

— Пълен ли е търбухът на прасето ми?

Но изведнъж се запревива почервенял, като че ли щеше да припадне и не можеше вече да говори. Хрумнало му беше нещо и щеше да се задуши от смях.

— Така, така, Свети Антоний и прасето му. Ето ми прасето!

И тримата ратаи почнаха да се кискат.

Старият беше толкова доволен, че накара да донесат ракия, от хубавата, от най-лютата, и почерпи всички. Чукаха се с прусака, който цъкна с език, за да изрази удоволствието си и да покаже, че ракията е прекрасна. И Свети Антоний му крещеше в лицето:

— Е, това се казва ракия. У вас не я пиеш такава, нали, прасето ми?

Оттогава дядо Антоний не излезе вече без прусака си. Намерил беше разрешение на въпроса. Това беше отмъщението му, отмъщение на голям хитрец.

И целият край, който умираше от страх, зад гърба на победителите се превиваше от смях от шегата на Свети Антоний. Наистина, в шегите нямаше друг като него. Само той можеше да измисли такова нещо. Проклет дявол, брей!

Всеки ден следобед той отиваше у съседите си, хванал подръка своя германец. Представяше го весело, като го потупваше по рамото:

— Ето го прасето, вижте как се гои това животно!

И селяните се развеселяваха.

— Какъв е смешен, пустият му Антоний!

— Продавам ти го, Сезар, за три пистола.

— Вземам го, Антоний, и те каня на кървавица.

— Но аз искам от краката му.

— Пипни му корема, ще видиш, че е само мазнина.

И всички смигаха, без обаче да се смеят много високо, от страх прусака да не отгатне най-после, че се подиграват с него. Единствен Антоний ставаше от ден на ден по-дързък, щипеше го по бедрата и викаше:

— Само мас!

Тупаше го по задника и ревеше:

— Всичко това е сланина!

Вдигаше го на ръце, ръце на стар великан, способен да носи цяла наковалня, и заявяваше:

— Триста тежи и фира няма.

Свикнал беше да кара да гоцават прасето му навсякъде, където влизаше с него. Това беше най-голямото му удоволствие, най-любимото му всекидневно развлечение.

— Дайте му, каквото щете, всичко лапа. — И стопаните предлагаха на войника хляб и масло, картофи, студена гозба, наденица,

за която добавяха:

— От вашата е, и от най-добрата.

Войникът, глупав и кротък, ядеше от учтивост, очарован от вниманието. Поболяваше се само да не откаже и наистина дебелееше, стегнат вече в униформата си, а от това Свети Антоний се възхищаваше и повтаряше:

— Знаеш ли, прасето ми, че трябва да ти се направи друга кочина?

И тъй, те бяха станали най-добрите приятели на света; и когато старият отиваше из околностите по работа, прусакът го придружаваше по собствено желание, само за удоволствието да бъде с него.

Времето беше сурово. Мраз сковаваше земята. Ужасната зима на 1870 година сякаш хвърляше над Франция всички бедствия наведнъж.

Дядо Антоний, който подготвяше работите си отдалеч и използваше случаите, предвиди, че торът няма да му стигне за пролетната работа, и закупи тора на един съсед, който се намираще в нужда. Уговорено беше да ходи всяка вечер с колата си да дига по един товар.

И тъй, всеки ден по мръкнало той тръгваше за чифлика на Олови, отстоящ на половин левга разстояние, винаги придружаван от прасето си.

А всеки ден, когато хранеха животното, беше празник. Целият край се стичаше там, както в неделя на голямата литургия.

Войникът обаче почна да се досеща и когато се смееха много силно, той въртеше неспокойно очи, в които понякога блясваше гневен пламък.

Една вечер беше ял до насита и отказа да хапне хапка повече. Опита се да стане, за да си отиде. Но Свети Антоний го спря с един замах и като сложи двете си силни ръце на раменете му, така грубо го накара да седне, че столът се счупи.

Избухна бурен смях. Антоний, сияещ, вдигна прасето си, престори се, че го чеше, за да му мине; после заяви:

— Като не щеш да ядеш, тогава ще пиеш, дявол да го вземе!

И отидоха в кръчмата за ракия.

Войникът сърдито въртеше очи, но все пак пи; пи толкова, колкото искаха, а Свети Антоний не отстъпваше за голяма радост на присъстващите.

Нормандецът, червен като домати, с пламнал поглед, пълнеше чашите, чукаше се и крещеше:

— За твоё здраве!

А прусакът, без да продума нито дума, гълташе един след друг наведнъж коняците.

Това беше борба, сражение, отплата! Кой ще изпие повече, дявол да го вземе! А когато пресушиха литъра, нито единият, нито другият можеха да пият повече. Но никой от двамата не беше победен. Бяха наравно и това беше всичко. На другия ден трябваше да почнат отново.

С кандилкане те излязоха и тръгнаха край колата с тор, която двата коня бавно теглеха.

Снегът пак започваше да вали и безлунната нощ се осветяваше тъжно от мъртвата белота на равнината. Студът обхвана двамата мъже и увеличи пиянството им, а Свети Антоний, недоволен, че не е победил, блъскаше весело прасето си по рамото, за да го катурне в рова. Другият отбягваше нападенията, като се отдръпваше и всеки път произнасяше ядосано някакви немски думи, които караха селянина да се смее с глас. Най-после прусакът се разсърди и точно когато Антоний искаше пак да го блъсне, той му отвърна с такъв страшен юмрук, че великанът залитна.

Тогава, разгорещен от ракията, старецът сграбчи прусака през кръста, разтърси го за миг като малко дете и с всичка сила го запрати на другата страна на пътя. После, доволен от постъпката си, скръсти ръце, за да се смее отново.

Но войникът скочи чевръсто, гологлав, каската му се беше търколила, извади сабята си и се спусна към дядо Антоний.

Като видя това, селянинът стисна през средата дългия си чимширен камшик, прав, здрав и жилав като волска жила.

Прусакът връхлетя с наведено чело с оръжието напред, сигурен, че ще го убие. Но старецът хвана с ръка острието, чийто връх щеше да му промуши корема, отстрани го и с дръжката на камшика удари с отсечен удар неприятеля си, който се строполи в краката му.

После, изплашен, с тъпо учудване загледа легналото по корем тяло, най-напред разтърсвано от гърчения, а после неподвижно. Наведе се, обърна го, разглежда го известно време. Очите бяха затворени, а от една цепнатина на ъгъла на челото течеше струя кръв. Въпреки мрака дядо Антоний различаваше тъмното кърваво петно върху снега.

Той стоеше там объркан, а колата му продължаваше пътя си, теглена от спокойно крачещите коне.

Какво да прави? Ще го разстрелят! Ще изгорят чифлика му, ще съсипят целия край! Какво да прави? Какво да прави? Как да скрие тялото, да прикрие убийството, да измами прусаците? В далечината, в дълбокото снежно безмълвие, той чу гласове. Тогава подлудя, прибра каската, наложи я на главата на жертвата си, после грабна войника, вдигна го, затича се, догони колата си и хвърли тялото върху тора. Да си иде веднъж в къщи, после ще обмисли.

Вървеше бавно, блъскаше си главата и нищо не можеше да измисли. Виждаше, чувствуваше вече, че е загубен. Влезе в двора си. Едно прозорче под стряхата светеше — слугинята му още не беше заспала. Тогава той бързо тикна колата си назад чак до самия край на ямата с тор. Мислеше, че като обърне товара, сложеното отгоре тяло ще падне на дъното на ямата, и натисна колата.

Както беше предвидил, човекът беше затрупан от тора. Антоний изрази купчината с вилата си, после я заби до нея в земята. Повика ратая си, поръча му да отведе конете в конюшната и се прибра в стаята си.

Легна си, като продължаваше да обмисля какво да направи, но нищо не му идваше наум, а като лежеше неподвижен в леглото, страхът му растеше. Ще го разстрелят! Изпоти се от страх. Зъбите му затракаха. Треперещ от студ, той стана, не го свърташе повече в постелята.

Тогава слезе в кухнята, взе шише силна ракия от долапа и пак се качи горе. Изпи две големи чаши една след друга, пи до ново напиване, без да успокои душевната си мъка. Ама че я свърши, дявол да го вземе, глупакът му с глупак!

Сега се разхождаше надлъж и нашир, като търсеше някакви обяснения, хитрости и лъжи. От време на време плакнеше устата си с по глътка от лютата ракия, за да се съвземе.

И не намираше нищо. Нищичко!

Към полунощ кучето-пазач, едно куче полувълча порода, което той наричаше „Хищник“, зави на умряло. Дядо Антоний изтръпна до мозъка на костите си и всеки път, когато животното подхванеше зловещия си и продължителен вой, тръпки ужас полазваха по кожата на стареца.

Беше се строполил на един стол, с подкосени крака, обезумял, безпомощен, и чакаше тревожно „Хищник“ пак да завие, разтърсван от всички сепвания, с които ужасът кара да тръпнат нервите ни.

Долу часовникът удари пет часа. Кучето не млъкваше. Селянинът полудяваше. Той стана да отиде да отвърже животното, за да не го чува повече. Слезе, отвори вратата, пристъпи в тъмнината.

Снегът продължаваше да вали. Всичко беше побеляло. Постройките на чифлика представляваха големи черни петна. Мъжът се приближи до кучешката колиба. Кучето се дърпаше на веригата. Той го пусна. Тогава „Хищник“ подскочи, после се спря изведнъж, с настръхнала козина, с изпънати лапи, озъбен, с муцуна, обърната към торището.

Изтръпнал от главата до краката, Свети Антоний смънка:

— Е, какво става с тебе, мръсен пес?

Пристъпи няколко крачки, като претърсваше с поглед съмнителната тъмнина, дълбокия мрак в двора.

Тогава видя някаква фигура, някаква човешка фигура, седнала на торището му!

Загледа я скован от ужас, задъхан. Но изведнъж забеляза до себе си дръжката на вилата си, забита в земята. Измъкна я и в един от ония пристъпи на страх, които правят и най-страхливите смели, се спусна напред, за да види.

Това беше той, прусакът му, излязъл изпокалян от мръсната си постеля, която го беше затоплила и съживила. Седнал беше несъзнателно и стоеше там, под снега, който го посипваше, тъй както беше оплескан с нечистотии и кръв, още замаян от пиянството, зашеметен от удара, изтощен от раната си.

Той забеляза Антоний и много затъпял, за да разбере каквото и да било, все пак направи движение да стане, но старецът, щом го позна, разпени се като бесен звяр и забъбра:

— А, прасе с прасе! Не си ли било умряло? Ще ме издадеш ей сега, а? Чакай... чакай!

И като се спусна срещу германеца, замахна напред с всички сила вдигнатата си като копие вила и заби до дръжката четирите железни шиша в гърдите му.

Войникът падна по гръб с дълга предсмъртна въздишка, а старият селянин измъкна оръжието си от раните и почна да го забива

едно след друго в корема, в стомаха, в шията, удряше като бесен, дупчеше от главата до петите трептящото тяло, чиято кръв изтичаше на струи.

После спря, задъхан от усилената си работа, пое на няколко пъти дълбоко въздух, успокоен от извършеното убийство.

Тогава, понеже петлите в курниците пропяха и се зазоряваше, той се залови да зарови човека.

Издълба една дупка в торището, стигна до почвата, копа още по-дълбоко, като работеше безразборно и в изблик на сила движеше бясно ръцете и цялото си тяло.

Когато трапът беше достатъчно дълбок, той търколи с рилата си трупа вътре, хвърли отгоре му пръстта и дълго време я тъпка с крака, нахвърля тора на мястото му и като видя как дебелият сняг довършваше неговото дело и покриваше следите с белия си воал, се усмихна.

После заби отново вилата си в купчината тор и се прибра в къщи. Шишето му, още до половината пълно с ракия, беше останало на масата. Изпразни го на един дъх, тръшна се на леглото и заспа дълбоко.

Събуди се изтрезнял, спокоен, в добро настроение, способен да обсъди случая и да предвиди събитията.

След един час той обикаляше целия край и навсякъде разпитваше за войника си. Отиде да намери офицерите, за да узнае, казваше той, защо му бяха взели човека.

Понеже знаеха за отношенията им, не го заподозряха. Даже сам той насочи издирванията, като твърдеше, че прусакът всяка вечер ходел да гони фустии.

Един възрастен стражар в оставка, който държеше хан в съседното село и имаше хубава дъщеря, беше задържан и разстрелян.

ПРИКЛЮЧЕНИЕТО НА ВАЛТЕР ШНАФС

На Робер Пеншон

Откакто влезе във Франция с нашественическата армия, Валтер Шнафс се смяташе за най-нещастния човек на света. Той беше пълен, вървеше трудно, лесно се задъхваше и страдаше ужасно от плоските си и много дебели крака. Освен това беше миролюбив и доброжелателен човек, съвсем не славолюбив или кръвожаден, баща на четири деца, които обожаваше, и съпруг на млада руса жена, за чиито ласки, нежни грижи и целувки безутешно скърбеше всяка вечер. Обичаше да става късно и да си ляга рано, да яде бавно хубави неща и да пие бира в бирариите. Освен това мислеше, че всички приятни неща изчезват заедно с живота и таеше в сърцето си страшна, инстинктивна и същевременно осъзната ненавист към оръдията, пушките, револверите, сабите и особено към щиковете, чувствуваше се неспособен да движи достатъчно пъргаво това бързо оръжие, за да защити дебелия си корем.

И нощем, когато си легнеше на земята, увит в шинела, до другарите си, които хъркаха, той дълго време мислеше за близките си, оставени някъде далече, и за опасностите, с които беше осеян пътят му.

Ако го убиеха, какво щеше да стане с децата? Кой щеше да ги отгледа и възпита? Те и сега не бяха богати, въпреки дълговете, които беше направил, за да им остави малко пари, преди да тръгне. И понякога Валтер Шнафс плачеше. При започване на боевете той чувствуваше такава слабост в краката си, че му се искаше да се отпусне, да падне, но си мислеше, че цялата войска ще мине по тялото му. От свистенето на куршумите косата му настръхваше.

От месец насам той живееше така в ужас и тревога.

Неговото поделение настъпваше към Нормандия и един ден той бе изпратен на разузнаване с малък отряд, който трябваше само да

проучи част от местността и после да се върне в частта си. По полето всичко изглеждаше спокойно, нищо не издаваше някаква подготвена съпротива.

Прусаците спокойно заслизаха в една малка долчинка, прорязана от дълбоки урви, когато силна пушечна стрелба ги прикова на място и свали двадесетина от тях. От една горичка, голяма колкото длан, изведнъж изскочиха доброволци и се спуснаха напред с щикове на пушките.

Отначало Валтер Шнафс замръзна на мястото си, толкова изненадан и смутен беше, че не помисли даже да бяга. После го обзе лудо желание да избяга, но веднага се сети, че ще тича като костенурка в сравнение със слабите французи, които връхлетяха, скачайки като стадо кози. Тогава на шест крачки пред себе си той забеляза широк трап, обрасъл с храсти, покрити със сухи листа, и без да помисли даже за дълбочината, скочи вътре с прибрани крака, както се скача от мост в реката.

Като стрела мина през дебелия пласт пълзящи растения и бодливи къпини, които му издраха лицето и ръцете, и падна тежко, седнал върху каменна постеля.

Веднага вдигна очи и видя небето през дупката, която беше пробил. Тази предателска дупка можеше да го издаде и той предпазливо запълзя на четири крака по дъното на трапа, покрит с преплетени клонки. Движеше се колкото е възможно по-бързо и се отдалечаваше от полесражението. После се спря и пак седна, сгушен като заек сред високите сухи треви.

Още известно време чуваше гърмежи, викове и стенания. После бойният шум стихна, замря. И стана пак тихо и спокойно.

Изведнъж нещо шавна пред него. Той страшно се изплаши. Някакво птиченце беше кацнало на едно клонче и раздвижи сухите листа, но близо час сърцето на Валтер Шнафс би силно и бързо от тази уплаха.

Нощта настъпваше и изпълваше урвата с мрак. Какво да прави? Какво ще стане с него? Да догони войската си? Но как? През къде? А трябваше пак да започне ужасния живот, който водеше от започването на войната, живот, изпълнен с тревоги, страхове, умора и страдания. Не! Нямахше вече тази смелост. Нямахше вече необходимите сили, за да понася походите и да презре ежеминутните опасности.

Но какво да прави? Не можеше да остане в тази урва и да се крие чак до края на военните действия. Не, разбира се! Ако не трябваше да яде, тази възможност не би го ужасила, но трябваше да яде, да яде всеки ден.

И така, той се намираще сам, въоръжен, в униформа, на неприятелска земя, далеч от онези, които можеха да го защитят. Тръпки го побиха.

Изведнъж му мина през ума:

„Да бях поне пленник!“

И сърцето му трепна от желание, от силно непреодолимо желание да бъде пленник на французите.

Пленник! Да бъде спасен, хранен, подслонен, далеч от куршумите и сабите, да няма от какво да се страхува, в хубав, добре пазен затвор! Пленник! Мечта!

И веднага взе решение:

„Ще се предам!“

Изправи се, решен да изпълни намерението си, без да се бави нито минута. Но застана неподвижен, изведнъж го налегнаха неприятни мисли и нови страхове.

Къде ще се предаде? Как? През къде да мине? И ужасни образи, образи на смъртта, нахлуха в душата му.

Ако тръгне сам из полето с островърхата си каска, ще се изложи на страшни опасности.

Ами ако срещне селяни? Като видят този изгубил се прусак, този беззащитен прусак, селяците ще го убият като скитащо псе! Ще го пребият с вилите, с мотиките, с косите и лопатите си! Ще го направят на тесто, на каша, с настървението на ожесточени победени.

Ами ако срещне доброволци? Доброволците са жестоки, без закон и дисциплина, ще ги разстрелят за развлечение, за да прекарат един забавен час, за да се посмеят на страха му. И струваше му се, че е облегнат вече о стената срещу дванадесетте дула на пушките, а малките им кръгли и черни дупчици сякаш го гледаха.

Ами ако срещне самата френска войска? Войниците от предните части ще го сметнат за разузнавач, за някой смел и хитър войник, тръгнал сам на разузнаване, и ще стрелят по него. И чуваше вече неравномерните гърмежи на войниците, залегнали в храстите, а той,

прав всред полето, падаше, надупчен като решето от куршумите, които чувствуваше, че влизат в месата му.

И пак седна отчаян. Положението му изглеждаше безизходно. Нощта беше паднала вече, нощ безмълвна и тъмна. Той не мърдаше, тръпнещ при всеки непознат лек шум, който минаваше през мрака. Един заек на входа на някакво леговище тупна със задницата си и едва не накара Валтер Шнафс да побегне. Крясъците на кукумявките разкъсваха душата му, пронизваха го с внезапни страхове, болезнени като рани. Той пулеше големите си очи и се взираше в тъмнината и всеки миг му се струваше, че някой ходи близо до него.

След безкрайни часове на адски мъки той забеляза през свода от клони, че небето се просветлява. Тогава го обзе безкрайно облекчение. Ръцете и краката му се отпуснаха, отпочинали изведнъж. Сърцето му се успокои. Очите му се затвориха. Заспа.

Когато се събуди, стори му се, че слънцето се е издигнало почти до средата на небето; трябва да беше обяд. Никакъв шум не смуцаваше мрачния покой на полето и Валтер Шнафс почувствува, че е страшно гладен.

Прозяваше се, устата му се пълнеше със слюнка при мисълта за хубавата войнишка наденица, стомахът го заболя.

Стана, направи няколко крачки, почувствува краката си изнемощели и пак седна да размисли. Цели два-три часа пресмята възможностите за и против, като всеки миг променяше решението си, сломен, нещастен, разкъсван от най-противоречиви доводи.

Най-после една мисъл му се стори разумна и изпълнима — да дебне минаването на някой сам селянин, без оръжие и опасни работни сечива, да изтича пред него и да му се предаде, като му даде да разбере, че се предава.

Тогава свали каската си, чийто връх можеше да го издаде, и с безкрайна предпазливост показа глава от дупката си.

Наоколо не се мяркаше никакъв човек. Надясно малко селце отправяше към небето дима на покривите си, дима на кухните! А наляво, в дъното на широк път, ограден с дървета, се виждаше голям замък с кулички отстрани.

Почака до вечерта, но страдаше ужасно. Виждаше само летенето на гарваните и чуваше глухите степания на червата си.

И отново нощта се спусна над него. Налегна се на дъното на убежището си и заспа трескав сън, със страшни видения, сън на гладен човек.

Пак се зазори над главата му. Той почна да наблюдава. Но полето беше пусто както предния ден и нов страх проникна в душата на Валтер Шнафс, страхът от гладна смърт. Виждаше се в дъното на трапа, легнал по гръб, склопил очи. После животинки, разни дребни животинки се приближаваха до трупа му и почваха да го ядат, като го нападаха отвсякъде, плъзгаха се под дрехите му, за да хапят студената му кожа. А голям гарван кълвеше очите му с острия си клон.

Тогава му се стори, че полудява. Представи си, че ще припадне от слабост и няма да може да върви. И вече се готвеше да се спусне към селото, решен да предприеме всичко, да презре всичко, когато забеляза трима селяни, които отиваха на нивите си с вили на рамо, и пак се сгуши в скривалището си.

Но щом нощта се спусна над равнината, той излезе бавно от трапа и тръгна приведен, плах, с разтуптяно сърце, към далечния замък, като предпочете да влезе в него, а не в селото, което му се струваше страшно като пещера, пълна с тигри.

Долу прозорците светеха. Един даже беше отворен. Силна миризма на печено се носеше оттам, миризма, която изведнъж проникна в носа и чак до дъното на корема на Валтер Шнафс, присви го, накара го да се задъха, привлече го неудържимо и вля в сърцето му отчаяна смелост.

И изведнъж, без да размисли, той застана с каска на главата в рамката на прозореца.

Осем прислужници вечеряха около голямата маса. Но изведнъж една слугиня остана с отворена уста, изпусна чашата си и втренчи очи. Всички проследиха погледа ѝ.

Видяха неприятеля!

Боже! Прусаците нападат замъка!

В началото се чу вик, един-единствен вик, нададен от осем различни гърла, вик, изразяващ неописуем ужас; после — шумно ставане, блъсканица, бъркотия, лудо бягане към вратата в дъното. Столовете падаха, мъжете събаряха жените и минаваха през тях. За две секунди стаята беше празна, изоставена, а масата, отрупана с ястия,

стоеше пред смаяния Валтер Шнафс, който продължаваше да стърчи прав пред прозореца.

След кратко колебание той скочи през прозореца и пристъпи към чиниите. Ужасният му глад го караше да трепери като трескав, но някакъв страх го задържаше още. Сковаваше го. Ослуша се. Сякаш цялата къща се тресеше. Врати се затваряха, бързи стъпки се носеха горе по пода. Неспокойният прусак се вслушваше в неясния шум, после чу глух тропот, като че ли паднаха тела върху меката почва в подножието на стената, човешки тела, които скачаха от първия кат.

После всяко движение, всяко вълнение заглъхна и големият замък стана тих като гроб.

Валтер Шнафс седна пред една неначената чиния и почна да яде. Гълташе големи залци, като че ли се боеше да не го прекъснат много скоро, преди да се е налапал достатъчно. Тъпчеше с две ръце парчетата в отворената си като яма уста. Несдъвканите залци слизаха един след друг в стомаха му и издуваха гушата му, като минаваха през нея. Понякога спираше, защото щеше да се пръсне като препълнена тръба. Тогава вземаше каната със сидър и си почистваше хранопровода, както се промива запушена тръба.

Изпразни всички чинии със супа, всички чинии с ядене и всички бутилки, после, пиян от пиене и ядене, затъпял, зачервен, разтърсван от хълцукане, със замаяна глава и мазна уста, той разкопча куртката си, за да си поеме дъх, неспособен обаче да направи нито крачка. Очите му се затваряха, мисълта му стана неясна. Сложи натезалото си чело върху скръстените на масата ръце и постепенно изгуби представа за предметите и събитията.

Последният лунен сърп осветяваше слабо небосвода над дърветата в парка. Това беше хладният час, който предшествуваше деня.

Многобройни сенки се промъкваха в хрусталаците и понякога на някой лунен лъч блясваше стоманен щик.

Спокойният замък издигаше мрачните си очертания. Само на долния кат още светеха два прозореца.

Изведнъж гръмлив глас изрева:

— Напред! Дявол да го вземе! На нож, момчета!

Тогава за миг една човешка вълна разби врати, капаци и прозорци, втурна се, изпочупи всичко, нахлу в къщата. За миг петдесет

войника, въоръжени до зъбите, скочиха в кухнята, където почиваше мирно Валтер Шнафс. Допряха до гърдите му петдесет заредени пушки, повалиха го и го вързаха от главата до краката.

Той пъхтеше смаян, много затъпял, за да разбере какво става, удрян, блъскан и обезумял от страх.

И изведнъж един дебел военен с украсена със златни галони униформа сложи крак на корема му и изрева:

— Вие сте мой пленник! Предайте се!

Прусакът разбра само думата „пленник“ и изстена: „Ja, ja, ja.“

Вдигнаха го, вързаха го за един стол и победителите, запъхтени като китове, го заразглеждаха с живо любопитство. Мнозина седнаха, капнали от вълнение и умора.

Той се усмихваше, усмихваше се вече, уверен, че най-после е пленник!

Друг офицер влезе и докладва:

— Господин полковник, неприятелите са избягали. Изглежда, че има много ранени. Ние сме господари на местността.

Дебелият военен, който си бършеше челото, изрева:

— Победа!

И записа в малкия търговски бележник, който измъкна от джоба си:

„След ожесточена битка прусаците бяха принудени да отстъпят, като отнесоха мъртвите и ранените си. Общо петдесет души са извадени от строя. Мнозина останаха в наши ръце.“

Младият офицер продължи:

— Какви мерки да взема, господин полковник?

— Ще се оттеглим, за да избегнем ново нападение с артилерия и по-големи сили.

И даде заповед за връщане.

Поделението се строи в мрака, под стените на замъка, и потегли, като обгради отвсякъде здраво вързания Валтер Шнафс, държан от шестима войника с револвери в ръка.

Бяха изпратени разузнавачи, за да разгледат пътя. Напредваха предпазливо и спираха от време на време.

Призори пристигнаха в околийското управление на Рош Узел — националната гвардия на това градче беше извършила бойния подвиг.

Населението, разтревожено и извънредно силно възбудено, чакаше. Когато забелязаха каската на пленника, нададоха страшни викове. Жените дигаха ръце, бабите плачеха, старец хвърли патерицата си по прусака и удари по носа един от пазачите му.

Полковникът ревеше:

— Бдете за сигурността на пленника!

Най-после стигнаха до кметството. Отвориха затвора и хвърлиха вътре развързания Валтер Шнафс. Двеста въоръжени мъже караулеха около зданието.

Тогава, въпреки признаците на неправилно храносмилане, които го измъчваха от известно време, прусакът, полудял от радост, заигра лудо, като си вдигаше ръцете и краката, и надаваше бесни викове, докато изтощен, падна до стената.

Така превзеха замъка Шампинье само след шест часа окупация.

Полковник Патие, търговец на платове, който извърши този подвиг, като предвождаше националната гвардия на Ла Рош-Узел, беше награден с орден.

ТҮАҢ

I

На десет левги в околността всеки знаеше чичо Туан, дебелия Туан, Туан Моя специалитет, Антоан Машбле, наречен още Греяната, кръчмар в Турньован.

Той бе прославил селцето, сгушено в една гънка на дола, който се спущаше към морето — бедно селце, само десетина нормандски къщи, обградени с дървета и ровове.

Къщите се гушеха в обраслото с трева и тръстика дере зад завоя, който бе дал на това място името Турньован^[1]. Потърсили бяха като че ли завет в долчинката, както птиците се крият из браздите във ветровити дни; потърсили бяха убежище от силния морски вятър, който вее откъм откритото море; остър и солен, той разяжда и обгаря като огън, суши и разрушава като зимен мраз.

Цялото селце бе сякаш собственост на Антоан Машбле, по прякор Греяната, наричан често също Туан Моя специалитет, понеже постоянно употребяваше израза: „Моят специалитет е пръв във Франция.“

Неговият специалитет беше, разбира се, конякът му.

От двадесет години той поеше цялата околност със своя специалитет и греяната си ракия и всеки път, щом го питаха:

— Какво ще прием, чичо Туан?

Той отговаряше неизменно:

— Греяна ракийка, зетко, тя сгрыва червата и избистря главата. Нищо по-здравословно за тялото.

Той имаше също навик да нарича всички „зетко“, макар че никога не бе имал дъщеря — нито омъжена, нито за омъжване.

Известна личност беше Туан Греяната, няма що, най-дебелият човек в кантона, а може би и в околията. Къщичката му изглеждаше смешно тясна и ниска за него и като го виждаха изправен на прага — той стоеше там по цели дни, — хората се питаха как ли влиза в жилището си. Но той влизаше всеки път, щом се появеше някой посетител, защото Туан Моя специалитет се смяташе по право поканен

да обърне по една малка чашка от всичко, което се пиеше в кръчмата му.

Заведението му се казваше „Приятелска среща“ и Туан бе наистина приятел на цялата околност. Идваха чак от Фекан и Монтивилие, за да го видят и да се посмеят на шегите, които пускаше — този шишко бе в състояние да разсмее и надгробен камък. Той умееше някак си да се подиграва с хората, без да му се сърдят, намигаше, за да изрази нещо недоизказано, удряше се по бедрото в изблик на веселост, а хората примираха от смях, без да искат, при всеки удар. Пък и любопитно беше да го гледат, макар и само като пиеше. А той пиеше всичко, и то в каквото и количество да му предложеха; хитрите му очички светеха от радост, която се дължеше на двойно удоволствие — на първо място — удоволствието от почерпката, а след това — удоволствието, че тя му носеше и парички.

Шегобийците от селцето го питаха:

— Защо барем не изпиеш и морето, чичо Туан?

— Пречат ми две неща, първо на първо, че е солено, и второ на второ, че трябва да го наля в бутилка, защото стомахът ми не е нагоден да пие от такава чашка! — отвърщаше неизменно той.

Да можехте освен това да го чуете, като се кара с жена си! Толкова бяха смешни, че с радост бихте платили за зрелището. През тридесетте години съвместен живот те се спречкваха всеки ден. Само че Туан се шегуваше, а жена му се сърдеше. Тя беше едра селянка с походка на дългонога чапла; върху мършавото ѝ плоско тяло стърчеше главичка на разгневена кукумявка. По цял ден се занимаваше с отглеждане на кокошки в малко дворче зад кръчмата и се бе прочула със своя метод за угояване на птици.

Когато някои високопоставени хора във Фекан даваха вечеря, за да се услади на всички яденето, трябваше да изядат и някоя питомка на стрина Туан.

Но тя се бе родила в лошо настроение и бе останала такава — вечно недоволна от всичко. Сърдитата на цял свят, тя особено много се дразнеше от мъжа си. Яд я бе на веселостта му, на известността, на здравето и пълнотата му. Смяташе го за пълен лентяй, защото печелеше пари, без да върши нищо, за същинска свиня, защото ядеше и пиеше колкото десет обикновени мъже. Ден не минаваше, без да му заяви настървено:

— Няма ли да ти е по-добре в кочината, търтей неден! Повдига ми се чак от толкова лой!

И му крещеше право в лицето:

— Почакай, почакай само; ще видиш какво ще налетиш, ще видиш! Ще се пръснеш като чувал с жито, разплути шишко!

А Туан се смееше от все сърце, тупаше се по шкембето и отвърщаше:

— Ех, ти, кокоша майчице, ех ти, плоска дъсчице, че постарай се и ти да угоиш така птиците си, постарай се де!

После запретваше ръкава на огромната си ръка и добавяше:

— Това се казва крилце, майко, крилце и половина!

Клиентите удряха с юмруци по масите, превиваха се от смях, тропаха с крака и плюеха в пристъп на веселие.

А разлютената старица повтаряше:

— Почакай малко... почакай малко... Ще видиш какво ще налетиш... ще се пръснеш като житен чувал...

И си отиваше вбесена всред смеховете на посетителите.

Туан наистина представляваше удивителна гледка, толкова беше затлъстял и напълнял, цял червен и вечно запъхтян. Той бе едно от тия огромни създания, с които смъртта сякаш си играе, шегува се, забавлява се вероломно, хитрува и превръща бавната си разрушителна работа в нещо неудържимо комично. Вместо да се прояви както у другите с бели коси, отслабване, бръчки, растяща отпадналост, та да кажем изтръпнали: „Тю да се не види! Колко се е изменил!“, обесницата се забавляваше да угоява Туан, да го превръща в смешно чудовище, да го обагрят в червено и синьо, да го напompва, да му придава свръхчовешки здрав вид; обезобразяванията, с които тя бележеше всички същества, бяха у него не зловещи и тъжни, а смешни, забавни и комични.

— Почакай малко, почакай малко — повтаряше стрина Туан, — ще видиш какво ще стане!

---

[1] Където вятърът се обръща. — Б.пр. ↑

II

И наистина стана — Туан получи удар и се парализира. Сложиха великана на леглото в малката стаичка зад преградата на кръчмата, за да може да чува какво се говори отатък и да разговаря с приятелите си, защото главата му бе останала читава, а тялото му лежеше сковано неподвижно — огромна маса, която не можеше ни да се мръдне, ни да се повдигне. Надявах се първите дни, че краката ще се раздвижат постепенно, но скоро тази надежда изчезна и Туан Моя специалитет прекарваше дните и нощите в леглото си. Изтупвах го само веднъж седмично с помощта на четирима съседни, които повдигаха кръчмаря за ръце и крака, докато обръщаха сламеника му.

Все пак той си остана весел, но веселостта му бе по-друга — поплаха, по-смирена. Боеше се като малко дете от жена си, която по цял ден крещеше:

— Вижте го тлъстото прасе, вижте го търтея, безделника, дебелия пияница! И таз добра! И таз добра!

Той не отговаряше вече. Намигаше само зад гърба на старата и се обръщаше в леглото — единственото движение, което му бе възможно. Той наричаше това упражнение „врътване на север“ или „врътване на юг“.

Най-голямото му развлечение сега беше да слуша разговорите в кръчмата и сам да разговаря през стената, когато разпознаеше гласовете на приятелите си.

— Хей, зетко, ти ли си Селестен? — викаше той.

А Селестен Малоазел отговаряше:

— Аз съм, чичо Туан. Е как е, ще препускаш ли пак, дебелинчо?

— За препускане съвсем ме няма, но не съм отслабнал. Солиден ми е гърдният кош.

Скоро той накара най-близките си приятели да идват в стаята му и да му правят компания, макар че изпадаше в отчаяние, като ги гледаше да пият без него. Все повтаряше:

— Само затуй ми е жал, зетко, че не мога вече да опитам моя специалитет, дявол да го вземе! За другото пет пари не давам, но дето не мога да си сръбна, затуй ми е жално.

Но на прозореца се мярваше кукумявчата глава на стрина Туан.

— Погледнете го, погледнете го само този тлъст търтей, дето трябва да го храня, да го мия, да го чистя като прасе! — крещеше тя.

А когато бабата се скриеше, един петел с червени пера скачаше на прозореца, надничаше с кръглите си любопитни очи в стаята, после изкукуригваше звънливо. Понякога пък една-две кокошки подхвъркваша чак до подножието на леглото и диреха трохи по земята.

Приятелите на Туан Моя специалитет скоро напуснаха салона на кръчмата и всеки следобед идваха да побърбят около леглото на шишкото. Дори легнал, шегобиецът Туан беше пак забавен. Този хитрец можеше да накара и дявола да се разсмее. Трима се мъкнеха всеки ден: Селестен Малоазел, висок и мършав, изкривен като ябълков дънер, Проспер Орлавил, дребен и сух, с нос на пор, хитър и злобен като лисица, и Сезар Помел, който все мълчеше, но това не му пречеше да се забавлява.

Донасяха една дъска от двора, слагаха я на леглото и играеха на домино, бога ми, играеха не на шега — от два часа чак до шест.

Но стрина Туан стана скоро непоносима. Тя просто не можеше да се побере в кожата си, че този дебел търтей продължаваше да се развлича, като играеше домино в леглото си, и всеки път, щом видеше, че започват някоя партия, тя се спускаше яростно, преобръщаше дъската, грабваше доминото, отнасяше го в кафенето и заявяваше, че напълно ѝ стига, дето храни този тлъст безделник, та няма нужда да гледа и развлеченията му — същинска гавра с бедните хора, които работят по цял ден.

Селестен Малоазел и Сезар Помел навеждаха глава, но Проспер Орлавил дразнеше старицата и се забавляваше с гнева ѝ.

Като я видя един ден по-разярена от обикновено, той ѝ каза:

— Хм! Знаете ли, стрино, какво бих сторил аз на ваше място?

Тя почака да ѝ обясни мисълта си, втренчила в него кукумявчия си поглед.

— Ами че той, мъж ви де, е горещ като пещ — поде той, — понеже никак не става от леглото. Е хубаво, аз щях да го накарам да мъти яйца.

Тя се стъписа. Помисли, че той се подиграва с нея и впери очи в дребното, хитро лице на селянина, а той продължи:

— Щях да сложа пет яйца под едната му мишница, пет под другата в същия ден, когато насадя някоя кокошка. Ще се излюпят и хоро ще играят. А щом пробият черупките си, бих отнесъл на квачката пиленцата на мъжа ви и тя ще ги отгледа. И ето ви, стрино, кокошки, колкото щете!

Озадачена, бабата попита:

— Ами дали е възможно?

— Дали е възможно? — поде мъжът. — Че защо да не е възможно? Щом може да се излюпят яйца в топла кутия, защо да не може и в легло?

Тя остана поразена от това разсъждение и се отдалечи, замислена и успокоена.

Осем дни по-късно старицата влезе в стаята на Туан с пълна престилка с яйца.

— Току-що насадих жълтата кокошка с десет яйца — заяви тя. — Ето ти и на тебе десет. Внимавай да не ги счупиш.

Туан възкликна смаян:

— Какво искаш?

— Да ги измътиш, безделнико! — отвърна тя.

Отначало той се разсмя, но после се разсърди, понеже тя настояваше; възпротиви се и решително ѝ забрани да сложи под мишниците му птичите зародиши, които щяха да се излюпят от неговата топлина.

Но старицата заяви вбесена:

— И храна тогава не ще получиш, докато не ги вземеш. Ще видим какво ще излезе!

Обезпокоен, Туан не отвърна нищо.

Когато часовникът прозвъни дванадесет часа, той извика:

— Ей, майко, сварена ли е супата?

— Няма супа за тебе, дебел мързелане — извика от кухнята старата.

Туан помисли, че жена му се шегува и почака малко. После почна да я моли, да я заклина, да я ругае, направи отчаяно „врътване на север“ и „врътване на юг“, заудря стената с юмруци, но бе принуден да се съгласи да сложи в леглото си пет яйца от лявата си страна. Чак

тогава получи супа. Когато приятелите му пристигнаха, стори им се, че Туан е много зле, защото изглеждаше смутен и особен.

После започнаха всекидневната игра. Но Туан не изпитваше като че ли никакво удоволствие и придвижваше ръката си безкрайно бавно и предпазливо.

— Да не ти е схваната ръката? — попита Орлавил.

Туан отговори:

— Усещам някаква тежест в рамото.

Внезапно чуха, че някой влезе в кафенето. Играчите се умълчаха...

Бяха кметът и заместникът му. Те поискаха две чашки коняк и започнаха да разговарят по селските работи. Понеже говореха ниско, Туан Греяната пожела да долепи ухо до стената, забрави за яйцата, направи рязко „врътване на север“ и легна върху истински омлет.

Той изруга. Стрина Туан довтаса, отгатна злополуката и дръпна рязко завивката. Като видя жълтата лапа, размазана под мишницата на мъжа ѝ, стрина Туан се стъписа в първия миг възмутена, онемяла от вълнение.

Но след това, трепереща от ярост, тя се спусна към парализирания и почна да го налага силно по корема, както бухаше прането си на брега на блатото. Ръцете ѝ тупаха глухо и бързо една след друга като заешки лапи по барабан.

Тримата приятели на Туан се смееха до задушаване. Кашляха, кихаха, надаваха викове, а слисаният шишко отбиваше предпазливо атаките на жена си, като внимаваше да не счупи и другите пет яйца под другата си мишница.

III

Туан бе победен. Той трябваше да мъти яйца, да се откаже от играта на домино, да се откаже от всяко движение, защото за всяко счупено яйце бабата го лишаваше жестоко от храна.

Той лежеше на гръб, неподвижен, вперил поглед в тавана, повдигнал ръцете си като криле, затоплящ до тялото си птичите зародиши, спотаени в белите черупки.

Говореше вече само с нисък глас, като че ли се боеше не само от движенията си, но и от шума и се безпокоеше за жълтата квачка, която като него се мъчеше в кокошарника.

— Яде ли жълтата тази нощ? — питаше той жена си.

А бабата сновеше от кокошката до мъжа си и от мъжа си до кокошката, изцяло погълната от грижата за малките пиленца, които съзряваха в леглото и в гнездото.

Хората от селцето знаеха вече историята и идваха, сериозни и любопитни, да се осведомяват при Туан. Те влизаха тихо като при болен и питаха, живо заинтересувани:

— Е какво? Как върви?

— Ако е за вървене, върви, но толкова ме стопля, че не ме свърта на едно място, тръпки ми лазят по кожата.

И ето че една сутрин жена му влезе много развълнувана и заяви:

— Жълтата има седем пиленца. Три яйца излязоха запъртъци.

Сърцето на Туан се разтуптя — колко ли ще бъдат неговите? С тревога на родилка той попита:

— Скоро ли ще бъде?

Измъчвана от страх от неуспех, старицата отвърна ядовито:

— Да се надяваме!

Зачакаха събитието. Предупредени, че срокът за излюпване бе изтекъл, приятелите пристигнаха скоро, самите те неспокойни.

По къщите се говореше също за това. Осведомяваха се от съседите.

Към три часа Туан задряма. Той сега спеше половината ден. Внезапно го събуди необичаен гъдел под дясната ръка. Той посегна с лявата си ръка и улови животинчето, покрито с жълт пух: то шаваше в пръстите му.

Туан се развълнува тъй силно, че почна да вика и изпусна пиленцето. То се затича по гърдите му. Кръчмата беше пълна с хора. Клиентите се втурнаха, изпълниха стаята, обкръжиха го като някакъв фокусник, а бабата дойде и прибра предпазливо животинчето, сгуснено под брадата на мъжа ѝ.

Никой не говореше вече. Беше топъл априлски ден. През отворения прозорец се чуваше жълтата квачка — тя къткаше новоизлюпените пилета.

Изпотен от вълнение, тревога и безпокойство, Туан пошепна:
— Току-що се излюпи още едно под лявата мишница.

Жена му пъхна в леглото голямата си костелива ръка и грижливо като акушерка измъкна второ пиленце.

Съседите пожелаха да го видят. Подаваха си го от ръка на ръка и го разглеждаха внимателно като някакво рядко явление.

Следните двадесет минути не се излюпи ни едно, после четири изскочиха наведнъж от черупките си.

Всред присъстващите се вдигна голяма глъчка. А Туан се усмихна, доволен от успеха си. Той се гордееше вече с това необикновено бащинство. Не се срещат всеки ден такива като него! Той действително е рядък екземпляр!

— Станаха шест — заяви Туан, — същинско кръщение, бога ми!

Силен смях избухна всред зрителите. Кръчмата се пълнеше с нови посетители. Някои чакаха пред вратата. Питаха се:

— Колко пиленца има?

— Шест.

Стрина Туан отнесе в курника новото семейство, а квачката кудкудякаше тревожно, настръхнала цяла, и разперваше широко крила, за да приюти нарасналата си челяд.

— Още едно! — извика Туан.

Той се бе излъгал, оказаха се три. Същински триумф! Последното проби черупката си в седем часа вечерта. Всички яйца излязоха хубави. Обезумял от радост, облекчен, възгордян, Туан целуна крехкото създанийце по гърба и едва не го задуши с устните си.

Обхванат от майчинска нежност към мъничкото животинче, на което бе дал живот, той поиска да го задържи в леглото си до другата сутрин, но старата отнесе и него както другите, без да слуша молбите на мъжа си.

Присъстващите се разотидоха много доволни, разговаряйки за събитието. Останал последен, Орлавил попита:

— Кажи сега, чичо Туан, нали ще ме поканиш да опържим първото?

При мисълта за пържено пиле лицето на Туан светна и шишкото отговори:

— То се знае, че ще те поканя, зетко.

ПЛЕННИЦИТЕ

Гората бе безмълвна. Само снегът се сипеше по дърветата с тихо шумолене. Валеше още от обед. Ситният сняг заскрежаваше клоните, застилаше с лека сребриста пелена мъртвите листа на храстите, покриваше пътеките с безбрежен мек бял килим и правеше по-дълбоко безкрайното мълчание на този океан от дървета.

Пред вратата на горския дом млада жена със запретнати ръкави цепеше с брадва дърва върху един камък. Тя беше едра, стройна и яка — истинско горско чедо, съпруга и дъщеря на горски пазачи.

Някой извика от вътрешността на къщата:

— Тази вечер сме сами, Бертин, прибирай се! Мръква се вече, а може би наоколо бродят прусаки и вълци.

Бертин продължаваше да цепи енергично един пън, гърдите ѝ се повдигаха при всяко замахване с брадвата, тя отвърна:

— Свърших, мамо. Ето ме, ида, не се бой, светло е още.

Тя внесе треските и цепениците, струпа ги край огнището, излезе още веднъж да затвори капаците — грамадни дъбови капази, — прибра се най-сетне и залости тежките резета на вратата.

Майка ѝ, набръчкана старица, предеше край огъня. Бе станала страхлива с възрастта.

— Не ми е приятно, когато баща ти не е в къщи. Какво могат да сторят две жени?

— О, като нищо бих убила някой вълк или прусак — отвърна младата.

И показа с поглед големия револвер, закачен над огнището.

Мъжът ѝ бе мобилизиран в началото на пруското нашествие и двете жени останаха сами с бащата, стария горски пазач Никола Пишон, наречен Кокилата. Той бе отказал упорито да напусне жилището си и да се прибере в града.

Най-близкият град беше Ретел, старинна крепост, кацнала на една скала. Жителите му бяха патриоти. Те бяха решили да окажат съпротива на нашествениците, да се затворят в стените си и да

издържат обсадата, верни на традицията на градчето. Два пъти вече — при Анри IV и при Луи XIV, те се бяха прославили с героичната си отбрана. Щяха да сторят същото и този път, пък да става каквото ще, или щяха да изгорят в стените на крепостта.

И така, те купиха оръдия и пушки, въоръжиха опълченците, образуваха дружини и роти и по цял ден се упражняваха на площада. Всички — хлебари, бакали, месари, нотариуси, адвокати, дърводелци, книжари и дори аптекарите, се обучаваха едни след други в определени часове под командата на господин Лавин, бивш драгунски подофицер, сега галантерист, защото се бе оженил за дъщерята на господин Раходан, стария, и бе наследил дюкянчето му.

Той се бе произвел в чин главен комендант на крепостта и понеже всички млади мъже бяха в армията, бе свикал останалите и ги обучаваше за отбрана. Дебелите се движеха по улиците само с гимнастическа походка, за да стопят тлъстините си и да се излекуват от задуха, а слабите носеха тежести, за да укрепят мускулите си.

Те чакаха прусаците. Но прусаците не се явяваха. А при това не бяха далеч: на два пъти разузнавачите им се промъкнаха през гората чак до горския дом на Никола Пишон, по прякор Кокилата.

Старият пазач, който тичаше като лисица, дойде да предупреди гражданите. Те заредиха оръдията, но неприятелят не се показва.

Жилището на Кокилата служеше за преден пост в Авелинската гора. Два пъти седмично горският пазач отиваше за провизии и съобщаваше на гражданите новини от околността.

* * *

И този ден той отиде да съобщи, че един малък отряд от немската пехота се бе отбил при него към два часа следобед предишния ден и почти веднага си бе отишъл. Подофицерът, който го командувал, говорел френски.

Когато отиваше в града, старецът вземаше със себе си двете кучета, два овчарски песа с лъвски муцуни — заради вълците, които бяха почнали да стават свирепи. Той оставяше двете жени и им поръчваше да се залостят здраво в къщата, щом се свечери.

Младата не се боеше от нищо, но старата всеки път трепереше от страх и повтаряше:

— Зле ще свърши тази работа, ще видите, че ще свърши зле.

Тази вечер тя беше още по-неспокойна от всеки друг път.

— Знаеш ли в колко часа ще се върне баща ти? — попита тя.

— О, не по-рано от единадесет часа навярно. Когато вечеря у коменданта, винаги закъснява.

Тя тъкмо окачваше котлето над огъня, за да вари супа, но се спря неподвижно и се заслуша — счу ѝ се неясен шум през отвора на комина.

— Някой ходи в гората — промълви тя. — Трябва да са най-малко седем-осем души.

Ужасена, майката спря чекръка и зашепна:

— Ох, боже мой! И баща ти го няма!

Още не издумала, вратата се затресе от силни удари.

Понеже жените мълчаха, гърлен глас извика с немски акцент:

— Отфорете!

След кратко мълчание гласът повторно извика:

— Отфорете или ще счупя фратата!

Бертин пъкна в джоба си големия револвер от камината, долепи ухо до вратата и попита:

— Кой сте вие?

— Аз съм — отвърна гласът. — Онзитешният отряд.

— Какво искате? — попита пак младата жена.

— Загубих се в гора с отряд още сутрин. Отфорете или счупя фратата.

Жената на горския нямаше избор. Дръпна чевръсто резето, откряна тежката врата и забеляза в бледото сияние на нощта шестима мъже, шест пруски войници, същите, които бяха идвали предния ден. Тя запита решително:

— Какво търсите по това време?

— Заблутих се — каза повторно подофицерът. — Съвсем се забърках. Познах къща. Не яли нищо от сутрин, нито аз, нито отряд.

— Само че аз съм сама с мама тази вечер — каза Бертин.

Войникът изглеждаше почтен човек. Той каза:

— Нищо от това. Няма да фи сторим нищо лошо. Само дайте да ядем. Капнали сме от глад и умора.

Жената на горския се отмести от вратата.

— Влезте — каза тя.

Те влязоха, целите в сняг, прилични на пасти с каските си, покрити с пухкав крем. Бяха смазани, уморени.

Младата жена им посочи дървените пейки от двете страни на голямата маса.

— Седнете — каза тя, — ще ви сваря супа. Вярно е, че изглеждате съвсем разнебитени.

И пак залости вратата.

Тя добави вода в котлето, пусна вътре още малко масло и картофи, откачи парче сланина от куката в комина, отрязва половината и го сложи в супата.

Шестимата мъже следяха със светнали от глад очи всяко нейно движение. Те бяха сложили пушките и каските си в един ъгъл и чакаха послушно като деца на училищна скамейка.

Майката пак почна да преде, хвърляйки час по час уплашени погледи към неприятелските войници. Чуваше се само тихото бръмчене на чекръка, пращането на огъня и бълбукането на кипналата вода.

Внезапно някакъв странен шум накара всички да изтръпнат. Някой душеше хрипливо под вратата — силно и хъркащо дишане на животно.

С един скок немският подофицер се спусна към пушките, но дъщерята на горския го спря усмихната.

— Вълци са — каза тя. — И те като вас бродят, мъчени от глад.

Недоверчивият войник пожела да види с очите си и като откряна вратата, забеляза два огромни сиви звяра, които побягнаха с бързи широки крачки.

Той се върна на мястото си и измърмори:

— Кой би пофярвал!

И зачака да се свари яденето.

Те го излапаха лакомо. Отваряха устата си чак до ушите, за да погълнат повече, блещеха очи при всяко движение на челюстите си, гърлата им бълбукаха като водосточни тръби.

Двете жени наблюдаваха безмълвно бързите движения на големите червени бради; картофите просто потъваха в тези подвижни руна.

Понеже ожадняха, дъщерята на горския слезе в избата да наточи ябълково вино. Тя дълго се бави долу. Избата беше малка, сводеста. Говореше се, че по време на революцията служела за затвор и скривалище. В него се слизаше по тясна извита стълба, закрыта с капак в дъното на кухнята.

Когато Бертин се качи горе, тя се смееше. Смееше се злорадо сама в себе си. Тя подаде на немците стомната с пиетието.

След това седна да вечеря с майка си в другия край на кухнята.

Войниците се бяха нахранили вече и дремеха около масата. От време на време някое чело клюмваше и тъпо удряше върху дървото, после мъжът се изправяше стреснат.

— Легнете пред огнището — каза Бертин на подофицера, — има място за шест души. Аз ще се кача с мама в моята стая.

И двете жени се качиха на първия етаж. Войниците чуха как те заключиха вратата, походиха малко и затихнаха.

Прусаците се проснаха на плочите с крака към огъня, подложиха под главите си сгънатите шинели и скоро и шестимата захъркаха на шест различни гласа — тънки или дебели, но всичките мощни и непрекъснати.

* * *

Сигурно доста отдавна вече спяха, когато отекна пушечен изстрел. Той прозвуча така силно, сякаш някой стреляше по стените на къщата. Войниците тутакси станаха. Разнесоха се два нови гърмежа, после още три.

Вратата на горния етаж се отвори стремително и се показа дъщерята на горския. Боса, по риза, с къса фуста, уплашена, със свещ в ръка, тя прошепна:

— Французи, най-малко двеста! Ако ви намерят тук, ще изгорят къщата! Слезте бързо в избата и не вдигайте шум. Ако ви усетят, загубени сме.

Подофицерът измънка слисан:

— Съкласен съм, съкласен съм. Откъде да слесем?

Младата жена повдигна чевръсто тесния четвъртит капак и шестимата мъже изчезнаха по извитата стълба заднишком; опипвайки

с крак стъпалата, те потънаха един след друг под земята.

Щом върхът на последната каска се скри, Бертин спусна тежката дъбова дъска, дебела като стена, твърда като стомана, прикрепена със скоби и затворническа ключалка, завъртя два пъти ключа и се засмя беззвучно и победоносно. Обзе я лудо желание да заиграе хоро над главите на пленниците си.

Те се спотайваха, затворени долу като в здрава каменна кутия, която се проветряваше през малко прозорче с желязна решетка.

Бертин разпали отново огъня, окачи котлето и стотви нова супа. Тя си мърмореше:

— Татко ще се умори тази нощ.

После седна и зачака. Само звънкото махало на часовника нарушаваше тишината с равномерните си удари.

От време на време младата жена хвърляше нетърпелив поглед към стрелките, който сякаш казваше: „Много бавно се движите!“

Скоро ѝ се стори, че чу шепот под краката си. През зидания свод на избата до нея долитаха тихи, неясни думи. Прусаците бяха отгатнали вече хитрината ѝ. След малко подофицерът се качи по малката стълба и удари с юмрук по капака.

— Отфорете! — извика той.

Тя стана, приближи се до отвора и подражавайки на неговия акцент, го попита:

— Какфо искате?

— Отфорете!

— Няма да отфоря.

Мъжът се разсърди.

— Отфорете или ще счупя фратата.

Тя отвърна през смях:

— Че счупи я, драги, счупи я!

Той започна да блъска с приклада на пушката по дъбовия капак, спуснат над главата му. Но капакът можеше да устои и на стенобойна машина.

Дъщерята на горския чу как той слезе по стълбата. После се качиха войниците и опитаха едни след друг силата си и здравината на ключалката. След това прецениха навярно, че опитите им са безполезни, смъкнаха се отново всички в избата и започнаха да обсъждат положението помежду си.

Младата жена ги послуша известно време, после отвори външната врата и наостри ухо в тъмнината.

До слуха ѝ достигна далечен лай на куче. Тя изсвири като ловец: и почти в същия миг две огромни кучета изскочиха из мрака и се хвърлиха, подскачайки, към нея. Тя обхвана шиите им и ги задържа, за да не избягат. После извика с все сила:

— Е-хей, татко!

Нечий глас, още доста отдалечен, ѝ отвърна:

— Е-хей, Бертин!

Тя почака няколко секунди, после извика повторно:

— Е-хей, татко!

Гласът повтори по-близо:

— Е-хей, Бертин!

— Не минавай пред прозорчето на избата — каза дъщерята на горския. — Вътре има прусаци.

Изведнаж вляво, между дънерите на две дървета, израсна огромният силует на мъжа. Той попита разтревожен:

— Прусаци в избата? Какво търсят там?

Младата жена се разсмя.

— Вчерашните. Загубили се в гората и аз ги прибрах на хладно в избата.

И тя разказа приключението си: как изплашила прусаците с револверните изстрели и как ги затворила в мазето.

Старецът запитва, все още неспокоен:

— Какво да ги правим по това време?

Тя отговори:

— Ще извикаш господин Лавин с неговите доброволци. Той ще ги плени. И колко доволен ще бъде само!

Татко Пишон се усмихна.

— Вярно, той ще бъде доволен.

— Супата ти е готова — поде дъщеря му. — Яж бърже и тръгвай обратно.

Старият пазач седна на масата и почна да яде супата си, като сложи на земята две пълни чинии за кучетата.

Щом чуха разговор, прусаците се умълчаха.

Четвърт час по-късно Кокилата тръгна. А Бертин зачака, подпряла глава на ръцете си.

* * *

Пленниците почнаха да се вълнуват. Сега те крещяха, викаха, удряха бясно и непрекъснато с прикладите си по капака на избата, но той не мръдваше.

После почнаха да стрелят през прозорчето — надяваха се, че някой немски отряд ще мине наблизо и ще ги чуе.

Дъщерята на горския не помръдваше, но целият този шум я дразнеше и нервираше. В нея се надигаше страшно озлобление. Тя с удоволствие би пречукала тези мерзавци, за да ги накара да млькнат.

Обзета от нарастващо нетърпение, тя почна да гледа часовника, да брой минутите.

Баща ѝ бе тръгнал преди час и половина. Навярно в този момент той влизаше вече в града. Струваше ѝ се, че го вижда. Той разказваше случката на Лавин; бледен от вълнение, Лавин звънеше на прислужницата, за да му донесе униформата и оръжието. Струваше ѝ се, че чува биенето на барабан по улиците. По прозорците се мярваха изплашени лица. От къщите изскачаха доброволци, полуоблечени, запъхтени; те закопчаваха каишите си и тръгваха бегом към къщата на коменданта.

После, начело с Кокилата, отрядът се отправяше към гората сред нощта и сред снега.

Тя гледеше часовника: „Могат да пристигнат след един час.“

Ставаше все по-нервна и по-нетърпелива. Минутите ѝ се струваха безкрайни. Как бавно течеше времето!

Най-сетне стрелката посочи часа, който тя бе определила за пристигането им.

Отвори отново вратата, за да чуе стъпките им. Забеляза някаква сянка, която се придвижваше предпазливо. Тя се уплаши и извика. Беше баща ѝ.

Той каза:

— Изпрацат ме да видя дали няма някаква промяна.

— Не, никаква.

Тогава той изсвири дълго и пронизително в нощта. Скоро нещо тъмно се раздвижи бавно под дърветата — авангардът, съставен от десет души.

Кокилата повтаряше непрекъснато:

— Не минавайте пред прозорчето на избата.

Войниците, пристигнали първи, показаха на новодошлите опасния отвор.

Най-сетне се появи целият отряд, общо двеста души, всеки с по двеста патрона.

Развълнуван, треперещ от възбуда, господин Лавин ги разположи плътно около къщата, като остави широко свободно пространство пред малкия черен отвор, наравно със земята, откъдето се проветряваше избата.

После влезе в жилището и се осведоми за силата и състоянието на неприятеля, който беше така притихнал, че можеше да се допусне, че никакъв го няма, че се е изпарил, че е излетял през прозорчето.

Господин Лавин потропа с крак по капака и извика:

— Господин пруски офицер!

Германецът не отговори.

Комендантът повтори:

— Господин офицер.

Напразно. Двадесет минути той подканваше мълчаливия офицер да се предаде с оръжието и багажа си, като обещаваще да му подари живота и да запази военните отличия както на него, така и на войниците му. Но не получи никакъв знак за съгласие или враждебност. Положението се усложняваше.

Доброволците тупаха с крака по снега, удряха се силно по раменете, както правят кочияшите, за да се стоплят, и гледаха малкия отвор с нарастващо момчешко желание да минат пред него.

Най-сетне един от тях се престраши. Наричаха го Подьовен и беше много чевръст. Той се засили и мина тичешком като елен. Опитът успя. Пленниците изглеждаха мъртви.

Някой извика:

— Няма никого вътре!

Още един войник прекоси свободното пространство пред опасния отвор. Обърнаха го на игра. Всяка минута някой се засилваше и изтичваше от едната група в другата като децата, когато играят на държави. Тичащият движеше тъй бързо краката си, че пръски сняг хвърчаха около него.

Запалиха големи огньове от сухи клони, за да се стоплят, й силуетът на прибягващия доброволец се мярваше, осветен за миг при бързия му преход от десния в левия лагер.

Някой извика:

— Твой ред е, Малоазон!

Малоазон беше един дебел фурнаджия. Другарите му се подиграваха с голямото му шкембе.

Той се колебаеше. Започнаха да му се присмиват. Тогава той се реши и се затича, задъхан, със ситни, равномерни стъпки, като тресеше шкембето си.

Целият отряд се смееше до сълзи. Викаха му за насърчение:

— Браво, Малоазон, браво!

Фурнаджията беше изминал вече около две трети от разстоянието и изведнаж от отдушника бликна светкавично дълъг, червеникав пламък. Екна изстрел и обемистият фурнаджия се строполи по очи с ужасен вик.

Никой не се спусна да му помогне. Гледаха го как се влачи със стенания по ръце и крака в снега. Когато прекоси опасното разстояние, той загуби съзнание. Съвсем високо в тлъстините на бедрото му се бе забил един куршум.

Съвсем високо в тлъстините на бедрото му се бе забил един куршум.

След първата изненада и първия ужас пак избухна смях.

Но комендантът Лавин се показа на прага на горския дом. Той бе изготвил вече план за нападение. Заповяда с треперещ от вълнение глас:

— Тенекеджията Планшю и работниците му.

Три души пристъпиха крачка напред.

— Откачете улуците на къщата.

За четвърт час двадесет метра улуци лежаха пред коменданта.

Тогава той заповяда да пробият с най-голяма предпазливост малка кръгла дупка на края на капака, нагласи тръбите като водопровод от помпата до този отвор и заяви, извънредно доволен:

— Ще предложим на господата немците да пийнат водича.

Екна бурно, възторжено „ура“, последвано от радостни възгласи и неударими смехове. А комендантът организира трудови взводове, които се сменяха всеки пет минути. После даде нареждане:

— Помпете!

Желязната ръчка бе приведена в движение, по тръбите пробягна леко шумолене и скоро водата потече в избата от стъпало на стъпало. Тя шуртеше като водопадче, като малък басейн с червени рибки.

Зачакаха.

Измина час, после два, три. Комендантът се разхождаше трескаво из кухнята, долепваше от време на време ухо до пода, мъчеше се да отгатне какво ли прави врагът и дали щеше да капитулира скоро.

А врагът се вълнуваше вече. Чуваше се разместване на бурета, разговори, джапане във водата.

Към осем часа сутринта през прозорчето се чу глас:

— Искам да говоря с господин френския офицер.

Без да подава много главата си, Лавин отвърна от прозореца:

— Предавате ли се?

— Предавам се.

— Подайте най-напред пушките си.

Тутакси през прозорчето на избата се подаде една пушка и тупна на снега, след нея втора, трета, всичките. Същият глас каза:

— Нямаме други оръжия. Побързайте. Потъфаме.

Комендантът заповяда:

— Спрете!

Ръчката на помпата увисна неподвижно. След като напълни кухнята с войници, които чакаха с пушки при крака, комендантът бавно повдигна дъбовия капак.

Показаха се четири руси, измокрени глави, с дълги безцветни коси. И шестимата немци се измъкнаха един след друг, мокри до кости, зъзнеци, уплашени.

Уловиха ги и ги вързаха. След това, понеже се бояха от изненада, тръгнаха веднага в две колони. Едната водеше пленниците, а другата — Малоазон, върху закрепен на пръти дюшек.

Влязоха победоносно в Ретел.

Господин Лавин бе награден с орден, загдето бе пленил пруския авангард, а дебелият фурнаджия получи военен медал, загдето бе ранен в сражение с врага.

ИЗПОВЕДТА НА ТЕОДЮЛ САБО

Когато Сабо влезеше в кръчмата на Мартенвил, посетителите започваха да се смеят предварително. А и какъв шегаджия беше, пустият му Сабо! И да знаете само как мразеше свещениците! Не! Не! Това е слабо! Просто ги изяждаше с парцалите този веселяк.

Сабо (Теодюл), майстор-дърводелец, беше представител на прогресивната партия в Мартенвил. Беше висок, мършав мъж, с лукави сиви очи, тънки устни и коси, прилепнали на слепите очи. Казваше неподражаемо: „Светият отец — къркачът“, и всички изпокапваха от смях. Все гледаше да си намери работа в неделя по време на църковната служба. Колеше всяка година прасето си в понеделник през страстната седмица, за да има кървавица на Великден, а срещнеше ли свещеника по улицата, не пропускаше случая да подхвърли шеговито: „Този си е сръбнал на тезгяха за бог да прости!“

Свещеникът, дебел и едър мъж, се плашеше от Сабс заради шегите му, с които той си печелеше привърженици. Абат Маритим беше ловък дипломат и обичаше хитрите маневри. Борбата между тях двамата траеше вече от десет години — потайна, ожесточена, непрестанна борба, Сабо беше общински съветник. Някои мислеха, че ще стане и кмет и това неизбежно би означавало окончателното поражение на църквата.

Наскоро предстояха избори. Католическият лагер в Мартенвил трепереше. Една сутрин свещеникът замина за Руан, като заяви на прислужницата си, че отива при архиепископа.

Два дни по-късно той се завърна цял сияещ, тържествуващ. И още на другия ден всички узнаха, че олтарът на църквата щял да бъде подновен. Негово преосвещенство архиепископът отпуснал шестстотин франка от собствените си средства.

Всички стари чамови седалки щели да бъдат махнати и заменени с нови столчета от дъбова сърцевина. Крупна дърводелска работа! Във всички къщи тази вечер се говореше за това.

На Теодюл Сабо не му бе до смях.

Когато на следния ден мина през селото, съседите му, приятели или врагове, го питаха закачливо:

— Ти ли ще правиш олтара в църквата?

Той не знаеше какво да отговори, но го бе яд, страшно го бе яд.

По-злобните добавяха:

— Бива си я работата. Най-малко двеста-триста франка печалба ще падне!

Два дни по-късно се чу, че ремонтът щял да бъде поверен на Селестен Шамбръолан, дърводелец в Першвил. После този слух бе опроверган, но казаха, че и столовете в самата църква щели да се подменят. Това щеше да струва не по-малко от две хиляди франка и сумата била поискана от министъра.

Теодюл Сабо загуби съня си. Никога, откак се помнеше, никой дърводелец в селото не бе извършвал тъй значителна работа. Скоро се пусна друг слух. Предаваше се от ухо на ухо, че свещеникът бил много огорчен, че трябва да възложи тази работа на дърводелец от друга енория, но подобна поръчка не можела да се повери на Сабо поради възгледите му.

Сабо узна това. Привечер той се озова в дома на свещеника. Прислужницата му каза, че свещеникът е в църквата. Сабо се запъти натам.

Две повехнали стари моми, посветили се на Дева Мария, украсяваха по указание на свещеника олтара по случай месеца на Богородица. Прав при олтара, изпъчил огромния си корем, свещеникът ръководеше работата на двете жени, които нареждаха букети около дарохранилницата. Те се бяха покатерили на столове.

Сабо се почувствува неудобно в храма — влязъл бе сякаш в дома на най-големия си враг, но желанието за печалба човъркаше сърцето му. Той се доближи с каскет в ръка, без да обръща внимание на двете девиси, които застинаха на столовете си от смайване и изненада.

— Добър ден, отче — смотолеви Сабо.

Всецяло зает с олтара, свещеникът отвърна, без да го погледне:

— Добър ден, господин дърводелец.

Объркан, Сабо се чудеше какво друго да каже. Все пак след кратко мълчание добави:

— Приготовления, а?

— Да — отвърна абат Маритим, — месецът на Мария приближава.

— Така, така — измърмори Сабо и пак млъкна.

Идеше му да си отиде, без да каже ни дума повече, но един поглед към олтара бе достатъчен, за да го задържи. Той забеляза шестнадесетте столчета, които трябваше да се подновят, шест отдясно, осем отляво и две на вратата на ризницата. Шестнадесет дъбови столчета! Та те струваха най-много триста франка и при сръчна изработка той можеше да спечели двеста франка от работата.

Тогава каза със заекване:

— Дошъл съм за работата.

Свещеникът изглеждаше изненадан.

— Каква работа? — запита той.

— Работата, която предстои да се извърши тук прошепна Сабо съвсем смутен.

Свещеникът се обърна към него и го погледна право в очите:

— Да не би да искате да говорим за ремонта в черквата? — запита абат Маритим с такъв тон, че тръпки полазиха по гърба на Теодюл Сабо. Той изпита лудо желание да побегне. Но въпреки това отвърна смирено:

— Е да, отче.

Абатът скръсти ръце върху огромното си шкембе и като че загуби ума и дума от смайване.

— Вие... вие... вие ли, Сабо, искате това от мене... Вие... единственият безбожник в енорията ми... Ами че това би предизвикало скандал, публичен скандал. Негово преосвещенство ще ме упрекне, а може и да ме уволни.

Той си пое дъх няколко секунди и продължи по-спокойно:

— Разбирам, че не ще ви бъде леко, ако тази толкова значителна работа бъде възложена на дърводелеца от съседната енория, но не мога да постъпя иначе, освен ако... но не... това е невъзможно... Вие няма да се съгласите, а без това е невъзможно.

Сабо в момента гледаше редицата столове, наредени чак до изходните врати. Божичко, ами ако подменят и това?

И той попита:

— Кажете все пак! Какво е необходимо според вас?

Свещеникът отговори твърдо:

— Трябва ми красноречив залог за вашата добра воля.

Сабо измърмори:

— Че аз не казвам не, не съм против, може и да се спогодим.

— Трябва да се причестите публично на тържествената служба идната неделя — заяви свещеникът.

Сабо почувствува, че побледнява и без да му отговори, на свой ред попита:

— А столовете в църквата, ще се подменят ли и те?

— Да — отвърна абатът уверено, — но по-късно.

— Не казвам не — поде Сабо, — не казвам не, не съм вероотстъпник, нямам нищо против религията, разбира се. Смущават ме само обредите, но в този случай не ще проявя нетърпимост.

Служителките на Дева Мария бяха слезли от столовете си и скрити зад олтара, слушаха, бледи от вълнение.

Като видя, че е удържал победа, свещеникът стана изведнъж благ и приветлив.

— На добър час, на добър час. Ето една мъдра приказка. Виж, това е вече разумно. Сам ще се убедите. Ще видите.

Сабо се усмихваше принудено.

— Не би ли имало начин — попита той — да се отложи малко причестяването.

Но свещеникът отново придоби строго изражение.

— Щом ви поверявам ремонта, искам да бъда сигурен във връщането ви в правата вяра.

После добави по-меко:

— Утре ще дойдете да се изповядате, защото ще трябва да ви изпитам поне два пъти.

— Два пъти? — повтори Сабо.

— Да.

Свещеникът се усмихна.

— Нали разбирате, за вас е необходимо пълно пречистение, основно измиване. И така, ще ви чакам утре.

Дърводелецът попита, силно развълнуван:

— А къде правите това?

— Но... в изповедалнята.

— В... онази кутийка ли там, в ъгъла? Само че... само че... хич не ми допада вашата кутийка.

— А защо?

— Защото... защото не съм свикнал с нея. При това малко нещо недочувам.

Свещеникът прояви любезност.

— Е добре! Елате тогава при мене, в къщи. Ще свършим това сами двамата. Така става ли?

— Да, това вече е друго, но в онази кутийка, не.

— Добре тогава, елате утре след работа в шест часа.

— Разбрано, отче. Речено-сторено. Да пукна, ако не дойда.

И той протегна голямата си груба ръка. Свещеникът се ръкува енергично с него.

Шумът от ръкостискането им се понесе под сводовете и замря зад тръбите на органа.

Целия следващ ден Теодюл Сабо не можа да си намери място от вълнение. Страхуваше се, като че ли щяха да му вадят зъб. Всеки момент му се мяркаше мисълта: „Ще трябва да се изповядам тази вечер.“ И смутената му душа на не напълно убеден безбожник се тревожеше от неясен и непреодолим страх пред божественото тайнство.

Щом свърши работата си, той се отправи към дома на свещеника. Абатът го чакаше в градината. Той се разхождаше по една малка алея и четеше требника си. Лицето му сияеше. Той посрещна Сабо със сърдечен смях.

— Браво! Ето ви и вас. Влезте, влезте, господин Сабо, няма да ви изям.

И Сабо влезе пръв. Той измърмори:

— Ако нямате нищо против, да свършим час по-скоро работата.

— Аз съм на ваше разположение — отвърна свещеникът. — Стихарът ми е тук. Една минута и съм готов да ви изслушам.

Развълнуван до такава степен, че не можеше да събере мислите си, дърводелецът гледаше как абатът намята бялата одежда с пригладени плисета. Свещеникът му направи знак с ръка.

— Коленичете на тази възглавничка.

Сабо продължаваше да стои прав — срамуваше се да коленичи.

— Необходимо ли е? — промълви той.

Но абатът заяви тържествено:

— Само на колене можете да пристъпите към съда на опрощението.

И Сабо коленичи.

— Кажете веруюто наизуст — заповяда свещеникът.

— Какво? — попита Сабо.

— Веруюто. Ако сте го забравили, повтаряйте една по една думите, които ще произнасям аз.

И свещеникът произнесе бавно и отчетливо свещената молитва. Той скандираше думите, а дърводелецът повтаряше.

— А сега — му каза той, изповядайте се.

Но Сабо мълчеше. Не знаеше откъде да започне.

Тогава абат Маритим му дойде на помощ.

— Чадо мое, ще ви задавам въпроси, понеже не сте свикнал. Ще вземем една по една Божиите заповеди. Слушайте ме и не се смущавайте. Говорете откровенно. Не се бойте, че ще кажете повече, отколкото трябва.

*Аз съм господ-бог твой,
да нямаш други богове, освен мене.*

Обичали ли сте някого, или нещо повече от бога? Обичали ли сте господата от все душа и сърце, с всичката сила на вашата любов?

Мисълта на Сабо работеше тъй напрегнато, че той чак се изпоти.

— Не — отвърна той. О, не, отче. Аз обичам добрия господ, колкото мога. Няма що, много го обичам. Но да кажа, че не обичам децата си, не, не бих могъл. Или пък, ако трябва да избирам между тях и бога, не, и това не бих могъл. Или ако трябва да загубя сто франка от любов към бога, не, и това не бих могъл да кажа. Но аз го обичам, тъй си е, много го обичам все пак.

Свещеникът каза сурово:

— Трябва да го обичате повече от всичко.

И Сабо заяви с най-добра воля:

— Ще се постарая, отче.

Абатът Маритим продължи:

*Не споменавай напразно името господне
и не проклинай творението му.*

— Произнасяли ли сте някога някакво проклятие?

— О, не! Това не! Никога не проклинам, никога! Ех, понякога в момент на гняв казвам наистина: „По дяволите господ!“ Но да проклинам... никога!

— Ами че това е точно да проклинаш! — възкликна свещеникът и добави строго: — Не казвайте вече така. Продължавам:

*Шест дена работи и върши в тях всичката си
работа,
а седмия ден е събота на господа, твоя бог.*

Какво правите в неделя?

Този път Сабо се почеса зад ухото.

— Но... аз служа на бога, колкото мога, отче, служа... у дома. Работя в неделя...

Свещеникът го прекъсна великодушно:

— Зная, но в бъдеще ще бъдете по-внимателен. Ще прескоча следните три заповеди. Уверен съм, че никога не сте ги престъпвали. Да минем на шестата и деветата. Продължавам:

*Не кради и не пожелавай
имота на ближния си.*

Случвало ли ви се е да присвоите чуждо имущество?

Но Сабо възкликна възмутен:

— А! Това вече не! Не и не! Аз съм честен човек, отче. Мога да се закълна. Ех, не мога да кажа, че понякога не съм си изчислявал по няколко часа повече работа при някой богат клиент. Или че не надписвам по някой и друг сантим в сметките, само по някой сантим, това не бих могъл да кажа, но да крада! А не! Само това не!

Свещеникът поде строго:

— И една стотинка само да вземеш, е кражба. Не правете вече така.

Не лъжи и не лъжесвидетелствуй.

Случвало ли ви се е да излъжете?

— О, не! Само това не! Аз не съм лъжец. Мога да се похваля с това. Ех, понякога разказвам по някоя шега, не мога да отрека. Сегиз-тогиз казвам нещо невярно, ако имам изгода, това не мога да скрия. Но аз лъжец? О, не, не съм лъжец.

Свещеникът каза само:

— Наблюдавайте се повече занапред.

После произнесе:

Не пожелавай жената на ближния си.

— Пожелавали ли сте, или пък притежавали ли сте друга жена освен вашата?

Сабо се провикна съвсем искрено:

— А, това не! О! Това никога не се е случвало, отче! Да излъжа моята бедна жена? Не и не! Ни най-малко, ни наяве, ни насън. Това е самата истина.

Той замълча малко, после добави по-тихо, като че осенен от известно съмнение:

— Ех, когато отивам в града, не мога да кажа, че не се отбивам понякога в тези домове, нали знаете, в публичните домове, колкото да се посмея малко и да променя хавата, за да опитам, виж, това не отричам... Но аз си плащам, отче, винаги си плащам, а щом плащам, все едно, че не е било.

Свещеникът не настоя и му даде опрощение на греховете.

Теодюл Сабо сега работи по ремонта на черквата и се причестява всеки месец.

ВИРЧЕТО

Смърт вследствие нанесени удари и рани — по този член бе обвинен и призован пред съда господин Леополд Рьонар, тапицер.

Около него стояха главните свидетели, госпожа Фламеш, вдовица на жертвата, и лицата Луи Ладюро, работник-столар, и Жан Дюрдан, леяр на олово.

До престъпника бе застанала жена му в черни дрехи, дребна, грозна, същинска маймуна, облечена като дама.

Ето как Рьонар (Леополд) разказа драмата:

— Бога ми, аз бях през цялото време първата жертва в тази нещастна история и не съм вложил никакъв зъл умисъл. Фактите говорят сами за себе си, господин председателю. Аз съм почтен човек, човек на труда, тапицер от шестнадесет години на една и съща улица, познат, обичан, уважаван, почитан от всички, както потвърдиха свидетелите, та дори и портиерката, която при това не всякога е в добро настроение. Обичам труда, спестовността, порядъчните хора и порядъчните удоволствия. И точно това ме погуби, толкова по-зле за мене. Все пак, понеже не съм го направил нарочно, не съм загубил уважение към самия себе си.

И така, всяка неделя съпругата ми, която виждате тук, и аз от пет години насам отиваме да прекараме деня в Поаси. По този начин излизаме малко на чист въздух, а освен това ние обичаме да ловим риба с въдица, ох, да знаете само колко много обичаме, от сърце и душа. Мели, проклетницата, ме зарази с тази страст и тя е по-запалена от мене, крастата й с краста, като имате предвид, че цялото зло в тази случка иде от нея, както ще видите впоследствие.

Аз съм силен, но кротък и не изпитвам към никого капка злоба. Но тя! Леле-мале! Изглежда нищо и никакво човече, дребно, хилаво, но истината е, че от невестулка е по-проклета. Не отричам, че има своите качества. Има качества, и то доста ценни, за една търговка. Но характерът й! Поговорете със съседите или дори с портиерката, която

преди малко свидетелствува в моя полза... Тя ще ви разкаже сума работи за нея.

Всеки ден тя ме упрекуваше за моето добродушие: „Аз никога не бих допуснала да ми сторят това, никога не бих допуснала да ми направят онова.“ Ако слушах нея, господин председателю, трябваше да имам поне три юмручни дуела на месец!...

Госпожа Ръонар го прекъсна:

— Дрънкай, дрънкай! Който се смее последен, той се смее най-добре.

Той се обърна простодушно към нея:

— Че какво, аз мога да говоря против тебе, нали ти не си обвиняема.

После се обърна към председателя и продължи:

— И така, да си дойда на думата. Отивахме значи всяка събота вечер в Поаси, за да почнем лова на риба още в зори на следващия ден. Това стана навик за нас и той се превърна във втора природа, както се казва. Бях открил — това лято ще станат вече три години оттогава — едно местенце, ама какво местенце! Чудо! На сянка, дълбоко осем стъпки най-малкото, а може би и десет, едно вирче с дълбоки дупки под брега, истинско свърталище на риба, рядко щастие за всеки рибар. Можех да смятам това вирче за мое, господин председателю, понеже аз бях неговият Христофор Колумб. Всички в околността знаеха това и никой не ми го оспорваше. Казвах: „Това е мястото на Ръонар“, и никой не би го заел, дори и господин Плюмо, който, както е известно, обича да си присвоява чуждите места, без да искам да го обидя.

И тъй, сигурен в местенцето си, аз отивах все там като собственик. Щом дойдеше събота, качвахме се в „Далила“ с моята съпруга. „Далила“ е моята лодка, поръчах я при Фурнез — тя е лека и безопасна. Та качваме се ние, казвам, в „Далила“ и отиваме да заложим стръвта. Никой не може да се мери с мене по залагането на стръв и другите рибари знаят отлично това. Ще ме попитате каква стръв слагам? Не мога да ви отговоря. Това няма никаква връзка с произшествието. Не мога да отговоря — това е моя тайна. Над двеста души са ме питали. Предлагали са ми и по чашка, и пържено месо, и риба, стотвена по моряшки, за да ме накарат да проговоря. Елате да видите само как се ловят пустите му риби! Вярно е, как ли не са се

мъчили да научат моята рецепта... Само жена ми я знае... но и тя толкова ще я каже, колкото аз!... Нали така, Мели?...

Председателят го прекъсна:

— Разкажете, ако е възможно, по-скоро самата случка.

— Ей сега, ей сега — поде обвиняемият. — Значи в събота, на осми юли, взехме влака в пет и двадесет и пет и отидохме още преди вечеря да поставим стръвта както всяка събота. Времето обещавахе да бъде хубаво. Казах на Мели:

— Чудо, чудо ще бъде утре!

А тя отвърна:

— По всичко изглежда.

Ние никога не говорим повече помежду си.

След това се върнахме да вечеряме. Бях в добро настроение, пиеше ми се нещо. И това е причината за всичко станало, господин председателю. Казах на Мели:

— Слушай, Мели, времето е прекрасно; дали да изпия една бутилка от нощната шапчица?

Ние сме кръстили така едно бяло винце, защото като си пийнеш малко повече от него, после не можеш да заспиш и главата те стяга, като че имаш нощна шапчица. Нали разбирате.

Тя ми отвърна:

— Прави, каквото си знаеш, но пак ще ти стане лошо и утре заран няма да можеш да се събудиш.

Да, всичко това беше вярно, разумно, разсъдливо, предвидливо, признавам. Обаче аз не можах да се въздържа и изпих една бутилка. Всичко се дължи на това.

И така, не можах да заспя. Божичко! Чак до два часа сутринта ме болеше глава от тази нощна шапчица от гроздов сок. И после изведнаж заспах, но така дълбоко, че не бих чул и архангелската тръба на второто пришествие.

С една дума, жена ми ме събуди в шест часа. Скочих от леглото, нахлузих набързо панталоните и якето си, плиснах си надве-натри лицето и скочих в „Далила“. Много късно! Когато пристигнах до моето вирче, то беше вече заето. Такова нещо никога не беше се случвало, господин председателю, нито веднаж от три години насам! Испитах същото, което бих изпитал, ако някой ми изпразнеше кесията под носа. Казах:

— Ах, дявол да го вземе, пусто да остане!

А жена ми почна да ме насъсква:

— Хм! Нощна шапчица, а? На ти сега, пияницо! Доволен ли си сега, дангалако?

Не казвах нищо: така си беше.

Спрях все пак лодката близо до нашето място, за да се опитам да използвам остатъка. Пък може би този тип нямаше да улови нищо и щеше да си отиде.

Той беше дребен, слабичък мъж с бели ленени дрехи и голяма сламена шапка. И жена му беше с него, една дебелана, която шиеше на гергеф зад него.

Когато видях, че ние се настаняваме близо до тях, тя измърмори:

— Нима няма друго място по реката?

А моята, която кипеше от яд, веднага отвърна:

— Хората, които са що-годе възпитани, се осведомяват за обичаите в една местност, преди да заемат запазените места.

Понеже не исках разпавии, аз й казах:

— Мълчи, Мели. Остави ги, остави ги, ще видим по-късно.

И така, ние оставихме „Далила“ под върбите, слязохме и почнахме да ловим риба един до друг, Мели и аз, точно до другите двама.

Сега, господин председателю, трябва да навляза в подробности.

Не бяха минали и пет минути от пристигането ни и ето че въдицата на съседа ми подрипна два-три пъти и хоп, той извади един клен, голям колкото бедрото ми, малко по-малък може би, но, кажи-речи, толкова голям. А мене чак сърцето ми се разтуптя и пот изби по слепите ми очи. Отгоре на всичко и Мели каза:

— Хм! Видя ли, пияницо?

В този момент господин Брю, бакалинът на Поаси, любител на кротушки, мина и той с лодката си и викна:

— Мястото ли са ви взели, господин Рьонар?

Отвърнах му:

— Да, господин Брю, има на този свят неделикатни хора, които не държат сметка за обичаите.

Дребният мъж в ленените дрехи се правеше, че нищо не чува, а и жена му също, тази дебелана, същинска крава!...

Председателят го прекъсна за втори път:

— Внимавайте! Оскърбявате тук присъстващата вдовица госпожа Фламеш.

Ръонар се извини:

— Извинете! Извинете! Поразгорещих се малко.

Та значи и четвърт час не се беше изминал още, а дребният мъж в ленените дрехи улови още един клен, почти веднага след това — втори, а пет минути по-късно — трети.

Просто ми се доплака. А освен това чувствавах, че госпожа Ръонар кипи. Тя постепенно ме подстрекаваше:

— Ах! Какво нещастие! Не виждаш ли, че той ти отмъква рибата? Не виждаш ли? Ти няма да уловиш нищо, и жаба дори няма да уловиш, нищо, абсолютно нищо! Ръката ме сърби само като си помисля.

А пък аз си казвах: „Ще почакаме до обед. Този браконьер ще отиде да обядва и аз ще си заема отново моето място.“ Защото трябва да имате предвид, господин председателю, че аз обядвам всяка неделя на самото място. Носим си провизии с „Далила“.

Ах! Нищо подобно! Дванадесет часа удари. Той носеше едно пиле, завито във вестник, мошеникът, и докато ядеше, улови още една риба, пак клен!

Мели и аз хапнахме набързо, ей така, надве-натри, почти нищо, без никаква охота.

Докато ми се смели храната, взех вестника си. Всяка неделя чета на сянка край реката „Жил Бла“. Нали знаете, това е денят на Коломбиия, тая, дето пише статии в „Жил Бла“ Станало ми е навик да дразня госпожа Ръонар, като твърдя, че познавам тази Коломбина. Всъщност това не е вярно, аз не я познавам и никога не съм я виждал, но няма значение, тя пише добре. И освен това много е оперена за жена. На мене тя ми допада, малко са жените като нея.

Та аз почнах значи да закачам моята съпруга, но тя изведнаж се разсърди, и то не на шега. Млъкнах.

В този момент на другия бряг на реката пристигнаха тук присъстващите двама свидетели господин Ладуро и господни Люрдан. Познаваме се само така, отдалеч.

Дребният отново метна въдицата си. Улавяше толкова много риба, че мен свитки ми излизаха. А жена му току изтърси:

— Мястото е отлично, Дезире, все тук ще идваме!

Тръпки ме полазиха по гърба. Госпожа Ръонар не преставаше:

— Ти не си мъж! Не си мъж! В жилите ти тече кокоша кръв.

Аз пък внезапно казах:

— Знаеш ли какво, предпочитам да си отида, току-виж, извършил съм някоя глупост.

А тя ми шепне, сякаш ми пъха нажежено желязо под носа:

— Никакъв мъж не си ти! Ето че сега бягаш, отстъпваш мястото.

Прав ти път, Базен^[1]!

Този път се почувствувах засегнат. Но все пак не помръднах.

А другият, о! Той извади една платика, ама каква! Никога не бях виждал такава! Никога!

И ето че жена ми пак се разбъбри високо, все едно, че мислеше на глас. От това можете да видите колко е зла. Тя казваше:

— Това се казва крадена риба, като се има предвид, че ние сме поставили стръвта в това вирче. Би трябвало да ни върнат поне парите, които сме похарчили за стръв.

Тогава дебеланата на дребничкия в ленените дрехи поде на свой ред:

— На нас ли се сърдите, госпожо?

— Сърдя се на крадците на риба, които се възползват от парите, похарчени от друго.

— Нас ли наричате крадци на риба?

И ето че почнаха да се обясняват, а след това стигнаха и до ругатни. Божичко, какви ли не ги знаят тези проклетници, и то все нецензурни. Те крещяха толкова силно, че двамата свидетели, които стояха на другия бряг на реката, им завикаха на шега:

— Хей, вие там, малко по-тихо! Ще прогоните рибата на мъжете си!

Истината е, че дребничкият в ленените дрехи и аз стояхме неподвижни като пънове. Седяхме забили носове във водата, все едно, че нищо не чувахме. А ги чувахме, дявол да ги вземе, и още как!

— Вие сте обикновена лъжкиня!

— Вие пък повлекана!

— Никаквица!

— Пачавра!

И така нататък, и така нататък. Моряк дори едва ли знае толкова ругатни, колкото те.

Изведнаж чувам зад себе си шум. Обръщам се. Онази, дебеланата, налетя с чадъра си върху жена ми. Цап! Цап! Удари два пъти Мели. Но Мели изпадна в ярост, а изпадне ли в ярост, тя здравата налага. Улови тя дебеланата за косите и — пляс, пляс, пляс! — шамарите ваят като брулени сливи.

Да останеше на мене, щях да ги оставя да се разправят. Жените на една страна — мъжете — на друга. Не бива да се намесваме в боя. Но дребничкият в ленените дрехи рипва като дявол и се готви да се нахвърли срещу жена ми. А! Няма да го бъде! Няма да го бъде! Само това не, приятелче! Аз причаквам този хубавец с юмруците си. И цап, цап! Един в носа, друг в корема. Той разперва ръце, вдига крака и пада възник право в реката, точно във вирчето.

Сигурно щях да го измъкна, господин председателю, ако можех веднага да сторя това. Но за зла беда в това време дебеланата бе успяла да вземе преднина и не на шега налагаше Мели. Знам, че не трябваше да помагам на жена ми, докато другият гълта вода. Но не мислех, че ще се удави. „Ба — казвах си — ще се поразхлади малко!“

Спуснах се значи към жените, за да ги разтърва, а те удрят и мене, драцят, хапят. Дявол да ги вземе, проклетиите с проклетиите!

С една дума, загубих цели пет минути, а може би и десет, за да ги разделя, както се бяха вкопчили една в друга.

Обърнах се. Не се вижда нищо. Водата тиха като езеро. А другите отсреща крещат:

— Извадете го! Извадете го!

Лесно е да се каже, но аз не зная да плувам, а още по-малко да се гмуркам, две мнения няма.

Най-сетне дойде работникът от бента и двама души с дълги пръти с куки, всичкото продължи най-малко четвърт час. Намериха го на дъното на вирчето, на осем стъпки под водата, както и аз предполагах. Той беше там, дребничкият с ленените дрехи!

Ето фактите такива, каквито са, кълна се. Невинен съм, честна дума!

* * *

Понеже и свидетелите дадоха показания в същия смисъл, обвиняемият бе оправдан.

---

[1] Френски генерал, който предал Мец, без да окаже съпротива.
— Б.пр. ↑

КЛОШЕТ

Колко чудни са старите спомени! Те ни връхлитат и ние не можем да се отърсим от тях.

Споменът, който ще разкажа, е стар, толкова стар, че просто не мога да разбера как се е запазил тъй свеж и натрапчив в паметта ми. Виждал съм по-късно толкова зловещи, вълнуващи или необикновени неща, че ми е чудно защо не мога да прекарам нито един-единствен ден, без пред погледа ми да изплува лицето на баба Клошет, такава, каквата я познавах някога, много отдавна, когато бях десет-дванадесет годишен.

Тя беше стара шивачка, която идваше веднаж седмично, всеки вторник, да изкърпва бельото в нашата къща. Родителите ми живееха в старо селско жилище, което носеше името замък, но всъщност беше стара къща с островрѣх покрив и четири-пет чифлика, групирани около нея.

На няколкостотин метра се виждаше селото, голямо, почти паланка, струпано около църквата, иззидана от червени, потъмнели от времето тухли.

И така, всеки вторник баба Клошет идваше между шест и половина и седем часа сутринта, качваше се незабавно в стаичката за бельото и почваше работа.

Тя беше висока, мършава, брадата или по-скоро космата жена, цялото ѝ лице беше обрасло с чудновата, изненадваща брада, поникнала на невероятни кичури, на къдрави снопчета, разхвърляни като че ли от някой безумец по голямото ѝ лице, което напомняше лицето на стражар във фуста. Имаше косми по носа, около него, под него, по брадичката, по бузите, а извънредно гъстите ѝ, дълги вежди, съвсем сиви, сплъстени, щръкнали, наподобяваха напълно чифт мустаци, които са си сбъркали мястото.

Тя куцаше, но не като обикновените сакати хора, а като закотвен кораб. Когато стъпеше с голямото си кокалесто и изкривено тяло на здравия си крак, сякаш се засилваше, за да се издигне над чудовищна

вълна, после изведнаж потъваше надолу, сякаш изчезваше в бездна или пропадеше в дън земя. Походката ѝ будеше наистина представа за морска буря, защото тя се клатушкаше в същото време. А главата ѝ, вечно пристегната с огромна бяла забрадка, чиито панделки висяха на гърба ѝ, като че ли прекосяваше хоризонта от север на юг и от юг на север при всяко нейно движение.

Аз обожавях баба Клошет. Щом станех, веднага се качвах в стаичката за бельото и я намирах седнала да шие с грейка под краката. Когато отивах при нея, тя ме караше насила да взема грейката и да седна на нея, за да не хвана хрема в обширната студена стая, разположена под покрива.

— Студът просто ти изсмуква кръвта — казваше тя.

Докато кърпеше бельото с дългите си изкривени, но сръчни пръсти, баба Клошет ми разказваше приказки. Зад очилата с увеличителни стъкла — с възрастта зрението ѝ беше отслабнало — нейните очи ми се струваха огромни, необикновено дълбоки, двойни.

Тя притежаваше великодушието, свойствено на бедните жени, доколкото мога да си спомня разказите ѝ, които дълбоко трогваха детското ми сърце. Виждаше нещата уедрени и опростени. Разказваше ми случки от селото — за кравата, която избягала от обора и една сутрин я намерили пред вятърната мелница на Проспер Мале, загледана във въртящите се дървени крила, за кокошето яйце, намерено в камбанарията на църквата, без никой да може да разбере коя птица е дошла да го снесе точно там, или пък за кучето на Жан-Жан-Пила, което отишло на десет левги от селото и донесло обратно панталона на господаря си, откраднат от някой минувач, както бил проснат да съхне пред вратнята, защото бил измокрен от дъжда. Тя ми разказваше тези наивни приключения по такъв начин, че те добиваха във въображението ми размери на незабравими драми, на величави и тайнствени поеми; а хитроумните приказки, измислени от поетите, които майка ми ми разказваше вечер, съвсем нямаха сочността, широтата и силата на разказите на селянката.

* * *

Един вторник, след като цялата сутрин бях слушал приказките на баба Клошет, пожелах да се кача и следобед при нея; бях ходил с прислужника ни да бера лешници в гората Але зад чифлика Ноарпре. Спомням си всичко това тъй ясно, сякаш е било вчера.

Когато отворих обаче вратата на стаята за бельото, видях старата шивачка просната на земята до стола си, с лице към пода, с разперени ръце. Тя държеше още в едната си ръка иглата, а в другата — една моя риза. Единият ѝ крак, навярно по-дългият, обут в син чорап, бе опънат под стола, а очилата ѝ, търкулнати далеч от нея, блестяха на пода до стената.

Побягнах тичешком с остри писъци. Домашните ми се притекоха и след няколко минути узнах, че баба Клошет е мъртва.

Не съм в състояние да ви опиша дълбоката, ужасна и сърцераздирателна мъка, която сви детското ми сърце. Слязох тихичко в салона и се скрих в един тъмен ъгъл, сгуших се в голямо, старинно кресло. Подвих колене в него и заплаках. Навярно дълго съм стоял там, защото стана тъмно.

Изведнаж някой влезе с една лампа, но не ме видя. Чух, че баща ми и майка ми говореха с лекаря — познах го по гласа.

Бяха го извикали бързо и той обясняваше причините за внезапната смърт. Не разбрах нищо от думите му. После той седна и му поднесоха чашка ликьор и бисквити.

Лекарят продължаваше да говори и думите му се запечатаха в душата ми и ще останат там до края на живота ми. Струва ми се, че мога да ги възпроизведа със съвършено същите изрази, които той употреби.

— Ах! — казваше той. — Горката жена! Тя беше първата ми пациентка в това село. Счупи си крака в деня на моето пристигане. Не бях успял да си измия ръцете, след като слязох от пощенската кола, и дойдоха да ме повикат спешно, защото случаят беше много, много тежък.

Тя беше седемнадесетгодишна и беше извънредно хубава девойка. Кой би предположил, нали? Никога не съм разказвал нейната история, а и никой друг освен мене и един друг човек, който не живее вече тук, не я знае. Сега, когато е мъртва, мога вече да наруша мълчанието си.

По същото време в селото се бе настанил млад възпитател с хубаво лице и привлекателна стойка на подофицер. Всички момичета тичали подире му, а той се държал пренебрежително, като при това страшно се боял от началника си, главният учител отец Грабю, който често сутрин ставал в лошо настроение.

Отец Грабю се ползувал вече от шивашките услуги на хубавата Хортензия, която току-що умря във вашия дом и която по-късно, след злополуката, бе прекръстена Клошет^[1]. Възпитателят обърна внимание на хубавата девойка, която без всяко съмнение била поласкана от избора на този недостъпен завоевател. Както и да е, тя се влюбила в него и той успял да измоли една първа среща на тавана на училището, вечерта, след като Хортензия приключила с шиенето.

Тя се престорила, че си отива в къщи, но вместо да слезе по стълбата, за да излезе от дома на Грабю, се качила нагоре и се скрила в сеното в очакване на любимия си. Той скоро пристигнал и тъкмо почнал да любезничи с нея, вратата на тавана се отворила отново и се показал главният учител.

— Какво търсите горе на тавана, Сижисбер? — попитал той.

Чувствайки, че ще го уловят на местопрестъплението, младият учител отвърнал глупаво, загубил ума и дума от страх:

— Качих се да си отдъхна малко върху сеното, господин Грабю.

Таванът бил много голям, обширен, съвсем тъмен, но Сижисбер блъскал към дъното уплашената девойка и повтарял:

— Идете натам, скрийте се. Ще изгубя мястото си, бягайте, скрийте се!

Главният учител чул шепота и попитал повторно:

— Не сте ли сам?

— О, не, сам съм, господин Грабю.

— Не е вярно, вие говорите с някого.

— Кълна ви се, че съм сам, господин Грабю.

— Тъкмо това ще проверя и аз! — отвърнал старият, заключил два пъти вратата и слязъл да вземе свещ.

Тогава малодушният младеж — често се срещат такива — обезумял от страх и почнал, както изглежда, да повтаря, внезапно разгневен:

— Скрийте се да не ви намери! Ще ме лишите от хляб за цял живот. Ще разбийте кариерата ми... Скрийте се де, какво чакате!

Те чули, че ключът отново щракнал в ключалката.

Хортензия изтичала към таванското прозорче, което гледало към улицата, отворила го рязко и казала тихо и решително:

— Елате да ме приберете, когато той си отиде.

И скочила долу.

Отец Грабю не намерил никого и слязъл долу силно изненадан.

Четвърт час по-късно господин Сижисбер влезе при мене и ми разказа случката. Девойката бе останала до стената на къщата, неспособна да се помръдне. Беше паднала от втория етаж! Отидох с него да я прибера. Валеше проливен дъжд. Пренесох у дома злочестото момиче, което си бе счупило десния крак на три места. Костите стърчаха навън. Тя не се оплакваше, а казваше само с възхитително примирение:

— Така ми се пада. Наказана съм.

Извиках и други хора на помощ, както и родителите на шивачката, измислих им една басня за някаква бясно подкарана каруца, която я била съборила и осакатила пред вратата ми.

Повярвах ми и жандармерията напразно дири цял месец автора на това произшествие.

Това е всичко. И аз ви казвам, че тази жена беше героиня, в нея течеше кръвта на героините, извършили най-хубавите подвизи в историята.

Това бе единствената ѝ любов. Тя умря девствена. Тя е мъченица, образец на великодушие и върховна преданост. Ако не се възхищавах толкова много от нея, нямаше да ви разкажа историята ѝ, която не съм споделял с никого, докато тя бе жива, досещате се защо, нали?

Лекарят млъкна. Мама плачеше. Татко каза нещо, което аз не разбрах добре. След това те излязоха от стаята.

А аз останах подвил колене в креслото, ридаещ, заслушан в необичайните тежки стъпки и трополене по стълбището.

Изнасяха тялото на Клошет.

---

[1] Куцичката. — Б.пр. ↑

БОГОЯВЛЕНИЕ

— Ах! — каза капитанът, граф дьо Гарен. — Как да не си спомням вечерята на Богоявление по време на войната!

Тогава бях хусарски вахмистър и от петнадесет дни скитах като разузнавач срещу една немска авангардна част. Предишната вечер бяхме съсекли неколцина улани и загубили трима от нашите, между които и бедния дребничък дьо Родвил. Нали си го спомняш, Жозеф дьо Родвил.

Та този ден моят капитан ми заповяда да взема десет конници и да окупирам през нощта селото Портвен, където за три седмици бяха станали пет сражения. Едва ли имаше двадесет здрави къщи или дванадесетина жители в това зловещо гнездо на смъртта.

Взех десет конници и тръгнах към четири часа. В пет часа стигнахме до първите стени на Портвен. Беше се напълно смрачило. Дадох команда да спрем и заповядах на Марша, нали го знаете, Пиер дьо Марша, който се ожени после за малката Мартел-Овлен, дъщеря на маркиз Мартел-Овлен, да влезе съвсем сам в селцето и да ми донесе сведения.

Бях избрал само доброволци, всичките от добри семейства. Приятно е, когато в службата не си длъжен да говориш на „ти“ на простаци. Едва ли имаше по-отракан човек от този Марша. Той беше хитър като лисица и гъвкав като змия. Умееше да подушва прусаците, както хрътките подушват зайците, намираше припаси там, където без него бихме умрели от глад, и събираше с невъобразима ловкост сведения от кого ли не, и то все сигурни сведения.

След десет минути той се върна.

— Всичко е наред — ми каза, — от три дни тук не е минавал нито един прусак. Селото е зловещо. Говорих с една монахиня, която пази четири-пет болни в някакъв изоставен манастир.

Заповядах да продължим пътя си и поехме по главната улица. Отдясно и отляво се очертаваха смътно стени без покриви. Те едва се различаваха в дълбокия мрак. Тук-таме зад някой прозорец блещукаше

светлина: някое семейство беше останало да пази що-годе оцелялата си къща — семейство от смелчаци или от бедняци. Почна да вали дъжд, ситен, леден дъжд, който ни вкочаняваше, преди да ни измокри, само като докосваше шинелите ни. Конете се спъваха в камъни, греди, мебели. Марша ни водеше. Той вървеше пеш пред нас и държеше коня за юздата.

— Къде ни водиш? — попитах.

— Намерил съм отлично убежище — отвърна той.

И скоро се спря пред малка градска къщичка, останала непокътната, плътно затворена. Гледаше към улицата, а зад нея имаше градинка.

С един голям камък, намерен близо до вратата, Марша разби ключалката, качи се на площадката, издъни входната врата, като я блъсна с рамо и крак, запали малка свещ, която носеше винаги в джоба си, и ни въведе в хубаво и удобно жилище на заможен селянин. Водеше ни с възхитителна увереност. Като че ли бе живял в тази къща, която за пръв път виждаше.

Двама войници останаха навън, за да пазят конете.

Марша каза на дебелия Пондърел, който вървеше по петите му:

— По всяка вероятност конюшните са вляво. Видях ги, като влизахме. Иди да настаниш конете. Нямаме нужда от тях.

После се обърна към мене:

— Разпореждай се, дявол те взел!

Този веселяк постоянно ме учудваше. Аз отвърнах смеешком:

— Ще поставя стража в покрайнините на селото. Чакай ме тук.

— Колко човека ще вземеш? — попита той.

— Пет. Другите ще ги сменят в десет часа вечерта.

— Добре. Остави ми четирима, за да потърсят провизии, да сготвят и да сложат масата. Аз пък ще открия скривалището на виното.

Отидох да разузная безлюдните улици чак до полето, за да поставя стражата.

След половин час се върнах. Намерих Марша излегнат в голямо кресло в стил „Волтер“. Беше махнал калъфа му — от любов към лукса, както казваше той. Грееше краката си на огъня и пушеше превъзходна пура, чийто парфюм изпълваше стаята. Седеше сам, облегнат на ръчките на креслото, сгушил глава между раменете си, с поруменели бузи, светнал поглед и блажено изражение.

От съседната стая долиташе шум от съдове. Марша ми каза с щастлива усмивка:

— Всичко е наред. Намерих бордото в кокошарника, шампанското — под стъпалата на площадката, а ракията — петдесет бутилки истински коняк — в зеленчуковата градина под една круша, която ми се стори малко наведена под светлината на фенера. За мезе имаме две кокошки, гъска, патица, три гълъба и един кос, намерен в една клетка — все птици, както виждаш. Всичко това се пече в момента. Този край е същински рай.

Бях седнал срещу него. Пламъкът на камината пареше носа и бузите ми.

— Къде намери тези дърва? — попитах.

— Великолепни дърва — измърмори той, — господарска каляска, купе. Боята гори с такъв пламък — смес от бензин и лак. Чудесна къща.

Аз се смеех. Толкова забавно ми се струваше това животно.

— Помисли само, днес е Богоявление — поде той. — Накарах да сложат бобово зърно в гъската. Само че нямаме царица. Много досадно, нали?

Повторих като ехо:

— Досадно, наистина, но какво мога да сторя аз?

— Ами че ще намериш бе, дяволе!

— Какво да намеря?

— Жени.

— Жени ли?... Ти си луд!

— Аз намерих ракията под крушата и шампанското под стъпалата на площадката, и то без да имам каквито и да било указания. А за тебе една женска фуста е съвсем сигурно указание. Потърси, драги.

Той говореше така важно, сериозно и убедително, че не можех да разбера дали се шегува, или не.

Казах:

— Шегуваш се, нали, Марша?

— Никога не се шегувам, когато съм по служба.

— Но откъде да ти взема жени, дявол такъв?

— Откъдето искаш. Все ще са останали две-три в селото. Намери ги и ги доведи.

Станах. Огънят ме нагря много. Марша добави:

— Искаш ли да ти дам една идея?

— Да.

— Иди да намериш свещеника.

— Свещеника ли? Че за какво ми е притрябвал?

— Покани го на вечеря и го помоли да доведе една жена.

— Свещеникът! Да доведе жена! Ха-ха-ха!

Марша поде извънредно сериозно:

— Не се шегувам. Иди да намериш свещеника. Разкажи му за нашето положение. Навярно той се отегчава до смърт и ще дойде. Но кажи му, че ни е необходима поне една жена, разбира се, порядъчна жена, понеже всички сме хора от доброто общество. Той познава сигурно на пръсти енорияшите си. Ако има някоя, която ни подхожда, и ако ти успееш да го спечелиш, той ще ти я посочи.

— Хайде бе, Марша! Мислиш ли какво говориш?

— Но, драги Гарен, ти можеш много лесно да направиш това. А ще бъде и страшно забавно. Ние сме благовъзпитани хора, дявол го взел, и ще се държим напълно изискано, извънредно изтънчено. Изреди имената ни на абата, разсмей го, разчувствувай го, съблазни го и го убеди.

— Не, невъзможно.

Той доближи креслото си и понеже познаваше слабото ми място, нехранимайкото, добави:

— Помисли само каква славна работа е това и колко забавно ще бъде да разказваме по-късно. Ще се разчуе из цялата войска. Ще се прославиш и още как!

Аз се колебаех. Приключението ме блазнеше. Той настоя:

— Хайде, хайде, момчето ми. Ти си глава на отряда. Само ти можеш да отидеш при главата на църквата в селцето. Моля ти се, иди. След войната ще разкажа тази случка в стихове в „Ревю де дьо Монд“, обещавам ти. Най-сетне длъжен си да направиш това за нас. Цял месец вече ни разкарваш.

Станах и го попитах:

— Къде е домът на свещеника?

— Ще тръгнеш по втората улица вляво. Накрая ще излезеш на широка алея. В дъното на алеята е църквата, а до нея — домът на свещеника.

Излязох. Той извика подире ми:
— Кажи му менюто, за да му се прияде!

* * *

Без особена мъка открих малката къщичка на духовника до голяма грозна тухлена църква. Потропах с юмрук по вратата, защото нямаше нито чукче, нито звънче. Отвътре се обади гръден глас:

— Кой е?

— Хусарският вахмистър.

Чух, че дръпна резетата и щракна с ключа. Намерих се лице с лице с едър, червендалест и добродушен свещеник, с голямо шкембе и гърди на борец, с огромни ръце, които се подаваха от запретнатите му ръкави.

Отдадох чест.

— Добър ден, отче.

Той се бе уплашил в първия момент от някаква изненада, от засада на скитници и се усмихна, като ми отговори:

— Добър ден, приятелю, влезте.

Последвах го в малката стая с под от червени тухли, в която гореше слаб огън, доста различен от жаравата на Марша.

Той ми посочи един стол и каза:

— С какво мога да ви услужа?

— Позволете ми най-напред, отче, да ви се представя.

И аз му подадох визитната си картичка.

Той я пое и я прочете полугласно:

— Граф дьо Гарен.

— Ние сме единадесет души, отче — подех аз, — петима на стража и шестима, настанени в дома на един непознат жител. Тези последните са: тук присъстващият Гарен, Пиер дьо Марша, Луи дьо Пондъорел, барон д'Етрейн, Шарл Масулиии, син на художника, и Жозеф Ербон, млад музикант. Идвам от тяхно и от мое име да ви помоля да ни направите честта да вечеряте с нас. Вечеря по случай Богоявление, Отче, затова бихме желали да я прекараме малко по-весела.

Свещеникът се усмихваше. Той промълви:

— Струва ми се, че съвсем нямаме основание да се забавляваме.

— Ние воюваме всеки ден, отче — отвърнах аз. — Четиринадесет наши другари са убити от един месец насам и дори вчера оставихме трима на бойното поле. Война. Всеки миг рискуваме живота си, няма нямаме право да го рискуваме по-весело? Ние сме французи, обичаме смеха и умеем да се веселим при всички обстоятелства. Нашите бащи също са се смеели дори на ешафода. Тази вечер ни се иска да се поразмразим малко като добре възпитани хора, а не като разхайтени войници, нали разбирате? Нямаме ли право?

Свещеникът отговори поривисто:

— Имате право, приятелю, и с голямо удоволствие приемам поканата ви. Ерманс! — извика той.

Появи се стара, сбръчкана, прегърбена, отвратителна селянка и попита:

— Какво има?

— Няма да вечерям тук, моето момиче.

— А къде ще вечеряте?

— С господата хусарите.

Изпитах желание да му кажа: „Доведете и прислужницата си“, за да видя какво лице щеше да направи Марша, но не посмях.

— Познавате ли измежду вашите енориаши, останали в селото, някой мъж или жена, които бих могъл да поканя също?

Той се позамисли малко и заяви:

— Не, никого.

Аз настоях:

— Никого ли?... Хайде, отче, опитайте се да си спомните. Много галантно ще бъде, ако имаме дами. Искам да кажа, семейни. Знам ли? Хлебарят с жена си, бакалинът... часовникарят... обуцарят... аптекарят с аптекарката... Имаме отлична вечеря, вино и ще бъдем очаровани да оставим на тукашните хора приятен спомен.

Свещеникът се замисли по-продължително, но после заяви решително:

— Не, няма кого.

Аз се разсмях:

— Тю да се не види! Неприятно е, отче, че няма да имаме царица, още повече, че имаме бобово зърно. Хайде, припомнете си,

няма ли тук някой семеен кмет или помощник-кмет, или градски съветник, или учител?

— Не, всички дами заминаха.

— Как, нима в цялото село не е останала нито една храбра жена със своя съпруг, на които бихме могли да доставим това удоволствие, защото наистина това би било удоволствие за тях, и то голямо — при сегашните обстоятелства?

Изведнаж свещеникът избухна в силен смях. Той цял се тресеше и викаше:

— Ха-ха-ха! Имам на разположение тъкмо това, което ви трябва. Исусе Христе! Сетих се тъкмо за това, което ви трябва! Ха-ха-ха! Хубавичко ще се посмеем. А и те ще бъдат много, много доволни, може ли? Ха-ха!... Къде сте се настанили?

Описах къщата, за да му обясня. Той разбра.

— Отлично. Господин Бертен-Лавай е собственикът. След половин час пристигам с четири дами! Ха-ха-ха! Четири дами!...

Той излезе заедно с мене, като не преставаше да се смее, и се сбогува, повтаряйки:

— Добре. След половин час в къщата на Бертен-Лавай.

Прибрах се бързо, много озадачен и заинтригуван.

— Колко прибора? — попита Марша, щом ме зърна.

— Единадесет. Ние шестимата плюс свещеника и четири дами.

Той се смая. Аз тържествувах.

Марша повтори:

— Четири дами? Казваш: четири дами?

— Казвам: четири дами.

— Истински жени?

— Истински.

— Дявол! Поздравявам те!

— Приемам поздравления и ги заслужавам.

Той стана от креслото, отвори вратата и аз видях хубава бяла покривка, просната върху дълга маса, на която трима хусари със сини престилки нареждаха чаши и чинии.

— Ще има жени! — извика Марша.

Тримата мъже почнаха да танцуват и да ръкопляскат с все сила.

Всичко беше готово. Ние зачакахме. Чакахме почти цял час. Из цялата къща се носеше дивен аромат на печени птици.

Един удар по капака на прозореца ни накара да скочим всички едновременно. Дебелият Пондъорел изтича да отвори и само след една минута в рамката на вратата се появи дребничка монахиня. Беше слаба, сбръчкана, плаха и един след друг поздравяваше смаяните хусари, които я наблюдаваха, докато тя влизаше в стаята. Зад нея потропваха тояжки по мозайката на вестибюла и щом тя влезе в салона, зърнах три старчески глави в бели шапчици, които се появиха една след друга, като се клатеха в различни посоки. Едната залиташе надясно, а другата — наляво. И ние видяхме три жени, хроми, куци, осакатели от болести и обезобразени от старост, три за нищо негодни сакати жени, единствените три питомки от старопиталището, управлявано от сестра Сен-Бьо-ноа, които още можеха да ходят.

Сестрата се обърна към недъгавите жени, изпълнена със загриженост за тях, и като видя нашивките ми на вахмистър, ми каза:

— Благодаря ви, господин офицер, че сте се сетили за тези клетки жени. Те имат много малко радост в живота и за тях това е голямо щастие и голяма чест.

Останал в сянката на коридора, свещеникът се смееше от все сърце. И аз на свой ред се разсмях, особено като погледнах изражението на Марша. После посочих столовете на монахинята и ѝ казах:

— Седнете, сестро. Ние сме горди и щастливи, че приехте скромната ни покана.

Тя взе три стола, които бяха до стената, нареди ги пред огъня, заведе трите старици, настани ги на тях, взе шаловете и патериците им и ги остави в един ъгъл.

После посочи първата жена, мършава, но със силно издут корем, страдаща навярно от воднянка, и каза:

— Тази е баба Помел. Мъжът ѝ се е убил, като е паднал от покрив, а синът ѝ е умрял в Африка. Тя е шестдесетгодишна.

После посочи втората, едра старица, чиято глава постоянно се тресеше, и каза:

— Тази пък е баба Жан-Жан, шестдесет и седем годишна. Тя вече почти не вижда, понеже лицето ѝ е било обгорено по време на пожар и десният ѝ крак е наполовина изгорял.

Най-сетне посочи третата, нещо като джудже, с изпъкнали очи, кръгли и тъпи, които се въртяха на всички страни.

— А пък тази е малоумната Ла Пютоа. Тя е само на четиридесет и четири години.

Поздравих трите жени, като че ли ме бяха представили на кралски височества, и се обърнах към свещеника:

— Вие сте чудесен човек, отче, и ние всички тук ви дължим признателност.

Всъщност всички се смееха освен Марша, който бе извън себе си от яд.

— Сестра Сен-Бьоноа, заповядайте на масата! — извика внезапно Шарл Масулини.

Помолих я да mine напред заедно със свещеника, после повдигнах баба Помел, хванах я подръка и я завлякох в съседната стая с доста мъка, защото издутият ѝ корем тежеше едва ли не повече и от желязо.

Дебелият Пондърел отнесе баба Жан-Жан, която хленчеше и искаше патерицата си, а дребничкият Жозеф Ербон поведе ненормалната Ла Пютоа към изпълнената с мирис на месо трапезария.

Щом седнахме на масата, сестрата плесна три пъти с ръце и с точност на войници, които представят оръжието си, жените бързо се прекръстиха широко. После свещеникът произнесе бавно на латински думите на молитвата „Benedicite“^[1].

Седнахме. Появиха се две кокошки, поднесени от Марша. Той предпочиташе да сервира, за да не присъствува като сътрапезник на това смешно ядене.

Но аз извиках:

— Бързо шампанското!

Тапата изгърмя като револверен изстрел и въпреки протестите на свещеника и на монахинята, тримата хусари, седнали до трите недъгави жени, изсипаха насила в устните им три пълни чаши.

Масулини, който притежаваше способността да се чувства навсякъде като у дома си и който се държеше свободно с всички, ухажваше най-комично баба Помел. Болната от воднянка бе запазила жизнерадостта си въпреки злощастията си и му отговаряше шеговито с изкуствено изтънен глас, като се смееше тъй силно на шегите на съседа си, че дебелият ѝ корем заплашваше всяка минута да се качи на масата и да се търкулне по нея.

Дребничкият Ербон се бе заел не на шега да напие малоумната, а барон д'Етрейн, който не беше особено находчив, разпитваше Жан-Жан за живота, привичките и правилника на приюта.

Монахинята викаше уплашена на Масулини:

— Ох! Ох! Ще я разболеете, не я размивайте толкова, господине, моля ви се! О! Господине!

След малко тя ставаше от мястото си и се спускаше към Ербон, за да издърпа от ръцете му пълната чаша, която той ловко изпразваше в устата на Ла Пютоа.

А свещеникът се превиваше от смях и все повтаряше:

— Оставете ги, нищо няма да им стане от един път. Оставете ги.

След двете кокошки изядохме патицата, както и трите гълъба и коса. После се появи гъската, позлатена, димяща: от нея се носеше топъл мирис на тлъсто, препечено месо.

Помел плесна възторжено с ръце, Жан-Жан престана да отговаря на многобройните въпроси на барона, а Ла Пютоа изръмжа радостно — нещо средно между възклицание и въздишка, както малките деца, когато им покажат бонбони.

— Позволете ми — каза свещеникът — да се заема с това животно. Няма равен на мене в тези операции.

— Но, разбира се, отче!

А сестрата каза:

— Да отворим ли за малко прозореца? Много ми е топло. Сигурна съм, че ще се разболеят.

Аз се обърнах към Марша:

— Отвори за момент прозореца.

Той го отвори. Студеният нощен въздух нахлу в стаята, пламъкът на свещите трепна; парата от гъската се завъртя, а свещеникът, с кърпа на врата, повдигаше с умение крилата.

Ние го наблюдавахме притихнали, погълнати от апетитните движения на ръцете му, наново огладнели при вида на голямата позлатена птица, чиито части падаха една след друга в кафявия сос в дъното на чинията.

Изведнаж посред чревоугодническата тишина, която бе приковала вниманието ни, през отворения прозорец долетя далечен изстрел.

Скочих толкова бързо, че столът се прекатури зад мене, и извиках:

— Всички на конете! Ти ще вземеш двама души, Марша, и ще отидеш да разузнаеш. Ще те чакам тук след пет минути.

Докато тримата конници се отдалечаваха в галоп в нощта, аз яхнах коня заедно с другите двама хусари и заставах пред площадката на къщата, а свещеникът, монахинята и трите жени надничаха уплашено през прозореца.

Вече не се чуваше нищо освен кучешки лай в полето. Дъждът беше престанал. Беше извънредно студено. Изведнаж дочух конски тропот, но само на един кон, който се връщаше.

Беше Марша.

— Какво се е случило? — му извиках.

— Няма нищо — отвърна той. — Франсоа е ранил един стар селянин, който отказвал да отговори на въпроса му: „Кой там?“, и продължавал да върви, въпреки заповедта да се върне назад. Впрочем носят го. Ще разберем каква е работата.

Заповядах да откарат отново конете в конюшната и пратих другите двама войници да пресрещнат другарите си, а самият аз се прибрах в къщата.

Свещеникът, Марша и аз свалихме един дюшек в салона, за да положим ранения. Сестрата разкъса една кърпа и почна да приготвя превръзки, а трите жени седяха слисани в един ъгъл на стаята.

Скоро дочух звън от саби по пътя. Взех свещ, за да светя на пристигащите. Те се показаха, носещи меката, безжизнена, дълга, зловеща маса, в която се превръща човешкото тяло, когато животът го напуска.

Сложиха ранения върху приготвения за него дюшек. От пръв поглед разбрах, че той умираше.

Хъркаше и хрочеше кръв, която се стичаше от ъглите на устните му при всяко негово дишане. Цял беше потънал в кръв. Бузите му, брадата, косите, шията, дрехите му като че ли бяха нарочно изцапани, като че ли бяха топнати в червен леген. Кръвта по него се беше съсирила, потъмняла, беше се примесила с кал. Гледката беше ужасна.

Загърнат в широк овчарски ямурлук, старецът полуотваряше за миг тъжните си, угаснали, празни очи, пълни с тъпо учудване, подобни на очите на животните, убити от някой ловец, които го гледат,

повалени в краката му, почти мъртви вече, обезумели от изненада и ужас.

Свещеникът възкликна:

— Ах! Но това е дядо Пласид, старият овчар от Водениците. Той е глух, бедничкият, нищо не е чул. Ах! Боже мой! Вие сте убили този клетник!

Сестрата беше разгърдила блузата и ризата му и разглеждаше малката виолетова дупка на гърдите му, която не кървеше вече.

— Нищо не може да се направи каза тя.

Овчарят се задъхваше отчаяно и продължаваше да храчи кръв с всяко едно от последните си дихания. В гърлото му и чак дълбоко в гърдите му се чуваше зловещо и неспирно клокочене.

Прав над него, свещеникът вдигна дясната си ръка, прекръсти го и произнесе бавно и тържествено латинските думи на молитвата за опрощение на греховете.

Преди да я свърши още, старецът се разтърси силно, сякаш нещо се скъса в него. Не дишаше вече. Беше мъртъв.

Обърнах се и видях още по-ужасна гледка от агонията на нещастника. Прави, притиснати една до друга, отвратителни, трите старици стояха с разкривени от уплаха и ужас лица.

Приблжих се до тях, но те запищяха остро и се опитаха да побегнат, като че ли и тях щях да убия.

Жан-Жан, която не можеше вече да се крепи на изгорения си крак, се просна цяла на пода.

Сестра Сен-Бьоноа изостави мъртвеца, изгича към своите болни и без да ми каже нито дума, без да ми хвърли нито един поглед, ги зави в шаловете им, даде им тояжките, бутна ги към вратата, изведе ги и изчезна заедно с тях в дълбоката черна нощ.

Разбрах, че няма смисъл да пратя някой хусар да ги придружи, защото те биха обезумели от страх само от шума на сабята му.

Свещеникът не сваляше очи от мъртвеца.

Най-сетне той се обърна към мене и промълви:

— Ах, каква неприятна случка!

---

[1] Благословете (лат.) — Б.пр. ↑

В ГОРАТА

Кметът тъкмо се канеше да седне край масата за обед, когато му съобщиха, че полският пазач го чака в кметството с две задържани лица.

Той веднага отиде там и действително завари полския пазач дядо Ощдюр. Застанал прав, той пазеше със строго изражение двама граждани, мъж и жена на почтена възраст.

Мъжът, дебел старик със зачервен нос и бели коси, изглеждаше просто смазан, а жена му, дребничка, празнично облечена жена, много закръглена и тлъстичка, с опънати бузи, гледаше предизвикателно представителя на властта, който ги беше задържал.

Кметът попита:

— Какво се е случило, дядо Ощдюр?

Полският пазач доложи за случката:

Заранта излязъл в обичайния си час, за да извърши своята обиколка от горите Шампиу до границата с Аржантъой. Не забелязал нищо особено по полето: направило му само впечатление, че времето е прекрасно и че житата се развиват добре, но синът на Брьодел, който прекопавал лозето си, му извикал:

— Ей, дядо Ощдюр, я идете да надзърнете в първия гъсталак на края на гората. Ще намерите двойка гълъбчета, които положително правят заедно сто и тридесет години.

Той тръгнал в посоченото направление, навлязъл в гъсталака и дочул думи и въздишки, които го накарали да предположи, че ще залови на самото местопрестъпление някои нарушители на морала.

Запълзъл на ръце и колене — както правел, когато искал да изненада някой браконьер, и арестувал тук присъстващата двойка в момента, когато се отдавали на своя инстинкт.

Кметът погледна силно изненадан провинените. Мъжът беше най-малко на шестдесет години, а жената — поне на петдесет и пет.

Той се залови с разпита и започна с мъжа. Задържаният отговаряше толкова тихо, че гласът му едва се чуваше.

- Името ви?
- Никола Борен.
- Професия?
- Галантерист на улица „Мартир“ в Париж.
- Какво търсехте в гората?

Навел очи над дебелия си корем, сложил длани на бедрата си, галантеристът мълчеше. Кметът поде:

— Отричате ли твърдението на представителя на общинската власт?

- Не, господине.
- Значи признавате?
- Да, господине.
- Какво можете да кажете във ваша защита?
- Нищо, господине.
- Къде се запознахте със съучастничката си?
- Тя е моя съпруга, господине.
- Ваша съпруга ли?
- Да, господине.
- Но... тогава... нима не живеете заедно в Париж?
- Извинете, господине, ние живеем заедно.
- Но... в такъв случай... вие сте луд, вие напълно сте изгубили

ума си, драги господине, щом сте дали повод да ви уловят в такова престъпление, и то посред полето, в десет часа сутринта!

Галантеристът едва не заплака от срам. Той прошепна:

— Тя пожела това! Казах ѝ, че е глупаво. Но когато една жена си науми нещо... нали знаете... не можеш ѝ го изби от главата.

Кметът, който беше любител на непристойни двусмислици, се усмихна и отвърна:

— Във вашия случай изглежда, че точно обратното е станало. Вие нямаше да бъдете тук, ако трябваше да ѝ го избивате само от главата.

Тогава господин Борен се обърна гневно към жена си:

— Виждаш ли докъде ни докара с твоята поезия? Е, видя ли каква я нареди? Ще се влачим сега по съдилищата за покушение срещу морала, на нашата възраст! И ще трябва да затворим магазина, да преотстъпим клиентелата, да сменим квартала. Видя ли сега каква я нареди?

Госпожа Борен стана и без да погледне мъжа си, изясни случката без излишен свян, без смущение, почти без колебание.

— Боже мой, господин кмете, знам, че сме смешни. Ще ми позволите ли да защитя каузата си като адвокат или по-скоро като безпомощна жена. Надявам се, че тогава вие ще ни разрешите да си отидем у дома и ще ни спестите срама на едно следствие.

Някога, когато бях млада, аз се запознах с господин Борен в това село един неделен ден. Той беше служещ в галантериен магазин, а аз — продавачка в магазин за готови дрехи. Спомням си го добре, като че беше вчера. Идвах от време на време да прекарам неделата тук заедно с една приятелка. Роза Льовек, с която живеехме на улица „Пигал“. Роза си имаше приятел, а аз — не. Той именно ни довеждаше тук. Една събота той ми каза смеешком, че на другия ден ще доведе със себе си един свой приятел. Разбрах намеренията му и отвърнах, че е излишно. Бях скромно момиче, господине.

И ето че на другия ден срещнахме във влака господин Борен... Той изглеждаше добре по онова време. Но аз бях решила да не отстъпвам и не отстъпих.

Пристигнахме в Бьозон. Времето беше великолепно, чудно време, което ти гъделичка сърцето. А пък аз, когато времето е хубаво, и сега още, както и по-рано, ставам глупава до сълзи, а ако съм в полето, просто умът ми щуква. Зеленината, песните на птичките, разлюлените от вятъра жита, бързокрилите лястовици, мирисът на тревата, маковете, маргаритите, ме опияняват! Също като шампанско, когато човек не е свикнал да пие.

И така, времето беше приказно, топло, слънчево, то като че ли проникваше в мене през отворените ми очи и през дишащата ми уста.

Роза и Симон се целуваха час по час. Нещо ми ставаше, като ги гледах. Господин Борен и аз вървахме зад тях, почти без да разговаряме. Когато хората не се познават, те не намират какво да си кажат. Момчето изглеждаше стеснително и неговото смущение ми беше приятно. Ето че пристигнахме до малката горичка. Беше свежо като в прохладна баня и всички се разположихме на тревата. Роза и приятелят ѝ ми се присмиваха, че съм имала много строго изражение. Нали разбирате, аз не можех да бъда друга. А после почнаха да се целуват без капка свян, като че ли нас ни нямаше. След това си пошепнаха нещо, станаха и потънаха в гората, без да ни се обадят. Сам

помислете в какво неудобно положение изпаднах пред този младеж, когото срещах за първи път. Толкова се смутих от отдалечаването им, че събрах смелост и почнах да говоря. Питах го за работата му; той беше галантериен служещ, както ви казах преди малко. Поговорихме няколко минути. Това го окуражи и той се опита да си позволи известна волност, но аз го поставих на мястото му и здраво го скастрих. Така ли беше, господин Борен?

Господин Борен гледаше смутено в краката си и не отвърна нищо.

Тя продължи:

— Тогава той разбра, че аз съм сериозно момиче и почна да ме ухажва любезно като порядъчен мъж. Оттогава идваше всяка неделя с нас. Беше много влюбен в мене, господине. А и аз го обичах много, о, извънредно много. Той беше хубав момък по онова време.

С една дума, той се ожени за мене през септември и отворихме дюкянчето си на улица „Мартир“.

Години наред беше много трудно, господине. Търговията не вървеше. Не можехме да си позволим излети в полето. Пък и отвикнахме. Не ни беше до това. Когато човек се занимава с търговия, той мисли за касата, а не за цветята. Остарявахме постепенно, без да забележим, превърнахме се в двама улегнали хора, които не мислят вече за любов. Човек не съжالياва за нещо, докато не почувствува липсата му.

Но по-късно, господине, работите ни потръгнаха, ние се успокоихме за бъдещето. И тогава, виждате ли, сама не зная какво стана с мене, не, наистина сама не зная!

Ето че отново почнах да мечтая като малка пансионерка. Срещнех ли количка с цветя по улицата, мигом се просълзявах. Дъхът на теменугите долиташе чак до креслото ми зад касата и сърцето ми се разтуптяваше. Тогава ставах и заставах на прага на вратата, за да погледам синьото небе между покривите. Когато гледате небето от някоя улица, то напомня река, дълга река, която се спуща, лъкатушейки над Париж. А лястовиците прелитаха по него като риби. Глупави са наистина тия неща на моята възраст. Но какво искате, господине, когато човек е работил цял живот, настъпва един момент, когато си дава сметка, че е можел да прекара по-иначе годините си и тогава съжالياва!... О! Колко много съжالياва! Помислете си само, цели

двадесет години аз можех да ходя в гората и да се целувам до насита като другите — като другите жени. Мислех си колко ли е приятно да легнеш под листата с любимия си. Постоянно мислех за това, по цял ден, по цяла нощ! Мечтаех с такъв копнеж за лунни разходки по реката, че ми идваше да се удавя!

Отначало не смеех да говоря за тия неща на господин Борен. Знаех си, че той ще ми се надсмее и ще ме отпрати да продавам конците и иглите си. Пък и право да си кажа, господин Борен не ме вълнуваше вече особено много, а и аз, като се поглеждах в огледалото, си давах сметка, че едва ли можех да се харесам вече някому!

Но най-сетне се реших и му предложих да направим един излет до селото, където се запознахме. Той се съгласи, без да подозре нищо, и ние се озовахме тук тази сутрин към девет часа.

Ала когато тръгнахме всред житата, аз изпитах необикновено вълнение. Женското сърце не остарява! И право да ви кажа, не виждах вече мъжа си такъв, какъвто е сега, но такъв, какъвто беше някога! Да, кълна ви се в това, господине. Няма съмнение, бях опиянена! Почнах да го целувам. Да бях поискала да го убия, нямаше да се изненада толкова! Току повтаряше: „Но ти си луда! Ти си полудяла тази сутрин. Какво те е прихванало?...“ Аз не го слушах. Слушах само гласа на сърцето си. Накарах го да влезем в гората... Ето... Казах ви истината, господин кмете, цялата истина.

Кметът беше духовит човек. Той стана, усмихна се и каза:

— Идете си спокойно в къщи, госпожо, и друг път не прегрешавайте вече... под листата!

СКИТНИКЪТ

Цели петнадесет дни той обикаляше и търсеше навсякъде работа. Напуснал беше своето градче Вил-Аваре в областта Ламанш, защото там нямаше работа. Помощник-дърводелец, двадесет и седем годишен, порядъчен, работоспособен, той беше цели два месеца в тежест на семейството си. Той, първородният син, трябваше да скръсти здравите си ръце в общата безработица. В къщата се почувствува оскъдица. Двете сестри работеха на надница, но изкарваха малко, а той, Жак Рандел, най-работоспособният, стоеше без работа, защото нямаше какво да работи, и подяждаше другите.

Осведоми се в кметството и секретарят му каза, че в Средна Франция се намира работа.

И той тръгна, снабден с книжа и свидетелства, със седем франка в джоба. На рамото си носеше в синя кърпа, закачена на тоягата си, втори чифт обувки, панталон и риза.

Вървя без отдых по цели дни и нощи по безконечните друмища под слънце и дъжд, без никога да стигне до обетованата страна, където работниците намират работа.

Най-напред си бе внушил, че може да работи само дърводелска работа, понеже такава му беше професията. Но във всички работилници, в които попита, му отговориха, че наскоро са уволнили работници по липса на поръчки. Понеже беше останал съвсем без средства, той се реши да работи, каквото му попадне по пътя.

И така, едно след друго стана изкопчия, коняр, каменоделец, секач, кастрач на дървета, изкопа кладенец, размесва хоросан, връзва наръчи дърва, услови се козар в планината само срещу няколко петачета, защото той успяваше от време на време да се хване на работа само като предлагаше най-ниска цена за труда си и изкушаваше по този начин скъперничеството на работодателите и на селяните.

Но сега, от една седмица насам, не намираще вече нищо, нямаше нищо и ядеше само хляб благодарение на състраданието на жените, от които просеше пред прага на вратите, като вървеше по пътищата.

Свечеряваше се. Смазан от умора, с отмалели крака, празен стомах и покрусена душа, Жак Рандел вървеше бос по тревата край пътя, защото пазеше последния си чифт обувки — другите отдавна вече не съществуваха. Беше събота, в края на есента. Сиви облаци се гонеха по небето, тежки и бързи, под напора на вятъра, който свистеше в дърветата. Усещаше се близкият дъжд. Полето беше пусто в тази предпразнична вечер. Тук-таме в нивята стърчаха като чудовищни жълти гъби купи от овършана слама. А угарите се чернееха, засети вече за идната година.

Рандел чувствуваше глад, животински, вълчи глад. Той вървеше изтощен, с широки крачки, за да пести силите си. Главата му тежеше, кръвта туптеше в слепите му очи, очите му бяха зачервени, устата пресъхнали. Той стискаше тоягата в ръката си и изпитваше неясно желание да я стовари върху първия срещнат минувач, който се прибира в дома си да яде супа.

Гледаше нивите край шосето и пред погледа му се мяркаха изровени картофи, забравени в разораната земя. Ако можеше да намери няколко, щеше да събере съчки, да стъкне огън в канавката и да вечеря отлично, бога ми, с топлите, кръгли картофи, като ги подържи отначало, както са горещи, в премръзналите си ръце.

Но сезонът им бе отминал и както предишната вечер той трябваше да гризе със зъби гулия сурово цвекло, отскубнато от една бразда.

От два дни говореше високо сам на себе си, погълнат от мислите си, докато крачеше широко. Досега никога не беше мислил; беше влагал целия си ум и всичките си скромни способности само в занаята си. Но ето че умората, ожесточеното и напразно търсене на работа, отказите, изпъжданията, нощите на открито, гладът, презрението, с което хората на заседналия живот гледаха на скитника, въпросът, който му задаваха всеки ден: „Защо не си останяхте у вас?“, мъката, че не може да намери занимание за яките си, пълни със сила ръце, споменът за родителите му, които бяха останали в къщи и също нямаха вече никакви пари, го изпълваха полека-лека с глух гняв, който се напластяваше всеки ден, всеки час, всяка минута, и който неволно се изплъзваше от устата му в къси, сърдити изречения.

Той се спъваше в камъните, които се търкаляха под босите му крака, и процеждаше през зъби:

— Мерзост... мерзост... свини такива... оставят човека да пукне от глад... При това дърводелец... Свини такива... Да нямаш четири петачета... да нямаш четири петачета... а ето че вали... Ах! Свини такива!...

Възмущаваше се от несправедливостта на съдбата, яд го беше на хората, на всички хора, заедо природата, великата сляпа майка, е жестока, несправедлива, коварна.

Повтаряше със стиснати зъби:

— Свини такива!

И гледаше тънката сива струйка дим, която се виеше над комините в часа на вечерята. И без да се замисля за другата неправда, човешката, която се нарича грабеж и насилие, нему му идеше да влезе в някое от тия жилища, да убие обитателите и да седне вместо тях на масата.

— Нямам вече право да живея — мълвеше той, — понеже ме оставят да пукна от глад... а аз не искам друго, освен да работя... ах, свини такива!

Болката в краката, болката в стомаха, болката в сърцето му замайваха главата като някакво опасно опиянение и пораждаха в мозъка му простата мисъл: „И аз имам право да живея, понеже дишам и понеже въздухът е на всички. Нямам право значи да ме оставят без хляб!“

Валеше ситен, гъст, леден дъжд. Работникът се спря и прошепна: „Мерзост!... Трябва да вървя още цял месец, за да се прибера в къщи.“ Защото той наистина се връщаше у дома си, беше разбрал, че по-лесно ще намери работа в родния си град, каквато и да е работа, защото там го познават, отколкото по широките друмища, където всички се отнасят с недоверие към него.

Понеже дърводелството не вървеше, щеше да стане общ работник, изкопчия, бъркач на хоросан, каменоделец. Макар и двадесет петачета дневно да изкарва, все ще има какво да яде.

Той върза около шията си последната си дрипава кърпа, за да не му се стича вода по гърба и по гърдите. Но скоро усети, че дъждът пронизваше изтънелия плат на дрехите му и се огледа тревожно наоколо — жалко същество, което не знае къде да скрие тялото си, къде да сложи главата си, което няма никъде подслон.

Нощта се спускаше и забулваше в сянка нивята. Той забеляза в далечината сред една ливада тъмно петно върху тревата — крава. Прескочи канавката на пътя и се отправи към кравата, без да си дава сметка защо.

Когато стигна до нея, тя вдигна голямата си глава и той си помисли: „Ако имах гърне, щях да си пийна малко мляко!“

Той продължаваше да гледа кравата, а и тя го гледаше. Внезапно Рандел я ритна силно по хълбока и извика:

— Стани!

Кравата се изправи бавно. Тежкото ѝ виме увисна под нея. Тогава мъжът легна на гръб между краката на животното и дълго, дълго пи, като натискаше с две ръце издутото топло виме, което дъхаше на обор. Пи дотогава, докато имаше мляко в живия извор.

Но леденият дъжд се засили, а цялото поле бе голо. Не се виждаше никакъв заслон. Стана му студено. Между дърветата блещукаше светлината на прозореца на някаква къща.

Кравата отново легна тежко. Той седна до нея и погали главата ѝ, признателен, че го бе нахранила. Силният топъл дъх на животното излизаше от ноздрите му като две струи пара във вечерния въздух и облъхваше лицето на работника. „Топличко е вътре в тебе“ — каза той.

Рандел прокарваше ръце по гърдите и по слабините на животното, за да се постопли. Тогава му хрумна една идея — да си легне и да прекара нощта до този дебел топъл корем. Той потърси как по-удобно да се настани и сложи чело точно до голямото виме, което преди малко бе утолило глада му. Понеже бе смазан от умора, скоро след това заспа.

Събужда се няколко пъти с измръзнал гръб или корем, според това коя страна бе допрял до животното. Обръщаше ос, за да стопли и изсуши изложените на нощния въздух части на тялото си, и скоро пак потъваше в изнурителен сън.

Пропря петел и го вдигна на крак. Скоро щеше да се зазори. Не валеше вече. Небето беше ясно.

Кравата си почиваше с муцуна върху пръстта. Той се наведе, опря се с ръце на земята и целуна широките влажни ноздри.

— Сбогом, хубавице... ще се срещнем пак някой път... ти си славно животно... Сбогом...

После обу обувките си и се отдалечи.

Два часа вървя все напред по един и същи път. После го обзе страшна умора и седна на тревата.

Беше вече светло. Камбаните на църквите биеха, мъже в сини блузи и жени с бели забрадки пеш или настанени в каруци минаваха по пътя и отиваха в съседните села да отпразнуват неделния ден при приятели или роднини.

Показа се дебел селянин, подкарал пред себе си двадесетина немирни блеещи овце. Пъргаво куче пазеше да не се разбягат.

Рандел стана и поздрави селянина.

— Дали нямате работа за един работник, който умира от глад? — каза той.

Селянинът изгледа враждебно скитника и отвърна:

— При мене няма работа за хора, които срещам по друмищата.

Дърводелецът пак седна в канавката край пътя.

Чака дълго, докато край него минаваха селяни; търсеше някое добродушно, състрадателно лице, за да поднови молбата си.

Спря се на един човек, който приличаше на гражданин, облечен в редингот, със златна верижка на корема.

— От два месеца търся работа — каза Рандел. — Не намирам никаква и нямам вече нито стотинка в джоба си.

Гражданинът се селянин отвърна:

— Трябваше да прочетете табелата в началото на селото — просията в територията на общината е забранена. Имайте предвид, че аз съм кметът и ако не се изпарите моментално, ще заповядам да ви задържат.

Обзет от гняв, Рандел измърмори:

— Че арестувайте ме, ако искате, още по-добре за мене, така поне няма да умра от глад.

И той пак седна в канавката.

След четвърт час на шосето се показаха наистина двама стражари. Те вървяха бавно един до друг: натрапваха се просто на погледа с лъскавите си шапки, които блестяха на слънцето, с жълтите си колани и с металическите си копчета, като че ли за да сплашат още отдалеч злосторниците и да ги накарат да избягат.

Дърводелецът разбра, че идваха за него, но не помръдна, обзет внезапно от глухо желание да ги предизвика да го арестуват и да им отмъсти по-късно.

Те се приближаваха и се правеха, че не го забелязват. Пристъпваха тежко и се поклащаха като гъсоци. Изведнаж, като минаха край него, те се престориха, че едва сега са го видели, спряха се и почнаха да го разглеждат, като му мятаха яростни и заплашителни погледи.

Старшията се приближи и попита:

— Какво правите тук?

Мъжът отвърна невъзмутимо:

— Почивам си.

— Откъде идвате?

— Ако трябва да ви изброя всички селища, през които съм минал, това ще ми отнеме повече от един час.

— Къде отивате?

— Във Вил-Аваре.

— Къде се намира това?

— В областта Ламанш.

— Вашето родно място ли?

— Моето родно място.

— Защо сте го напуснали?

— За да търся работа.

Старшията се обърна към стражаря и заяви с гневен тон на човек, комуто е дошло до гуша да слуша все една и съща лъжа:

— Все това разправят тия дяволи. Но тяхната история ми е позната.

После добави:

— Имате ли документи?

— Да, имам.

— Дайте ги.

Рандел извади от джоба си своите документи и свидетелства, жалки, изтрити и мръсни книжа, които се бяха съвсем изпокъсали, и ги подаде на старшията.

Той ги засрича със запъване, установи, че са редовни и ги върна с недоволното изражение на човек, когото друг, по-хитър от него, е изиграл.

Той се замисли за малко и попита:

— Имате ли пари със себе си?

— Не.

— Нито стотинка?

— Нито стотинка.

— Че от какво живеете тогава?

— От подаяния.

— Значи, просите?

Рандел отвърна решително:

— Да, когато ми се удаде.

Стражарят заяви:

— Залавям ви на местопрестъплението за скитничество и просия, без средства за препитание и без професия, на пътя, и ви заповядвам да ме последвате.

Дърводелецът се изправи и каза:

— Където заповядате.

Той застана между двамата стражари, преди още да му заповядат, и добави:

— Хайде, водете ме в затвора. Поне ще имам покрив над главата си, когато вали.

И те се запътиха към селото, чиито керемидени покриви се съзираха през оголените дървета на около четвърт левга разстояние.

Минаха през селото точно по време на неделната литургия. Площадът беше пълен с хора и те веднага образуваха шпалир, за да видят злосторника, когото следваха група възбудени деца. Селяните и селянките гледаха арестувания мъж между двамата полицаи; в очите им пламтеше ненавист, идеше им да го замерят с камъни, да му одерат с нокти кожата, да го стъпчат под краката си. Питаха се дали е откраднал, или е убил някого. Месарят, бивш спахия, заяви: „Дезертър.“ Тютюнопродавецът помисли, че е познал в лицето на задържания човека, който същата сутрин му пробутал фалшива монета от петдесет сантима, а кинкалеристът разпозна без никакво съмнение в него потъналия в дън земя убиец на вдовицата Мале, когото полицията диреше вече шест месеца.

В залата на общината, където го въведоха неговите пазачи, Рандел видя отново кмета, седнал на съвещателната маса. До него седеше учителят.

— Аха — възкликна кметът, — ето ви, хубавецо! Нали ви казах, че ще ви пипнат. Е добре, какво се е случило, старши?

Старшият отвърна:

— Скитник без установено местожителство, господин кмете, без средства и без никакви пари, както твърди самият той, арестуван за просия и скитничество, снабден с добри свидетелства и редовни документи.

— Покажете ми документите! — каза кметът. И той ги пое, прочете ги, препрочете ги, върна му ги и заповяда:

— Претърсете го.

Претърсиха Рандел, но не намериха нищо.

Кметът изглеждаше озадачен. Той попита работника:

— Какво правехте на пътя тази сутрин?

— Търсех работа.

— Работа ли?... На шосето?...

— Как бих могъл да намеря, ако се крия в горите?

Те се изгледаха двамата с омраза на зверове, които принадлежат към враждуващи породи. Държавният служител продължи:

— Ще заповядам да ви пуснат, но пазете се да не ви пипнем втори път.

Дърводелецът отвърна:

— Предпочитам да ме задържите. До гуша ми дойде да скитам по пътищата.

— Млъкнете! — каза кметът строго. После заповяда на стражарите: — Ще изведете този човек двеста метра извън селото и ще го пуснете да си върви по пътя.

Работникът каза:

— Кажете им поне да ми дадат да ям.

Кметът се възмути:

— Само това оставаше! Да ви хранутим! Ха-ха-ха! И таз добра!

Но Рандел повтори твърдо:

— Ако ме оставите отново да мрам от глад, ще ме принудите да извърша някое престъпление. Толкова по-зле за вас, охранените.

Кметът се изправи и повтори:

— Отведете го по-бързо, защото ще се разсърдя накрая.

Двамата стражари уловиха дърводелеца за ръцете и го помъкнаха. Той се остави да го водят, пресече отново селото и се озова на пътя. Стражарите го отведоха на двеста метра от километражния камък и старшията заяви:

— Хайде, дим да те няма и не се мяркай в селото, иначе ще се разправяш с мене.

И Рандел тръгна, без да отвърне нищо и без да знае накъде върви. Вървя така четвърт час или двадесетина минути, до такава степен затъпял, че вече за нищо не мислене.

Но внезапно, като минаваше покрай малка къщица, чийто прозорец беше полуотворен, вдъхна мирис на варено месо и се закова на място пред жилището.

Жесток, разкъсващ, влудяващ глад го разтърси и той едва не се блъсна като звяр в стените на къщата.

Той каза съвсем високо и сърдито:

— Бога ми! Този път трябва да ми дадат! — и силно заблъска с тоягата си вратата. Никой не се обади. Той заудря по-силно и завика:

— Ей! Ей! Ей; вие тук, хора! Ей! Отворете!

Нищо не помръдна. Тогава той се приближи до прозореца, бутна го с ръка и задушният въздух от кухнята, топъл, наситен с аромата на гореща супа, варено месо и зеле, лъхна навън в студения въздух.

С един скок дърводелецът се озова в стаята. На масата бяха сложени два прибора. Собствениците бяха отишли навярно на църковната служба и бяха оставили на печката яденето си — неделното варено месо и тлъста супа със зарзават.

На камината, между две бутилки, които изглеждаха пълни, ги чакаше един пресен хляб.

Рандел се нахвърли най-напред на хляба, разчупи го енергично, все едно, че душеше човек, после започна да яде лакомо, на големи, бързо поглъщани зальци. Но почти в същия миг миризмата на месото го привлече към камината. Той отхлупи гърнето, бръкна с една вилица и извади голямо парче говеждо, завързано с канап. Взе също зеле, моркови, чесън, докато напълни чинията си, сложи я на масата, седна пред нея, разряза месото на четири и се наобядва, както би обядвал у дома си. След като излапа почти цялото парче заедно с голямо количество зеленчуци, той почувствува жажда и отиде да вземе едната бутилка от камината.

Щом наля течността в чашата, видя, че е ракия. Толкова по-зле, тя е топла поне. Ще сгрее кръвта му, ще подействува благотворно след толкова студ. И той изпи ракията.

Тя наистина му се стори много хубава, защото бе отвикнал да пие. Сипа си още една пълна чаша и я погълна на две глътки. И почти в същия миг се почувствува бодър и развеселен от алкохола. Като че ли в стомаха му се разля блаженство.

Продължи да яде, но вече не тъй бързо. Дъвчеше бавно и топеше хляба в бульона. Цялата му кожа пламна, особено челото му, където кръвта силно туптеше.

Изведнаж в далечината звънна камбана. Църковната служба свършваше. Предупреден не толкова от страха си, колкото от инстинкта си, от инстинкта за благоразумие, който ръководи всички хора, когато се намират в опасност и ги прави прозорливи, дърводелецът стана, пхна в единия си джоб останалия хляб, в другия — бутилката ракия и с тихи стъпки се приближи до прозореца и огледа пътя.

Не се виждаше никой. Той скочи навън и се отдалечи. Но вместо да върви по шосето, побягна през нивите към една горичка, която бе забелязал.

Чувствувахе се бодър, силен, радостен, доволен от постъпката си и толкова пъргав, че прескачаше със събрани крака само с един скок плетищата на нивите.

Щом стигна гората, извади отново бутилката от джоба си и почна да пие вървешком на големи глътки. Мисълта му се замъгли, очите му помътняха, краката му се огъваха като пружини.

Той запя старинна народна песен:

*Ах! Колко е хубаво,
колко е хубаво
да береш ягоди!*

Сега вървеше по дебел, влажен и прохладен мъх и този мек килим под краката му внуши лудо желание да се преметне презглава като дете.

Засили се, преметна се, изправи се, после повтори играта. И между всяко премятане пееше:

*Ах! Колко е хубаво,
колко е хубаво
да береш ягоди!*

Изведнаж се озова на брега на издълбана пътека и видя долу едно едро момиче — прислужница, което се прибираще в селото и носеше две ведра с мляко, раздалечени от тялото ѝ, за да не се плискат, с един обръч от бъчва.

Наведен, с пламнали очи на куче, което е открило пъдпъдък, той я дебнеше.

Тя го забеляза, повдигна глава, засмя се и му извика:

— Вие ли пеехте така?

Той не отвърна нищо и скочи в дерето, макар че насипът беше висок най-малко шест стъпки.

Изправи се внезапно пред нея и девойката извика:

— Дявол да ви вземе, уплашихте ме!

Но той не я чу, беше пиян, беше луд, увлечен от страст, поразкъсваща от глада, възбуден от алкохола, от непобедима мъжка похотливост на човек, който от два месеца е лишен от всичко и който е млад, опиянен, пламенен, изгарян от всичката страст, която природата е внедрила в здравата мъжка плът.

Девойката отстъпваше назад, уплашена от лицето му, от очите му, от полуотворената му уста, от протегнатите му ръце.

Той я сграбчи за раменете, без да каже нито дума, и я повали посред пътеката.

Девойката изпусна ведрата си, те се търкулнаха с трясък, млякото се разля. Тя извика, после разбра, че е безполезно да вика в тази пустош и като се убеди, че той няма намерение да я убие, отстъпи без особена мъка и не особено сърдита, защото той бе силен, хлапакът, само че беше много груб.

Когато стана права, мисълта за разлените ведра я вбеси тутакси. Тя събу дървената обувка от единия си крак и се спусна на свой ред срещу мъжа, за да му счупи главата, ако не плати млякото ѝ.

Но той изтълкува погрешно причината за нейното буйно нападение и малко изтрезнял, уплашен и ужасен от постъпката си, плю

на петите си и търти да бяга, докато девойката хвърляше подире му камъни, някои от които го удариха по гърба.

Тича дълго, дълго, после се почувствува отпаднал, както никога досега. Краката му съвсем не го държаха вече. Всичките му мисли се бяха объркали, не си спомняше нищо, не можеше да мисли за нищо.

Седна под едно дърво.

След пет минути вече спеше.

Събуди го силно разтърсване. Отвори очи и забеляза две триъгълни лъскави шапки, наведени над него — двамата тазсутрешни стражари държаха ръцете му и ги връзваха.

— Знаех, че пак ще ми паднеш в ръцете — каза старшията развеселен.

Рандел стана, без да отвърне нито дума. Мъжете го блъскаха, готови да употребят насилие, ако направи и най-малко движение — сега той беше тяхна жертва, дивеч за затвора, хванат от тези ловци на престъпници, които нямаше да го изпуснат от ръцете си.

— Ходом марш! — изкомандува стражарят.

Тръгнаха. Свечеряваше се. Над земята се спускаше тягостен и злокобен есенен здрач.

След половин час стигнаха в селото.

Всички вратници бяха отворени, защото всички знаеха за случилото се. Селяните и селянките кипяха от гняв, като че ли всеки бе ограбен, като че ли всяка бе изнасилена, и искаха да видят как ще докарат мизерника, за да го обсипят с хули.

От първата къща, та чак до кметството, го съпровождаха дюдюкания. Кметът го чакаше с чувството, че си е отмъстил на скитника.

Щом го зърна, той му извика отдалеч:

— А! Обеснико! Хвана ли се в клопката!

И той потриваше доволно ръце. Рядко беше изпитвал такова доволство.

— Аз го предвидих, предвидих го — добави той — още щом го видях на пътя.

После каза двойно по-радостно:

— Ах! Нехранимайко, ах, мръсен нехранимайко, двадесетте години ти са сигурни, обеснико!

КАНАПЪТ

По всички пътища около Годервил селяни прииждаха с жените си към градчето. Беше пазарен ден. Мъжете крачеха размерено, с тела, издадени напред при всяко движение на дългите криви крака, деформирани от тежката полска работа, от наблягането върху ралото, което повдига малко лявото рамо и същевременно изкривява кръста, от коситбата, която ги кара да стоят разкрачени, за да бъде стойката, здрава, от целия селски труд, изнурителен и бавен. Сините им блузи, колосани, лъскави, сякаш лакирани, украсени около шията и китките с тънка бяла шевица, бухнали около костеливите тела, приличат на балон, готов всеки миг да хвъркне, от който се подават една глава, две ръце и два крака.

Някои теглеха за въже крава, други теле. А жените вървяха зад животното и го шибаха по хълбоците с неокастрина клонка, за да го накарат да върви по-скоро. Те носеха големи кошници, от които се подаваха глави на пилета или на патици. Крачеха по-ситно и по-живо от мъжете си, сухи, изправени, сковани в кръста, загърнати в малък тесен шал, забоден с игла върху плоските гърди; главите им бяха увити плътно в бяла забрадка, върху която носеха бели шапчици-бонета.

Понякога минаваше талига, карана в ситен тръс от някое муле. Вътре се клатушкаха някак особено двама мъже, седнали един до друг, а в дъното на колата стоеше жена и се държеше за страничните дъски, за да намали силното друсане.

На мегдана в Годервил имаше голяма навалица и блъсканица от хора и животни. Рогата на воловете, високите космати шапки на богатите селяни и бонетата на селянките плуваха над тълпата. Кресливи, остри и пискливи гласове се сливаха в постоянен и див вик, над които понякога се издигаше висок смях, изтръгнал се от здравите гърди на развеселен селянин, или проточеното мучене на крава, завързана до стената на някаква къща.

И всичко това миришеше на обор, на мляко и тор, на сено и пот, излъчваше оня кисел, отвратителен човешки и животински мирис,

присъщ на всички селски хора.

Дядо Ошкорн от Бреоте току-що беше пристигнал в Годервил и се беше упътил към мегдана, когато забеляза на земята парче канап.

Пестелив като всички истински нормандци, дядо Ошкорн помисли, че всяко нещо може да влезе в работа и не е зле да се прибере; той се наведе с усилие, защото страдаше от ревматизъм. Прибра канапа и тъкмо се готвеше да го насуче грижливо, когато забеляза, че майстор Маланден — бъчварят — го наблюдава, застанал пред вратата на дюкяна си. На времето те се бяха скарали за един оглавник и така си останаха сърдити, защото и двамата бяха злопаметни. Дядо Ошкорн се позасрами, загдето неприятелят му го видя как се рови из калта заради едно парче канап. Той бързо мушна находката под блузата си, а оттам в джоба на панталона си; след това се престори, че търси на земята още нещо, което не успява да намери, и продължи към пазара с проточена шия, превит от болка.

Той веднага се загуби сред кресливата и тежкоподвижна тълпа, възбудена от нескончаеми пазарлъци. Селяните опипваха кравите, отиваха си, връщаха се, колебаеха се, страхувайки се, че ще бъдат измамени, не можеха да се решат, вглеждаха се подозрително в продавача, мъчеха се непрекъснато да отгатнат къде той хитрува и какви са недостатъците на животното.

Жените бяха поставили големите кошници пред себе си, извадили бяха птиците, които сега лежах на земята със завързани крака, подплашен поглед и алени гребени.

Селянките изслушваха предложенията, държаха на своята цена с безстрастно сухо изражение или пък изведнаж се съгласяваха с предлагания отбив и викаха подир клиента, който се отдалечаваше бавно:

— Дадено, майстор Антим, вземете я за толкова.

След това постепенно мегданът се опразни, а когато черковната камбана удари за обедна молитва, ония, който бяха дошли отдалече, се пръснаха из кръчмите.

Голямото помещение в хана на Журден беше пълно с хора, които обядваха, а в просторния двор бяха наблъскани всякакъв вид коли, каруци, кабриолети, файтони, волски коли, всичките пожълтели от кал, изкривени, кърпени, вдигнали като ръце към небето стрелките или пък забили нос в земята с вирната нагоре задница.

Съвсем близо до насядалите по масите хора пламтеше огромната камина, печеше силно в гърбовете на редицата отдясно. Три големи шиша, върху които бяха нанизани пилета, гълъби и говежди бутове, се въртяха непрекъснато; приятна миризма на печено месо и на сока, който се стичаше по препечената кожаца, се разнасяше откъм огнището, пълнеше устата със слюнка, повишаваше настроението.

Тук, при майстор Журден, ханджия и джамбазин, хитрец с много пари, се събираше цялата селска аристокрация.

Порциите се подаваха и изпразваха бързо, както и големите кани със златисто вино. Всеки разказваше за своята работа, какво е купил, какво е продал. Говореха за реколтата. Времето беше добро за фуража, но много влажно за житата.

Изведнаж в двора пред гостилницата заби барабанът на селския глашатай. Всички наскочаха, с изключение на неколцина по-флегматични посетители, и изтичаха към вратата или се струпаха по прозорците с пълни уста и салфетки в ръката.

След като отмери и последния удар, глашатаят започна с отсечен глас, като късаше неудачно фразите:

— Съобщава се на жителите на Годервил и на всички хора, които са били на пазара, че тази заран по пътя за Бьозвил между девет и десет часа е бил загубен портфейл от черна кожа с петстотин франка и разни книжа. Умолява се, който го е намерил, да го отнесе в кметството незабавно или да го предаде на Фортюне Улбрек от Маньовил. Ще получи двадесет франка възнаграждение.

И глашатаят си отиде. Барабанът се чу още веднаж далеч някъде, а след него — и заглушеният глас на глашатая.

Всички заговориха за това събитие, преценяваха дали ще може майстор Улбрек да намери портфейла си, или няма да може.

Обедът свърши.

Тъкмо допиваха кафето, когато полицейският старши се появи на прага. Той попита:

— Тука ли е дядо Ошкорн от Бреоте?

Ошкорн, който беше седнал на другия край на масата, отговори:

— Тук съм.

Тогава полицейският продължи:

— Бай Ошкорн, бъдете така любезен и елате с мен до кметството, господин кметът иска да поговори с вас.

Изненадан, смутен, селянинът глътна кафето си на един дъх, стана, още по-прегърбен от сутринта, тъй като първите стъпки след всяка почивка биваха особено трудни, и тръгна след полицейския, като повтаряше:

— Тук съм. Тук съм.

Кметът го чакаше седнал в креслото. Той беше същевременно и местен нотариус: пълен, важен господин, който говореше с надуты фрази.

— Господин Ошкорн — каза той, — тази заран са ви видели по пътя за Бьозвил да прибирате портфейла, който загубил господин Улбрек от Маньовил.

Селянинът гледаше слисан, изплашен от подозрението, което падаше върху него, без да разбира защо.

— Ах, аз ли съм прибрал портфейла?

— Да, вие лично.

— Честна дума, нищо не зная за това!

— Видели са ви.

— Видели мене? Кой ме е видял?

— Майстор Маланден, бъчварят.

Тогава старецът си спомни, разбра и се зачерви от гняв:

— А! Този нахалник ме видял! Така ли? Видя ме, като прибирах този канап, ето, господин кмете — и като потърси в джоба си, той извади парчето канап.

Но кметът клатеше глава недоверчиво.

— Не можете ме убеди, господин Ошкорн, че майстор Маланден, един съвсем почтен човек, ще вземе това канапче за портфейл.

Разярен, селянинът вдигна ръка, плю в страни, за да докаже своята честност, като повтаряше:

— Но това е самата истина, господин кмете, самата свята истина. Кълна се в бога, че е така.

Кметът продължи:

— След като сте прибрали предмета, вие дори сте продължили да търсите дълго из калта дали не е изпаднала някоя монета.

Старецът се задавяше от възмущение и от страх.

— Как може такава нещо!... Как могат да се приказват... такива лъжи, да се позори един честен човек! Как могат!...

Колкото и да протестираше, не му вярваха.

Устрои́ха му очна ставка с майстор Маланден, който повтори всичко и заяви, че поддържа своето обвинение. Двамата се ругаха един друг в продължение на един час. По искане на бѣчваря претърсиха бай Ошкорн. Не намериха нищо.

Най-после, като не знаеше какво да прави, кметът го освободи, но го предупреди, че ще отнесе въпроса в съда и ще чака нареждания.

Новината се беше разчула бързо. Когато излезе от кметството, старецът бе заобиколен от любопитни селяни, които го разпитваха сериозно или присмехулно, но без никакво възмущение. Тогава старецът започна да разказва историята с канапа. Не му вярваха. Смееха се.

Всички го спираха, той спираше всички познати, започваше своя разказ отначало и протестираше, показваше на всички обърнатите си джобове, за да докаже, че няма нищо.

Казваха му:

— Стар хитрец си ти!

Тогава той се сърдеше, дразнеше се, горещеше се, отчаян, че не му вярват, не знаеше какво да прави и не преставаше да разказва случката с канапа.

Мръкна се. Трябваше да си вървят. Той потегли с трима съседни, на които показва мястото, където беше намерил и прибрал въженцето, и по целия път говореше само за това.

Вечерта обиколи селото, за да разкаже станалото на всички. Но никой не му вярваше.

През цялата нощ беше като болен.

На следващия ден към един часа следобед Мариус Помел, слуга в чифлика на бай Бретон, стопанин в Имовил, върна на майстор Улбрек от Маньовил портфейла с цялото му съдържание.

Човекът твърдеше, че действително намерил предмета на пътя, но тъй като не знаел да чете, го занесъл в къщи и го предал на своя господар.

Новината се пръсна веднага из околността. Стари́ят Ошкорн също я научи. Той излезе веднага, за да обиколи всички, и започна да разказва случая, като го допълваше с развързката. Той тържествуваше.

— Не ми беше толкова мъчно за другото, но за лъжата, разбирате ли? Най-лошо е да обвинят човека в лъжа.

От сутрин до вечер той говореше само за това, разказваше случая на случайните минувачи по пътищата, в кръчмите, в неделя на богомолците, след като напуснеше черква. Спираше непознати хора, за да разкаже и на тях. Сега вече беше спокоен и все пак нещо му тежеше, без да може да определи точно какво. Хората като че ли се шегуваха, когато той им разказваше. Като че ли не бяха убедени. Струваше му се, че подмятат нещо зад гърба му.

Следващия вторник той пак отиде на пазара в Годервил, воден единствено от нуждата да разкаже историята с портфейла.

Щом го видя, Маланден, който стоеше прав пред вратата, започна да се смее. Защо?

Дядо Ошкорн настигна един стопанин от Крикьото, който не го остави да се доизкаже: тупна го по корема и му извика направо в лицето:

— Хитрец си ти, голям хитрец!

След това обърна гръб и си отиде.

Дядо Ошкорн остана смаян и все по-разтревожен. Защо го бяха нарекли „голям хитрец“?

Когато седна на масата в хана на Журден, той отново започна да обяснява случая.

Един джамбазин от Монтивилие му извика:

— Хайде, хайде, от стара коза яре си ти, ама нейсе. Знам го аз твоя канап.

Ошкорн промърмори:

— Ама нали портфейлът се намери!

Но другият продължи:

— Мълчи, дядка, един го намира, друг го занася. После ни лук ял, ни лук мирисал и всичко остава пито-платено!

Селянинът остана като замаян. Най-после разбра. Обвиняваха го, че е накарал другия, някой свой събрат или съучастник да върне портфейла. Опита се да протестира. Всички сътрапезници посрещнаха думите му със смях. Не можа да довърши обета и си отиде, изпратен с подигравки от всички.

Прибра се в къщи посрамен и възмутен. Задушаваше се от гняв, от смущение. Чувствуваше се в безизходица — той знаеше, че със своята нормандска хитрост би могъл наистина да извърши това, в което го обвиняваха, и дори да се похвали после колко ловко е

постъпил. Той схващаше смътно, че не може да докаже своята невинност, тъй като лукавството му беше известно на всички. И чувствуваше, че несправедливото обвинение го беше ударило право в сърцето.

Тогава той отново започна да разказва цялата история, като всеки ден удължаваше разказа, прибавяше всеки път все нови доказателства, все по-енергични протести, все по-тържествени клетви, които измисляше и подготвяше, когато биваше сам. Съзнанието му беше погълнато изцяло от историята с канапа. И колкото по-заплетена ставаше неговата защита и по-тънка аргументацията, толкова по-малко му вярваха.

— Това са измислици и лъжи! — казваха хората зад гърба му.

Той го чувствуваше, ядеше се отвътре, изнемогваше в безплодни усилия.

Топеше се от ден на ден.

Сега вече шегаджиите го караха да разказва „канапа“, за да се забавляват, както карат старите войници да разказват за походите, в които са участвували. Мозъкът на стареца беше сериозно засегнат и постепенно отслабваше.

Към края на декември дядо Ошкорн легна болен.

Умря в началото на януари и в последната си минута, когато вече агонизираше, той пак повтаряше:

— Парченце канап... парченце канап... ето, господин кмете, вижте го.

КРЪЩЕНИЕ

Облечени празнично, мъжете чакаха пред вратата на чифлика. Майското слънце разливаше ярка светлина върху разцъфтелите ябълкови дървета, прилични на огромни благоуханни бели и розови букети, които образуваха над целия двор покрив от цъфнал цвят. Те ронеха непрекъснато сняг от нежни листенца, които прехвърчаха леко, въртяха се и падаха във високата трева, където радиките блестяха като пламъчета, а маковете приличаха на капки кръв.

Край буницето дремеше една свиня-майка с огромен корем и налети бозки, а около нея се суетеше цяло стадо прасенца със завити нагоре опашчици.

Изведнаж в далечината, отвъд дърветата на чифлиците, удари черковната камбана. Металическият ѝ глас отправяше към радостното небе слаб, далечен зов. Ластовици се стрелкаха в синьото пространство между големите неподвижни брястове. От време на време долиташе мирис на обор, примесен с нежния сладък дъх на цъфналите ябълки.

Един от мъжете, който стоеше прав пред вратата, се обърна към къщи и извика:

— Хайде, Мелин, камбаната бие вече.

Той беше може би на тридесет години, едър, снажен селянин, когото тежкият полски труд още не беше прегърбил и обезобразил. Баща му, старец с изкорубени китки и изкривени крака, възлест като дъбов ствол, заяви:

— Женорята никога не са готови навреме.

Другите двама сина на стария се засмяха. Единият се обърна към големия брат, който пръв беше извикал, и каза:

— Иди ги потърси, Полит, те и до обяд няма да дойдат.

Младият мъж влезе в къщи.

Стадо патки, които стояха близо до селяните, се разкряха и запляскаха с криле. После тръгнаха към локвата, поклащайки се бавно.

На вратата, която беше останала отворена, се появи пълна жена с двумесечно бебе на ръце. Белите кордели на високото ѝ боне се спускаха по гърба, върху аления шал, пламнал като пожар на плещите ѝ, а бебето, повито в бели пелени, лежеше върху обемистия корем на акушерката.

След нея, хванала мъжа си подръка, излезе и майката, едра, здрава, едва осемнадесетгодишна жена, свежа и усмихната. Зад тях идваха двете баби, повехнали и сбръчкани като сушени ябълки; дългогодишната умора личеше в прегърбените им фигури, в кръста, превит от тежката и упорита селска работа. Едната беше вдовица. Тя взе подръка дядото, който беше останал до вратата, и двамата тръгнаха начело на процесията, след детето и акушерката. Зад тях се наредиха останалите членове на семейството. Най-младите носеха книжни фунии със захаросани бонбони.

А в далечината малката камбана биеше непрекъснато, призоваваше с всички сили очакваното крехко отроче. Дечурлига се катереха по купчините пръст, зад оградите се показваха хора, ратайкините оставяха на земята кофите, пълни с мляко, и се изправяха край тях, за да гледат процесията.

Акушерката носеше тържествено своя жив товар, като заобикаляше локвите по изровения път, виещ се между залесените хълмове. Старите следваха тържествено, крачеха малко разкривено поради възрастта и болките в краката; на младите им се танцуваше, и те се заглеждаха в момите, които се трупаха, за да видят шествието; бащата и майката пристъпяха важно, по-сериозни от другите, зад детето, което щеше да ги замести по-късно в живота, щеше да продължи тяхното име, името на семейството Дантю, добре известно в целия край.

Излязоха в полето и тръгнаха напреко през нивите, за да избягнат големия завой на пътя.

Сега вече черквата и острата ѝ камбанария се виждаха. Точно под покрива на камбанарията, покрит с плочи, имаше отвор, в който нещо шаваше, премяташе се чевръсто напред-назад зад тесния прозорец. Това беше камбаната, която продължаваше да бие и зовеше новороденото да дойде за пръв път в дома господен.

Някакво куче беше тръгнало зад тях. Хвърляха му захаросани бонбони, а то подскачаше край хората.

Вратата на черквата беше отворена. Свещеникът, висок мъж с червени коси, сух и силен, чакаше пред олтара. Той също беше от семейството Дантю, чичо на малкия, брат на бащата. Изпълнявайки черковния обред, той кръсти племенника си Проспер-Сезар. Малкият се разплака, когато трябваше да вкуси символичната сол.

След церемонията семейството почака пред прага, докато свещеникът си свали одеждите; после поеха обратния път. Сега вървяха бързо, защото всички мислеха за обеди. Дечурлигата на цялото село вървяха зад тях и щом някой им хвърлеше шепи бонбони, започваха ожесточен бой, хващаха се гуша за гуша, скубеха си косите; кучето също се хвърляше в купа, за да докопа някой бонбон; дърпаха го за опашката, за ушите, за краката, но то бе по-упорито и от хлапаците.

Акушерката се умори и предложи на свещеника, който вървеше до нея:

— Я, господин свещеник, ако обичате да поемете малко племенника си, да си поотпочина. Нещо взеха да ме въртят червата.

Свещеникът пое детето, чиято бяла дреха се открояваше като ярко петно върху черното расо, и го целуна, смутен и развълнуван от този лек товар. Не знаеше как да го държи, как да го носи. Всички се разсмяха. Една от бабите попита отдалече:

— Попе, не ти ли е мъчно, че никога няма да си имаш такава, а?

Свещеникът не отговори. Вървеше с големи крачки, гледаше съсредоточено синеокото бебе и му се искаше да целуне още веднаж розовите му бузки. Не издържа и като вдигна детето до лицето си, сложи дълга целувка върху личицето му.

Бащата се провикна:

— Слушай, попе, ако искаш дете, ти само кажи.

И всички започнаха да се шегуват така, както се шегуват хората, които работят земята.

Щом седнаха около масата, тежката селска веселост се разрази като буря. Другите двама сина също щяха да се женят скоро. Годениците им бяха там, поканени на обеди; гостите не преставаха да подхвърлят намеци за всички бъдещи поколения, които тези нови бракове обещаваха.

Това бяха груби, пресолени шегички, които караха заруменелите момичета да се хият, а мъжете — да се превиват от смях. Те удряха с

юмрук по масата, надаваха гръмки възклицания. Бащата и дядото бяха неизчерпаем извор на шегоджийски приказки. Майката се усмихваше; стариците също участваха в общата веселба и подхвърляха волности.

Свещеникът, навикнал на тези селски пиршества, стоеше спокойно до акушерката и гъделичкаше с пръст малката устичка на племенника си, за да го накара да се засмее. Той изглеждаше поразен от вида на това дете, сякаш никога досега не беше виждал бебета. Разглеждаше го съсредоточено и внимателно, с някаква замечтана сериозност, с нежност, разбудила се внезапно дълбоко в душата му, непозната досега, странна, силна и малко тъжна нежност към това малко крехко създание, което беше син на неговия брат.

Не чуваше нищо, не виждаше нищо, само съзерцаваше детето. Искаше му се пак да го вземе на коленете си — беше запазил върху гърдите и в сърцето си сладостното усещане, което изпита преди малко, когато го носеше на връщане от черквата. Свещеникът стоеше в умиление пред тази човешка личинка като пред някаква велика тайна, за която не беше мислил никога преди — великата и свята тайна на възплъщението, великата тайна на зараждащия се живот, на пробуждащата се любов, на продължения човешки род, който непрекъснато върви напред.

Акушерката ядеше със зачервено лице и блеснали очи. Малкият ѝ пречеше, зарад него трябваше да стои малко настрана от масата.

Свещеникът каза:

— Дайте ми го. Аз не съм гладен.

И отново пое детето. Тогава всичко наоколо изчезна, заличи се. Той стоеше, приковал поглед върху пълничкото розово личице. И постепенно топлината на малкото телце премина през пелените и расото, той я усещаше в коленете си, чувствуваше как тя прониква в цялото му същество като много нежна, добра, чиста ласка, чудесна ласка, която извикваше сълзи в очите му.

Шумът на хората, които ядяха около масата, ставаше страшен. Изплашено от виковете, детето се разплака.

Някой се провикна:

— Слушай, попе, дай му да сукне.

И буря от гръмовит смях разтърси стаята. Но майката беше станала; взе сина си и го занесе в съседната стая. След няколко минути

се върна и заяви, че детето спи спокойно в люлката си.

Гощавката продължи. Мъже и жени излизаха от време на време в двора, после се връщаха и пак сядаха на масата. Меса, зеленчуци, ракия и вино изчезваха в раззиналите уста, подуваха коремите, разпалваха огън в очите, довеждаха умовете до крайна възбуда.

Мръкваше се вече, когато поднесоха кафето. Свещеникът беше изчезнал отдавна, но никой не забеляза неговото отсъствие.

Най-после младата майка стана, за да види дали малкото спи още. Беше се стъмнило. Тя влезе в стаята пипнешком. Вървеше с протегнати напред ръце, за да не се блъсне в мебелите. Но някакъв странен шум я накара да спре изведнаж; беше убедена, че някой шава в стаята. Тя влезе при гостите бледа, разтреперана и разказа всичко. Мъжете наставаха шумно, пияни и освирепели. Бащата се впусна пръв напред с лампа в ръка.

Коленичил до люлката, свещеникът хълцаше, опрял чело на възглавницата, върху която почиваше главата на детето.

СТАРАТА СОБАЖ

На Жорж Пуше

I

Не бях ходил във Вирьолон от петнадесет години. Миналата есен отидох там на лов у приятеля си Сервал, който беше възстановил най-после замъка си, разрушен от прусаците.

Този край безкрайно много ми харесваше. Има в природата такива прелестни кътчета, които крият чувствено очарование за окото. Човек ги обича физически. Ние, хората, запленени от земята, запазваме нежни спомени за определено изворче, горичка, езеро или хълм, които често сме виждали и които са ни развълнували като някакво щастливо събитие. А понякога мисълта се връща към някое горско кътче, стръмен бряг над реката или пухкаво разцъфтяла овощна градина, които си видял само веднъж, в ясен слънчев ден, и чийто спомен се е запазил в сърцето ти като образа на жена, срещната случайно на улицата във ведро пролетно утро, облечена в светла, въздушна дреха и оставила в душата и в тялото ти неутолим, незабравим копнеж, чувството, че самото щастие е минало покрай тебе.

Във Вирьолон аз обичах цялата местност, осеяна с малки горички и прорязана от бързоструйни ручей, прилични на вени, по които тече кръвта на земята. В тях се ловяха раци, пъстърви и змиорки. Истинско блаженство! Имаше по тези ручей и вирове, където човек можеше да се изкъпе, а във високата трева по бреговете им често намирахме бекасини.

Крачех леко като коза и гледах как двете кучета душат земята пред мене. Сервал вървеше на стотина метра вдясно от мен, в една люцернова нива. Заобиколих гъсталаците, с които свършва гората Содр, и забелязах една разрушена колиба.

Изведнаж си спомних как изглеждаше тази колиба през 1869 година, когато беше чиста, спретната, обвита в лозници, с кокошки пред вратата. Има ли нещо по-тъжно от мъртъв дом, чийто скелет стърчи все още над развалините, грохнал и злокобен?

Спомних си, че един ден, когато бяхме много уморени, една добра старица ме беше почерпила в тази колиба с чаша вино. Сервал ми беше разказал тогава историята на нейните обитатели. Бащата бил браконьер, убили го жандармите. Синът, когото аз бях виждал преди това, беше висок сух момък, който също се славеше като голям враг на дивеча. Наричаха ги Ле Соваж — Диваците.

Дали така се наричаха наистина, или това беше прякор?

Повиках Сервал. Той забърза към мене със своята скоклеста походка на жерав.

— Какво стана с тези хора? — попитах го аз.

И тогава той ми разказа следната история.

II

Когато избухна войната, големият син на Соважови отишъл войник — тогава той бил на тридесет и три години — и оставил майка си сама. Хората не я жалели много, защото знаели, че има пари.

И така тя останала съвсем сама в тази уединена колиба, далеч от селото, до самата гора. Тя не се бояла — била като мъжете в този дом, здрава, висока и костелива старица, която рядко се смеела и не позволявала никакви шеги. Впрочем селските жени малко се смеят. Смахът е даден за мъжете. Жените са тъжни, потиснати, защото животът им е мрачен, без всякаква пролука. Селянинът се научава на малко шумна радост в кръчмата, но неговата другарка си остава сериозна и винаги строга. У нея мускулите на лицето не са навикнали да извършват ония движения, които правят усмивката.

Старата Соваж продължила да живее както обикновено. Скоро сняг затрупал колибата ѝ. Тя идвала по веднаж в седмицата до селото да си купи хляб и малко месо. След това се връщала в своята хижа. По едно време заговорили за вълци. Тогава тя започнала да обикаля наоколо с пушка на рамо, пушката на сина ѝ — с ръждясала металическа част и протрит от дългата употреба приклад. Картината била наистина странна. Високата, леко приведена старица крачела бавно из снега, а дулото на пушката стърчало над черното ѝ боне, което пристягало плътно главата ѝ и скривало изцяло белите ѝ коси — тях никой никога не бил виждал.

Но един ден дошли прусаците. Разпределили ги по къщите, според имота и възможностите на всеки. У старата пратили четирима души, тъй като я смятали за богата.

Момчетата били едри, бели, руси, със сини очи, тлъсти, въпреки уморителните походи, и добродушни, макар и да се намирали в покорена страна. Останали сами у тази възрастна жена, те се показали особено внимателни, мъчели се да я избавят, доколкото им било възможно, от грижи и разходи. И в най-студените дни и четиримата излизали сутрин на кладенеца по риза само, плискали с ледената вода

червендалестите си лица на северняци, а в това време старата Соваж шетала из къщи, приготвяла супата. След това те чистели кухнята, миели плочите, цепели дърва, белели картофи, перели — вършели всички домакински работи, както четирима примерни сина биха услужвали на майка си.

Но старата непрекъснато мислела за своя син, висок и сух, с орлов нос, кафяви очи и големи мустаци, които стояли като черна къделя над горната му устна. И всеки ден тя разпитвала настанените у нея войници:

— Знаете ли накъде замина френският двадесет и трети пехотен полк? Там е моето момче.

— Не снаеш, никак не снаеш — отговаряли те.

И като разбирали мъката и тревогата ѝ, четиримата младежи, оставили майките си в Германия, правели на старата Соваж хиляди дребни услуги. Впрочем тя наистина обичала своите четирима неприятели, защото селяните не изпитват патриотична омраза. Това чувство е само за висшите класи. Скромните хора, ония, които плащат най-много, защото са бедни и всяко ново бреме ги съсипва, ония, които биват избивани с хиляди, които образуват истинското пушечно месо, защото са масата, ония, които страдат най-жестоко от ужасите на войната, защото са най-слаби и следователно най-неиздръжливи — те не разбират войнолюбивите страсти, болезнените честолюбия и така наречените политически комбинации, които в разстояние на шест месеца изтощават две нации — както победителката, така и победената.

За немците, настанени у старата Соваж, обикновено казвали:

— Тия четиримата излязоха късметлии.

Една заран старата била сама в къщи. Тя видяла в далечината някакъв мъж, който идвал към нейната колиба. Скоро го познала — това бил раздавачът. Той ѝ предал сгънато на четири писмо. Тя извадила очилата, които слагала, когато шиела, и прочела:

Госпожо Соваж, с настоящото писмо ви съобщаваме една тъжна новина. Вашият син Виктор бе убит от снаряд, който го преряза на две части. Аз бях близо до него, тъй

като сме един до друг в ротата и той ми е казал да ви предупредя, ако му се случи нещо.

Взех от джоба му часовника, за да ви го предам след края на войната.

С дружески привет
Сезар Ривуа, войник от 23-ти пехотен полк.

Писмото било писано преди три седмици.

Старата не заплакала. Стояла неподвижна. До такава степен била поразена, зашеметена, че не можела дори да страда „Значи сега и Виктор е убит“ — мислела тя. Постепенно сълзите напрели в очите ѝ, мъката нахлула в сърцето ѝ. Ужасни, мъчителни мисли изплували една по една в съзнанието ѝ. Тя няма да прегърне вече детето си, голямото си момче, никога вече! Жандармите убиха бащата, прусаците убиха сина... Snарядът го прерязал на две. И ѝ се струвало, че вижда целия ужас: главата клюмва, очите са отворени, а устата дъвчат края на големите мустаци — синът винаги правел така, когато бил ядосан.

Какво ли са направили след това с тялото му? Поне да ѝ бяха върнали сина, както ѝ бяха върнали мъжа, с куршум сред челото.

Чула шум от гласове. Прусаците се връщали от селото. Тя бързо скрила писмото в джоба си и ги посрещнала спокойно, както винаги — успяла да избърше внимателно очите си.

Четиримата мъже се смеели весело, доволно: носели един хубав заек, навярно откраднат, и обяснявали със знаци на старата, че днес ще ядат нещо вкусно.

Тя веднага се заела да приготви обета. Но когато дошъл ред да убие заека, не ѝ достигнали силите. А неведнаж преди това била убивала зайци! Един от войниците го умъртвил на място с един юмрук зад ушите.

След като животното умряло, тя се заела да го одере. Но треперела цяла при вида на кръвта, която трябвало да пипа, която обливала ръцете ѝ, при вида на топлата кръв, която постепенно изстивала и се съсирвала. И виждала непрекъснато сина си, прерязан на две и облян в кръв като животното, което още тръпнело.

Тя седнала на масата заедно с прусаците, но не можела да хапне ни зальк. Те унищожили заека, без да се занимават с нея. Тя ги

наблюдавала отстрани, без да каже ни дума, като обмисляла нещо, а лицето ѝ било до такава степен безстрастно, че те нищо не забелязали.

Изведнаж тя запитала:

— Стана месец, как сме заедно, а аз не зная даже имената ви.

Макар и трудно, те разбрали какво иска старата и си казали имената. Но това не я задоволило. Тя ги накарала да напишат имената си на парче хартия заедно с адресите на семействата си и като наместила очилата върху големия си нос, разгледала непознатото писмо, след това сгънала листа и го прибрала в джоба си, над писмото, с което ѝ съобщавали за смъртта на сина ѝ.

Когато обедът свършил, тя казала на мъжете:

— А сега ще поработя за вас.

И започнала да настила слама горе в сламеника, където те спели.

Те се учудили — защо пък това? Но тя им обяснила, че така ще им бъде по-топло и те започнали да ѝ помагат. Натрупали наръчи слама до самия сламен покрив; образувало се нещо като голяма стая с четири сламени стени, топла, ароматична — там щели да спят чудесно.

На вечерята един от войниците забелязал с безпокойство, че старата Соваж пак не яде нищо. Тя заявила, че я боли стомахът. След това запалила буен огън, за да се затоплят, и четиримата германци се изкачили в своята спалня по стълбата, която ползували всяка вечер.

Щом капакът на сламеника хлопнал, старата дръпнала стълбата, след това отворила тихо вратата и отишла да донесе нови връзки слама, с които напълнила кухнята. Стъпвала боса по снега толкова тихо, че не се чувало нищо. От време на време се вслушвала в неравномерното и звучно хъркане на четиримата заспали войници.

Когато решила, че тази подготовка е достатъчна, хвърлила в огнището наръч слама и когато тя се запалила, старата я разпръснала върху останалата слама из кухнята, после излязла навън и загледала.

Изведнаж силна светлина озарила вътрешността на колибата, където в следващия миг лумнал чудовищен огън и я превърнал в гигантска разпалена фурна; огнени отблясъци изскачали през тесния прозорец и хвърляли ярък лъч върху снега.

Изведнаж от тавана на колибата се раздал отчаян вик, който се превърнал в човешки вой, в сърцераздирателни писъци на ужас и смъртен страх. След това капакът, който водел за сламеника, се срутил и огненият вихър полетял нагоре, пробил сламения покрив и се

проточил към небето като някаква огромна факла. Цялата колиба горяла.

Сега вече сред пращането на огъня се чувало само как стените пукат, как гредите се събарят. Изведнаж покривът рухнал и сред облак дим от горящата къща лумнали във въздуха буйни снопове искри.

Озарена от огъня, бялата равнина блестяла като сребърна покривка с алени оттенъци.

В далечината започнала да бие камбана.

Старата Соваж стояла права пред своя унищожен дом, с пушка в ръка — пушката на сина й. Бояла се, да не би някой от мъжете да избяга.

Когато се убедила, че всичко е свършено, хвърлила оръжието върху жаравата. Чул се изстрел.

Хора прииждали, селяни, прусаци.

Намерили жената седнала върху един пън, спокойна и доволна.

Един германски офицер, който говорел френски като истински французин, запитал:

— Къде са войниците ви?

Тя протегнала костеливата си ръка към червената купчина, останала след пожара, който постепенно гаснел, и отговорила със силен глас:

— Там са!

Хора се тълпели около нея. Прусакът запитал:

— Как стана пожарът?

— Аз го подпалих — произнесла тя.

Не й вярвали. Мислели, че нещастieto изведнаж я е подлудило. И тогава тя разказала всичко от край до край, от пристигането на писмото до последния вик на мъжете, изгорели в нейния дом. Хората около нея стояли и слушали. Тя най-подробно описвала всичко, което почувствувала, всичко, което направила.

След това извадила от джоба си две хартии, наместила пак очилата, за да ги различи при последните отблясъци на огъня, и казала, като посочила единия лист:

— Това е за смъртта на Виктор. — После протегнала другия и сочейки с глава нажежените развалини, обяснила: — А това са имената им, за да пишете на домашните им. — Протегнала спокойно белия лист на офицера, който я държал за раменете: — Ще пишете как е

станало всичко и ще кажете на родителите им, че аз го направих, Виктоар Симон, по прякор Дивачката. Да не забравите!

Офицерът дал някакви заповеди на немски. Сграбчили я и я хвърлили до топлата още стена на нейния дом. Дванадесет войника се строили бързо срещу нея, на двадесет метра. Тя стояла неподвижна. Разбрала всичко и чакала.

Прозвучала заповед, последвана от силен гърмеж. Един закъснял изстрел отекнал след другите.

Старата не паднала. Тя се свлякла до стената, сякаш някой прерязал краката ѝ с коса.

Прусакът офицер се приближил. Старата била почти прерязана на две и в свитата си ръка стискала потъналото в кръв писмо.

* * *

Приятелят ми Сервал продължи:

— За да си отмъстят, германците разрушиха моя замък.

А аз мислех за майките на четиримата кротки юноши, изгорели в колибата; и за героизма на другата майка, разстреляна до стената.

Наведох се и прибрах един малък камък, все още черен от огъня.

ПРЕСТЪПЛЕНИЕТО, КОЕТО ЧИЧО БОНИФАС РАЗКРИ

Този ден пощенският раздавач Бонифас, излизайки от пощата, установи, че днешната му обиколка щеше да бъде по-кратка от обикновено и много се зарадва. Беше му поверена околността на градеца Вирвил и когато се завръщаше вечер с широки, уморени крачки, раздавачът имаше понякога повече от четиридесет километра зад гърба си.

И така, щеше бързо да раздаде писмата, а можеше дори да се пошляе малко из пътя и да се прибере у дома си към три часа следобед. Какво щастие.

Той излезе от градеца по пътя за Сенемар и започна работа. Беше през юни, месеца на зеленината и цветята, истинският месец на полята.

Раздавачът, облечен в синя блуза, наложил черна фуражка с червен галон, прекосяваше по тесните пътеки нивите, засети с рапица, овес или пшеница, потънал до раменете сред посевите; главата му се мяркаше над класовете, сякаш плуваше сред някакво спокойно зелено море, което лекият ветреца лениво разлюляваше.

Той влизаше в чифлиците, отмествайки при входа подвижната греда на дървената ограда, чиито колове бяха забити по склона на околоръстния ров, върху който хвърляха сянка две редици буки, и като поздравяваше по име стопанина: „Добър ден, чичо Шико!“, подаваше му получавания от него вестник „Льо пти норман“. Чифликчията обърсваше ръка о дъното на панталоните си, поемаше вестника и го пхваше в джоба си, за да го прочете на спокойствие след обед. Чифликчийското куче, чиято колибка представляваше бъчвичка, поставена до едно наклонено ябълково дърво, джафкаше яростно, изпънало връвта си, а раздавачът, без да се извъръца, тръгваше отново с военната си походка, разтягайки дългите си крака, поставил лявата си ръка върху чантата, а с дясната размахал бастуна си, който също като него вървеше някак забързано и безспирно.

Чичо Бонифас раздаде вестниците и писмата в селцето Сенемар и след това пое отново през нивите, за да занесе пощата за бирника, който живееше в една усамотена малка къща на километър от градеца.

Господин Шапати беше нов бирник, пристигнал едва миналата седмица и женен съвсем отскоро.

Той получаваше парижки вестник и понякога раздавачът Бонифас, когато имаше време, хвърляше поглед по страниците му, преди да го предаде на получателя му.

И тъй, той отвори чантата си, извади вестника, измъкна го от книжната ролка, разгъна го и започна да чете, като продължаваше да крачи. Първата страница никак не го интересуваше; политиката не го вълнуваше; отминаваше винаги и финансовия отдел, но произшествията го привличаха страстно.

Този ден те бяха доста многобройни. Раздавачът се развълнува толкова силно от описанието на едно злодеяние, извършено в жилището на горски стражар, че се спря сред една детелинова нива, за да го препрочете по-бавно. Подробностите бяха ужасяващи. Един дървар, минавайки рано сутринта пред къщата на горския, забелязал по прага малко кръв, сякаш на някого била текла кръв от носа. „Горският сигурно е убил някой заек тази нощ“ — помислил той, но когато се приближил, открил, че вратата била открената, а бравата — разбита.

Тогава изплашеният дървар изтичал до селото да съобщи на кмета, който взел със себе си като подкрепление полския пазач и учителя, и четиримата мъже се отправили заедно към къщата. Намерили горския заклан пред огнището, жена му удушена под леглото, а малката им шестгодишна дъщеря — задушена между две възглавници.

Раздавачът Бонифас бе толкова потресен от това убийство, чиито ужасни обстоятелства се мяркаха непрекъснато пред очите му, че почувствува слабост в краката и произнесе високо:

— Дявол да го вземе, какви гадове има на този свят!

След това пъкна пак вестника в книжната му ролка и отново закрачи, а в главата му упорито се въртеше картината на злодеянието. Той стигна скоро до жилището на господин Шапати, отвори вратичката на малката градинка и се приближи до къщата. Постройката беше

ниска, с приземен етаж и мансарда. Беше отдалечена най-малко на петстотин метра от най-близката съседна къща.

Раздавачът изкачи двете стъпала на външната стълба, хвана дръжката на бравата и се опита да отвори вратата, но откри, че е заключена. И тогава забеляза, че капациите на прозорците бяха затворени — явно, никой не беше излизал още от къщата.

Обхвана го безпокойство, защото, откакто беше дошъл, господин Шапати ставаше винаги рано. Бонифас извади часовника си. Беше едва седем часът и десет минути — значи беше дошъл близо един час по-рано от обикновено. Все едно, по това време бирникът би трябвало да бъде вече на крак. Тогава раздавачът направи една обиколка около жилището, като пристъпваше предпазливо, сякаш се боеше от нещо. Не забеляза нищо подозрително, освен следи от мъжки обувки в една леха с ягоди.

Но, минавайки край един прозорец, Бонифас изведнаж застана неподвижно, скован от ужас. Някой стенеше в къщата.

Раздавачът се приближи и като прекрачи през една леха от чимшир, долепи ухо до капака на прозореца, за да чува по-добре — нямаше съмнение, някой стенеше в къщата.

Бонифас чуваше съвсем ясно дълги мъчителни въздишки, нещо като хъркане, шум от борба. След това стоновете станаха по-силни, почести, усилиха се още повече и се превърнаха във викове.

Тогава раздавачът, у когото вече не остана и следа от съмнение, че в този миг в къщата на бирника се извършва някакво престъпление, си плю на петите, прекоси градинката и хукна през полето, през посевите, тичайки с всички сили, размятал чантата си, която го удряше по кръста. Най-сетне пристигна изнемощял, задъхан, обезумял пред вратата на участъка.

Старшията Молатур, с чук и гвоздеи в ръка, поправяше един счупен стол. Стражарят Ротие стискаше между коленете си повредения стол и крепеше един гвоздей до самото счупено място, а старшията, хапейки мустаците си, опулил овлажнелите си от напрежение очи, удряше всеки път върху пръстите на своя подчинен.

Щом ги забеляза, раздавачът извика:

— Елате бързо, убиват бирника, бързо, бързо!

Стражарите прекъснаха заниманието си, повдигнаха глава и го загледаха с онзи учуден израз на изненадани хора, ядосани, че са ги

обезпокоици.

Бонифас, виждайки, че те са повече изненадани, отколкото разтревожени, повтори:

— Бързо, бързо! Крадците са в къщата, чух викове, да вървим по-скоро.

Старшията остави чука на земята и запита:

— А как узнахте вие за това произшествие?

Раздавачът поде:

— Носех вестника и две писма, но видях, че вратата е заключена и си казах, че бирникът не е станал още. Направих една обиколка около къщата, за да се уверя в това, и чух стенания, сякаш душеха или колежа някого; тогава хукнах с всички сили да ви намеря. Да вървим по-скоро.

Старшията се изправи и попита:

— А вие лично не се ли притекохте на помощ?

Обърканият раздавач отговори:

— Боях се, че сам няма да мога да направя нищо.

Тогава, убеден вече, старшията заяви:

— Само да се облека и тръгвам с вас.

Той влезе в участъка, следван от своя подчинен, който носеше стола.

Стражарите се появиха почти веднага и тримата заедно се отправиха бегом към мястото на престъплението.

Когато наближиха къщата, те забавиха крачките си от предпазливост, а старшията измъкна револвера си; след това се промъкнаха съвсем тихо в градинката и се приближиха до стената. Нямаше никакви нови признаци, че злодейците са си отишли. Вратата беше все тъй заключена, а прозорците — затворени.

— Пипнахме ги — прошепна старшията.

Чичо Бонифас, треперещ от вълнение, го заведе от другата страна на жилището и като му посочи затворените капаци на един от прозорците, каза:

— Ето тук е.

Старшията се приближи съвсем сам и прилепи ухото си до капака. Другите двама чакаха, приковали поглед върху него, готови на всичко.

Той остана дълго време неподвижен, заслушан. За да притисне още по-добре главата си до дървения капак, беше свалил триъгълната си шапка и я държеше в дясната си ръка.

Какво чуваше? Безизразното му лице не разкриваше нищо, но изведнаж мустаците му щръкнаха, бузите му се разтеглиха в беззвучен смях и като прекрачи отново чимшира, старшията се върна при другите двама, които го гледаха изумено.

Сетне им направи знак да го последват, като стъпват на пръсти; когато минаваха отново пред входа, старшията накара Бонифас да пъхне вестника и писмата под вратата.

Раздавачът го погледна с недоумение, но се подчини покорно.

— А сега да си вървим — каза старшията.

Но щом излязоха през градинската вратичка, той се обърна към раздавача и гледайки го с присвити и весело бляскащи очи, каза с насмешливо изражение и лукава усмивка:

— Ех, какъв хитрец сте били!

Старикът запитва:

— Защо хитрец? Аз чух, заклевам се, че чух.

Но стражарят не можа да се удържи повече и избухна в смях. Смееше се до задушаване, прихванал с две ръце корема си, превит одве, от очите му течаха сълзи, а около носа му се бяха образували грозни бръчки. Другите двама го гледаха смаяни.

И тъй като не можеше нито да продума, нито да спре да се смее, нито да им даде да разберат какво му е, той направи едно движение, едно общоизвестно и неприлично движение.

И понеже те все още нищо не можеха да разберат, старшията повтори движението няколко пъти поред, като посочи с глава към къщата, която оставаше все тъй затворена.

Тогава неговият подчинен изведнаж също разбра и бе обхванат от неудържима веселост.

Старият раздавач стоеше недоумяващ пред двамата мъже, които се превиваха от смях.

Най-сетне старшията се поуспокои и като плесна шеговито старика по корема, извика:

— Ах, шегобиецо, ах, дявол недей! Ще запомня аз какво престъпление разкри чичо Бонифас!

Раздавачът, опулил очи, повтори:

— Заклевам се, че чух.

Старшията отново започна да се смее. Стражарят беше седнал на тревата край пътя, за да се търкаля на воля.

— Ах, чу ли го! Ами и жена си ли убиваш по този начин, а, стари дяволе?

— Жена ми ли?...

Бонифас се замисли продължително, сетне поде:

— Жена ми... Да, тя реве, когато я бъхтя с юмруци... Но крещи, както се крещи, какво. Да не би и господин Шапати да бие своята?

Тогава старшията, почти примрял от смях, хвана чичо Бонифас за раменете, завъртя го като кукла и му пошепна на ухото нещо, от което раздавачът остана като гръмнат.

След това старикът промълви замислено:

— Не... съвсем не тъй... съвсем не тъй... съвсем не тъй... моята и дума не обелва... Никога не бих повярвал... Не може да бъде... Човек би казал, че я измъчват...

И смутен, объркан, засрамен, той пое отново пътя през нивите, а старшията и стражарят все още се смееха и му подхвърляха отдалеч неприлични казармени закачки, гледайки как черната му фуражка се отдалечава над спокойното житно море.

ПРИЗНАНИЕТО

Обедното слънце сипе широки огнени струи над полята, които се простират вълнисти сред групите дървета около чифлиците; посевите — зрялата ръж и жълтеещата пшеница, светлозеленият овес и тъмнозелената детелина — се разстилат като голяма пъстра наметка, подвижна и мека, върху голия корем на земята.

Там нейде, на върха на едно възвишение, се е проточила безкрайна редица крави, строени като войници; едни полегнали, други изправени, те премигват с големите си очи от силната светлина, преживят и пасат сред просторна като езеро детелинова нива.

Две жени, майка и дъщеря, вървят, поклащайки се, една след друга по тясна отъпкана сред посевите пътека към този полк от крави.

Всяка от жените носи по две цинкови ведра с дръжки от обръчи на бъчва, като по този начин ги придържа далеч от тялото си; при всяка крачка металът хвърля ослепително бели отблясъци под жарките слънчеви лъчи.

Те не разговарят помежду си. Отиват да издоят кравите. Стигат при тях, поставят на земята кофите, приближават се до първите две животни и ги заставят да станат, като ги ритат с дървените си обувки в ребрата. Кравите се изправят бавно, първо на предните си крака, после с мъка повдигат широката си задница, която сякаш е станала още по-тежка от увисналото огромно розово виме.

Двете Маливоар, майка и дъщеря, застанали на колене под самия корем на кравите, теглят с бързи движения на ръцете издутите бозки, от които при всяко изстискване изтича тънка струйка мляко. Жълтеникавата пяна се изкачва към ръба на ведрата и жените се местят от крава на крава до самия край на дългата редица.

След като издоят животното, те го отвеждат на ново място с неопасана още трева.

После се връщат обратно, като пристъпят по-бавно, натоварени с пълните с мляко ведра — майката напред, а дъщерята — отзад.

Но изведнъж дъщерята се спира, оставя ведрата на земята, сяда и започва да плаче.

Тъй като не чува вече зад себе си стъпки, стрина Маливоар се извърща и застива на място от изненада.

— Кво ти стана? — запита тя.

И дъщерята, Селеста, едра рижава мома с огнени коси, с огненочервени бузи, изпъстрени с лунички, сякаш лицето ѝ е било напръскано с огнени капки някой ден, когато се е ресала на слънце, измърмори, хлипайки тихичко като бито дете:

— Не мога да нося повече млякото.

Майката я загледа подозрително и повтори:

— Кво ти стана?

Селеста, която се беше повалила на земята между двете ведра, отвърна, като криеше лице в престилката си:

— Много ме тегли. Не мога повече.

Майката запита за трети път:

— Кажу де, кво ти стана?

Дъщерята простена:

— Мисля, че съм бременна.

И зариде.

Старата също остави ведрата на земята, толкова смаяна, че не знаеше какво да каже. Най-сетне изговори, като се запъваше:

— Ти... ти... Бременна ли си, кучко недна? Как така?

Маливоаровци бяха богати чифликчии, хора заможни, важни, почитани, хитри и влиятелни.

Селеста заекна:

— Да, мисля, че наистина е тъй.

Майката, поразена, гледаше дъщеря си, която плачеше, строполила се пред краката ѝ, и изведнъж попита:

— Бременна ли си? Бременна ли си? Къде пипна тая беля, мръснице?

И Селеста, тресейки се от вълнение, прошепна:

— Мисля, че в колата на Полит.

Старата се мъчеше да разбере, мъчеше се да отгатне, да узнае кой беше навлякъл тази беда на дъщеря ѝ. Ако беше някой богат и от добро семейство момък, щяха да оправят някак работата. Тогава това щеше да бъде полубеда; Селеста не беше първата, на която се

случваше подобно нещо; но все пак неприятно беше заради положението им и хорските приказки.

Тя поде:

— И кой ти направи това, мръснице?

Селеста, решена да разправи всичко, измънка:

— Мисля, че Полит.

Тогава стрина Маливоар, обезумяла от гняв, се нахвърли върху дъщеря си и започна да я бие с такова настървение, че бонето ѝ дори падна.

Тя я удряше силно с юмруци по главата, по гърба, навсякъде; а Селеста, проснала се съвсем между двете ведра, които я предпазваха малко, криеше само лицето си с ръце.

Всички крави бяха спрели да пасат от изненада, бяха се извърнали и ги гледаха с големите си широко отворени очи. Най-крайната проточи муцуната си към двете жени и измуча.

След като удря, докато се задъха, стрина Маливоар, запъхтяна, спря да бие дъщеря си; и като дойде малко на себе си, опита се да си даде ясна сметка за положението:

— Полит ли! Боже господи, как е възможно това! Как можа с един кочияш на дилижанс! Ума ли си загуби, какво! Сигурно ти е направил някаква магия, нехранимайкото му с нехранимайко!

Селеста, която все още лежеше на земята, измърмори, забила лице в праха:

— Не плащам за колата.

И тогава старата нормандка разбра всичко.

Всяка седмица в сряда и събота Селеста носеше в близкия град продуктите от чифлика — птици, сметана и яйца.

Тя тръгваше още в седем часа с две големи кошници, в едната — млечните продукти, а в другата — птиците; излизаше на шосето и чакаше пощенската кола от Ивто.

Поставяше товара си на земята и сядаше в крайпътната канавка, а в това време кокошките с късите си и остри човки и патките с широките си и плоски човки провираха глави през върбовите пръчки и пулеха кръглите си, глупави и удивени очи.

Каруцата, някакъв жълт сандък, покрита с черна кожа, пристигаше скоро, като подмяташе задницата си в такт с неравния тръс на една бяла кранта.

И Полит, кочияшът, пълен и весел момък вече с коремче, макар че беше млад, толкова изпечен от слънцето, обгорял от ветровете, заливан от проливни дъждове и зачервен от ракията, че лицето и вратът му бяха добили керемиден цвят, извикваше отдалеч, като плющеше с камшика си:

— Добър ден, госпожице Селеста. Как е здравето?

Тя му подаваше една след друга кошниците си, които той нагласяваше върху покрива, и след това девойката се качваше в колата, като повдигаше високо крак, за да достигне стъпалото, показвайки здравите си прасци, обути в сини чорапи.

И всеки път Полит подхвърляше една и съща шега:

— Брей, никак не са отслабнали!

А тя се смееше, намирайки това забавно.

После кочияшът изкрещяваше едно: „Дий, конче!“, и мършавият кон тръгваше отново на път. Тогава Селеста изваждаше от дъното на джоба портмонето си, измъкваше бавно от него десет су — шест за нея и четири за кошниците — и ги подаваше на Полит през рамото му. Момъкът ги вземаше и казваше:

— Е, и днеска ли няма да имаме забавление, а?

И се смееше от сърце, като се извъръщаше към девойката, за да може да вижда по-добре.

Сърцето я болеше просто да дава всеки път половин франк за три километра. Особено пък когато нямаше дребни, тя изпитваше още по-голяма мъка — едва се решаваше да подаде цяла сребърна монета.

И веднъж, тъкмо когато се готвеше да плати, девойката попита:

— На такава редовна клиентка като мен не би ли трябвало да вземате само шест су, а?

Той започна да се смее:

— Шест су ли, красавице? Не, вие наистина струвате повече.

Тя настояваше:

— Това прави не по-малко от два франка месечно за вас.

Той извика, като шибна крантата си:

— Слушайте, аз съм сговорчив човек. Ще се возите всеки път без пари за едно забавление.

Тя запита с глуповато изражение:

— Какво е това, дете казвате?

Той се разсмя така силно, че се закашля от смях:

— Забавление значи забавление, дявол да го вземе! Как се забавляват момче и момиче, когато са само двамата и без музика.

Тя разбра, изчерви се и заяви:

— Не съм от тях, господин Полит.

Но той съвсем не се смути и все по-развеселен и по-развеселен повтаряше:

— И вие ще стигнете до това забавление между момче и момиче, красавице.

И оттогава всякога, когато тя му плащаше, момъкът беше свикнал да я пита:

— Е, и днеска ли няма да имаме забавление, а?

Девойката беше започнала да отговаря също шеговито:

— Днеска не, господин Полит, но в събота непременно.

И той извикваше все тъй засмяно:

— Съгласен за събота, красавице.

Обаче в себе си Селеста си беше направила сметка, че за две години, откакто пътуваше с колата, беше платила цели четиридесет и осем франка на Полит, а четиридесет и осем франка на село не се намират на улицата; тя пресмяташе също така, че за още две години щеше да плати почти цели сто франка.

И тъй, през един пролетен ден, когато двамата бяха съвсем сами, и той запита както обикновено:

— Е, и днеска ли няма да имаме забавление, а?

Тя отвърна:

— Както желаете, господин Полит.

Той никак не се учуди и прекрачи задната седалка, като измърмори с доволен вид:

— Е, добре тогава. Аз си знаех, че така ще стане.

И старият бял кон заподскача така лекичко, сякаш танцуваше на място, глух за виковете, които долитаха от време на време от дъното на колата: „Дий, конче! Дий, конче!“

Три месеца по-късно Селеста откри, че е бременна.

* * *

Тя разказа с плачлив глас всичко това на майка си. Старата, пребледняла от ярост, запита:

— Колко пари станаха досега?

Селеста отговори:

— За четири месеца това прави осем франка горе-долу.

Тогавя селянката изпадна в див бяс, нахвърли се отново върху дъщеря си и я би, докато се задъха. След това, като се посъвзе, запита:

— Каза ли му, че си бременна?

— Разбира се, че не съм му казала.

— Защо не си му казала?

— Защото сигурно щеше да ме накара пак да плащам.

Старата се замисли, след това взе ведрата и каза:

— Хайде, ставай и се помъчи да вървиш.

И като помълча малко, додаде:

— И не му казвай нищо, докато сам не забележи, за да използваме още шест, а може би и осем месеца.

Селеста стана, все още плачейки, разрошена и с подуто лице, и като тръгна отново с тежки стъпки, измърмори:

— Разбира се, че няма да му кажа.

СТАРИКЪТ

Хладно есенно слънце грееше в двора на чифлика и над върховете на големите букови дървета, които растяха в околоръстния ров. Под тревата, опасана от кравите, земята, напоена от неотдавнашния дъжд, беше влажна и потъваше под краката, като цвъртеше; дърветата, отрупани с ябълки, ръсеха бледозелените си плодове върху тъмнозеления фон на моравата.

Четири млади юници пасяха, вързани една до друга, и от време на време мучаха, извърнали глави към къщата; домашните птици внасяха пъстроцветно оживление всред буницето пред обора; те чоплеха, ровеха, кудкудякаха, а двата петела кукуригаха непрекъснато и търсеха червеи за кокошките, които те викаха живо с къткане.

Дървената преграда се отвори; влезе един мъж; трябва да беше около четиридесетгодишен, но изглеждаше на шестдесет; беше сбръчкан, свит, пристъпваше с широки, бавни крачки, натежали от големите дървени обувки, пълни със слама.

Твърде дългите му ръце висяха от двете страни на тялото. Когато се приближи до чифлика, жълто кученце, вързано за дънера на огромна круша до една бъчвичка, която му служеше за колибка, замаха опашка, а след това заджафка радостно. Човекът извика:

— Млък, Фино!

Кучето млъкна.

От къщата излезе селянка. Костеливото ѝ тяло, широко и плоско, се очертаваше под вълнена камизола, пристегнатата в кръста. Сива, доста къса пола се спускаше на около педя под коленете ѝ. Жената бе обута в сини чорапи и също носеше тежки дървени обувки, пълни със слама. Бяло боне, вече пожълтяло, покриваше рядката, прилепнала към черепа коса; мургавото ѝ лице — слабо, грозно, с беззъба уста, имаше онова тъпо и диво изражение, често така присъщо на селските лица.

Мъжът запитва:

— Как е онзи?

Жената отвърна:

— Господин свещеникът каза, че краят му е дошъл, че няма да изкара нощта.

И двамата влязоха в къщата.

Преминаха през кухнята и се озоваха в ниска, мрачна стая, едва-едва осветена от едно четвъртито прозорче, над което висеше спуснатата някаква дрипа от нормандска басма. Дебелите греди на тавана, потъмнели от времето, черни и опушени, пресичаха от единия до другия край стаята и поддържаха тънкия под на плевника, където денонощно тичаха цели стада плъхове.

Пръстеният под на стаята, неравен и влажен, изглеждаше мазен, а в дъното леглото се белееше като неясна точка. Равномерен, хриплив звук, мъчително дишане, хъркащо и свистящо, напомнящо клокоченето на вода в счупена помпа, излизаше от потъналото в мрак легло, където агонизираше старик — бащата на селянката.

Мъжът и жената се приближиха и загледаха умирация със спокоен и примирен поглед.

Зетят каза:

— Свършено е този път; няма да изкара и нощта.

Чифликчията поде:

— Още от обед все тъй си хърка.

След това замълчаха. Бащата лежеше със затворени очи; лицето му, потъмняло като пръст, беше толкова изпито, че изглеждаше като издялано от дърво. От полуотворената му уста излизаше хрипливо и тежко дишане; завивката от сиво платно се повдигаше върху гърдите му при всяко вдишване.

Зетят промълви след дълго мълчание:

— Щом му е дошло времето, трябва да го оставим да свърши. Нищо не можем да направим. Все пак обърква ни работата със зеленчука, че времето е хубаво и трябва да се прекопава утре.

Жена му се разтревожи от думите му. Тя помисли няколко мига, след това каза:

— И без туй, като се помине, не ще го погребем по-рано от събота. Ще имаш време утре за зеленчука.

Селянинът размисли известно време, после каза:

— Да, но кой ще ходи утре да кани за погребението; та на мен ще са ми нужни цели пет-шест часа, за да обходя всички от Турвил до Мането.

След като помисли две-три минути, жената промълви:

— Часът е едва три, можеш да започнеш обиколката си и привечер ще свършиш с всички откъм Турвил. Можеш да кажеш, че уж вече се е поминал, щом като няма да се оправи.

Мъжът постоя няколко мига объркан, като претегляше последствията и предимствата на това предложение. Най-сетне каза:

— Тъй и ще направя, отивам.

Беше вече тръгнал да излиза, но се върна и след известно колебание каза:

— Понеже и без туй нямаш никаква друга работа, обрули ябълки за печене, а след това направи четири дюзини сладки за тези, които ще дойдат на погребението, защото ще трябва да се подкрепим. Запали пещта с онзи сноп дърва, който е под сайванта до пресата. Те са сухи.

И той излезе от стаята, влезе отново в кухнята, отвори бюфета, взе оттам един трикилограмов хляб, отрязва си внимателно от него един резен, събра в шепата си падналите върху полицата трохи и ги подхвърли в устата си, за да не се губи нищо. След това гребна с върха на ножа си малко осолено масло от дъното на тъмно пръстено гърне, намаза го на хляба и започна да дъвче бавно, както вършеше всичко.

Прекося отново двора, умири кучето, защото пак беше почнало да джафка, излезе на пътя, който вървеше край неговия ров, и се отдалечи към Турвил.

* * *

Останала сама, жената се залови за работа. Откри нощвите и приготви тестото за сладките. Меси го дълго, като го обръщаше и преобръщаше, въртеше го, мачкаше го в го удряше. След това направи от него голяма жълто-бяла топка, която остави в ъгъла на масата.

Тогава отиде за ябълки и за да не нарани дървото с върлината, се покатери на него по малка стълба. Грижливо подбираше плодовете, като откъсваше само узрелите и ги слагаше в престилката си.

Откъм пътя я повика някакъв глас:

— Ей, госпожа Шико!

Тя се извърна. Беше един съсед, чичо Озим Фаве, кметът, който отиваше да тори нивите си, седнал с провесени крака в двуколката. Тя

се извърна и отговори:

— Какво има, чичо Озим?

— А бащата къде е?

Тя извика:

— Той почти си е отишъл. Погребението ще бъде в събота, в седем часа, тъй като зеленчукът не чака.

Съседът отвърна:

— Добре. Добра сполука. Бъдете здрави.

Тя отговори на неговата любезност:

— Благодаря и вие също.

След това започна да бере ябълки.

Щом се прибра, веднага отиде да види баща си, очаквайки да го намери умрял. Но понеже още от вратата дочу равномерното му и шумно хъркане, сметна за излишно да се приближи до леглото, за да не губи време; зае се да приготви сладките.

Обвиваше плодовете един по един в тънко разточен лист тесто, след това ги нареждаше по края на масата. Когато приготви четиридесет и осем топки, наредени по дванадесет във всеки ред, помисли, че е време да приготви вечерята и закачи гърнето с картофи на огнището; реши да не пали печта днес, понеже имаше време на другия ден да привърши с приготвянията си.

Мъжът ѝ се прибра към пет часа. Щом прекрачи прага, запита:

— Свърши ли?

Тя отговори:

— Не още, все тъй си гъргори.

Отидоха да видят. Старикът беше все в същото състояние. Хрипкавото му дишане, равномерно като цъкането на часовник, не се беше нито ускорило, нито забавило. То се повтаряше всяка секунда, като се променяше малко според това дали въздухът влизаше, или излизаше от гърдите му.

Зет му го погледна и след това каза:

— Ще угасне, без да усетим, като свещ.

Те влязоха отново в кухнята и мълчаливо седнаха да вечерят. След като изсърбаха супата, изядоха и по един резен хляб с масло, после, веднага щом жената изми чиниите, отново влязоха в стаята на агонизиращия.

Жената, която държеше малка лампа с димящ фитил, освети отблизо лицето на баща си. Ако старикът не беше поел дъх, положително щяха да го вземат за умрял.

Леглото на двамата селяни беше скрито в нещо като ниша на другия край на стаята. Те си легнаха, без да промълвят нито дума, угасиха светлината, затвориха очи и скоро след това две неравномерни хъркания, едното по-дълбоко, другото по-тънко, започнаха да пригласят на непрестанното хъркане на умирация.

Плъховете се гонеха в плевника.

* * *

Мъжът се събуди още при първите проблясъци на зората. Тъстът му беше все още жив. Той разтърси жена си, обезпокоен от упорството на старика.

— Я виж, Феми, той все още не иска да свърши. Какво ще правим сега, а?

Знаеше, че тя дава добри съвети.

Жената отговори:

— Не ще изкара деня, сигурна съм в това. Няма от какво да се плашим. Дано само кметът няма нищо против да го погребем утре; нали тъй направиха и с чичо Ренар, бащата, който умря точно по сеитба.

Той беше убеден от правилното разсъждение и се запъти към нивите.

Жена му изпече сладките, след това свърши и останалата домашна работа.

На обед старикът все още не беше умрял. Всички надничари, наети за прекопането на зеленчука, дойдоха заедно да погледат стария, който се бавеше да си отиде. Всеки каза по нещо, след това отидоха на полето.

В шест часа, когато се върнаха, старикът все още дишаше. Тогава зет му се изплаши.

— Какво да правим сега, Феми?

Тя също не знаеше какво да реши. Отидоха да потърсят кмета. Той обеща, че ще се направи, че не вижда и ще позволи погребението

да стане утре. Санитарният чиновник, когото също посетиха, обеща — за да накара чичо Шико да се чувства задължен към него — да издаде смъртния акт с по-стара дата. Мъжът и жената се прибраха успокоени.

Легнаха си и заспаха както предишната вечер, като смесваха шумното си дишане със слабото дишане на старика.

Когато се събудиха, той все още не беше умрял.

* * *

Тогава те се ужасиха. Стояха прави до възглавницата на бащата, като го гледаха с недоверие, сякаш той умишлено бе пожелал да им изиграе мръсна шега, да ги измами, да упорствува ей тъй, за собствено удоволствие; най-много му се сърдеха за времето, което ги караше да губят заради него.

Зетят запита:

— Какво ще правим сега?

Жената също не знаеше — отговори му:

— Взе да ми додява вече.

Нямаше никаква възможност да се предупредят поканените, които всеки миг можеха да пристигнат. Решиха да ги чакат и да им обяснят положението.

Към седем без десет се появиха първите поканени. Жените, цели в черно, покрили главите си с големи шалове, пристъпваха с тъжно изражение. Мъжете, пристегнати в сукнените си жакети, вървяха по-свободно, двама по двама, като разговаряха за работите си.

Чичо Шико и жена му, объркани, ги приеха, като се вайкаха и изведнаж и двамата едновременно, приближавайки се до първата група, заплакаха. Обясняваха случката, разправяха колко неудобно се чувствуват от всичко това, предлагаха столове, суетяха се, извиняваха се, мъчеха се да докажат, че всеки на тяхно място би направил същото, говореха непрекъснато, станали изведнаж толкова бърбиви, че не даваха възможност на никого да им отговори.

Минаваха от един на друг гостенин и говореха:

— Не можем да допуснем такова нещо; не беше за вярване да изтрае до днес.

Гостите, изненадани и малко разочаровани, като хора, които пропускат някакво дългоочаквано тържество, не знаеха какво да правят, едни от тях стояха прави, други седяха. Някои поискаха да си тръгнат, но чичо Шико ги задържа.

— Ще похапнем все пак нещичко, направихме сладки; трябва да се възползуваме от случая.

При тези думи лицата просветнаха. Всички започнаха да разговарят тихо. Малко по малко дворът се изпълваше и тези, които бяха дошли първи, съобщаваха новината на новопристигналите. Шушукаха си нещо, тъй като мисълта за сладките разведряваше духовете.

Жените влизаха вътре да погледат умиращия. Те се кръстеха пред леглото, измърморваха някаква молитва и излизаха. Мъжете, които тази гледка привличаше много по-малко, хвърляха по един поглед през отворения прозорец.

Госпожа Шико разказваше за агонията:

— Вече два дни е все тъй, ни по-добре, ни по-зле, ни напред, ни назад! Хърка, ще рече човек, че е някаква помпа, останала без вода.

* * *

След като всички гости видяха агонизиращия, помислиха и за закуската и понеже поканените бяха много и не можеха да се поберат в кухнята, извадиха масата пред вратата.

Поставени в две големи блюда, четирите дюзини сладки, златисти и апетитни, привличаха погледите. Всеки протягаше ръка, за да вземе своя дял, страхувайки се, че няма да има достатъчно. Но накрая четири сладки останаха.

Чичо Шико продума с пълна уста:

— Ако ни видеше бащата, щеше да му стане криво. Той ги обичаше много приживе.

Един пълен жизнерадостен селяк каза:

— Няма да може да си хапва повече. Всеки по реда си.

Това разсъждение никак не натъжи гостите, то дори ги развесели. Наистина сега беше техен ред да ядат сладки.

Госпожа Шико, ядосана от направените разходи, слизаше непрекъснато до избата, за да точи ябълково вино. Оканиците идваха една след друга и веднага се изпразваха. Сега гостите се смееха, говореха високо и започваха да крещят, както се крещи на гуляй.

Изведнаж една стара селянка, която беше останала до леглото на умирация, задържана от някакъв особен, примесен със силно любопитство страх от това, което скоро щеше да ѝ се случи и на нея самата, се появи на прозореца и извика с пронизителен глас:

— Помина се! Помина се!

Всички млъкнаха. Жените пъргаво наставаха, за да отидат да видят.

Действително старецът беше умрял. Не хъркаше вече. Мъжете се поглеждаха, свеждаха очи, чувствуваха се неловко. Не бяха още съдъкали сладките. Ех, намери кога да умре той дъртак!

Сега съпрузите Шико не плачеха вече. Всичко беше свършено и те се бяха успокоили. Повтаряха непрекъснато:

— Знаехме си, че не можеше да продължи дълго. Ако само се беше решил тази нощ, нямаше да имаме всички тези неприятности.

Все едно, нали се беше свършило. Щяха да го погребат в понеделник и туй то — отново щяха да си хапнат сладки по случая.

Поканените се разотидоха, като разговаряха за случката, доволни все пак, че бяха видели всичко и че си бяха похапнали.

Когато мъжът и жената останаха съвсем сами, между четири очи, тя каза с изкривено от яд лице:

— Значи трябва отново да се изпекат четири дузини сладки! Ех, ако само се беше решил тази нощ!

А мъжът, по-примирен, отвърна:

— Нищо, нали няма да е всеки ден я!

ВЕНДЕТА

Вдовицата на Паоло Саверини живееше заедно със синя си в малка бедна къщурка на крепостния насип на Бонифацио. Градът, разположен върху едно издадено разклонение на планината, на места дори надвиснал над самото море, гледа през осеяния с подводни скали пролив към по-ниския бряг на Сардиния. В самото подножие на града, от другата му страна, обгръщайки го почти изцяло, едно врязване на морето в скалистия бряг, приличащо на гигантски коридор, служи за пристанище; и по този воден коридор, след дълго криволичене, между двете му отвесни стени, малките италиански и сардински рибарски кораби, а всеки петнадесет дни и старият пухтящ рейсов параход от Аячио хвърлят котва почти до самите къщи.

Струпаните нагъсто къщи се открояват върху бялата планина като още по-бяло петно. Кацнали върху тези скали, извисяващи над страшната теснина, където сякаш никой кораб не би дръзнал да навлезе, те приличат на гнезда на диви птици. Вятърът безспирно измъчва морето, измъчва голия, разяден от него и едва покрит с храсти бряг; той нахълтва в протока, опустошавайки бреговете му. Ивиците белезникава пяна, закачени о тъмните издатини на безбройните подводни скали, които прорязват навред вълните, приличат на парчета от разкъсани платна, плуващи и мятаци се върху водната повърхност.

Къщата на вдовицата Саверини, прилепнала до самия край на отвесния бряг, гледаше с трите си прозорци към този див и безрадостен простор.

Вдовицата живееше тук сама със сина си Антоан и кучката Семиянта, едро и мършаво животно, с дълга и твърда козина, от породата на овчарските кучета. Младежът ходеше с нея на лов.

Една вечер след някаква свада Антоан Саверини бе убит подло с удар с нож от Никола Раволати, който още същата нощ избяга в Сардиния.

Когато на старицата-майка донесоха тялото на сина ѝ, прибрано от случайни минувачи, тя не заплака, но остана дълго време загледана

в него; след това, като простря набръчканата си ръка над трупа, тя му обеща вендата. Старата жена пожела да остане сама и се затвори в къщата с трупа и кучката, която виеше. Животното виеше безспирно, изправило се до краката на мъртвеца, с протегната към своя господар муцуна и подвита между краката си опашка. И то, и майката не помръдваха; старицата, надвесена сега над тялото, гледаше с втрещен поглед и ронеше безмълвно едри сълзи.

Младежът, облечен в груба сукнена куртка, пробита и разкъсана на гърдите, лежеше по гръб и сякаш спеше; но той беше изцапан навсякъде с кръв: по ризата, раздрана, за да му дадат първа помощ; по жилетката, по панталоните, по лицето, по ръцете. Парчета съсирена кръв се бяха полепили по брадата и косите му.

Старицата започна да му говори. При звука на нейния глас кучката млъкна.

— Нищо, нищо, ти ще бъдеш отмъстен, малки мой, момчето ми, бедно мое дете. Спи, спи, ти ще бъдеш отмъстен, чуваш ли? Твоята майка ти го обещава. А майката удържа винаги думата си, знаеш добре това.

Тя се наведе бавно към него и прилепи студените см устни върху мъртвите му устни.

Тогавя Семейнта отново зави. Тя надаваше проточен еднообразен стон, сърцераздирателен и ужасяващ.

Двете, жената и кучката, стояха така чак до сутринта.

Погребаха Антоан Саверини на следния ден и скоро никой не говореше вече за него в Бонифацио.

* * *

Той нямаше нито братя, нито близки братовчеди. Нямаше нито един мъж, за да извърши вендетата. Единствено старицата, майка му, мислеше за нея.

Тя гледаше от сутрин до вечер оттатък пролива, на отвъдния бряг, една бяла точка. Това беше малко сардинско селце, Лонгосардо, където търсят убежище корсиканските бандити, когато преследвачите са по петите им. Селцето е почти изцяло населено с тях; те чакат тук, точно срещу брега на родината си, удобния момент, когато ще могат

отново да се прехвърлят отвъд, да се завърнат в макито^[1]. Старата жена знаеше, че Никола Раволати беше намерил убежище в това село.

Тя седеше по цял ден съвсем сама на прозореца си, гледаше нататък и мислеше за отмъщение. Как щеше да се справи сама, немощна, пред прага на смъртта! Но тя беше обещала, беше се заклела над трупа. Не можеше да забрави, не можеше да чака. Какво щеше да направи? Не спеше вече по цели нощи, не намираше вече ни мир, ни покой и упорито мислеше как да отмъсти. Кучката дремеше в краката ѝ и понякога вдигаше глава и виеше към далечината. Откакто господарят ѝ не беше тук, тя често виеше така, сякаш го зовеше, сякаш безутешната ѝ животинска душа беше запазила за него незаличим спомен.

И ето че една нощ, когато Семиянта беше започнала пак да вие, на старицата изведнаж ѝ дойде наум една мисъл, която би хрумнала на някой отмъстителен и свиреп дивак. Тя я обмисляше чак до сутринта; после стана още при първите проблясъци на зората и отиде на черква. Просна се върху каменните плочи, падна по очи пред бога и се моли, заклинайки го да ѝ помогне, да я подкрепи, да даде на бедното ѝ изтощено тяло нужните сили, за да отмъсти за сина си.

После се прибра. В двора си имаше една стара бъчвичка, в която събираха дъждовната вода; старицата я преобърна, изпразни я и я закрепил за земята с колове и камъни; след това завърза Семиянта за тази колибка и се прибра.

Сега тя обикаляше безспирно из стаята си, с поглед, прикован постоянно върху сардинския бряг. Убиецът беше там.

Кучката ви през целия ден и през цялата нощ. Сутринта старицата ѝ занесе вода в една паничка, и нищо повече — нито чорба, нито хляб.

Изтече още един ден. Изтощената Семиянта спеше. На другия ден очите ѝ блестяха, козината ѝ беше настръхнала и животното изпъваше отчаяно веригата си.

Старицата пак не ѝ даде нищо да яде. Изпадналото в ярост животно лаеше с дрезгав глас. Изтече още една нощ.

Тогава, на следното утро, старата Саверини отиде при съседа си и го помоли да ѝ даде два наръча слама. След това взе едни стари дрипи, които някога бе носил нейният мъж, натъпка ги със слама и направи някакво подобие на човешко тяло.

Тя заби в земята, пред колибката на Семиянта, един прът и завърза на него чучелото, което по този начин изглеждаше исправено. После му направи глава от вързоп старо бельо.

Кучката гледеше учудено този сламен човек и мълчеше, макар че гладът я мъчеше.

Тогава старицата отиде и купи от колбасаря дълго парче черна кървавица. След като се върна у дома си, запали огън на двора, близо до колибката на кучката, и започна да пече кървавицата. Обезумялата Семиянта скачаше, пенеше се, приковала очи върху печеното, чиято миризма проникваше чак до стомаха ѝ.

После старицата върза димящия колбас като свързка около врата на сламения човек. Тя дълго си игра да пристегне кървавицата около шията, сякаш искаше да я набие в нея. Когато свърши всичко, Саверини пусна кучката.

С чудовищен скок животното се добра до гърлото на чучелото и като опря лапите си на раменете му, започна да го разкъсва. То падаше на земята с парче от плячката си в уста, след това се нахвърляше отново, впиваше зъби във вървите, откъсваше парченце храна, пак падаше и отново се нахвърляше настървено. С мощни захапвания унищожаваше лицето, разкъсваше на парчета цялата шия.

Старицата, неподвижна и безмълвна, гледеше всичко това с пламнал поглед. После тя пак завърза кучката, остави я да погладува още два дни и повтори това странно упражнение.

За три месеца тя привикна кучката към този вид борба за придобиване на храната със собствените си зъби. Сега вече не я връзваше, но само с едно движение на ръката я караше да се нахвърля върху чучелото.

Беше я научила да го разкъсва, да го раздира дори когато на гърлото му нямаше прикрепена никаква храна. А после за награда ѝ даваше печена кървавица.

Щом видеше чучелото, Семиянта потръпваше, после извърщаше очи към господарката си, която ѝ извикваше със съскащ глас, като посочваше с пръст:

— Дръж!

Когато старата Саверини сметна, че времето беше дошло, тя отиде да се изповяда и една неделна утрин се причести с екзалтирана набожност, после се облече в мъжки дрехи и заприлича на стар

одърпан бедняк; спазари се с един сардински рибар, който я закара, заедно с кучката ѝ, на отвъдната страна на пролива.

Старата носеше в една платнена торба голямо парче кървавица. Семиянта гладуваше от два дни. Жената я дразнеше, като ѝ даваше непрекъснато да подушва вкусния колбас.

Те пристигнаха в Лонгосардо. Корсиканката вървеше, като накуцваше. Тя влезе в една хлебарница и запита къде живее Никола Раволати. Той беше захванал отново стария си занаят — столарството. Работеше сам в работилницата си.

Старицата бутна вратата и го повика:

— Хей, Никола!

Човекът се извърна; тогава, като пусна кучката, жената извика:

— Дръж, дръж, разкъсвай, разкъсвай!

Обезумялото животно се нахвърли върху човека и впи зъби в гърлото му. Той протегна ръце, стисна кучката и се строполи на земята. Няколко секунди той се гърчи, като риташе пода с крака; после застина неподвижно, а през това време Семиянта продължаваше да се впива в гърлото му, като го разкъсваше на парчета.

Двама съседни, които седяха пред вратите си, ясно си спомняха, че бяха видели как от столаря беше излязъл някакъв одърпан старик, придружен от черно мършаво куче, което, вървейки, ядяло нещо кафяво на цвят, подавано от господаря му.

Старицата се върна вечерта в дома си. Тази нощ тя спа добре.

---

[1] Маки (от корсиканското „макиа“) — местност, покрита с храсти и ниски дървета. — Б.пр. ↑

КОКО

В цялата околност наричаха чифлика на Люкасови „имението“. Никой не можеше да каже защо. Без съмнение селяните свързваха тази дума с представата за богатство и мощ, защото този чифлик беше безспорно най-обширният, най-заможният и най-уреденият в този край.

В огромния двор, обкръжен от пет реда великолепни дървета, за да пазят нискораслите и нежни ябълкови дървета от буйния вятър, духащ откъм полето, се издигаха дълги, покрити с керемиди постройки за складиране на фураж и зърно, хубави обори, изградени от кремъчни камъни, конюшни за тридесет коня и жилищен дом от червени тухли, който приличаше на малък замък.

Торищата бяха добре поддържани; кучетата живееха в малки колибки, а сред високата трева сновяха множество домашни птици.

Всеки ден на обед около дългата кухненска маса, където супата димеше в един голям фаянсов съд, украсен със сини цветя, седяха петнадесет души — господари, ратаи и слугини.

Животните — коне, крави, свине и овце, бяха охранени, чисти и добре гледани, а чичо Люкас, висок мъж, с голям корем, обхождаше по три пъти на ден стопанството, като следеше всичко и мислеше за всичко.

В дъното на конюшната държаха от милосърдие един много бял кон, който стопанката искаше да храни до самата му смърт, защото го беше отгледала сама, не бе позволила да го продадат, понеже някакви спомени я свързваха с него.

Един петнадесетгодишен хлапак, на име Изидор Кювал, наричан по-просто само Зидор, се грижеше за този инвалид — през зимата му даваше дажба от сено и овес, а през лятото трябваше да отива по четири пъти на ден на ливадата да премества кола, за който го връзваха, за да има винаги прясна трева за коня.

Почти схванатото животно повдигаше с мъка натежалите си крака, надебелени в коленете и подути над копитата. Козината му,

която вече не виждаше никога чесало, приличаше на бели коси, а извънредно дългите му клепки придаваха на очите му тъжно изражение.

Когато отвеждаше коня на пасбището, Зидор трябваше да го тегли постоянно, защото животното вървеше съвсем бавно; хлапакът крачеше наведен, задъхан, проклинаше го и се ядосваше, че трябва да се грижи за тази стара кранта.

Ратаите, като виждаха какъв яд изпитва хлапакът към Коко, се забавляваха с това и говореха постоянно за коня на Зидор, за да дразнят момчето. Другарите му се шегуваха с него. В селото го наричаха Коко-Зидор.

Ратайчето беснееше и постепенно в него се породило желание да си отмъсти на коня. То беше мършаво, дългокрако момче, много мръсно, с червеникави, гъсти, твърди и щръкнали коси. Имаше глупав вид, говореше със заекване, думите излизаха неимоверно трудно от устата му, сякаш мислите му не можеха да се образуват в грубото му и тъмно съзнание.

То отдавна се чудеше защо още държат Коко и се възмущаваше, че за това безполезно животно се пилееше храна. Щом като Коко не вършеше вече никаква работа, струваше му се несправедливо да го хранят, струваше му се възмутително да се хаби овесът — овесът, който беше толкова скъп — за тази схваната кранта.

И често пъти въпреки нареждането на чичо Люкас хлапакът намаляваше храната на коня, като му даваше само половин дажба овес и пестеше от сеното и от сламата за постилка. В тъмното му детинско съзнание растеше омраза — омразата на алчен селянин, на лукав, свиреп, груб и подъл селянин.

* * *

Когато настъпи пак лятото, Зидор трябваше отново да ходи на ливадата, за да „развежда“ животното. Мястото беше далеч. Хлапакът от ден на ден все повече се разяряваше, тръгваше всяка сутрин с тежки крачки през житата. Хората, които работеха на полето, му подвикваха подигравателно:

— Ей, Зидор, много здраве на Коко от мен.

Момчето не отговаряше нищо, но когато минеше край някой плет, то отчупваше една пръчка и щом преместеше кола, изчакваше, докато конят почне отново да пасе — после се промъкваше предателски зад него и го шибаше по долната част на краката. Животното се мъчеше да побегне, да рита, да избегне ударите и изпънало въжето, обикаляше около кола си, сякаш се намираще в затворен манеж. А момчето продължаваше да го удря яростно, ожесточено, като тичаше зад него със стиснати от гняв зъби.

След това то си тръгваше бавно, без да се извъръца, а конят, чиито ребра се издуваха и спадаха, задъхан от тичането, го следеше със старческите си очи. Той навеждаше отново костеливата си бяла глава към тревата едва когато синята блуза на селянчето изчезнеше в далечината.

Тъй като нощите бяха топли, сега оставяха Коко да ноцува на открито там, до самия край на дола, зад гората. Единствен Зидор отиваше да го наглежда.

Момчето се забавляваше още и като замерваше коня с камъни. То сядаше на десетина крачки от него върху някоя купчинка земя, обрасла с трева, и прекарваше тъй около половин час, като запращаше от време на време някой остър камък по крантата, която, вързана за кола, стоеше и гледаше непрекъснато своя неприятел, без да посмее да пасе, докато той не си тръгнеше.

Но в главата на ратайчето се въртеше постоянно мисълта: „Защо да се храни този кон, който не върши вече нищо?“ Струваше му се, че тази жалка кранта крадеше от храната на другите, крадеше имота на хората, божиите блага, крадеше дори самия него, Зидор, който работеше.

Тогава всеки ден малко по малко, като преместваше кола с въжето, хлапакът започна да намалява площта на ивицата, която конят опасваше.

Животното гладуваше, слабееше, чезнеше. Твърде слабо, за да скъса въжето си, то протягаше муцуната си към високата зелена и лъскава трева, която беше толкова наблизко и чийто лъх чувствуваше, без обаче да може да я достигне.

Но ето че една сутрин на Зидор му хрумна една мисъл — да не премества повече кола на Коко. Дотегнало му беше да отива толкова далеч заради този скелет.

Но все пак този ден хлапакът дойде, за да се наслаждава на отмъщението си. Разтревоженото животно го гледаше. Този път той не го би. Разхождаше се около него с ръце в джобовете. Престори се дори, че го отвежда на друго място, но заби кола точно в същата дупка и си тръгна, възхитен от хрумването си.

Като видя, че момчето си отива, конят зацвили призивно, но то започна да тича и го остави сам, съвсем сам в дола, добре вързан за кола, около който нямаше нито стръкче трева, което животното би могло да достигне с уста.

Изгладнелият кон се опита да достигне сочната зеленина, която докосваше с края на ноздрите си. Застана на колене, изпъна шия и протегна големите си изцапани с пяна бърни. Напразно. През целия ден старият кон се изтощаваше от напразни и страшни усилия. Гладът го разкъсваше и ставаше още по-непоносим от гледката на зелената трева, разпростряла се чак до хоризонта.

Ратайчето не се върна повече през този ден. То скита из гората, търсейки птичи гнезда.

На следния ден дойде отново. Изнемощелият Коко се беше излегнал. Когато забеляза момчето, той се изправи, очаквайки най-сетне да го отведат на друго място.

Но селянчето дори не се докосна до дървения чук, захвърлен сред тревата. То се приближи, изгледа животното, удари го по носа с буца пръст, която се пръсна върху белите косми, и си тръгна отново, като си подсвиркваше.

Конят остана прав, докато можеше да вижда момчето; после, чувствувайки, че опитите му да достигне тревата ще бъдат напразни, той полегна отново на едната си страна и затвори очи.

Зидор не дойде на другия ден.

Обаче когато на следната утрин се приближи към все тъй проснатия Коко, откри, че конят е умрял.

Той постоя пред него, като го гледаше, доволен от делото си и същевременно изненадан, че всичко беше вече свършило. Побутна го с върха на обувката си, повдигна единия му крак, после го пусна да падне, седна върху трупа и остана така, с приковани върху тревата очи, без да мисли за нищо.

Завърна се в чифлика, но не каза нищо за случката, защото искаше да поскита още през онези часове, когато обикновено отиваше

да премести кола.

На следния ден отиде да види коня. Цяло ято врани отлетя при приближаването му. Безброй мухи гъмжаха по трупа и бръмчаха наоколо.

Когато се прибра, момчето събщи новината. Животното беше толкова старо, че никой не се изненада. Стопанинът каза на двама ратаи:

— Вземете лопати и изкопайте един трап там, където лежи, на самото място.

И ратаите заровиха коня точно на това място, където беше умрял от глад.

И подхранената от това бедно тяло трева израсна гъста, яркозелена и буйна.

ПРОСЯКЪТ

Той беше познал и по-добри дни въпреки своето нещастие и недъга си.

Когато беше петнадесетгодишен, една кола премаза краката му по главния път за Варвий. И оттогава просеше, като се влачеше по пътищата и из дворищата на чифлиците, клатушкайки се на патериците си, които издигаха раменете му до ушите. Главата му изглеждаше хлътнала между две планини.

Беше подхвърлено дете, намерено от свещеника на Бийет в един ров в навечерието на задушница и затова го кръстиха Никола Тусен^[1]; отгледано по милост, останало без всякакво образование, осакатяло, след като изпи няколко чашки ракия, предложени му от селския хлебар ей тъй, за да се пошегува, то стана оттогава скитник и не знаеше нищо друго, освен да протяга ръка.

Едно време баронеса д'Авари му бе разрешила да спи в нещо като колибка, пълна със слама, до кокошарника на чифлика, който беше близо до замъка — тогава и през най-хладните дни беше сигурен, че ще намери винаги парче хляб и чаша ябълково вино в кухнята. Често получаваше и по някоя и друга дребна монета, която старата дама му хвърляше от високата си веранда или от прозорците на своята стая. Сега тя не беше вече жива.

В селата не му даваха почти нищо: познаваха го твърде добре; беше им дотегнало да го гледат от четиридесет години насам да мъкне от къщурка на къщурка дрипавото си и обезформено тяло с дървените си патерици. Въпреки това по никакъв начин не искаше да се махне оттам, защото не познаваше нищо друго на света, освен този кът от земята, тези три-четири селца, където влачеше жалкия си живот. Той си беше определил граници за своята просия и за нищо на света не би преминал пределите, които по навик не прекриваше.

Не знаеше дали светът продължаваше и оттатък дърветата, които закриваха погледа му. Не се и питаше. И когато селяните, на които им беше дотегнало да го срещат постоянно в покрайнините на своите

ниви или някъде из рововете, му викнеха: „Защо не отидеш и в другите села, а се влачиш постоянно тъдява?“, той не отговаряше и се отдалечаваше, обхванат от смътен страх от непознатото, от страха на бедняка, който се бои несъзнателно от хиляди неща — от новите лица, от обидите, от подозрителните погледи на хората, които не го познаваха, и особено от стражарите, които вървят на двойки по пътищата и заради които се криеше инстинктивно в храсталаците или зад някоя купчина камъни.

Когато ги забелязваше в далечината с блестящите им на слънцето униформи, той проявяваше изведнъж някаква странна, чудовищна пъргавина, за да успее да се добере до някое скрито място. Строполяваше се с патериците си, падаше като дрипа и се свиваше на топка, ставаше съвсем малък, незабележим, спотайваше се като заек в дупката си, слял тъмните си дрипи със земята.

При това никога не беше имал работа с тях. Но носеше това в кръвта си, сякаш беше получил този страх и тази хитрост от родителите си, които никога не бе познавал.

Нямаше убежище, нямаше покрив, нямаше колиба, нямаше подслон. Лете спеше навсякъде, а зимно време се промъкваше много ловко в плевниците или в оборите. Офейкваше винаги, преди да са открили присъствието му. Познаваше всички дупки, през които можеше да се проникне в постройките, тъй като употребата на патериците беше придала на ръцете му удивителна сила, катереше се до сайвантите, където натрупваха фуража, само с помощта на мишците си и престоляваше там понякога по четири-пет дни, без да шавне, ако беше събрал достатъчно припаси преди това при обиколката си.

Живееше като горски звяр сред хората, без да познава някого, без да обича някого, като предизвикваше у селяните само един вид равнодушно презрение и примирена враждебност. Бяха го кръстили „Камбаната“, понеже се люлееше върху патериците си като някоя камбана между стойките си.

Не беше ял от два дни. Вече никой не му даваше нищо. Омръзнал беше най-сетне на всички. Селянките, застанали на вратите си, му викаха отдалеч, когато го виждаха, че приближава:

— Я се махай оттук, нехранимайко такъв! Само преди три дни ти дадох парче хляб!

Той се завърташе на патериците си и се отправяше към съседната къща, където го посрещаха по същия начин.

Жените си подвикваха една на друга от вратите:

— Ами че няма да седнем да хрантутим този мързеливец през цялата година я!

Но мързеливецът имаше нужда от храна всеки ден.

Той беше пребродил Сент-Илер, Варвий и Бийет, без да събере нито стотинка или да получи някоя суха кора хляб. Единствената му надежда беше в Турнол, но за да стигне дотам, трябваше да премине две мили по главния път, а се чувствуваше толкова уморен, че едва се влачеше, тъй като коремът беше празен като джобовете му.

И все пак той тръгна.

Беше през декември, студен вятър духаше над нивята и свиреше в оголените клони; облаците тичаха по ниското и мрачно небе, сякаш бързаха за някъде. Недъгавият вървеше бавно, като местеше патериците си една след друга с мъчително усилие и пристъпваше с единия си останал недъгав крак, който завършваше с изкуствено ходило, завито в някакви дрипи.

От време на време сядаше в крайпътния ров и си почиваше по няколко минути. Гладът пораждаше в обърканата му и загрубяла душа чувство на отчаяние. Мислеше само за едно — да яде, но не знаеше как да го постигне.

Цели три часа се мъчна по дългия път; след това, като забеляза дърветата на селото, ускори движенията си.

Първият селянин, когото срещна и комуто поиска милостиня, му отвърна:

— Пак ли се връщаш, стари хитрецо? Няма ли най-сетне да се отървем някога от теб?

„Камбаната“ се отдалечи. Нагрубяваха го от врата на врата, отпращаха го, без да му дадат нещо. Въпреки това той продължаваше търпеливо и упорито обиколката си. Не можа да изпроси нито едно су.

Тогава обходи чифлиците, като вървеше през размекнатите от дъжда ниви, изтощен до такава степен, че не можеше да повдига вече патериците си. Изгониха го отвсякъде. Беше един от онези студени и тъжни дни, когато сърцата са затворени, когато духовете са раздразнени, когато душата е мрачна, а ръката не се разтваря нито за да даде, нито за да помогне.

Като обходи всички къщи, които познаваше, той се строполи в ъгъла на един ров, който се простираше край двора на чичо Шике. После „се откачи“, както казваха, за да изразят начина, по който се смъкваше между патериците си, плъзгайки ги под мишниците си. Остана дълго време неподвижно, измъчван от глад, но твърде много оскотял, за да може да осъзнае бездънната си мизерия.

Не знаеше какво очаква и седеше с онази смътна надежда, която живее постоянно в нас. Чакаше в ъгъла на двора под ледения вятър тайнствената помощ от небето или от хората, на която винаги се надява човек, без да пита нито как, нито защо, нито чрез кого би могла да му дойде. Няколко черни кокошки минаваха край него, търсейки храна в земята, която храни всички живи същества. Те клъвваха с човките си по някое зрънце или невидима буболечка, а след това продължаваха бавно и уверено да търсят.

„Камбаната“ ги наблюдаваше, без да мисли за нещо определено; тогава му дойде по-скоро в корема, отколкото в главата, по-скоро усети, отколкото помисли, че някоя от тези животинки би била много вкусна за ядене, изпечена върху огън от сухи клони.

И през ум не му мина мисълта, че ще извърши кражба. Взе един камък и понеже беше сръчен, улучи и уби на място най-близката до него птица. Кокошката падна настрани, потръпвайки с криле. Другите избягаха, като се клатушкаха върху тънките си крака, а „Камбаната“ се изправи отново на патериците си и тръгна да прибере своя лов с движения, подобни на тези на кокошките.

Той беше почти стигнал до малкото черно телце с обагрена в червено главичка, когато ужасен удар в гърба го накара да изтърве патериците си и да се отърколи на десет крачки напред. И разяреният чичо Шике се нахвърли върху крадеца и го смаза от бой, удряйки като бесен, както може да удря ограбен селянин — с юмруци и крака той налагаше цялото тяло на недъгавия, който не можеше да се брани.

Дойдоха и хората от чифлика и на свой ред, заедно с господаря си, започнаха да бият безмилостно просяка. След това, когато се умориха да го блъскат, те го вдигнаха и го отнесоха в дърварника, където го затвориха, докато в същото време други отидоха да извикат стражарите.

„Камбаната“, полумъртъв, потънал в кръв и почти умиращ от глад, остана да лежи на земята. Настъпи вечерта, след това нощта,

дойде и зората. Той все още не беше ял нищо.

Към обед се появиха стражарите и отвориха предпазливо вратата, очаквайки съпротива, тъй като чичо Шике твърдеше, че бил нападател от просяка и че се защищавал с голяма мъка.

Старшията извика:

— Хайде ставай!

Но „Камбаната“ не можеше вече да се помръдне; той се опита напразно да се изправи на патериците си, но не успя. Помислиха, че се преструва, че хитрува, че проявява зла воля на разбойник; тогава двамата стражари го хванаха и като го блъскаха грубо, го поставиха насила на патериците му.

Той беше обхванат от страх, вроден страх от жълтите стражарски ремъци, страха на дивеча пред ловеца, на мишката пред котката. И със свръхчовешки усилия успя да се закрепил прав.

— Хайде тръгвай! — каза старшията.

Той тръгна. Всички от чифлика бяха дошли да го видят. Жените му показваха юмрук, мъжете му се присмиваха, оскърбяваха го — паднал им беше най-сетне в ръцете! Добре се отърваха от него!

Недъгавият се отдалечи между двамата пазачи. Успя да намери в себе си онази отчаяна енергия, която се изискваше от него, за да продължи да се влачи до вечерта отъпял, несъзнаващ това, което му се беше случило, прекалено уплашен, за да може да разбере нещо.

Хората, които го срещаха, се спираха, за да го погледат, а селяните мърмореха:

— Някой крадец сигурно!

Привечер стигнаха седалището на кантона. Той не беше идвал никога дотук. Не разбираше нито какво става, нито какво можеше да му се случи. Всички тези страшни, непредвидени неща, тези нови къщи и лица го поразяваха.

Не произнесе нито дума, понеже нямаше какво да каже, не разбираше вече нищо. Впрочем от много години той не говореше с никого и почти беше изгубил способността да си служи с езика си; пък и мисълта му беше твърде неясна, за да може да я изрази с думи.

Затвориха го в градския затвор. Стражарите не помислиха, че той може би има нужда от храна, и го оставиха така до следния ден.

Когато дойдоха призори, за да го разпитат, намериха го мъртъв на земята. Каква изненада!

---

[1] Празник на всички светии. — Б.пр. ↑

ОТЦЕУБИЙСТВО

Адвокатът поддържаше, че обвиняемият е луд. Как иначе можеше да се обясни това странно престъпление?

Една сутрин в тръстиките близо до Шату бяха открили два сплетени един в друг трупа на мъж и на жена — известни светски личности, богати хора, вече не млади и женени едва от предната година, тъй като жената беше овдовяла само преди три години.

Никой не знаеше да са имали някакви врагове, не бяха и ограбени. Изглежда, че ги бяха хвърлили от стръмния бряг в реката, след като ги бяха намушкали с дълго желязно острие.

Следствието не разкриваше нищо. Разпитаните моряци не знаеха нищо; бяха вече на път да изоставят делото, когато един млад дърводелец от близко село, на име Жорж-Луи, по прякор „Буржоата“, се предаде на властите.

На всички въпроси той отговаряше все едно и също:

— Познавам мъжа от две години, а жената от шест месеца. Те идваха често при мен, за да им поправам стари мебели, понеже съм сръчен в занаята.

Когато го запитваха:

— Защо ги убихте?

Той упорито отговаряше:

— Убих ги, защото исках да ги убия.

Не можаха да изкопчат нищо повече.

Този човек без съмнение беше незаконородено дете, дадено на времето на дойка в селото, а след това изоставено. Казваше се само Жорж-Луи, но понеже, когато порасна, прояви необикновена интелигентност, вродена изтънченост и наклонности, които съвсем липсваха на другарите му, измислиха му прякор „Буржоата“; оттогава го назоваваха само така. Той минаваше за забележително сръчен в дърводелския занаят, който си бе избрал. Проявяваше се дори като резбар. Знаеха също, че е много пламенен човек, привърженик на nihilистичните и комунарските доктрини, разпален читател на

романи с кървави развързки, влиятелен избирател и умел оратор в откритите работнически или селски събрания.

* * *

Адвокатът поддържаше, че обвиняемият е луд.

И наистина как можеше да се допусне, че този занаятчия би убил най-добрите си клиенти, богати и щедри клиенти (той признаваше това), които от две години бяха направили при него поръчки за три хиляди франка, (книжката му доказваха това). Имаше само едно обяснение — лудост, фикс идея на декласиран човек, който си откъщава на двама буржоа заради всички други, и адвокатът умело намекна за прякора му „Буржоата“, който местните жители бяха прикачили на този изоставен човек. Той се провикна:

— Не е ли това ирония, и то ирония, способна да разпали още повече този нещастен момък, който няма ни баща, ни майка? Той е пламенен републиканец. Какво говоря? Той дори се числи към онази политическа партия, чиито привърженици Републиката доскоро разстрелваше и заточаваше и които днес тя приема с разтворени обятия, към онази партия, за която подпалването на сгради е един от принципите ѝ, а убийството — най-обикновено средство.

Тези мрачни доктрини, шумно приветствувани днес по публичните събрания, погубиха този човек. Той е слушал републиканци — жени дори, да, жени! — да изискват кръвта на г. Гамбета, кръвта на г. Греви; неговият болен дух им се е поддал; той е жадувал за кръв, за кръвта на хора от буржоазията!

Не той трябва да бъде осъден, господа, а Комуната!

Одобрителен шепот премина през залата. Чувствуваше се, че адвокатът е спечелил делото. Прокурорът не възрази повече.

Тогава председателят постави на подсъдимия обичайния въпрос:

— Обвиняеми, имате ли да добавите нещо във ваша защита?

Човекът стана.

Той беше нисък на ръст с лепеноруси коси, със сиви очи, втрещени и ясни. Силният, искрен и звучен глас, който прозвуча от устата на този крехък момък, рязко промени, още от първите му думи, мнението, което си бяха съставили за него.

Той говори високо, с декламаторски тон, но толкова ясно, че всяка негова дума се чуваше до дъното на голямата зала:

— Господин председателю, тъй като не желая да отида в лудницата и предпочитам по-скоро гилотината, ще ви разкажа всичко.

Аз убих този мъж и тази жена, защото те бяха мои родители.

А сега изслушайте ме и ме съдете.

Една жена ражда син и го дава някъде на дойка. Заинтересувала ли се е някога тя къде е отнесъл нейният съучастник малкото невинно същество, осъдено на вечна немотия, на позора на незаконородения и на нещо повече от това — на смърт, защото те са го изоставили, защото дойката, която е престанала да получава месечното си възнаграждение, би могла, както често се случва, да го остави да загине, да гладува, да умре от своята безпомощност!

Жената, която ме кърмеше, излезе честна, истинска жена, повъзвишена, повече майка от собствената ми майка. Тя ме отгледа. Но сгреши, като изпълни дълга си. Много по-добре е да се оставят да загиват тези клетки същества, подхвърлени по предградията, както се изхвърля сметта из градските покрайнини.

Израснах със смътното чувство, че нося върху себе си някакво безчестие. Един ден другите деца ме нарекоха „копеле“. Те не знаеха какво означава тази дума, която едно от тях беше дочуло от родителите си. Аз също не знаех, но го почувствувах.

Бях, мога да го кажа, едно от най-интелигентните деца в училище. Щях да стана почтен човек, господин председателю, може би по-издигнат дори от другите, ако родителите ми не бяха извършили престъплението да ме изоставят.

Те извършиха спрямо мен това престъпление. Аз бях жертвата, те — виновниците. Аз бях беззащитен, те — безмилостни. Те трябваше да ме обичат — отхвърлиха ме.

Аз им дължах живота си — но дар ли е животът? Във всеки случай моят беше само нещастие. След като позорно ме бяха изоставили, аз им дължах само отмъщение. Те извършиха спрямо мен най-нечовешката, най-срамната, най-чудовищната постъпка, която може да се извърши спрямо някое същество.

Оскърбеният човек удря; ограбеният си възвръща имуществото чрез сила. Излъганият, изиграният, изтерзаният човек убива; човекът, комуто са ударили плесница, убива; опозореният човек убива. Аз бях

по-ограбен, по-излъган, по-изтерзан, по-пребит морално, по-опозорен от всички онези, чийто гняв вие оправдавате.

Отмъстих за себе си, аз убих. Това беше мое законно право. Отнех им щастливия живот в замяна на ужасния живот, който те ми бяха наложили.

Ще започнете да говорите за отцеубийство! Но бяха ли мои родители тези хора, за които аз бях отвратително бреме, ужас, позорно петно; за които раждането ми е било цяло бедствие, а животът ми постоянна заплаха от позор! Те са търсили егоистична наслада, но се явило едно непредвидено дете. Премахнали детето. Сега бе дошъл моят ред да направя същото с тях.

И въпреки това напоследък аз дори бях готов да ги обикна.

Преди две години, както вече ви казах, мъжът, моят баща, дойде при мен за първи път. Не подозирах нищо. Той ми поръча две неща. По-късно узнах, че събрал някои сведения от свещеника, разбира се, под пълна тайна.

Идваше често; правеше поръчки и плащаше добре. Понякога дори разговаряхме за някои и други неща. Изпитвах известна симпатия към него.

В началото на тази година той доведе жена си, моята майка. Когато влезе, тя трепереше така силно, че помислих, че страда от някаква нервна болест. Помоли ме за стол и за чаша вода. Не промълви нито дума; разгледа моите мебели с някакъв безумен израз и отговаряше напосоки само с „да“ и „не“ на всички въпроси, които ѝ отправяше мъжът! Когато си отиде, реших, че е малко смахната.

Тя дойде отново следващия месец. Беше спокойна, владееше се. Този ден те останаха доста дълго на приказки и ми направиха голяма поръчка. Видях я още три пъти, без да се досетя за нещо, но ето че един ден тя започна да ме разпитва за моя живот, за детството ми, за родителите ми. Казах ѝ:

— Моите родители, госпожо, са били жалки създания — те са ме изоставили.

Тогава тя се хвана за сърцето и падна в безсъзнание. Веднага помислих: „Това е майка ми!“, но внимавах да не се издам. Искрах да продължи да идва.

Аз, от своя страна, също така събрах някои сведения. Узнах, че те са женени едва от миналия месец юли, тъй като майка ми овдовяла

само преди три години. Шушукаха, че са имали любов още докато бил жив първият ѝ съпруг, обаче нямаше никакво доказателство. Доказателството бях аз, доказателството, което отначало бяха скрили, а след това се бяха надявали, че ще унищожат.

Аз чаках. Тя се появи отново една вечер, както винаги придружена от баща ми. Този ден изглеждаше много развълнувана, не зная защо. Когато си тръгваше, ми каза:

— Желая ви доброто, понеже изглеждате честен и трудолюбив момък; безсъмнено един ден ще помислите за женитба; искам да ви помогна да си изберете свободно жената, която ще ви подхожда. Аз самата бях омъжена против волята си веднъж и знам колко тежко е това. Сега съм богата, без деца, свободна, господарка на парите си. Ето вашата зестра.

Тя ми подаде голям запечатан плик.

Погледнах я втренчено, след това ѝ казах:

— Вие сте моята майка?

Тя отстъпи три крачки и закри очите си, за да не ме гледа повече. А той, мъжът, моят баща, я подхвана с ръце и ми извика:

— Вие сте луд!

Отвърнах:

— Съвсем не. Знам много добре, че вие сте моите родители. Не можете да ме измамите така лесно. Признайте си и аз ще запазя тайната; няма да ви се сърдя; ще остана това, което съм — дърводелец.

Той отстъпваше към вратата, като продължаваше да подкрепя жена си, която започна да риде. Изтичах и заключих вратата, сложих ключа в джоба си и подхванах отново:

— Погледнете я най-сетне и отричайте все още, че е моя майка.

Тогава той се разгневи; беше силно пребледнял, ужасен от мисълта, че избягнатият досега скандал можеше да избухне неочаквано; че биха могли да изгубят изведнъж положението си, името си, честта си; той се задъхваше:

— Вие сте мерзавец, който иска да ни измъкне пари. Пък прави добро на народа, на тези нехранимайковци, подкрепяй ги, подпомагай ги!

Майка ми, обезумяла, повтаряше непрекъснато:

— Да си вървим, да си вървим!

Тогава, понеже вратата беше заключена, той извика:

— Ако не отключите незабавно, ще ви тикна в затвора за изнудване и насилие!

Все още се владеех; отворих вратата и видях как те потънаха в мрака.

Тогава изведнъж ми се стори, че току-що бях останал сирак, че бях изоставен, отритнат. Обзе ме страшна тъга, примесена с гняв, с омраза, с отвращение; като че ли цялото ми същество се възмущаваше — възмущаваше се чувството ми за справедливост, за правда, за чест, за отблъсната обич. Започнах да тичам край Сена, за да ги настигна, тъй като те трябваше да вървят по брега ѝ, за да стигнат до гарата при Шату.

Скоро ги настигнах. Нощта беше свършено тъмна. Приблжих се с вълчи стъпки по тревата, така че те не ме чуха. Майка ми продължаваше да плаче. Баща ми казваше:

— Вие сте виновна. Защо държахте толкова да го видите! Беше истинско безумие при нашето положение. Можехме да му правим добро отдалеч, без да излизаме наяве. Щом нямаше да го признаем за син, каква полза имаше от тези опасни посещения?

Тогава аз изскочих пред тях с умоляващ вид. Промълвих задавено:

— Ето, явно е, че сте мои родители. Отхвърлихте ме веднъж, ще ме отблъснете ли отново?

Тогава, господин председателю, той вдигна ръка срещу мен, заклевам ви се в честта си, в закона, в Републиката. Удари ме и когато аз го хванах за яката, извади от джоба си револвер.

Причерня ми пред очите, не помнех вече нищо, пергелът ми беше в джоба; започнах да го удрям с него, да удрям, докато можех.

Тогава тя започна да вика: „Помощ! Убиец!“, като скубеше брадата ми. Изглежда, че съм убил и нея също. Знам ли какво съм правил тогава!

След това, когато ги видях и двамата проснати на земята, хвърлих ги в Сена, без да мисля.

Това е. А сега, съдете ме.

* * *

Подсъдимият седна. След тези разкрития делото беше отложено за друго заседание. То ще се състои скоро. Ако ние бяхме съдебни заседатели, какво би трябвало да решим за това отцеубийство?

ЗВЕРЪТ НА ЧИЧО БЕЛОМ

Дилижансът за Хавър се готвеше да тръгне от Крикто; пътниците, събрани в двора на странноприемницата „Търговска“, държана от Маланден-син, чакаха да ги извикат по име.

Колата беше жълта, с колела, които някога трябва да са били също жълти, но сега бяха станали почти сиви от натрупаната по тях кал. Предните колела бяха съвсем малки; задните — високи и тънки — крепяха безформения, издут като търбух на животно сандък. Три бели кранти, които веднага привличаха вниманието с огромните си глави и кръглите си възлести колена, бяха впрегнати — едната отпред сама, а другите две зад нея — в тази чудовищна по външност и устройство таратайка. Конете сякаш бяха вече заспали пред това странно превозно средство.

Кочияшът Сезер Орлавил, дребен човек с голям корем, но много пъргав от това, че непрекъснато се катереше по колелата и покрива на дилижанса, със зачервено от чистия въздух, дъжда, вятъра и малките чашки лице, с очи, които вихрушките и градушките бяха привикнали да премигват постоянно, се появи на вратата на странноприемницата, като бършеше уста с опакото на ръката си. Пред краката на неподвижно застаналите селяни бяха поставени големи кръгли кошници, пълни с изплашени птици. Сезер Орлавил взе една по една кошниците и ги натъкми върху покрива на колата, след това внимателно нагласи и кошниците с яйца и най-сетне започна да подхвърля отдолу разни торбички със зърнени храни и малки пакети, обвити в кърпи, парчета плат или хартия. После отвори задната врата и като измъкна от джоба си един лист, започна да извиква имената на пътниците:

— Господин свещеникът от Горжвил.

Свещеникът, едър и як мъжага, широкоплещест и пълен, с червендалесто, добродушно лице, се приближи. Той повдигна полите на расото си, за да прекрачи стъпалото, както жените повдигат полите на роклята си, и се качи в колата.

— Учителят от Ролевоскле-Грине.

Дългият и плах учител, облечен в редингот до коленете, забърза към колата и на свой ред изчезна в отворената врата.

— Чичо Поаре, две места.

Високият и превит Поаре, изгърбен от ходене зад ралото, измършавял от недояждане, костелив, със суха немита кожа, се отправи към дилижанса. Жена му, дребна и слаба, прилична на уморена коза, го следваше, държейки с две ръце огромен зелен чадър.

— Чичо Рабо, две места.

Рабо се поколеба, понеже беше нерешителен по природа, и каза:

— Мен ли викаш?

Кочияшът, когото бяха прекръстили „Зевзека“, се готвеше да му отговори с някаква закачка, когато изведнъж Рабо полетя към вратата, блъснат напред от жена си, четвъртита и висока здравенячка, с голям и кръгъл като бъчва корем и дебели като бухалки ръце.

И Рабо се вмъкна в колата като плъх в дупката си.

— Чичо Каниво.

Едър и пълен селянин, по-тежък и от бик, огъна ресорите и на свой ред потъна в жълтия сандък.

— Чичо Белом.

Белом, висок и слаб човек, се приближи, изкривил врат на една страна, със страдалческо лице, като придържаше върху едното си ухо кърпа, сякаш го болеше непоносимо зъб.

Всички селяни носеха сини блузи върху старомодни и странни куртки от черен или зелен плат — бяха с официалните си дрехи, с които щяха да се покажат из улиците на Хавър, на главата си всеки беше поставил висока като кула копринена фуражка — върхът на елегантността в нормандското село...

Сезер Орлавил затвори вратата на своя сандък, после се изкачи на капрата и изплющя с камшика.

Трите коня сякаш се събудиха и разтърсиха шии — чу се слабо подрънкване на звънци.

Тогава кочияшът изкрещя с цяло гърло: „Дий!“, и шибна с всичка сила конете. Те се размърдаха, напънаха се и потеглиха в бавен и неравен ситен тръс. Зад тях колата, чиито стъкла и железни части се тресяха, вдигаше странен шум, сякаш беше тенекия, пълна със стъкла;

двата реда пътници се олюляваха ту напред, ту назад, като се клатушкаха и се друсаха при всяко разтърсване на колата.

Отначало всички мълчаха от уважение към свещеника, пред когото се стесняваха да разговарят. Той заговори пръв, тъй като беше приказлив и общителен човек.

— Е, чичо Каниво — каза той, — как е работата, върви ли, върви ли?

Грамадният селяк, който изпитваше симпатия към черковния служител поради приликата помежду им — по ръст, снажност и корем, — отговори усмихнато:

— Горе-долу, отче, горе-долу. Ами вие как сте?

— О, аз съм винаги добре — отвърна свещеникът и добави: — Ами вие, чичо Поаре, вие как сте?

— О, добре щеше да е, ако само рапицата не беше толкова слаба тази година, а пък тъкмо работата обърква човека.

— Какво да се прави, времената са тежки.

— Тежки са и още как — потвърди със стражарския си глас здравенячката на чичо Рабо.

Тя беше от едно съседно село и свещеникът я познаваше само по име.

— Вие ли сте дъщерята на Блондел? — запита я той.

— Да, аз се омъжих за Рабо.

Рабо, хилав, плах и доволен, поздрави усмихнато, като наведе силно главата си, сякаш искаше да каже: „Това съм аз — Рабо, за когото се омъжи дъщерята на Блондел.“

Изведнъж чичо Белом, който продължаваше да държи кърпата на ухото си, започна жално да стене. Той викаше: „Ой... ой... ой“, и тропаше с крака от непоносими болки.

— Зъбите ли ви болят така силно? — запита го свещеникът.

Селянинът прекъсна за миг скимтенето си, за да отговори:

— Съвсем не... отче... не зъбите, ухото... в дъното на ухото.

— Какво ви има на ухото? Бере ли?

— Не знам дали бере, но знам, че вътре ми е влязъл цял звяр, голям звяр, когато спях на сеното в плевника.

— Цял звяр ли? Сигурен ли сте?

— Дали съм сигурен ли? Както съм сигурен, че има рай, отче, защото зверът ми гложди ухото вътре. Яде ми главата, наистина ви

казвам, главата ми яде. Ох!... Ой... ой... ой... — и той отново затропа с крака.

Всички проявиха голямо любопитство към случая. Всеки даваше съвет. Поаре смяташе, че е паяк, а учителят — гъсеница. Той беше видял подобен случай в Кампюре, в Орн, където бе прекарал шест години — гъсеницата влязла в главата и излязла през носа. И онзи човек оглушал с едното ухо, понеже тъпанчето му се спукало.

— По-скоро ще да е червей — заяви свещеникът.

Чичо Белом продължаваше да стене, опрял наклонената си настрани глава на вратата, тъй като се беше качил последен.

— Ох! Ой... ой... ой... мисля, че е мравка, някоя голяма мравка, защото много силно хапе... Ето, ето, отче... тича... тича... Ох! Ой... ой... ой... каква мъка!...

— Ходи ли при лекар? — попита Каниво.

— Не, не съм още.

— Защо?

Страхът от лекаря сякаш излекува Белом.

Той се поизправи, без обаче да махне кърпата от ухото си.

— Защо ли? Изглежда, че на теб ти се дават пари на тези мързеливци. Лекарят щеше да дойде един, два, три, четири, пет пъти. Това прави две екю по сто су, две екю, разбра ли?... И какво щеше да ми направи този мързеливец? Кажеш ми, какво щеше да ми направи? Знаеш ли, а?

Каниво се засмя.

— Не, съвсем не знам. Ами къде отиваш сега така?

— Отивам в Хавър при Шанбрелан.

— Кой Шанбрелан?

— Онзи, знахарят де.

— Кой знахар?

— Онзи знахар, дето излекува баща ми.

— Баща ти ли?

— Да, баща ми, ехе-е, на времето.

— Какво му беше на баща ти?

— Болеше го кръстът и не можеше да помръдне ни ръка, ни крак.

— И какво му направи този твой Шанбрелан?

— Разтъпка му гърба като тесто, с две ръце. И му мина за два часа.

Белом си спомни, че Шанбрелан беше произнесъл някакви думи, но не посмя да каже това пред свещеника.

Каниво поде усмихнат:

— Да не би някой заек да е влязъл в ухото ти, а? Като е видял такъв гъсталак около тази дупка, сигурно я е помислил за леговището си. Чакай, сега ще го изгоня.

И Каниво постави шепи около устата си и започна да подражава лай на ловно куче. Той джафкаше, виеше, скимтеше, лаеше. Всички в колата започнаха да се смеят, дори и учителят, който никога не се смееше.

Но тъй като Белом, изглежда, се беше ядосал, задето се подиграват с него, свещеникът отклони разговора, като се обърна към здравенячката на Рабо:

— Вашето семейство, струва ми се, е много голямо, нали?

— Точно тъй, отче... Трудно се отглеждат деца.

Рабо потвърди с глава, сякаш казваше: „О, да, трудно се отглеждат деца.“

— Колко деца имате?

Тя заяви гордо, със силен и уверен глас:

— Шестнадесет деца, отче. Петнадесет от мъжа ми.

Рабо се усмихна още по-широко, като поклащаше глава. Да, той беше направил петнадесет деца, съвсем сам, той, Рабо! Жена му признаваше това. Значи нямаше никакво съмнение. Имаше защо да се гордее, дявол да го вземе!

Ами шестнадесетото от кого беше? Тя не каза това. Вероятно то е било първото ѝ дете? Сигурно другите знаеха всичко, защото не се изненадаха никак. Дори Каниво остана невъзмутим.

Но ето че Белом отново застана:

— Ох! Ой... ой... ой... човърка там в дъното... О... мъка...

Колата спря пред кафене „Полит“. Свещеникът каза:

— Ако налеем малко вода в ухото ви, може би ще го накараме да излезе. Искате ли да опитаме?

— Разбира се. Искам.

Всички слязоха, за да присъствуват на операцията.

Свещеникът поиска да му дадат леген, кърпа и чаша вода, след това каза на учителя да държи главата на пациента добре наклонена и

когато течността проникне в ушния канал, да обърне рязко главата на другата страна.

Но Каниво, който вече гледаше в ухото на Белом, за да види дали няма да открие гадинката с просто око, извика:

— Тю, дявол да го вземе, какъв мармалад! Това трябва да се отпуши някак, байно. Твоят заек никога няма да може да се измъкне от тази каша. Ще се залепи с четирите си крака на нея.

Свещеникът на свой ред огледа прохода и го намери твърде тесен и кален, за да се направи опит да се изгони гадинката. Учителят прочисти отвора с една кибритена клечка, обвита в малко парцалче. И тогава, сред общо вълнение, свещеникът изля в чистия вече канал половин чаша вода, която потече по лицето, по косите и по врата на Белом. После учителят извърна така рязко главата на пациента, сякаш искаше да я отвинти. В белия леген паднаха няколко капки. Всички пътници се струпаха да видят. Нямаше никаква гадинка.

Но ето че Белом заяви:

— Не чувствавам вече нищо.

Тогава свещеникът се провикна тържествуващ:

— Сигурно се е удавила.

Всички, доволни, се качиха отново в колата. Но едва потегли, и Белом нададе ужасен вик. Зверът се бе пробудил и се бе разсвирепял. Сега Белом дори твърдеше, че той е влязъл в главата му и че разкъсвал мозъка му. Нещастникът виеше толкова силно и така страшно се гърчеше, че жената на Поаре помисли, че го е обладал зъл дух и заплака, като се кръстеше. После болката поутихна и Белом каза, че „той“ обикалял вътре в ухото му. Селянинът показваше с пръст движението на гадинката, сякаш я виждаше и я следеше с поглед:

— Ето, сега се изкачва нагоре... ой... ой... ой... каква мъка!

Каниво стана нетърпелив:

— Водата го разяри този твой звяр. Сигурно и той е свикнал с виното.

Всички се разсмяха отново. Каниво поде:

— Когато пристигнем в кафене „Бурбьо“, сипни му малко ракийца и ще видиш, че няма да мръдне повече, честна дума.

Но Белом не можеше вече да понася болките. Той крещеше така силно, сякаш му вадеха душата. Свещеникът се видя принуден да

придържа главата му. Помолиха Сезер Орлавил да спре при първата срещната къща.

Колата скоро спря пред един чифлик, разположен до самия път. Отнесоха Белом в къщата и го поставиха да легне върху кухненската маса, за да повторят операцията. Каниво пак посъветва да смесят водата с ракия, за да опият и приспят гадинката, а може би и да я умъртвят. Но свещеникът предпочете да вземе оцет.

Този път изляха сместа капка по капка, за да може да проникне чак до дъното на ухото, след това я оставиха да постои така няколко минути.

Донесоха отново леген и двамата великани, свещеникът и Каниво, преобърнаха изведнъж лежащия Белом, а учителят започна да удря с пръсти по здравото ухо, за да може течността да изтече напълно от другото.

Дори сам Сезер Орлавил, с камшик в ръка, беше дошъл да гледа.

И изведнъж всички забелязаха на дъното на легена една малка тъмна точка, не по-голяма от луково семенце, която обаче шаваше. Беше бълха. Раздаде се вик на изненада, последван от гръмък смях. Бълха! А! И то каква! Каниво се пляскаше по бедрата, Сезер Орлавил плющеше с камшика, свещеникът ревеше като магаре, учителят се смееше така, като че ли кихаше, а двете жени издаваха малки весели викове, които приличаха на кудкудякане.

Белом, седнал на масата, беше поставил легена върху коленете си и наблюдаваше съсредоточено и злорадо победената гадинка, която мърдаше в капката вода.

Той изръмжа:

— Падна ли ми сега, мършо недна! — и се изплю върху нея.

Кочияшът, примрял от смях, повтаряше непрекъснато:

— Бълха, бълха, а! Падна ли ми, проклетнице, ах, проклетнице, проклетнице!

После, като се поуспокои, той извика:

— Хайде, на път! Доста време загубихме.

Пътниците се отправиха към колата, като продължаваха да се смеят.

Но ето че Белом, който пристигна последен, заяви:

— Аз ще се върна в Крикто. Нямам вече работа в Хавър.

Кочияшът му каза:

— Няма значение, плати си мястото.

— Дълга ти само половината, понеже не сме минали и половината път даже.

— Дължиш ми цялата такса, защото си запазил мястото до края.

Избухна спор, който скоро се превърна в яростна караница. Белом се кълнеше, че няма да даде повече от двадесет су, а Сезер Орлавил твърдеше, че няма да вземе по-малко от четиридесет.

Те крещяха, застанали лице срещу лице, очи в очи.

Каниво слезе отново от колата.

— Първо, дължиш четиридесет су на свещеника, чуваш ли? После по чашка на всеки от нас — това прави петдесет и пет, и сетне ще дадеш и дващсет су на Сезер. Ей, Зевзек, съгласен ли си така?

Кочияшът, който се зарадва много, че кесията на Белом ще олекне с цели три франка и шейсет и пет, отвърна:

— Съгласен.

— Хайде плащай!

— Няма да платя. Първо, свещеникът не е лекар.

— Ако не платиш, ще те кача отново в колата на Сезер и ще те откарам чак до Хавър.

И великанът сграбчи Белом за кръста и го вдигна като дете.

Чичо Белом разбра, че трябва да отстъпи — изкара кесията си и плати.

След това колата потегли отново към Хавър, а Белом пое обратно към Крикто; пътниците, които сега се бяха смълчали гледаха как се откроява сред белия път синята блуза на селянина, която се развяваше върху дългите му крака.

КРЪЩАВКА

— Моля, докторе, малко коняк?

— С удоволствие.

И старият морски лекар подаде чашката си и загледа как красивата течност със златисти отблясъци се заизкачва към стъкления ръб.

След това издигна чашката до очите си, погледна коняка срещу светлината на лампата, помириша го, сръбна няколко капки, които плъзна бавно по езика и по влажното и нежно небце, и каза:

— О, каква чудесна отрова! Или по-скоро, какъв съблазнителен убиец, какъв прелестен унищожител на цели народи.

Вие съвсем не го и познавате. Прочели сте наистина тази великолепна книга, озаглавена „Вертеп“, но не сте виждали като мен как алкохолът е изстребвал до крак цяло племе диваци, цяло малко негърско царство, същият този алкохол, докаран в малки издути бъчонки, разтоварвани от невъзмутими английски моряци с червеникави бради.

Но чакайте да ви разкажа какво видях, видях го със собствените си очи — съвсем необикновена и покъртителна драма, причинена от алкохола, — и то съвсем близо до нас, тук, в Бретан, в едно селце в околностите на Пон-л'Абе.

По онова време бях взел цяла година отпуск и живеех в полска къща, останала в наследство от баща ми. Вие познавате онези равни брегове, където вятърът свири денонощно сред трънаците, където срещаш тук-таме огромни, полегнали или изправени камъни, които някога са били богове и са запазили нещо тревожно в стойката, в положението, във формите. Винаги ми се струва, че ще оживеят и ще ги видя как вървят из полето с бавни, тежки крачки, с крачки на гранитни великани, или че ще литнат с грамадни каменни криле към рая на друидите.

Морето затваря и изпълва целия кръгзор, неспокойното море, пълно с черноглави подводни скали, обкръжени вечно от пяна,

прилични на кучета, които сякаш дебнат риболовците.

А хората се впускат в това страшно море, което само с един тласък на зеленикавия си гръб преобръща лодките им и ги поглъща като хапчета. Носят се с малките си кораби ден и нощ, смели, неспокойни и пияни. А те много често се напиват. „Когато бутилката е пълна — казват те, — можеш да видиш подводната скала, но когато е празна, нищо няма да видиш.“

Влезте в техните къщурки. Никога няма да намерите бащата там. И ако попитате някоя жена какво е станало с мъжа ѝ, тя ще посочи с ръка към мрачното море, което реве и храчи върху целия бряг бялата си слюнка. Една вечер, пийнал малко повече, той не се е завърнал. Най-големият ѝ син също. Тя има още четири сина, четири високи и яки руси юначаги. Скоро ще дойде и техният ред.

* * *

И така, живеех в полската си къща близо до Пон-л'Абе. Живеех сам със слугата си, стар моряк, и едно бретонско семейство, което пазеше къщата през моето отсъствие. Това семейство се състоеше от трима души — две сестри и един мъж, който се беше оженил за едната от тях и обработваше градината ми.

Но ето че тази година, към Коледа, жената на моя градинар роди момченце.

Бащата дойде да ме покани да му стана кръстник. Нямах как да му откажа и той взе от мен назаем десет франка — за черковни разноски, както ми обясни.

Тържеството беше определено за втори януари. От осем дни вече земята бе покрита с огромна, сивобелезникава и твърда снежна покривка, която изглеждаше безбрежна върху тази равна и ниска страна. Морето чернееше отвъд бялата равнина, виждаше се как се вълнува, как повдига широкия си гръб и търкаля вълните си, сякаш искаше да се нахвърли върху бледата си съседка, която беше като мъртва — толкова тиха, безжизнена и студена изглеждаше тя.

В осем часа сутринта чичо Керандек пристигна пред вратата ми заедно с балдъзата си, високата стрина Кермаган, и бабата-акушерка, която носеше детето, увито в одеяло.

Упътихме се към църквата. Дърво и камък се пукаше от студ — беше настъпил един от онези ужасни студове, от които кожата се напуква, а леденото им дихание изгаря и причинява непоносими болки. Мислех за нещастното малко същество, което носеха пред мен, и си казвах, че тези бретонци са действително от желязо, щом и новородените им могат да издържат такава разходка.

Пристигнахме пред църквата, но тя се оказа затворена. Свещеникът беше закъснял.

Тогава бабата седна на каменния парапет до входа на църквата и започна да разповива детето. Отначало помислих, че бебето е подмокрило пелените си, но после видях, че го съблече съвсем голо, съвсем, съвсем голо, горкото, голо сред ледения въздух. Приближих се към нея, възмутен от подобно неблагоприятие.

— Вие сте полудели! Ще го убиете!

Жената отговори спокойно:

— О, не, господарю, то трябва да чака господата-бога съвсем голо.

Бащата и лелята наблюдаваха всичко това напълно спокойно. Обичаят бил такъв. Ако не го изпълнели, щяло да се случи нещастие на новороденото.

Ядосах се, започнах да ругая бащата, заплаших го, че ще си отида, опитах се да покрия насила детето с нещо. Напразно. Бабата ми се изплъзваше и хукваше по снега, а тялото на пеленачето ставаше лилаво.

Тъкмо се готвех да оставя тези зверове, когато забелязах, че през полето се приближаваше свещеникът, придружен от клисаря и едно местно хлапе.

Изтичах при него и изразих буйно възмущението си. Той не се изненада, не ускори крачките си, не се разбърза.

— Какво да се прави, господине? — отвърна ми той. — Такъв е обичаят. Всички правят така. Не можем да им попречим.

— Но поне побързайте — извиках аз.

— Не мога да вървя по-бързо — отговори ми той.

И влезе в ризницата, а ние останахме в преддверието на църквата, където аз се измъчих, струва ми се, повече от горкото дете, което пищеше от хапливия студ.

Най-после вратата се отвори и ние влязохме, но детето трябваше да стои голо през време на цялата церемония.

Тя продължи безкрайно. Свещеникът изричаше със заекване латинските думи, които изскачаха от устата му и образуваха някаква, скандирана безсмислица. Той се движеше бавно като свещена костенурка, а белият му стихар вледеняваше сърцето ми, сякаш беше някаква друга снежна покривка, която свещеникът беше навлякъл, за да измъчва, в името на един безмилостен и жесток бог, тази гърчеща се от студ човешка личинка.

Най-после кръщението завърши по всички правила и бабата започна да увива в голямото одеяло измръзналото дете, което пищеше жално и пронизително.

Свещеникът, ми каза:

— Ако обичате, елате да подпишете документа.

Обърнах се към моя градинар.

— А сега, приберете се веднага — казах аз — и затоплете веднага детето.

Дадох му няколко съвета как да се предотврати — ако беше все още възможно — белодробното възпаление.

Той обеща да изпълни препоръките ми и си тръгна с балдъзата и бабата, а аз последвах свещеника в ризницата.

След като подписах, свещеникът ми поиска пет франка за обреда.

Тъй като бях вече дал десет франка за разноските на бащата, отказах да платя повторно. Свещеникът ме заплаши, че ще скъса кръщелното свидетелство и ще анулира обреда. Заплаших го на свой ред с окръжния прокурор.

Разправията продължи дълго; накрая аз платих.

Веднага щом, се върнах у дома, побързах да се осведомя дали не се е случила някаква беда с малкото. Изтичах при Керандек, но бащата, балдъзата и бабата не се бяха още прибрали.

Родилката, оставена съвсем сама, трепереше от студ в леглото си и беше гладна, тъй като не беше яла нищо от предния ден.

— Къде по дяволите са отишли? — запитах я аз.

Тя отговори, без да се учудва и без да се сърди:

— Отишли са да пият, за да отпразнуват случая.

Обичаят бил такъв. Тогава си спомних за моите десет франка, с които трябваше да се платят църковните разноски и с които сега вероятно щяха да платят пиенето.

Изпратих бульон на майката и наредих да напаят добре огнището в стаята ѝ. Бях разтревожен и вбесен и си казах, че ще изгоня тези диваци, с ужас се питах какво ще стане с клетото детенце.

В шест часа вечерта те още не се бяха завърнали.

Заповядах на моя прислужник да ги чака и си легнах.

Заспах веднага, тъй като аз спях като истински моряк.

Рано сутринта ме събуди прислужникът ми, който носеше топла вода за бръснене.

Едва отворил очи, запитах:

— А какво стана с Керандек?

Прислужникът се поколеба, после измънка:

— О, господине, прибра се след полунощ пиян като свиня и високата Кермаган, и бабата също. Мисля, че са спали в някакъв ров и дори не забелязали, че малкото умряло.

Станах с един скок и изревах:

— Нима детето е умряло!

— Да, господине. Отнесоха го при майката Керандек. Когато го видях, тя започна да плаче; тогава ѝ дадох да пие, за да се утеши.

— Как, дадох ѝ да пие ли?

— Да, господине. Но аз узнах това едва тази сутрин, преди малко. И понеже Керандек нямаше вече нито ракия, нито пари, взе спирта от лампата, която вие му подарихте, и четиримата седнаха и изпиха цялото шише. А сега. Керандек, майката, е много болна.

Облякох се набързо, грабнах бастуна си, решен да пребия тези човекоподобни зверове, и се отправих тичешком към моя градинар.

Родилката, замаяна от изпития натурален спирт, агонизираше до посинелия труп на детето си.

Керандек, бабата и стрина Кермаган хъркаха на пода.

Опитах се да дам помощ на жената, но тя умря към обед.

* * *

Старият лекар беше замълчал. Той взе пак бутилката, наля си още една чашка и като погледна отново златистата течност срещу светлината, която я превръщаше сякаш в разтопен топаз, погълна наведнъж коварното и топло питие.

В СЕЛСКИЯ СЪД

Залата на мировия съд в Горжвил е пълна със селяни, които, застанали неподвижно край стените, чакат откриването на заседанието.

Сред тях има високи и ниски, червендалести дебеланковци и мършави селяци, издялани сякаш от ябълков пън. Поставили са на пода кошниците си и стоят мълчаливи, спокойни, замислени за работите си. Донесли са със себе си миризма на обор и на пот, на вкиснато мляко и тор. Под белия таван бръмчат мухи. През отворената врата се чува кукуругането на петлите.

Върху нещо като подиум е поставена дълга маса, покрита със зелено сукно. На левия ѝ край седи сбръчкан стар човек и пише нещо. На десния и край един стражар, седнал изпъчен на стола си, зяпа във въздуха. На голата стена е поставено голямо дървено разпятие, на което Христос, сгърчен в мъчителна поза, сякаш изтърпява отново своето вечно страдание за благо на тези вонящи на животно диваци!

Най-сетне господин мировият съдия влиза. Той е червендалест, с голям корем; широката черна съдийска тога се тресе от бързите стъпки на дебелия човек; той сяда, поставя съдийската си шапка на масата и оглежда присъстващите с израз на дълбоко презрение.

Съдията е провинциален любител на литературата, книжовник от окръжна величина, един от тези, които превеждат Хораций, умеят да се наслаждават на стихчетата на Волтер и знаят наизуст Вер-Вер, както и неприличните стихотворения на Парни.

— Хайде, господин Потел — произнася той, — призовете страните.

След това, усмихвайки се, промърморва:

— *Quidquid tentabam dicere versus erat.*^[1]

Тогава секретарят на съда повдига плешивата си глава и изломотва с неразбираем глас:

— Госпожа Виктоар Баскюл срещу Изидор Патюрон.

Приближава се огромна жена, тя е от онези селски дами, дама от дълбоката провинция, с шапка, окичена с панделки, с ланец на

часовника, провиснал през целия ѝ корем, с пръстени по ръцете и с блестящи като запалени свещи къдри около ушите.

Мировият съдия я поздравява бегло като позната, с поглед, в който прозира насмешка, и казва:

— Госпожа Баскюл, изложете вашата жалба.

Противната страна е застанала точно насреца. Тя се състои от трима души. В средата стои млад, двадесет и пет годишен селянин, с червени като мак и кръгли като ябълка бузи. Вдясно от него е съвсем младата му жена; тя е слаба, дребна, прилича на кайенска кокошка, има тясна и плоска глава, увенчана с розово боне като с кокоши гребен. Очите ѝ са кръгли, учудени и гневни; тя гледа встрани както домашните птици. Вляво от момъка е застанал баща му, прегърбен стар човек, чието изкривено тяло се губи в колосаната му блуза като под камбана.

Госпожа Баскюл започва обясненията си: — Господин мирови съдия, преди петнадесет години аз прибрах това момче. Отгледах го и го обикнах като майка, направих всичко за него, направих от него истински мъж. Той ми беше обещал, беше ми се заклел да не ме напуска никога, дори ми подписа документ за това, в замяна на което му приписах един малък имот, земята ми в Бек-дьо-Мортен, която струва около шест хиляди франка. Но ето че една хлапачка, една никаквица, една сополанка...

Мировият съдия. Подбирайте изразите си, госпожа Баскюл.

Г-жа Баскюл. Някаква там... Някаква там... разбирате ли, му завъртяла главата, кой знае какво му е направила, да, кой знае какво... и той отишъл, та се оженил за нея, този глупак, това голямо говедо, и сега ѝ носи зестра моя имот, моя имот в Бек-дьо-Мортен... А, не и не... Аз имам документ, ето го... Да ми върне имота тогава... Ние подписахме при нотариуса един документ за имота, а помежду си, отделно, едно частно споразумение за приятелството. Колкото важи едното, толкова и другото. Всеки търси своето право, нали тъй? *(Тя подава на мировия съдия някакъв разтворен, обгербван с марки лист.)*

Изидор Патюрон. Не е вярно.

Съдията. Мълчете. Ще говорите след това. (Чете.) „Аз, долуподписаният Изидор Патюрон, обещавам чрез настоящото на г-жа Баскюл, моята благодетелка, да не я напусна никога, докато съм жив, и да ѝ служа предано. Горжвил, 5 август, 1883 г.“

Съдията. Вместо подпис тук е поставен кръст, значи вие не знаете да пишете?

Изидор. Не. Никак не знам.

Съдията. Вие ли сте поставили този кръст тук?

Изидор. Не, не съм аз.

Съдията. Кой го е поставил тогава?

Изидор. Тя самата.

Съдията. Готов ли сте да се закълнете, че не сте поставили този кръст?

Изидор (*забързано*). Заклевам се в баща си, в майка си, в дядо си, в баба си и в дядо господ, който сега ме слуша, че не съм го поставил аз. (*Вдига ръка и плюе встрани, в подкрепа на клетвата си.*)

Съдията (*смейки се*). И така, какви са били отношенията ви с тук присъстващата г-жа Баскюл?

Изидор. Тя спеше с мен. (*Смях сред публиката.*)

Съдията. Подбирайте изразите си. Искате да кажете, че отношенията ви не са били така чисти, както твърди тя.

Патюрон-баща (*взема думата*). Той нямаше още петнадесет години, петнадесет години още нямаше, господин съдия, когато тя ми го разтвори...

Съдията. Искате да кажете разврати?

Бащата. Отде да знам аз как му викат? Той нямаше още петнадесет години. А преди това повече от четири години вече все тя се грижеше за него, глезеше го, угояваше го като гъска, така го тъпчеше, че, да прощава ваша милост щеше да го пръсне от ядене. И после, кога си рече, че му е дошло времето и че е готов, тя го покри...

Съдията. Поквари... И вие позволихте това?...

Бащата. Дали тази, или онази, все някоя щеше да бъде...

Съдията. Тогава от какво се оплаквате?

Бащата. От нищо. О, от нищо не се оплаквам аз, от нищо, само че той, той не иска вече, защото е вече свободен. Искам закрила от закона.

Г-жа Баскюл. Тези хора ме клеветят, господин съдия. Аз направих от него истински мъж.

Съдията. И още как!

Г-жа Баскюл. А той се отказва от мен, изоставя ме, задига ми имота...

Изидор. Не е вярно, господин съдия. Преди пет години поисках да я напусна, защото беше много затлъстяла, а това никак не ми харесваше. Дотегнала ми беше, какво сега! Казвам й значи, че ще си отида. Тогава тя започна да плаче като капчук и ми обеща имота си в Бек-дъо-Мортен, ако остана още няколко години, още около четири-пет години само. Казах „съгласно“, дявол да го вземе! Вие какво бихте направили, а?

Останах значи още пет години, ден след ден, час след час. Сега сме квит. Всеки получи своето. Работата си струваше труда.

Жената на Изидор (*до този миг тя стои мълчаливо, а сега изведнъж започва да крещи с пронизителен глас*). Ами че погледнете я, погледнете я, господин съдия, тази бъчва и после ми кажете дали работата си е струвала труда?

Бащата (*убедено клати глава и повтаря*). Дявол да го вземе, струваше си труда работата, да. (*Г-жа Баскюл се отпуска на скамейката и започва да плаче.*)

Съдията (*бащински*). Какво да ви кажа, драга госпожо, нищо не мога да направя. Приписали сте му имота си в Бек-дъо-Мортен с напълно редовен документ. Имотът принадлежи на него и само на него. Имал е неоспоримо право да постъпи, както е постъпил — да го занесе в зестра на жена си. Не мога да се бъркам в такива въпроси... такива... такива... деликатни въпроси... Мога да разглеждам фактите само от гледна точка на закона. Нищо не мога да направя.

Патюрон-баща (*гордо*). Значи можем да се върнем у дома?

Съдията. Разбира се. (*Те си тръгват, изпратени от съчувствените погледи на селяните като хора, спечелили делото. Госпожа Баскюл хълца върху скамейката.*)

Съдията (*усмихнато*). Съвземете се, драга госпожо. Хайде, хайде, съвземете се... и... ако ми позволите да ви дам един съвет — потърсете някой друг... някой друг възпитаник...

Г-жа Баскюл (*през сълзи*). Няма да мога да намеря... няма...

Съдията. Съжалявам, че не мога да ви посоча някого. (Тя хвърля отчаян поглед към страдалческия и изкривен Христос на разпятието, след това става и си тръгва със ситни крачки, хълцайки тъжно, скрила лице в кърпата си.)

Съдията (*обръща се към секретаря на съда и казва насмешливо*). Калипсо не можеше да се утеши, когато Одисей я

напусна. (*След това казва със сериозен глас.*) Призовете следващите страни.

Секретарят (*изломтва*). Селестен Полйт Льокашъор, Проспер Маглоар Дьолафе...

---

[1] Каквото и да се опитвах да кажа, излизаше стих (лат.). — Б.пр. ↑

БЕКАСИТЕ

Питате ме, драга приятелко, защо не се връщам в Париж; учудвате се и почти ми се сърдите за това. Причината, която ще ви изтъкна, вероятно ще ви възмути — нима може ловец да се върне в Париж тъкмо тогава, когато прелитат бекасите?

Естествено, аз разбирам и дори обичам градския живот, ограничен в стаята и по улиците, но предпочитам волния, суров есенен живот на ловеца.

Когато съм в Париж, имам чувството, че никога не съм навън, тъй като всъщност улиците представляват големи обществени зали, само че без покрив. Нима човек може да каже, че е излязъл на чист въздух, когато се намира между две стени и се разхожда по дървена или каменна настилка, погледът му е ограничен отвсякъде от здания и никъде не вижда нито зеленина, нито простора на полята и горите? Хиляди минувачи ви бутат, блъскат, поздравяват и говорят; а обстоятелството, че когато вали, върху чадъра се излива вода, е съвсем недостатъчно, за да създаде в мен впечатление, усещане, че съм сред природата.

Докато тук аз възприемам съвсем ясно и с наслада разликата между затворения живот и живота на открито... Но съвсем не за това искам да ви говоря...

И така, бекасите прелитат.

Трябва да ви кажа, че живея в голяма нормандска къща, която се намира край малка рекичка сред една долина и че ходя почти всеки ден на лов.

През останалите дни чета; и при това чета неща, за които парижаните не отделят никакво време, за да ги опознаят — това са много сериозни, много задълбочени и много интересни неща, написани от един смел и гениален чужденец, прекарал целия си живот да изучава един и същи въпрос и да наблюдава едни и същи явления, свидетелстващи за влиянието на функциите на нашите органи върху ума ни.

Но аз искам да ви говоря за бекасите. Моите двама приятели, братята д'Оржмол, и аз прекарваме целия ловен сезон тук в очакване на първите студове. След това, щом всичко замръзне, заминаваме за техния чифлик в Каньото, близо до Фекан, защото там има прелестна горичка, божествена горичка, в която се установяват всички прелитащи бекаси.

Познавате д'Оржмоловци — тези двама великани, двама древни нормандци, двама самци от старата, могъща раса на завоевателите, която нахлу във Франция, завладя и задържа за себе си Англия, настани се по всички брегове на Стария свят, издигна градове навсякъде, премина като вълна над Сицилия, създавайки там удивително изкуство, би всички крале, разграби най-гордите градове, оплете папите в собствените им попски интриги и ги изигра, оказвайки се по-лукава от тези италиански първосвещеници, а най-вече — остави деца из всички постели по света. Д'Оржмоловци са двама нормандци от най-добра марка; всичко у тях е нормандско — гласът, произношението, разсъжденията, русите коси и сините като морето очи.

Когато сме заедно, говорим помежду си на местното наречие, живеем, мислим и действуваме като нормандци, превръщаме се в нормандски земевладелци и ставаме по селяни и от самите наши чифликчии.

И тъй, от петнадесет дни насам очаквахме бекасите.

Всяка сутрин по-големият брат Симон ми казваше:

— Ха, ето че вятърът задуха откъм изток, скоро всичко ще замръзне. След два дни ще пристигнат.

По-младият, Гаспар, който обича да говори по-определено, очакваше да настъпи застудяването и тогава да го възвести.

И ето че миналия четвъртък той влезе в стаята ми още призори и изкрещя:

— Готово — земята е цялата побеляла. Още два такива дни и тръгваме за Каньото.

И наистина два дни по-късно тръгнахме за Каньото. Сигурно бихте се смели, ако можехте да ни видите отнякъде. Пътувахме в една странна по външност ловна кола, „построена“ някога по нареждане на баща ми. „Построявам“ е единствената дума, която мога да употребя, когато говоря за този пътуващ паметник или по-скоро за това

земетресение на колела. В нея има всичко: сандъци за хранителни припаси, сандъци за оръжието, сандъци за куфарите, сандъци с решетки за кучетата. Всичко е под покрив, с изключение на хората, които стоят накацали по седалки с перила, високи колкото триетажна къща, и носени от четири гигантски колела. Всеки стига догоре, както може, служи си с ръце и крака, а при случай дори и със зъби, тъй като никаква стълбичка не улеснява достъпа към върха на тази постройка.

И тъй, двамата д'Оржмоловци и аз се изкачваме по тази планина, навлечени в лапландски одеяния. Облечени сме в овчи кожуси, над панталоните сме обули огромни вълнени чорапи, а върху тях сме сложили и гетри. Шапките ни са от черна кожа, а ръкавиците ни от бяла.

Когато най-сетне се настанихме, моят слуга Жан ни подхвърли трите пинчера^[1] — Пиф, Паф и Мусташ. Пиф е на Симон, Паф — на Гаспар; а Мусташ — мой. Те приличат на малки крокодили, покрити с косми. Дълги са, ниски, извити, с криви крака и са толкова космати, че изглеждат като малки жълти храсти. Черните им очи едва се забелязват изпод надвисналите вежди, а белите им зъби са закрити от брадите им. Никога не ги затваряме в пътуващите кучешки къщурки на колата. Всеки от нас поставя кучето си под собствените си крака, за да се топли.

И ето ни на път, раздрусвани страхотно. Беше мразовито, здравата мразовито. Чувствахме се доволни. Пристигнахме към пет часа. Чифликчията, чичо Пико, ни чакаше пред вратата. Той също е здравеняк — не е висок, но е пълен, набит, як като булдог, хитър като лисица, винаги усмихнат, винаги доволен и способен да превръща всичко в пари.

Сезонът на бекасите е голям празник за него.

Чифликът е стара просторна постройка сред двор, изпълнен с ябълкови дървета и обграден от четири реда буки, които през цялата година воюват с морския вятър.

Влизаме в кухнята, където в наша чест пламти хубав огън.

Нашата маса е поставена точно срещу високото огнище, където над ярките пламъци се пече и се върти на ръжена голямо пиле, чиято тлъстина капе в една пръстена паница.

Чифликчийката идва да ни поздрави. Тя е висока, мълчалива и много учтива жена, изцяло погълната от грижите за домакинството, с

глава, пълна със сметки и цифри — цени на зърнени храни, на домашни птици, на овце, на говеда. Тя е жена, обичаща реда, стегната и строга, и се ползува с голямо уважение в околността.

В дъното на помещението се намира голяма маса, около която след малко ще насядат всякакъв вид ратаи — каруцари, орачи, коняри, слугини, овчари; всички тези хора ще ядат мълчаливо под зоркото око на стопанката и ще ни гледат как вечеряме с чичо Пико, който ще разказва разни шеги, за да ни разсмее. След това, когато всички работници се нахранят, госпожа Пико ще хапне набързо, седнала сама на края на масата, скромната си вечеря, надзиравайки същевременно слугинята.

В обикновени дни тя се храни заедно с всички.

Ние тримата, д'Оржмоловци и аз, лягаме да спим заедно в бяла, съвсем гола, варосана стая, където има само три легла, три стола и три легена.

Гаспар се събужда винаги пръв и изсвирва с ловния рог оглушителна утринна заря. За половин час всички сме готови и тръгваме заедно с чичо Пико, който ловува с нас.

Чичо Пико е по-разположен към мен, отколкото към своите господари. Защо ли? Вероятно защото не съм му господар. И тъй, ние двамата навлизаме в гората отдясно, а двамата братя ще атакуват отляво. Симон е поел командуването на кучетата, които тегли след себе си, вързани и трите заедно с една връв.

Да, ние сме тръгнали на лов не за бекаси, а за зайци. Убедени сме, че бекасите не трябва да се търсят, а да се намерят. Натъкваш се на тях и ги застрелваш, това е всичко. Когато си поставиш за цел да ги намериш, никога не успяваш да ги откриеш. Колко приятно и интересно е наистина да чуеш в свежия утринен въздух краткия гърмеж на пушката, а след това гръмкия рев на Гаспар, който изпълва цялото пространство: „Бекас! Остана на място!“

Но аз съм хитрец. Когато убия някой бекас, извиквам: „Заек!“, и тържеството ми е двойно по-голямо, когато на обед започнем да вадим дивеча от ловните чанти.

И тъй, ето ни чичо Пико и мене в малката горичка, където мъртвите листа падат с нежно и непрекъснато шумолене — сухо и малко тъжно шумолене. Студено е — тънкият студ щипе очите, носа и ушите; той е напудрил с лек бял мъх връхчетата на тревите и черната

пръст на разораните нивя. Но под дебелия овчи кожух човек чувства топлина по цялото си тяло. Слънцето блести весело на синьото небе; то не топли никак, но е весело. Приятно е да се ходи на лов в гората през свежите зимни утрини.

Там някъде едно от кучетата звънко залайва. Това е Пиф. Познавам тънкия му глас. След това нищо. Но ето нов лай — Паф на свой ред джафка. Какво прави Мусташ? А! Ето и той започва да пици като кокошка, която колят. Вдигнали са заек. Внимание, чичо Пико!

Кучетата се отдалечават, приближават се, отново се разпръсват, после пак се връщат; ние следваме техните неочаквани зигзаги, тичайки по тесните пътеки, винаги нащрек, с пръст върху спусъка на пушката.

Те се връщат към полето, връщаме се и ние. Изведнаж някакво сиво петно, някаква сянка прекосява пътеката. Вдигам пушката и стрелям. Лекият дим се извисява в синия въздух и върху тревата забелязвам снопче бели косми, което мърда. Тогава изкрещявам с всички сили: „Заек, заек! Остана на място!“ И го показвам на трите кучета, на трите космати крокодили, които ме поздравяват, като въртят опашки, а след това поемат отново, за да търсят друг.

Чичо Пико ме беше настигнал. Мусташ отново заджафка. Чифликчията каза:

— Това може да излезе някой голям заек, да отидем в крайнините на гората.

Но тъкмо когато излизах от гората, забелязах на около десет крачки от мен, застанал прав, загърнат в огромното си жълтеникаво наметало, с вълнена шапка на глава и вечно плетейки чорапи, както правят пастирите по нас, овчаря на чичо Пико, немия Гарган. Казах му, както беше прието:

— Добър ден, овчарю!

Той вдигна ръка за поздрав, при все че не беше чул гласа ми — беше обаче забелязал движението на устните ми.

Познавах този овчар от петнадесет години насам. От петнадесет години го виждах всяка есен да стои край или сред някоя нива, да стои неподвижно — само ръцете му плетяха непрекъснато. Стадото му го следваше като глутница и му се подчиняваше само от един поглед.

Чичо Пико стисна лакътя ми:

— Знаете ли, че овчарят уби жена си?

Останах изумен:

— Гарган ли? Глухонемият?

— Да, миналата зима; и го съдиха в Руан. Ще ви разправа тази история.

И той ме замъкна отново в горичката, защото овчарят умееше да улавя думите от устата на господаря си така добре, сякаш ги чуваше. Той разбираше само него; когато беше пред чичо Пико, не беше вече глух; а господарят му, от своя страна, отгатваше напълно като магьосник смисъла на пантомимата на немия — всяко движение на неговите пръсти, всяка гримаса на лицето му и всяко изражение на очите му.

Ето простата му история, мрачна история из хрониката на произшествията, каквито понякога се случват в полето.

Гарган бил син на мергелчик, един от онези хора, които работят в каменоломните, където се добива мергел, особеният, мек, бял и разтапящ се камък, с който наторяват почвата. Глухоням по рождение, още от дете го изпратили да пасе кравите по канавките край пътищата.

След това го прибрал бащата на чичо Пико и той станал овчар на чифлика. Беше отличен овчар, предан и честен, и умееше да намести навехнат крак или ръка, при все че никой не го беше учил на това.

Когато Пико станал на свой ред стопанин на чифлика, Гарган бил тридесетгодишен, но изглеждал четиридесетгодишен. Беше висок, слаб и имаше брада, истинска библейска брада.

И тъй, около това време умряла Мартелица — много бедна местна женица, която оставила петнадесетгодишно девойче, наричано от всички Капката заради прекалената му любов към ракията.

Пико прибрал тази голтачка и ѝ възложил да върши някои дребни работи, без да ѝ плаща нищо за труда, само срещу храната. Тя спяла на хармана, в обора или в конюшнията, върху сламата или на торището, въобще дете се случува, защото никой не дава постеля на такива босяци. Спяла значи където и да е и с когото и да е, ту с каруцари, ту с коняри. Но случило се тъй, че се събрала и с глухия и започнала да върши това постоянно. Какво свързало тези двама клетници?

Как се разбради помежду си? Познавал ли е той, който никога не бе разменил дума с никого, друга някоя жена преди тази скитница по хамбарите? Дали самата тя, тази Ева от торището, го бе потърсила в

подвижната му колиба и го бе съблазнила край някой път? Не се знае. Узнали само един ден, че живеят като мъж и жена.

Никой не се изненадал. А Пико дори намерил тази връзка напълно естествена.

Но ето че свещеникът се научил за този неосветен от църквата брачен съюз и се разсърдил.

Упрекнал госпожа Пико, позовал се на съвестта ѝ, заплашил я с някакво тайнствено божие наказание. Какво трябвало да се направи? Въпросът бил уреден много просто — решили да ги оженят и в църквата, и в кметството. Те не притежавали нищо, ни единият, ни другият — той нямал дори здрави гащи на себе си, а тя — нито една пола без кръпки. И тъй, нищо не пречело да се изпълни повелята на закона и на религията. Свързали ги набързо пред кмета и пред свещеника и всички сметнали, че работата се е уредила от добре по-добре.

Но ето че скоро в цялата околност станало най-забавното нещо да слагат рога на горкия Гарган (простете ми за грозния израз). Преди овчарят да се ожени за Капката, никой и не помислял дори да спи с нея, но сега всеки искал да се вреди, ей тъй — за смях. И тъй, зад гърба на съпруга ѝ, само за чашка ракия, всеки постигал желаното. Тази история се разчула до такава степен из цялата околия, че дори от Годервил дошли от любопитство някакви господа.

Само за половин литър Капката им давала представление с когото и да е, където и да е — в някой трап, зад някоя стена, докато в същото това време можело да се види, на стотина крачки по-нататък, неподвижният силует на Гарган, който, следван от блеещото си стадо, все тъй плетял своя чорап. Във всички местни кафенета хората се смеели до припадък от тази история; вечерта край огнището се говорело само за това, а когато селяните се срещали на пътя, задавали си един на друг въпроса: „Дал ли си капка на Капката?“ Всички знаели какво ще рече това.

Овчарят сякаш нищо не забелязвал. Но веднъж Поаро, един момък от Сасвил, повикал със знак жената на Гарган над една купа сено, като ѝ показал пълна бутилка. Тя разбрала и се затичала засмяна към него; обаче едва били почнали престъпното си дело, и изведнъж овчарят връхлетял върху тях като из облаците. Поаро побягнал на куц

крак, влачейки след себе си гащите си, а в това време глухият ревял като звяр и стискал жена си за гърлото.

Хората, които работели из полето, се притекли, но било много късно — езикът ѝ бил почернял, очите ѝ били изскочили из орбитите си, а от носа ѝ течала кръв. Тя била мъртва.

Руанският съд съдил овчарят. Тъй като бил ням, Пико служел за преводач. Подробностите на делото забавлявали много публиката. Но чифликчията мислел само за едно — овчарят му да бъде оправдан; и той много хитро подвел работата.

Разказал най-напред цялата история на глухия и неговата женитба; след това, като стигнал до престъплението, започнал сам да разпитва убиеца.

Всички присъстващи мълчали.

Пико произнесъл бавно:

— Знаеше ли ти, че тя те мами?

И същевременно изразявал въпроса и с очи.

Овчарят отвърнал „не“ с глава.

— Ти на сеното ли лежеше, когато ги хвана?

И направил жест на човек, който вижда нещо отвратително.

Гарган отвърнал „да“ с глава.

Тогава чифликчията, като подражавал движенията на кмет, който извършва граждански брак, и на свещеник, който свързва в името на бога, залитал своя слуга дали е убил жена си, защото е била свързана с него пред хората и пред небето.

Овчарят кимнал „да“ с глава.

Пико му казал:

— Хайде, покажи сега как стана всичко.

Тогава глухият представил с мимики цялата сцена. Показал как спял в купата сено, как се събудил, защото усетил, че сеното мърда, как погледнал съвсем тихичко и как видял всичко.

Той се изправил между двамата стражари и изведнъж започнал да подражава неприличните движения на прегръщащата се пред очите му престъпна двойка.

Гръмък смях избухнал в залата, но изведнъж рязко секнал, защото овчарят, гледайки диво и движейки челюстта и голямата си брада, сякаш захапвал нещо, с протегнат напред ръце и издадена глава, изобразявал страшните действия на убиец, който души човек.

Той ревял диво и до такава степен бил обезумял от ярост — сякаш мислел, че все още стиска жена си за гърлото, — че стражарите се принудили да го хванат и да го накарат да седне, за да се успокои.

Силна тръпка на ужас преминала сред присъстващите. Тогава чичо Пико поставил ръка върху рамото на своя слуга и казал просто:

— Този човек има чувство за чест.

Овчарят бил оправдан.

* * *

А що се отнася до мен, драга приятелко, аз слушах с голямо възмущение края на тази история, която ви разказах с доста груби изрази, за да не изменя никак разказа на чифликчията, когато сред гората се раздаде изстрел и страшният глас на Гаспар разтърси въздуха като оръдеен гърмеж:

— Бекас! Остана на място!

Ето как прекарвам времето си — в дебнене на прелитащи бекаси, докато вие отивате в Булонската гора, за да видите парада на новите зимни тоалети.

---

[1] Пинчер — порода ловни кучета с дълги тела и къси крака. — Б.пр. ↑

ЛЮБОВ

Три страници от „Книгата на един ловец“

... Току-що прочетох из колоната за произшествията във вестника една любовна драма. Той я убил, после убил себе си, значи, че е обичал. Какво ме интересуват *той* и *тя*? Само тяхната любов има значение за мен; а и тя ме привлича не защото ме разнежда или учудва, вълнува и кара да размислям, а защото ми припомня един случай от моята младост, един странен любовен спомен, при който *любовта* ми се яви, както на първите християни са се явявали кръстовете сред небето.

Роден съм с всички инстинкти и чувства на първобитното същество, укротено от разсъжденията и вълненията на цивилизования човек. Обичам страстно лова; и окървавеното животно, кръвта по перата, както и кръвта по ръцете ми, свиват сърцето ми до отмаляване.

Тази година, към края на есента, студовете бяха настъпили изведнъж и един от моите братовчеди, Шарл дьо Ровил, ме покани да отидем на разсъмване да бием патици в блатата.

Братовчед ми, четиридесетгодишен здравеняк, червенокос, много силен, с брада, селски благородник, недодялан, но любезен, с весел нрав, надарен с оня галски дух, който прави приятна посредствеността, живееше в нещо като чифлик-замък всред широка равнина, където тече река. Гори покриваха хълмовете вляво и вдясно, стари господарски гори с великолепни дървета, в които се намираше най-редкият хвъркат дивеч из тази част на Франция. Понякога тук убиваха орли; и прелетните птици, които почти никога не идваха в нашия пренаселен край, се спираха почти редовно в тези вековни клонаци, като че ли бяха познали или отново намерили някой малък горски кът от старо време, останал там, за да им даде подслон през кратката нощна почивка.

В равнината имаше големи тревни площи, напоявани с вадички и отделени с плетища; после по-далеч, реката, обуздана дотам, се разстилаше като широко блато. Това блато, най-възхитителният район

за лов, който някога съм виждал, беше най-голямата грижа на моя братовчед, който го поддържаше като парк. През огромните шумящи и развълнувани тръстики, които го покриваха и съживяваха, бяха прекарани тесни проходи, през които плоските лодки, карани и направлявани с върлини, минаваха неми над мъртвата вода, докосваха леко тръстиките, караха бързите риби да бягат из треволяка и дивите патици да се гмуркат във водата, където черните им изострени глави изчезваха веднага.

Обичам водата с необуздана страст: и морето, при все че е много голямо и много подвижно, невъзможно да бъде овладяно, и тъй красивите реки, които текат, бягат и си отиват, и най-вече блатата, където тупти цялото непознато съществуване на водните животни. Блатото е цял един свят на земята, различен свят, който има свой собствен живот, свои постоянни жители и пътници, които минават, свои гласове, шум и най-вече своята тайна. Понякога нищо не е повълнуващо, по-безпокойно и по-застрашително от едно блато. Защо е този страх, който се носи над ниските равнини, покрити с вода? Дали това не е смътният шепот на тръстиките, странните блуждаещи огньове, дълбоката тишина, която ги обгръща в тихите нощи, или чудноватите мъгли, които се влачат над тръстиките като смъртни покривала, или пък още неуловимият плясък, тъй лек, тъй тих и поужасяващ понякога от оръдията на човека или от небесния гръм, който прави блатата да приличат на бленувани кътчета, на страшни страни, които крият неузнаваема и опасна тайна.

Не. Нещо друго се излъчва там — друга тайна, по-дълбока, по-значителна се носи из гъстите мъгли, може би тайната на самото сътворение! Защото нали в застоялата и кална вода, в тежката влага на мокрите земи, под слънчевата топлина се раздвижи, затрептя и се откри пред светлината първият зародиш на живота?

* * *

Пристигнах вечерта у моя братовчед. Камъните се пукаха от мраз.

През време на вечерята в голямата стая, бюфетите, стените и тавана на която бяха покрити с препарирани птици с разперени крила

или кацнали на клони, заковани с гвоздеи карагуа, чапли, бухали, мраченици, соколи, ястреби, лешояди, орли, моят братовчед, сам наподобяващ странно животно от студените страни, облечен в жакет от тюленова кожа, ми разказваше за подготвителните мерки, които беше взел за тази нощ.

Трябваше да тръгнем в три и половина часа сутринта, за да пристигнем към четири и половина на избраното за дебнене на дивеча място. Тук беше построена една колиба от парчета лед, за да можем да се подслоним малко от ужасния вятър, който духа преди разсъмване, онзи студен вятър, който разкъсва плътта като трион, боде като отровни иглички, превива като клеци и запалва като огън.

Братовчед ми потъркваше ръце и говореше:

— Никога не съм виждал подобен мраз, имаме вече дванадесет градуса под нулата в шест часа вечерта.

Хвърлих се в леглото си веднага след ядене и заспах при светлината на голям огън, който гореше в камината.

Събудиха ме, когато биеше три часът. Метнах на гърба си на свой ред една овнешка кожа и намерих братовчед си Шарл, покрит с меча кожа. След като всеки от нас изгълта по две чаши горещо кафе, последвано от две чаши истинско шампанско, тръгнахме, придружени от пазача и нашите кучета Плонжон и Пиеро.

Още при първите крачки навън почувствувах, че замръзвам до костите. Беше една от ония нощи, когато земята изглежда мъртва от студ. Заледеният въздух става устойчив, осезаем и действа много лошо; никакъв полъх не го раздвижва; той е сгъстен, неподвижен; хапе, пронизва, изсушава, убива дърветата, растенията, насекомите, дори и малките птички, които падат от клоните върху коравата земя и стават твърди като нея под прегръдката на студа.

Луната, станала съвсем малка, наклонена изцяло встрани, бледа, изглеждаше премаляла сред пространството, така слаба, като че ли не можеше да си отиде и стоеше там високо, запряна също, парализирана от суровостта на небето. Тя разливаше над света студена, тъжна светлина, умираща, бледа светлина, която отправя към земята всеки месец в края на своето възкресение.

Вървахме рамо до рамо Шарл и аз, превили гърбове, с ръце в джобовете и пушки под мишници. Обущата ни, обвити с вълнен плат,

за да можем да вървим, без да се плъзгаме по замръзналата река, не правеха никакъв шум; и аз гледах бялата пара от дишането на кучетата.

Скоро стигнахме на брега на блатото и тръгнахме из една от алеите всред сухите тръстики, която водеше през ниската растителност.

Лактите ни, докосвайки дългите като ивици листа, правеха лек шум, който се носеше и след нас; и аз се почувствувах замаян както никога от силното и особено вълнение, което поражда в мене блатата. Това блато беше мъртво, мъртво от студ и ние вървахме върху него всред безброй изсъхнали тръстики.

Изведнъж при един завой забелязах ледената колиба, която бяха построили, за да се подслоним. Влязох вътре и тъй като трябваше да чакаме още около един час събуждането на скитащите птици, аз се завих с моята покривка и се опитах да се стопля.

Тогава, легнал по гръб, започнах да гледам през смъртно-прозрачните стени на тази полярна къща безформената луна, която имаше четири рога.

Обаче студът на замръзналото блато, студът на тези стени, студът, паднал от небосвода, ме прониза бързо и толкова ужасно, че започнах да кашлям.

Братовчед ми Шарл започна да се безпокои.

— Толкова по-зле, ако не убием много нещо днес — каза той, — но не искам да хванеш хрема; ще накладем огън.

И той заповяда на пазача да насече тръстики.

Натрупаха купчина тръстики в средата на колибата с отвор на върха, за да излиза пушекът; и когато червеният пламък полази по светлите кристални прегради, те започнаха да се топят бавно, едва-едва, като че ли тези камъни от лед се изпотяваха. Шарл, който стоеше навън, ме извика:

— Ела да видиш!

Излязох и замрях от изненада. Нашата колиба, във форма на конус, приличаше на чудовищен диамант в сърцето на огъня, изникнал изведнъж над замръзналата вода на блатото. И вътре се виждаха две фантастични фигури — нашите кучета, които се грееха.

Но някакъв особен крясък, сподавен и блуждаещ, се разнесе над главите ни. Светлината на нашето огнище разбуждаше дивите патици.

Нищо не можеше да ме развълнува така, както този пръв вик на живо същество, който не се вижда откъде идва в се носи из мрачния въздух бързо и далече още преди да се появи на хоризонта първата светлина на зимния ден. Стори ми се в този леден утринен час, че пробягващият вик, отнесен от перата на птица, е въздишка на човешката душа!

Шарл каза:

— Загасете огъня. Ето зората.

Наистина небето започна да побледнява и групите патици се влачеха като дълги, бързи петна, които скоро изчезваха на небосвода.

Светлина блесна в нощта. Шарл току-що беше стрелял, и двете кучета се втурнаха.

Тогавя всяка минута ту той, ту аз се прицелвахме живо, щом над тръстиките се появеше сянката на някое хвърчащо ято. А Пиеро и Плонжон, задъхани и радостни, ни донасяха окървавените жертви, чиито очи понякога ни гледаха още.

Денят беше дошъл, ясен, синкав ден, слънцето изгрываше далеч в равнината и ние мислехме да си отиваме, когато две птици с изпънати шии и обтегнати криле се плъзнаха бързо над главите ни. Стрелях. Едната от тях падна почти в краката ми. Беше патица със сребрист корем. Тогавя в пространството над мене изкряска глас, птичи глас. Това беше къса, повтаряща се, сърцераздирателна жалба; и птицата, малката пощадена птица започна да се вие в небесната синевина над нас, гледайки своята мъртва другарка, която държах в ръце.

Шарл, на колене, с пушка на рамото, с пламтящ поглед, дебнеше птицата, като чакаше да дойде достатъчно близо.

— Ти си убил женската — каза той, — мъжката няма да си отиде.

И наистина тя не си отиваше; продължаваше да се вие и да плаче около нас.

Никога стенание от болка не е разкъсвало сърцето ми така, както отчаяният зов, както жалният упрек на тази нещастна птица, загубена в пространството.

Понякога тя избягваше под заплахата на пушката, която следеше летенето ѝ; изглеждаше готова да продължи своя път, съвсем сама в небесата. Но като не можеше да се реши, връщаше се скоро да търси женската.

— Остави я на земята — каза ми Шарл, — другата ще се приближи веднага.

И наистина птицата приближаваше, безгрижна пред опасността, полудяла от своята животинска любов към другата птица, която бях убил.

Шарл стреля; като че ли прерязаха някаква връв, на която беше окачена птицата. Видях как нещо черно пада: чух в тръстиката шума от падането. И Пиеро ми я донесе.

Поставих двете птици, изстинали вече, в една и съща мрежа... и през деня заминах за Париж.

ДЯВОЛЪТ

Селянинът стоеше прав срещу лекаря пред леглото на умиращата. Старата, спокойна, смирена и в пълно съзнание, гледаше двамата мъже и ги слушаше, като разговарят, Смъртта приближаваше, тя не се бунтуваше, защото тази деветдесет и две годишна жена беше изменила своя път.

Юлското слънце нахлуваше на вълни през отворените прозорци и врати, хвърляше топъл пламък върху вълнообразния под от кафява пръст, по който са стъпвали четири селски поколения. Мирисът от полята също долиташе, носен от горещия вятър, мирис на треви, пшеница и листа, обгорени от южното слънце. Скакалците се надвикваха и изпълваха полето с пронизващо цвърчене, подобно на тракането на дървените щурци, които продават на децата по панаирите.

Лекарят, като повиши глас, каза:

— Уважаеми, не можете да оставите майка си съвсем сама при това състояние. Тя може да си отиде всеки момент!

Селянинът повтаряше отчаяно:

— Но все пак аз трябва да прибера житото; то отдавна е узряло. Тъкмо времето е хубаво. Какво ще кажеш, мамо?

И умиращата старица, измъчвана още от нормандско скъперничество, казваше „да“ с поглед към сина си и го задължаваше да прибере житото и да я остави да умре сама.

Лекарят се разсърди и тропна с крак:

— Вие сте животно, разбирате ли, и аз няма да ви позволя това, да знаете! Ако трябва да приберете житото точно днес, идете да потърсите Рапетката, дявол да го вземе! И я накарайте да гледа майка ви. А ако не ме послушате, ще ви оставя да пукнете като куче, когато се разболеете на свой ред, разбирате ли?

Селянинът, висок, сух човек, с бавни жестове, измъчван от нерешителност, от страх пред лекаря и от свирепа любов към икономите, се колебаеше, пресмяташе и шепнеше:

— Колко взема Рапетката за едно гледане?

Лекарят се разкрещя:

— Откъде да зная? Зависи от времето, през което ще ви служи. Оправяйте се с нея, дявол да го вземе! Но аз искам след един час тя да бъде тук, разбирате ли?

Човекът се реши:

— Отивам, отивам, не се ядосвайте, господин докторе.

Докторът си отиде, като предупреждаваше:

— Мислете му, мислете му и се пазете, защото не се шегувам, когато се разсърдя!

Щом остана сам, селянинът се обърна към майка си и каза примирено:

— Ще отида да търся Рапетката, понеже той иска. Не се безпокой, докато се върна.

И той също излезе.

* * *

Рапетката, стара гладачка, пазеше умрели и умиращи от общината и околността. После, щом зашиеше своите клиенти в чаршафа, от който никога нямаше да излязат, тя се залавяше отново за ютията, с която гладеше бельото на живите. Набръчкана като миналогодишна ябълка, злобна, завистлива, скъперница до най-висша степен, превита одве, като че ли беше пречупена в кръста от вечното движение на желязото, което прекарваше по платовете, би казал човек, че тя изпитва към агонията цинична и чудовищна любов. Говореше само за хора, които беше видяла как умират, за всички разновидности на умирания, на които беше присъствувала, и ги описваше с големи подробности като ловец, който разказва за своята стрелба.

Когато влезе при нея, Оноре Бонтан я завари да слага синка във водата за якичките на селянките.

Той каза:

— Хайде добър ден, върви ли работата, госпожа Рапет?

Тя обърна глава към него:

— Горедолу, горедолу. А вие как сте?

— О, добре, но майка ми не я бива.

— Майка ви ли?

— Да, мама.

— Какво ѝ е?

— Сигурно скоро ще умре.

Старата жена извади ръце от водата, чиито синкавопрозрачни капчици се стичаха между пръстите ѝ и падаха във ведрото.

Тя запита с неочаквана симпатия:

— Толкова ли е зле?

— Лекарят казва, че няма да живее много.

— Тогава сигурно е зле?

Оноре се поколеба. Трябваше му някакъв увод за предложението, което се готвеше да направи. Но понеже нищо не му идваше наум, той се реши изведнъж:

— Колко ще ми вземете, за да я гледате до края? Знаете, че не сме богати. Аз не мога да плащам дори на една слугиня. И многото домакинска работа и преумора докараха майка ми на този ред! Тя е работила за десет души през деветдесет и двете си години. Не можеше да се отърве от работа...

Рапетката поде сериозно:

— Има две цени: четиридесет су на ден и три франка на нощ за богатите. Двадесет су на ден и четиридесет на нощ за другите. Вие ще дадете двадесет и четиридесет.

Селянинът размишляваше. Той познаваше добре майка си. Знаеше колко беше упорита, яка и издръжлива. Това можеше да продължи осем дни въпреки мнението на лекаря.

Той каза решително:

— Не. Предпочитам да ми определите една цена, да, една цена до края. Ще си опитаме късмета взаимно. Лекарят казва, че тя скоро ще си отиде. Ако това стане, толкова по-добре за вас и по-зле за мене. Но ако тя се удържи до утре или за по-дълго време, толкова по-добре за мене и по-зле за вас!

Болногледачката го наблюдаваше внимателно. Тя никога не беше уговаряла предварително сумата за умирање. Колебаеше се, изкушавана от мисълта да си опита късмета. После се усъмни, че ще я изиграят.

— Нищо не мога да кажа, докато не видя майка ви — отговори тя.

— Елате да я видите...

Тя избърса ръцете си и го последва веднага. По пътя не говореха нищо. Тя вървеше бързо, а той протягаше дългите си крака, като че ли при всяка крачка прескачаше поточе.

Кравите, легнали на полето, потиснати от жегата, повдигаха тежко глави и мучаха лениво към минаващите двама души, за да им искат прясна трева.

Като наближи къщата си, Оноре Бонтан промърмори:

— Ами ако е свършила вече?

И в гласа му се прояви несъзнателното желание, което имаше.

Обаче старата не беше умряла. Тя лежеше по гръб на одъра с ръце върху покривката от лилава басма, ръце ужасно мършави, разкривени, прилични на странни животни, на пипала на раци и сковани от ревматизъм, умора и почти вековната работа, която бяха извършили.

Рапетката се приближи до леглото и се вгледа в умиращата. Провери пулса ѝ, опипа гърдите ѝ, прислуша дишането, запита я нещо, за да я чуе как говори, после, след като я наблюдава дълго, излезе, последвана от Оноре. Имаше вече установено мнение. Старата нямаше да дочака нощта. Той запита:

— Е, какво?

Болногледачката отговори:

— Добре! Това ще продължи два дни, а може би и три. Ще ми дадете шест франка за всичко.

Той извика:

— Шест франка! Шест франка! Да не сте полудели? Но аз ви казвам, че тя няма да изтрае повече от пет-шест часа.

И те спориха дълго време упорито.

Понеже болногледачката щеше да си тръгне, времето минаваше и житото нямаше да се прибере само, най-сетне той се съгласи:

— Е добре, дадено, шест франка за всичко до вдигането на тялото.

— Разбрано, шест франка.

И той тръгна с широки крачки към житата, полегна на земята под жаркото слънце, което караше посевите да зреят. Болногледачката влезе в къщата. Беше си донесла и нещо за работа, защото при умиращите и при умрелите работеше без отдих, понякога за себе си,

понякога за семейството, което я използваше за двойна работа, заплащайки и допълнително възнаграждение.

Изведнъж тя запита:

— Причастие получила ли си, бабо Бонтан?

Селянката отговори „не“ с глава и Рапетката, която беше набожна, скокна живо.

— Боже господи, възможно ли е това! Ще отида да повикам свещеника.

И тя се затече към дома на свещеника така бързо, че децата от площада, като я видяха как силно бяга, помислиха, че се е случило нещо.

* * *

Свещеникът дойде веднага, облечен в стихар, предшествуван от момчето от хора, което биеше един звънец, за да оповести минаването на бога през горещото и спокойно поле. Мъжете, които работеха в далечината, сваляха големите си шапки и заставаха неподвижни, изчаквайки бялата дреха да се закрие зад някой чифлик; жените, които събираха снопи, се изправяха, за да се прекръстят, черни кокошки бягаха подплашено край трапищата, като се клатушкаха от крак на крак до познатата им дупка, в която бързо изчезваха; един млад жребец, вързан на една ливада, се изплаши от бялата дреха и започна да се върти наоколо и да рита, като опъваше въжето. Детето от хора в червена дреха вървеше бързо; и свещеникът, наклонил глава над едното рамо, го следваше, нашепвайки молитви, Рапетката вървеше отзад, наведена, превита одве, сякаш ще се простре на земята със скръстени като в църква ръце.

Оноре ги видя отдалеч, като минават. Той попита:

— Къде отива нашият свещеник?

Слугата му, по-досетлив, отговори:

— Носи божията благословия на майка ти!

Селянинът не се учуди:

— Може и да е за добро!

И той продължи работата си.

Баба Бонтан се изповяда, получи опрощение и се причести; свещеникът си отиде, като остави сами двете жени в задушната колиба.

Тогава Рапетката започна да се вглежда в умиращата, като се питаше дали това ще продължи дълго време.

Денят преваляше, пресният въздух нахлуваше в стаята, полюляваше на стената иконата от Епинал, забодена с две карфички; малките завески на прозореца, някога бели, а сега пожълтели и покрити с петна от мухи, изглеждаха, като че ли ще хвъркнат, ще се откъснат и ще отлетят, както душата на старицата.

Тя лежеше неподвижна, с отворени очи, сякаш очакваше с безразличие близката смърт, която закъсняваше да дойде. Не можеше да си поеме дълбоко дъх, който излизаше със свистене от свитото ѝ гърло. След малко и той щеше да секне и на земята щеше да остане една жена по-малко, за което никой нямаше да съжалява.

Оноре се завърна по мръкнало. Приблужи се до леглото, видя, че майка му е още жива и запита:

— Как си? — както правеше, когато тя беше неразположена.

После изпрати Рапетката, като ѝ поръча.

— Утре точно в пет часа.

Тя отговоря:

— Утре в пет часа.

И наистина тя дойде на разсъмване.

Оноре, преди да отиде на полето, ядеше супа, която сам си беше приготвил.

Болногледачката запита:

— Е добре! Майка ви отиде ли си?

Той отговори с лукаво намигване:

— Чувствува се по-скоро добре.

И тръгна.

Рапетката, обхваната от безпокойство, се доближи до умиращата, която лежеше в същото положение, потисната и безчувствена, с отворени очи и кръстосани на покривката ръце. И болногледачката разбра, че това можеше да продължи два дни, четири дни, осем дни; и страх притисна скъперническото ѝ сърце, а ужасен гняв се надигаше в нея против онзи негодяй, който я беше изиграл, и против тази жена, която не умираше.

Тя започна работата си и зачака с поглед, втренчен в набръчканото лице на баба Бонтан.

Оноре се върна за обед, той изглеждаше доволен, почти радостен, после пак отиде. Без съмнение прибираще житото си при отлични условия.

* * *

Рапетката се отчайваше, всяка изтекла минута сега и се струваше откраднато време, откраднати пари. Тя имаше желание, лудо желание да улови за врата тая стара глупачка, тая стара дебелоглава, тая стара опърничава жена и като я стисне леко, да спре това слабо и бързо дишане, което ѝ крадеше времето и парите.

После помисли за опасността, тъй като и други мисли ѝ минаваха през главата, приближи се до леглото и запита:

— Видяхте ли вече дявола?

Баба Бонтан промълви:

— Не.

Тогава болногледачката започна да говори, да разказва приказки, за да измъчва немоцната душа на умиращата. Той бил с метла в ръка, с тенджерата на главата и крещял силно. Щом го видел човек, свършено било с него. И тя изброи всички, пред които се бил появил дяволът през тази година: Жозефин Лоазел, Йолали Ратие, Софи Паданьо, Серафин Гроспие.

Баба Бонтан се развълнува най-после, започна да се върти, да движи ръцете си, опитваше се да обърне глава, за да гледа към дъното на стаята.

Изведнъж Рапетката изчезна от мястото си. Взе един чаршаф от шкафа и се уви в него, нахлупи на главата си един съд, чиито три къси разкривени крака се изправяха като рога, хвана с дясната си ръка една метла, а с лявата една тенекиена кофа, която подхвърли бързо във въздуха, за да падне с шум.

Тенекията се удари с трясък о пода; тогава болногледачката се покатери на един стол, повдигна завесата, която се спускаше на края на леглото, и се появи, като жестикулираще, надаваше остри писъци под

желязното гърне, с което закриваше лицето си, и заплашваше с метлата си, като дявол от куклен театър, умиращата стара селянка.

Обезумяла, с блуждаещ поглед, старицата направи свръхчовешки усилия, за да се повдигне и избяга, тя измъкна дори раменете и гърдите си от леглото, после падна отново с тежка въздишка. Свършено беше.

И Рапетката постави спокойно на място всички предмети, метлата в ъгъла при шкафа, чаршафа вътре, съда на огнището, кофата на плочите и стола до стената. После с професионален жест затвори огромните очи на умрялата, сложи една чиния на леглото, наля в нея светена вода, потопи чимшира, който беше окачен на скрина, и като коленичи, започна да произнася усърдно молитви за умряло, които тя знаеше наизуст по занаят.

И когато Оноре се завърна вечерта и я намери да се моли, той пресметна веднага, че тя печели от него двадесет су, защото беше стояла само три дена и една нощ, което правеше общо пет франка, вместо шест, колкото и дължеше.

ЗАЕКЪТ

Чичо Льокашъор се появи на входа на своята къща в обичайния час — около пет, пет и четвърт сутринта, — за да наглежда хората си, които започваха работа.

Зачервен, недоспал, с отворено дясно око, а с лявото почти зажумял, той се мъчеше да закопчее тирантите върху огромния си корем, като едновременно се оглеждаше зорко наоколо и спираше вещь поглед по всички познати ъгли на своя чифлик. Слънцето сипеше косо лъчите си през букака край рова, през овално подкастрените ябълкови дървета на двора, и караше петлите на буницето да пеят, а гълъбите по покрива да гугукат. Миризмата на обора се носеше през отворената му врата и се смесваше в свежия утринен въздух с острия мирис на конюшнията, където цвилеха конете, извърнали глави към светлината.

Щом закрепил здраво панталона си с тирантите, чичо Льокашъор се запъти най-напред към кокошарника, за да преброи яйцата от сутринта, тъй като от известно време се боеше, че някой ги краде.

В този момент обаче слугинята на чифлика се затича насреща му с вдигнати ръце и се развика:

— Чичо Кашьо, чичо Кашьо, нощес откраднали един заек.

— Заек ли?

— Да, чичо Кашьо, големият сив заек от десния кафез.

Чифликчията разтвори и лявото си око и каза само толкова:

— Трябва да видя.

И отиде да види.

Кафезът беше разбит, а заекът — изчезнал.

Чичо Кашьо доби загрижен вид, притвори пак дясното си око и почопли носа си. Сетне, като поразмисли, каза заповеднически на изплашената слугиня, която стоеше глупаво пред него:

— Иди повикай стражарите. Кажим им, че ги чакам начаса.

Той беше кмет на общината Павини-льо-гра и заповядваше като господар, тъй като имаше пари и положение.

Щом слугинята изчезна, тичайки към селото, което отстоеше на половин километър, селянинът влезе в къщи да изпие кафето си и да поговори с жена си за станалото.

Завари я да раздухва огъня с уста, коленичила пред огнището.

Още от вратата той каза:

— Ето че ни откраднаха един заек, големия, сивия.

Тя така бързо се извърна, че седна на земята и загледа мъжа си с отчаяни очи.

— Какво думаш, Кашьо? Откраднали заека?

— Големия, сивия.

— Големия, сивия?

Тя въздъхна.

— Леле, каква беда! Че кой може да го е откраднал?

Тя беше суха и пъргава женица, чиста, запозната с всички работи на селското домакинство.

Льокашъор си науми нещо:

— Май че ще е оня ергенаш Полит.

Чифликчийката се изправи изведнъж и завика с гневен глас:

— Той ще е! Той! Няма какво да търсим другико. Той ще е! Ти позна, Кашьо.

Цялата ѝ селска ярост, всичкото ѝ скъперничество, целият бяс на пестелива домакиня, насочен срещу постоянно подозирания слуга или срещу слугинята, която ѝ изглеждаше винаги съмнителна, сега се изразиха по мършавото ѝ разгневено лице, в свитите ѝ устни, в бръчките по бузите и челото.

— А ти кво направи? — запита тя.

— Повиках стражарите.

Този Полит беше ратай, който работи няколко дни в чифлика, но Льокашъор го изпъди заради някакъв нахален отговор. Бивш войник, той минаваше за човек, запазил от походите в Африка навика да плякосва и да води разпуснат живот. За да живее, хващаше се на всякаква работа. Стана зидар, копач, каруцар, косач, каменоделец, кастреше дърветата, но беше такъв безделник, че не се задържаше никъде и от време на време трябваше дори да сменя мястото, за да може все още да намира работа.

Още в деня на постъпването му в чифлика жената на Льокашъор го намрази и сега беше напълно уверена, че кражбата е извършил той.

След около половин час пристигнаха двамата стражари. Старшията Сенатъор беше много висок и слаб, а стражарят Лъониен — къс и дебел.

Льокашъор ги покани да седнат и им разказа случката. После отидоха на местопроизшествието, за да установят разбиването на колибката и да съберат всички доказателства. Когато се върнаха в кухнята, господарката донесе вино, напълни чашите и запита с предизвикателен поглед:

— Ще хванете тоя разбойник, нали?

Старшията, седнал със сабя между краката, изглеждаше загрижен. Естествено, той беше сигурен, че ще залови крадеца, ако му го посочат. В противен случай не гарантираше, че ще го разкрие сам. След като разсъждава дълго време, зададе тоя въпрос:

— А вие познавате ли крадеца?

Льокашъор сви с присъщото му нормандско лукавство дебели устни и отговори:

— Да го познавам — не, съвсем не го познавам, тъй като не съм го видял да краде. Ако го бях видял, щях да го накарам да яде заека съвсем суров, с месото и козината без чаша сидър, който да му помага да гълта. Така че да кажа кой е, не мога да кажа, при все това вярвам да е този негодник Полит.

И той обясни надълго разправиите си с Полит, заминаването на тоя слуга, лошия му поглед, казаните и донесени негови думи, като прибавяше незначителни и най-дребни, старателно търсени доказателства.

Старшията, който слушаше с голямо внимание, като пресушаваше чашата вино и в същото време с равнодушен жест я пълнеше наново, се обърна към стражаря:

— Ще трябва да видим у жената на овчаря Съоврен.

Стражарят се усмихна и кимна три пъти в отговор.

Тогава госпожа Льокашъор се приближи и съвсем кротичко, със свойствената на селяните хитрост започна на свой ред да разпитва старшията. Този овчар Съоврен, въпреки че беше простоват човек, див като звяр, отгледан в кошара, израснал в планината сред своите припкащи и блеещи животни и познаваше едва ли не само тях в света, бе запазил в дъното на душата си инстинкта на селянина да пести. Много, много години той кри в хралупите на дърветата или в дупките

на скалите всичките пари, които печелеше било от пасенето на стада, било като лекуваше с наместване и баене навяхванията и изкълчванията на животните (тайната на това лекуване му била предадена от един друг стар овчар, когото беше заместил). Тъй или иначе един ден той купи на публична продажба малък имот — бедна къщичка и нива за около три хиляди франка.

След няколко месеца научиха, че се жени. Вземаше за жена една прислужница, известна с лошите си нрави: слугинята на кръчмаря. Ергените разправяха, че тази мома знаела, че е заможен и го търсела всяка нощ в неговата колиба; малко по малко, от вечер на вечер тя го пипнала добре и довела работата до женитба.

Минала веднъж през кметството и църквата, тя заживяла в къщата, купена от мъжа ѝ, а той продължавал да пасе стадата ден и нощ по поляните.

Старшията прибави:

— Ето три седмици, откак Полит спи с нея, тъй като няма подслон, той нехранимайко.

Стражарят си позволи да направи една забележка:

— Под юргана на овчаря.

Госпожа Льокашъор, обхваната от нова ярост, увеличена от естествения гняв, който омъжената жена изпитва срещу разврата, се провикна:

— Тя е, сигурна съм. Вървете там! Ах, да ги вземе мътната тия мръсни крадци!

Но старшията не се развълнува от това.

— Една минутка — рече той. — Нека почакаме до обед, тъй като всеки ден той идва по това време да се храни при нея. Ще ми паднат и двамата в клопката.

Стражарят се усмихна, съблазнен от мисълта на своя началник; сега и Льокашъор се усмихна, историята на овчаря му се струваше забавна, понеже измамените мъже винаги са смешни.

* * *

Щом удари дванадесет часът, старшията Сенатьор, следван от своя човек, почука три пъти леко на вратата на една малка усамотена

къща, кацнала на края на гората, на петстотин метра от селото.

Те се прилепиха о стената, за да не ги видят отвътре, и зачакаха. След една-две минути, понеже никой не отговаряше, старшията почука наново. Жилището изглеждаше необитаемо — толкова тихо беше, но стражарят Лъониен, който имаше остър слух, съобщи, че вътре някой се движи.

Тогава Сенатьор се разсърди. Той не допускаше, че дори за момент някой може да се съпротивява на властта и като заблъска стената с дръжката на сабята си, извика:

— В името на закона, отворете!

Понеже все още никой не изпълняваше заповедта, той изрева:

— Ако не се подчините, ще изкъртя бравата! Аз съм старшията от полицейската стража, дявол да го вземе! Внимание, Лъониен!

Не беше доизрекъл още думите си, когато вратата се отвори. Сенатьор видя пред себе си дебела, червендалеста жена, бузеста, разгърдена, трътлеста, широка в хълбоците, чистокръвна животинска самка — жената на овчаря Съоврен.

Старшията влезе.

— Идвам във връзка с една малка справка — рече той, като същевременно се озърташе наоколо.

На масата имаше чинии, кана с ябълково вино и напълнена до половина чаша, които показваха, че обедът е започнал скоро. Два ножа бяха поставени един до друг. Лукавият стражар смигна на началника си.

— Мирише на хубаво — забеляза старшията.

— Би се заклел човек, че има задушен заек — прибави силно развеселен Лъониен.

— Искате ли по чашка? — запита селянката.

— Не, благодаря. Иска ми се само кожата на заека, който ядете.

Тя се престори, че не разбира, но трепереше.

— Какъв заек?

Старшията беше седнал и изтриваше най-спокойно челото си.

— Хайде, хайде, стопанке, да не искаш да повярваме, че се хранеше с въздух. Я кажи какво ядеше съвсем сама на обед?

— Ама... съвсем нищо, честна дума. Само малко масло и хляб.

— Брей, да му се не види... Значи, гражданко, само малко масло и хляб, а? Грешка! Трябва да кажете „малко масло и заек“. Дявол да го

вземе, хубаво мирише вашето масло! Това е избрано масло, екстра масло, сватбено масло, най-чисто масло, но в никой случай не е масло за готвене!

Стражарят се превиваше от смях и повтаряше:

— Точно така, в никой случай не е масло за готвене.

Понеже старшията Сенатор беше голям шегаджия, всички стражари обикнаха шегите.

Той поде:

— Де е маслото ви?

— Маслото ми?

— Да, маслото ви.

— Ами... в гърнето.

— Тогава къде е гърнето?

— Кое гърне?

— Гърнето за маслото, дявол да го вземе!

— Ей там.

Тя отиде да вземе една стара чаша, на дъното на която имаше пласт солено гранясало масло.

Старшията го помириша и като набърчи чело, каза:

— Не е същото. Трябва ми маслото, което мирише на задушен заек. Хайде, Лъониен, отваряй си очите; ти виж върху бюфета, момчето ми, а аз ще търся под леглото.

След като затвори вратата, той се приближи до леглото и понечи да го изтегли. Но леглото бе прикрепено към стената и, изглежда, не бе размествано повече от половин век. Тогава старшията се наведе и... униформата му изпраця. Едно копче се търколи на земята.

— Лъониен — каза той.

— Да, господин старшия.

— Ела, момчето ми, ела при леглото, много съм дълъг, за да надникна отдолу. Аз ще се заема с бюфета.

Той се изправи и зачака прав неговия човек да изпълни заповедта.

Лъониен, нисичък и закръглен, свали фуражката си, легна по корем и прилепил чело о земята, дълго разглежда черната кухня под леглото. Сетне изведнъж се провикна:

— Хванах го! Държа го!

Старшията Сенатор се наведе над него.

— Какво залови, заека ли?

— Не, крадеца.

— Крадеца? Давай, давай!

Двете ръце на стражаря, проснати под леглото, бяха докопали нещо и той дърпаше с всичка сила. Най-сетне се появи крак, обут в груба обувка, който той стискаше с дясната си ръка. Старшията също го хвана.

— Смело, смело! Тегли!

Льониен, вече на колене, искаше да улови и другия крак, но задачата беше трудна, защото пленникът упорито въртеше крака си, риташе и се опъваше, подпирайки се заднишком напреки на леглото.

— Смело! Смело! Тегли! — викаше Сенатьор.

Те дърпаха с всичка сила така, че дървената преграда се поддаде и мъжът се показа до главата, с която все още си помагаше да се задържи в скривалището си.

Най-после се появи разгневеното и изплашено лице на Полит, а ръцете му все още оставаха протегнати под леглото.

— Тегли! — викаше непрекъснато старшията.

Тогава се чу необичаен шум; след раменете се показаха ръцете до китките, след китките — шепите и пръстите, в тях дръжката на една тенджера, а на края на дръжката — самата тенджера, в която имаше — задушен заек!

— Тяхната!... — крещеше старшията, луд от радост, докато Льониен се справяше с мъжа.

Кожата на заека, съсипващия аргумент, последното и най-страшно веществено доказателство, бе открито в сламеника...

Двамата полицаи се върнаха тържествено в селото със затворника и находката си.

* * *

Осем дни по-късно, след като тази работа вдигна голям шум, чичо Льокашъор, влизайки в кметството, за да се съвещава за нещо с учителя, научи, че овчарят Съворен го чака вече от цял час.

Човекът беше седнал в един тъгъл и държеше тоягата между краката си. Като забеляза кмета, той стана, свали шапката си и го

поздрави:

— Добър ден, чичо Кашьо! — после застана боязливо, прав и смутен.

— Какво има? — запита чифликчията.

— Ето кво, чичо Кашьо. Вярно ли е, че са откраднали у вас заек миналата неделя?

— Да, истина е, Съврэн.

— А! Тъй значи, вярно е.

— Да, драги приятелю.

— Кой го открадна тоя заек?

— Полит Анка, надничарят.

— Тъй, тъй... ами истина ли е, че са го намерили под моя креват?

— Кого, заека ли?

— И заека, и Полит, единия след другия.

— Да, клетки Съврэн, истина е.

— И така съвсем вярно ли е?

— Да, да. Но кой ти разказа тая история?

— Всички по малко. Приемам. И после, после... вие нали знаете добре всичко около женитбите, тъй като сте кмет, и вие ги вършите тия неща?

— Какво има за женитбите?

— Ами това, за правото.

— Какво точно за правата?

— За правото на мъжа, а също и за правото на жената.

— Е, да, разбира се.

— Тогава, кажете ми, чичо Кашьо, жена ми има ли право да спи с Полит?

— Как да спи с Полит?

— Така, има ли право да спи с Полит, като се има предвид законът и като е моя жена?

— Не, разбира се, че не. Няма такова право.

— Ами ако я заловя отново, имам ли право да ги набия здравата и нея, и него?

— Но... но... но, разбира се, имаш право.

— Много добре тогава. Да ви разправя, чичо Кашьо. Една нощ, миналата седмица, бях си наумил нещо и се върнах в къщи. Заварих ги

двамата и те съвсем не бяха гръб до гръб. Изпъдих Полит да спи вън. И само толкова, защото не знаех правото си. Последния път не съм ги заварил. Научих от другите. Станалото — станало, да не говорим повече за него. Но ако ги заловя... само да ги пипна... дявол да ги вземе... само да ми паднат... О... ох! Ще им мине меракът да се веселят, чичо Кашьо, името ми да не е Съоврен...

ДВАДЕСЕТ И ПЕТТЕ ФРАНКА НА ИГУМЕНКАТА

Наистина чичо Павий беше много смешен с дългите си крака на паяк, с малкото си тяло, дългите си ръце и заострената си глава с перчем червени коси на върха на темето.

Приличаше на палячо, простодушен селски палячо, роден, за да прави шеги, да размива, да играе роли, прости роли, тъй като беше селски син и сам той беше селянин и едва знаеше да чете. Ах, да, добрият бог го беше създал, за да забавлява другите, горските хора от селото, които нямат театри и веселия; и той добросъвестно ги забавляваше. В кафенето му плащаха поръчките, за да го задържат, и той пиеше смело, засмян и шеговит, като закачаше всички, без да ядосва никого, а наоколо му се превиваха от смях.

Беше толкова смешен, че дори момичетата не можеха да устоят, макар че беше грозен — толкова се смееха. Той ги повличаше, шегувайки се, зад някоя стена, в някой трап или обор, после ги гъделичкаше и ги натискаше с такива комични движения, че те се хващаха за корема, отблъсквайки го. Тогава той отскачаше, преструваше се, че иска да се беси и те се превиваха от смях, със сълзи на очи; той избираше момента и ги поваляше толкова навреме, че всички отстъпваха, дори и тези, които го бяха обуздали. Забавна история!

Впрочем към края на юни той постъпи по време на жетвата у чифликчията Льо Аризо близо до Рувий. Три седмици весели жетварите, мъже и жени, с шегите си през деня, както и през нощта. През деня го виждаха в полето всред пожънатите класове със стара сламена шапка на главата, покриваща червеникавия му перчем, да събира с дългите си слаби ръце и да свързва на снопи жълтото жито; после се спираше, за да направи някое смешно движение, което размиваше полските работници, които не го изпущаха из око. През нощта се вмъкваше като пълзящо животно в сламата на хамбарите, където спяха жените, и ръцете му ровеха, предизвикваха крясъци,

всяваха смут. Изпъждаха го с удари на дървените обувки и той бягаше на четири крака, подобен на фантастична маймуна сред общия изблик на веселие.

Последния ден, когато колата на жетварите, обкичена с панделки и с гайдарски свирни, изпълнена с викове и песни, с радост и пиянство се движеше по големия бял път, водена от бавния ход на шест сиви, прошарени с бяло коне, карани от младеж в блуза с кокарда на каскета — Павий танцуваше сред изкаляните жени танц на пиян сатир, което правеше малките сополанчета покрай чифлиците да стоят със зяпнала уста, а селяните да гледат изумени чудноватата му фигура.

Изведнъж, пристигайки до оградата на чифлика на Льо Ариво, той скочи, вдигайки ръце, но за нещастие, падайки, се натъкна на ръба на дългата кола, преметна се, падна върху колелото и отскочи на пътя.

Другарите му се притекоха. Той не помръдваше, с едно затворено око и другото отворено, блед от страх, прострял големите си ръце и крака в праха.

Когато пипнаха десния му крак, той започна да вика, а когато се опитаха да го изправят, се сгромоляса.

— Страхувам се, че едната му лапа е счупена — каза някой.

Наистина единият му крак беше счупен.

Чифликчията Льо Ариво накара да го проснат на една маса и един конник изтича до Рувий, за да потърси лекар, който пристигна след един час.

Чифликчията беше много щедър и каза, че той ще плати лечението му в болницата.

Лекарят взе Павий в колата си и го закара в една стая, боядисана с вар, където наместиха счупените му кости.

Щом разбра, че няма да умре от това и че ще се грижат за него, ще го лекуват, ще го глезят и хранят, че няма да прави нищо, ще лежи на гръб между две завивки, Павий бе обзет от буйна радост и започна да се смее с тих и продължителен смях, като показваше развалените си зъби.

Щом някоя сестра се приближеше до леглото му, той й правеше гримаси на задоволство, намигаше с око, извиваше устата си, мърдаше дългия си нос, който можеше да движи според желанието си. Съседите му от спалнята, колкото и да бяха болни, не можеха да не се смеят и сестрата-игуменка идваше често до леглото му, за да се позабавлява

четвърт час. Той измисляше за нея най-комичните смешки, още неизвестни шеги. Тъй като носеше в себе си зародиша на всички комедиантства, се представяше за набожен, за да ѝ се нрави, говореше за бога със сериозния вид на човек, който знае кога не трябва да се шегува.

Един ден си науми да ѝ пее песни. Тя беше очарована и започна да идва по-често; после, за да оползотвори гласа му, донесе книга с религиозни песни. Тогава сядаше в леглото си, защото беше започнал да се размърдва, и тананикаше с фалцет хвалебствия към всевишния, Дева Мария и светия дух, докато дебелината добра сестра, права при нозете му, отмерваше такта с пръст, давайки му тон. Щом започна да ходи, игуменката му предложи да остане известно време още, за да пее службите в параклиса, като помага при литургията, и въобще да изпълнява работата на клисар. Той прие. И цял месец го виждаха, облечен в бяла одежда, накуцвайки, да тананика отговорите и псалмите, като кривеше толкова смешно главата си, че броят на вярващите се увеличи и всички отбягнаха енорийската черква, за да слушат вечернята в болницата.

Но тъй като всичко свършва на този свят, трябваше да го освободят, когато оздравя напълно. Игуменката, за да му благодари, му подари двадесет и пет франка.

Щом се озова на улицата с парите в джоба, Павий се запитва какво ще прави. Да се завърне ли в село? Разбира се, не преди да пийне чашка, нещо, което отдавна не му се беше случвало, и той влезе в едно кафене. В града идваше не повече от един-два пъти през годината и в съзнанието му беше останало особено от едно от тези посещения смътен и опияняващ спомен за голям гуляй.

И така, той поиска чаша ракия, която глътна на един дъх, за да си смаже гърлото, после си поръча втора, за да ѝ усети вкуса.

Щом силната и парлива ракия накваси небцето и езика му, събуждайки след дългия пост по-живо любимото и желано усещане на алкохола, който гали, боде, ароматизира и гори устата, той разбра, че ще изпие бутилката и попита веднага колко струва, за да спести от консумацията на дребно. Оцениха му я три франка, които той плати веднага; после започна да се напива спокойно.

При това не пиеше безредно, желаейки да запази съзнанието си свежо за други удоволствия. Впрочем щом почувствува, че му се

завива свят, той стана и си отиде с колеблива крачка, с бутилка под мишницата, търсейки публичен дом.

Намери го не без мъка, след като попита един колар, който не го знаеше, един раздавач, който го осведоми зле, един хлебопекар, който започна да го ругае, наричайки го дърта свиня, и най-сетне един военен, който любезно го заведе дотам, като го убеждаваше да избере „Царицата“.

Макар че беше едва обед, Павий влезе в това място на удоволствията, където го посрещна прислужницата, която искаше да го изгони. Но той я разсмя с гримаса, показа три франка, обикновената цена за специалните поръчки в заведението, и я последва с мъка по една твърде мрачна стълба, която водеше на първия етаж.

Когато влезе в стаята, поиска да дойде „Царицата“ и я зачака, отпивайки нова глътка направо от бутилката.

Вратата се отвори, една мома влезе. Тя беше едра, тлъста, червендалеста, огромна. Изгледа пияницата, сгромолясан върху стола, със сигурен поглед — поглед на познавач, и му каза:

— Не те ли е срам в този час?

Той избъбри:

— За какво, принцесо?

— Ами да обезпокояваш една дама, преди още да е изяла дори супата си.

Той искаше да се пошегува.

— Няма час за юнаците.

— Няма час и за пияниците, дърто магаре.

Павий се ядоса.

— Първо не съм магаре, а след това не съм пиян.

— Не си пиян ли?

— Не, не съм пиян.

— Не си пиян ли? Та ти не можеш дори да стоиш прав!

Тя го гледаше с бесния гняв на жена, на която пречат да обядва с другарките си.

Той се изправи.

— Но, но аз ще изтанцувам една полка.

И за да покаже своята устойчивост, той се качи на стола, завъртя се и скочи върху леглото, където големите му кални обувки лепнаха две огромни петна.

— Ах! Мръсник — извика момата и нахвърляйки се върху него, тя му удари един юмрук в корема, такъв юмрук, че Павий загуби равновесие, падна при краката на кушетката, преметна се, падна на скрина, повличайки със себе си легена и каната за вода, после се сгромоляса на земята, крещейки.

Шумът бе толкова силен и виковете му така остри, че цялата къща се притече: съдържателят, съдържателката, прислугата и персоналът.

Най-напред съдържателят се опита да го вдигне, но щом го изправяше, селянинът загубваше отново равновесие, после започваше да крещи, че кракът му бил счупен — другият, здравият, здравият!

Това беше истина. Изтичаха да потърсят лекар. Случи се точно същият, който бе лекувал Павий у чифликчията Льо Ариво.

— Как, пак вие ли сте? — каза той.

— Да, господине.

— Какво ви е?

— Счупиха ми също и другия, господин докторе.

— Кой направи това, приятелю?

— Ами една женска.

Всички слушаха — момите по пеньоари, със спуснати коси, с още мазни от прекъснатия обед уста, съдържателната — ядосана, съдържателят — неспокоен.

— Това ще има неприятни последици — каза лекарят. — Знаете, че общината ви гледа с лошо око. Трябва да направите така, че да не се говори по този въпрос.

— Какво да правим? — попита съдържателят.

— Най-добре ще бъде да изпратите този човек в болницата, откъдето излиза, и да платите за лечението му.

Съдържателят отговори:

— Предпочитам много повече това, отколкото да имам неприятности.

И така, след половин час Павий се завърна пиан и стенец в спалнята, от която беше излязъл един час по-рано.

Игуменката повдигна ръце опечалена, защото го обичаше, и усмихната, защото не ѝ беше неприятно да го види отново.

— Е добре, драги мой, какво ви е?

— Другият крак е счупен, госпожо добра сестро.

— Ах, пак ли се качихте върху кола със слама, стари шегобиецо?

А Павий, смутен и потаен, промълви:

— Не, не... този път не... този път не... не... не... Грешката не е моя, един сламеник е причината.

Тя не можа да изтръгне други обяснения и никога не узна, че това падане се дължеше на нейните двадесет и пет франка.

Издание:

Ги дьо Мопасан. Нормандска шега
Избрани разкази

Съставител: Борис Дечев

Редактор: Пенчо Симов

Оформление на корицата и титула: Лиляна Басарева

Художник-редактор: Зоя Ботева

Технически редактор: Васил Стойнов

Коректори: Елеонора Янкова, Лидия Ангелова

Код 29 95366 5557-61-82

Френска. Първо издание.

Издателски № 18/1982 г.

Дадена за набор на 30 юни 1982 г.

Подписана за печат на 13. IX. 1982 г.

Излязла м. ноември 1982 г.

Формат 16/60/84.

Издателски коли 27,29. Печатни коли 29,25.

Условно-издателски коля 24,79

Цена 2,80 лева.

Издателство на Българския земеделски народен съюз

Печатница на Издателството на БЗНС

Поръчка № 222/1982 г.

Това издание е съставено по 8-томното издание на избраните съчинения на Мопасан от 1958–1959 г. на издателство „Народна култура“.

На корицата — репродукция от картината „Лодкар на Сена при Буживал“ (1881 г.) от Огюст Реноар

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.